

Хмельницький інститут соціальних технологій
ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини
„Україна”

Наукове товариство
студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених
Хмельницького інституту соціальних технологій
Університету „Україна”

Сучасне українське студентство: проблеми та ціннісні орієнтації

Тези доповідей XII Всеукраїнської наукової
конференції студентів та молодих вчених
(21 березня 2019 року)

м. Хмельницький

Редакційна колегія: Чайковський М. Є. д.пед.н., професор;
Войціх І. В. к. пед. н.; **Островська Н. О.** к.пед.н.; **Кондратюк С. М.**
к.психол.н., доцент; **Кравчук Л. С,** к.пед.н., доцент; **Мороз І. І.**
к.політол.н.; **Лучко Ю. І.** к.пед.н.; **Клочкова М. І.**

Сучасне українське студентство: проблеми та ціннісні орієнтації
: тези доповідей XII Всеукраїнської наукової конференції студентів та
молодих вчених. – Хмельницький : ХІСТ Університету „Україна”, 2019. –
278 с.

Збірник тез підготовлено за доповідями учасників наукової конференції „Сучасне українське студентство: проблеми та ціннісні орієнтації”. У матеріалах збірника висвітлено актуальні проблеми навчання, виховання, професійної та соціально-психологічної адаптації, шляхи вирішення соціально-економічних питань, які стоять перед молодістю людиною сьогодення.

ЗМІСТ

Передмова.....	10
----------------	----

Секція І. АКТУАЛЬНІ СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Іваненко С. В.	Соціальна робота з бездоглядними та безпритульними дітьми.....	13
Анодіна О. М.	Впровадження елементів пробації в соціальній роботі з неповнолітніми правопорушниками	16
Бойчук В. В.	Неформальні організації як фактор соціалізації особистості в молодіжному середовищі.....	19
Бродзинський С. І.	Віртуалізація суспільства та проблема ескапізму...	23
Васильєва В. В.	Формування соціально-правової культури дітей як умова попередження насильства в сім'ї.....	24
Веселовська І. В.	Юне материнство як актуальна проблема соціальної роботи.....	28
Денисевич А. О.	Соціально-педагогічна профілактика деструктивного впливу сект на молодь	31
Зелінський В. П.	Профілактика вживання наркотичних речовин неповнолітніми	34
Іщук І. В.	Соціальні аспекти сімейного насильства в теорії соціальної роботи.....	38
Каспрук С. Р.	Основні підходи до профілактики залежності від психоактивних речовин.....	40
Клик С. Е.	Соціально-психологічна характеристика дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	43
Коваль А. В.	Формування мотивації до волонтерської діяльності у студентів спеціальності „соціальна робота”.....	45

Колупаєв І. В.	Поняття стресостійкості та фактори її формування у дітей.....	49
Комаринський І. А.	Особливості соціальної роботи з сім'ями, що виховують дитину з порушеннями опорно-рухового апарату.....	51
Кострицький Р. М.	Теоретичний аналіз основних напрямків соціальної роботи з вимушеними переселенцями з зони військових конфліктів.....	54
Кузенко О. П.	Соціальний супровід сімей у складних життєвих обставинах	58
Лахманюк А. М.	Особливості соціальної роботи із військовослужбовцями	62
Ляшук Г. В.	Молодь як провідна та прогресивна ланка суспільства	64
Малько Ю. О.	Проблеми соціально-психологічної адаптації студентів закладів вищої освіти.....	68
Мартинюк К. В.	Дитина, позбавлена батьківського піклування, як суб'єкт та об'єкт адаптації в прийомній сім'ї.....	71
Метревелі І. С.	Вікова динаміка становлення психологічної статі дитини.....	74
Олійник О. В.	Соціально-психологічний портрет молоді із відповідальним батьківством.....	77
Свіжак С. А.	Формування гендерної культури молоді в умовах закладу вищої освіти.....	79
Семенюк О. Б.	Особливості профілактики ВІЛ/СНІД серед молоді.....	83
Скрипник К. О.	Вплив зовнішніх змін на сучасну молодь.....	85
Сокіл Л. В.	Технології комплексної реабілітації військовослужбовців-учасників бойових дій.....	89
Степаненко С. О.	Гендерні стереотипи молоді Хмельницького.....	91

Тимощук О. П.	Особливості профілактики ВІЛ/СНІД серед молоді.....	95
Тітаренко І. В.	Проблеми вільного часу курсантської молоді.....	97
Черняховська О. О.	Соціальна підтримка молодого подружжя у період виношування дитини.....	101

Секція II. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Андрєєва Ю. О.	Запобігання та подолання конфліктів у колективі..	104
Баліцька В. В.	Психологічні труднощі юнацького віку	105
Гончар О. В.	Соціально-психологічні особливості суїцидальної поведінки неповнолітніх	109
Гранат Я. С.	Формування позитивного самоствавлення особистості у підлітковому віці	111
Гуцалюк А. І.	Заходи психолого-педагогічної корекції девіантної поведінки	113
Довгань С. В.	Розмежованість понять психічна напруга, емоційна напруга й емоційна напруженість.....	117
Іванічек Л. В.	Образ Я жінки	120
Котлінська Д. Р.	Конфлікт як феномен соціального життя	124
Красуцький Є.	Феномен кризи у сучасній психологічній науці... ..	127
Кульчицька І. І.	Формування гендерної ідентичності у підлітковому віці	131
Кушнір О. М.	Просоціальна поведінка особистості.....	134
Люлькун А. В.	Попередження конфліктів у спілкуванні	136
Нестерова І. І.	Теоретичний аналіз психологічних досліджень щодо вивчення характеру особистості	139

Новицька О. С.	Особливості професійного становлення фахівців професій типу „людина-людина”.....	143
Осмолян В. В.	Соціально-психологічний розвиток особистості в підлітковому віці	146
Паламарчук О. О.	Сучасна людина – це скоріше холодний логік, ніж емоційна натура	149
Придоус В. Р., Комков В. К.	Вольові якості особистості	152
Пташник К. А.	Проблеми переживання психологічного благополуччя учнями загальноосвітніх навчальних закладів	155
Шелест А. І.	Вплив Інтернету та соціальних мереж на психологічний розвиток сучасної молоді	157

Секція III. ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНИНА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Баран Д. О.	Амністія та помилування в Україні.....	162
Гришаєва А. С.	Соціально-правові аспекти праці неповнолітніх.....	165
Заморозна А. В.	Ювенальна юстиція в Україні: особливості функціонування	169
Каськова Ю. С.	Правові основи та перспективи протидії цькуванню (булінгу та мобінгу).....	173
Переписний В. В.	Актуальні питання системи принципів міжнародного приватного права	176
Прокопчук М. О.	Статут територіальної громади – основний нормативний акт місцевого самоврядування.....	179
Терехівський К. В.	Парламентська дисципліна: сутність та шляхи зміцнення.....	183
Тютимов О. О.	Теоретико-правові аспекти процедури квазі-судового оскарження публічних закупівель.....	186

Фаддєєва О. Є.	Болонський процес в Україні як один з ключових засобів євроінтеграції української молоді.....	190
Федаш В. О.	Проблеми застосування віденської конвенції про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 року.....	192

Секція IV. МОЛОДЬ ЗА ЗДОРОВУ НАЦІЮ

Антонюк В. Г.	Тхеквондо як засіб розвитку координаційних здібностей у дітей молодшого шкільного віку.....	197
Федлюк О. В.	Фізичне виховання як функціональне удосконалення організму.....	199
Валькова І. С.	Особливості організації адаптивного фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку із депривацією сенсорних систем.....	201
Клочкова М. І.	Особливості корекції порушення постави в учнів, які спеціалізуються у спортивних танцях.....	203
Ковальчук В. В.	Особливості відновного періоду у борців високої кваліфікації за показниками психофізіологічних функцій в умовах навчально-тренувальних зборів.	206
Кравчук М. В.	Особливості впливу стато-динамічних навантажень на фізіологічні системи організму людини.....	209
Солодкова А. Г.	Застосування фізичної терапії та ерготерапії з лікувальною та профілактичною метою.....	212
Шаманський А. С.	Сучасні підходи до оцінки психофізіологічних станів у борців високої кваліфікації різних вікових груп.....	214

Секція V. ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Безвух Л. В.	Особливості та проблеми управління фінансовим станом корпорацій в Україні	218
--------------	---	-----

Будзан С. М.	Ризик ліквідності банківської системи в оптимізації її рівня	220
Гаврилюк С. Д.	Особливості фінансових послуг з управління активами інституційних інвесторів	223
Гонтарук А. В.	Особливості формування процесно-орієнтованої системи управління на підприємствах роздрібної торгівлі	225
Гончар О. Ю.	Банківське кредитування населення як основа підвищення ефективності кредитування	227
Дубенюк Т. В.	Сутність і сучасний зміст функцій підприємств оптової торгівлі	230
Коваль М. О.	Сутність медичного страхування та його суспільне призначення	232
Коваль К. О.	Шляхи удосконалення логістичної системи магазину	235
Конарський Р. М.	Страхові ризики в страхуванні майна громадян ...	237
Королюк Т. М.	Банки і страхові компанії на ринку фінансових послуг.....	240
Луків І. В.	Особливості асортиментної політики у роздрібних торговельних мережах.....	243
Механчук Н. М.	Особливості електронного банківського обслуговування.....	245
Пунгіна М. Б.	Економічна природа фінансової стабільності банківської системи.....	248
Українець А. П.	Стратегічне планування в системі управління банком.....	251
Шевчук Р. О.	Корпоративні інвестиційні фонди на ринку спільного інвестування.....	253
Янковий Б. В.	Вдосконалення управління фінансовими ресурсами підприємства.....	256

Секція VI. МОЛОДЬ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Віт О. Г.	Принципи ведення та організація кадрового діловодства в приватному публічному акціонерстві	260
Данчук Н. Ю.	Особливості організації діловодства в установі....	262
Дуняк О. І.	Інформаційно-комунікаційна системи як складова управлінського процесу	264
Качуровська Н. В.	Особливості документування управлінської діяльності	268
Кліпацька О. І.	Інформаційні технології в архівах України: сучасний стан та перспективи розвитку	271
Куцоконь С. В.	Специфіка інформаційного забезпечення сучасних архівних установ.....	273
Ріба Т. М.	Роль інформаційної діяльності та системи електронного документообігу у сучасному суспільстві.....	276

ПЕРЕДМОВА

В історії людства питанням молоді завжди приділялась значна увага. Сьогодні в Україні проблеми молоді є болючими і не повною мірою вирішеними, як вимагає цього Основний закон держави.

Вплив світових культурно-інтеграційних процесів спричинив певні зміни світогляду, ціннісних орієнтацій, соціального самопочуття, загалом способу життя молоді. Ці зміни проявляються майже в усіх сферах життя. Вони справляють як позитивний, так і негативний вплив, викликають суперечливі наслідки. В сучасному суспільстві можна побачити тенденцію до падіння цінності людського життя, нехтування традиційними моральними цінностями, знецінення сім'ї, нації, почуття гідності, честі, патріотизму, дружби та терпимості до іншої думки.

Сучасна молодіжна політика зорієнтована, передусім, на забезпечення рівності прав та обов'язків, соціальної перспективи молоді, її соціальний захист, розв'язання соціально-економічних проблем, створення для юнаків та дівчат необхідних стартових можливостей для влаштування їх у життя, адаптації в ньому; підтримка і стимулювання основних суспільно-корисних ініціатив молоді, її організацій, рухів; активної участі молоді, молодіжних організацій і об'єднань у здійсненні державних і громадських справ, розв'язанні своїх проблем.

Відсутність гідних ідеалів або їх непереконливість в очах сучасної молодої людини поглиблює проблему формування гуманістичних орієнтацій, серед яких – вибір морального ідеалу, формування гуманістичної спрямованості особистості, почуття громадянства. Особливе місце у цьому процесі займає студентська молодь, яка є основою майбутнього середнього класу суспільства, кваліфікованими фахівцями та інтелігентними людьми, успішним майбутнім нації.

Процес освіти для студентів повинен стати як причетність його до всього проблемного, що є в суспільстві. А діяльність освітніх закладів повинна бути інтегрованою з діяльністю інших суспільних інституцій в цьому напрямку. Одним з основних завдань ЗВО вбачаємо у формуванні мотивації на ефективний

соціально-психологічний і фізичний розвиток, вихованні національної самосвідомості.

Вища освіта є завершальним етапом конституційованих форм навчання. Такою самою вона має виступати і в контексті реалізації культуротворчої функції, формуванні культурно-національної людини, яка повинна орієнтуватися в специфіці українського культурного поля, в історії, традиціях, установлених способах поведінки українства. Молода людина зобов'язана знати основи інтелектуальних, наукових, в цілому духовних досягнень нашого народу в контексті цивілізаційного поступу.

Таким чином, буде формуватися не просто представник українського народу, а носій певної культури, транслятор українського з усіма його достоїнствами і проблемними рисами.

Секція І.

АКТУАЛЬНІ СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З БЕЗДОГЛЯДНИМИ ТА БЕЗПРИТУЛЬНИМИ ДІТЬМИ

Іваненко Сергій Васильович

студент I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Лучко Ю. І.

На даний час незахищеною категорією у будь-якій країні є діти, які проживають в сім'ях, що потребують допомоги від суспільства у вирішенні своїх проблем. Більшість таких сімей, як правило, перебувають у складному матеріальному, психологічному, емоційному становищі. Не бажаючи примиритися з реальністю, діти йдуть з рідних домівок. Діти змушені проживати у чужих людей, у сім'ях родичів, в оточенні інших дітей, на вокзалі, залишених будівлях тощо.

Тому в силу як соціальних так і економічних факторів з'явилася нова категорія дітей – безпритульні та бездоглядні діти.

У Міжнародній Конвенції ООН про права дитини відзначено, що дитина, яка через несприятливі умови не може залишитися у сім'ї, має право на особливий захист і допомогу держави [3]. Сутність понять „бездоглядні” й „безпритульні” діти розглядає Ю. Ветров та підкреслює різницю в їх тлумаченні, акцентуючи, що „бездоглядна дитина” – це більш широке поняття, яке включає в себе поняття „безпритульна дитина”; конкретизує напрямки роботи з профілактики соціальної дезадаптації дітей та підлітків [1].

Згідно законодавства України безпритульні діти – це діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувалися, і не мають певного місця проживання [4]. Безпритульність виникає в результаті соціальних змін, воєн, революцій, голоду, стихійних лих, епідемій, економічної кризи, безробіття, конфліктної обстановки в родині, пияцтво батьків, зростанням міст, міграції населення та значної трансформації духовних цінностей населення та ін.

Бездоглядні діти – це діти, які мають визначене місце проживання, але вимушені перебувати на вулиці більшу частину дня, а іноді й ночі, у результаті неспроможності батьків або опікунів матеріально забезпечувати їх, наявності психічних захворювань у батьків, байдужого ставлення останніх до виховання дітей. Бездоглядні діти мають батьків, які переважно бувають алкоголіками, наркоманами, злочинцями, безробітними. Діти тікають з родин від нерозуміння, побоїв, знущань, голоду і т.д. Але варто зауважити, що тікають на вулицю не тільки діти

бідняків і алкоголіків, дедалі частіше безпритульними стають діти, чії батьки поїхали за кордон заробляти гроші [2].

Неблагополучною можна назвати ту родину, в якій мають місце алкоголізм, наркоманія та інші аморальні прояви життя. Але не завжди благополучною є та сім'я, в якій батько і мати працюють з ранку до вечора, не знаючи чим займається дитина у вільний час. І у зразковій, на перший погляд, родині знайдеться кілька негативних моментів, що здатні зруйнувати стосунки подружжя чи батьків і дітей, завдати одному з них певну психологічну травму. Статистика свідчить, що останніми роками бездоглядними та безпритульними стають діти із заможних, як ми звикли вважати, благополучних (самодостатніх) родин. Діти тікають з дому добровільно. Чим вабить їх вуличне середовище – невідомо. Одні кажуть, що йдуть з дому, щоб „подорослішати”, загартуватись, знайти роботу, бути самостійними і незалежати від батьків. Інші не знаходять вдома тієї підтримки і розуміння, на які, з їхнього погляду можна натрапити лише серед таких втікачів, як вони. А дехто скаржиться на суперечки з батьками, які постійно вчать, як жити, звідси напрошується висновок що, благополуччя – поняття відносне, яке часто залежить від психоемоційного мікроклімату в родині, близькості й щирості стосунків, ступеня довіри між рідними людьми [5].

Головна причина, що породжує „безпритульну” тему – це криза родини. Дослідники стверджують, що й авторитет, і виховний потенціал українських родин зараз послаблюється. Проблема бездоглядності та безпритульності тісно зв'язана з такими негативними явищами, поширеними в середовищі неповнолітніх, як правопорушення, алкоголізм, наркоманія, проституція. З метою попередження виникнення причини появи дитячої безпритульності та бездоглядності в Україні створені соціальні служби у справах дітей та соціально-реабілітаційні центри.

З метою попередження появи бездоглядності та безпритульності неповнолітніх службою у справах дітей проводиться наступна соціальна робота:

- виявлення дітей, які перебувають в складних життєвих умовах та завоювання в них довіри;
- проведення обліку, виявлення проблем та надання необхідної кваліфікованої допомоги за різними напрямками;
- повернення дітей до шкіл для одержання ними основної загальної освіти;
- виявлення сімей, що знаходяться в соціально небезпечному положенні, і надання їм допомоги у навчанні та вихованні дітей;

- забезпечення організації в школі спортивних секцій, технічних та інших гуртків, клубів та залучення до участі в них неповнолітніх;
- підготовка дитини до зміни середовища або початку самостійного життя [5].

Також варто зазначити, що ефективність роботи служб у справах дітей з профілактики дитячої безпритульності і бездоглядності знаходиться в прямій залежності від результатів реалізації соціальної політики держави.

Дослідники підкреслюють необхідність об'єднання зусиль представників всієї громадськості для вирішення проблем реабілітації та адаптації бездоглядних та безпритульних дітей, повернення їх до нормального життя і створення спеціалізованих закладів для неповнолітніх, що потребують соціальної реабілітації, серед яких є соціально-реабілітаційні центри для дітей, будинки сімейного типу, які відіграють значну роль у виявленні та попередженні дитячої безпритульності та бездоглядності та виконують функції екстреної допомоги.

В місті Хмельницькому функціонує соціально-реабілітаційний центр для неповнолітніх “Щасливе дитинство”. Він створений з метою проведення корекційно-реабілітаційної роботи, направленої на регуляцію соціальної поведінки, формування світогляду для дітей, що перебувають у важкій життєвій ситуації з наданням кваліфікованої допомоги фахівцями. У центрі проходять реабілітацію діти з соціально-незахищених сімей, які перебувають у важкій життєвій ситуації, ті, хто страждає від сімейного насильства і знаходиться в соціально небезпечному положенні.

Отже, надзвичайно важливим є вчасне та якісне надання соціальної допомоги безпритульним та бездоглядним дітям, що дозволить їм повернутися (при можливості та доцільності) до рідної сім'ї, знайти інше постійне місце проживання (опіку, прийомну сім'ю чи дитячий заклад), розпочати повноцінне самостійне життя.

Список використаних джерел:

- 1.Ветров Ю. П. Состояние и проблемы профилактики беспризорности и безнадзорности несовершеннолетних. *Педагогика*. 2005. № 2. С. 101–107.
- 2.Комплексна допомога бездоглядним та безпритульним дітям : метод. посіб. / Безпалько О. В. та ін.; за ред. Звереві І. Д., Петрович Ж. В. Київ : Видавничий дім „КАЛИТА”, 2010. 376 с.
- 3.Конвенція про права дитини: прийнята та відкрита для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією 44/25 Генеральної асамблеї ООН 20 листопада 1989 року; набула чинності для України з 27 вересня 1991 року. *Збірник нормативно-правових актів у сфері захисту прав дітей*. Київ : Дитячий фонд ООН „ЮНІСЕФ”, 2002. 318 с.

4. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей Закон України від 02.06.2005 № 2623-IV URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15> (дата звернення 15.03.2019 р.)

5. Шульга Т. И., Олиференко Л. Я., Быков А. В. Социально-психологическая помощь обездоленным детям: опыт исследований и практической работы : учебное пособие. Москва : Изд-во УРАО, 2003. 400 с.

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ПРОБАЦІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З НЕПОВНОЛІТНІМИ ПРАВОПОРУШНИКАМИ

Анодіна Оксана Миколаївна

студентки I курсу спеціальності „Соціальна робота”

освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Лучко Ю. І.

На сьогодні одним з напрямків реформування державного управління системою кримінальної юстиції є створення національної служби пробації за зразками європейських країн та відповідного комплексного правового інституту. Варто наголосити, що запровадження пробації не є сьогодні формальністю, чи просто наслідуванням досвіду зарубіжних виправних систем. Служба пробації як організаційна структура з відповідними функціями є сьогодні невід’ємним елементом національної системи кримінальної юстиції розвинених країн уже більше століття, а також впроваджується в правову систему тих держав, що перебувають в стані активного реформування.

Попередження рецидивної злочинності є важливим завданням органів системи кримінальної юстиції будь-якої держави. Однією з перешкод у вирішенні цієї проблеми є недостатній розвиток наукового підходу, а саме вивчення соціально- психологічного аспекту профілактики повторних правопорушень, що гальмує розвиток превентивних заходів. Тому реалізація закону про службу пробації забезпечить з’ясування закономірностей соціально-дезадаптованої поведінки осіб, що вчинили злочин, і стане значним кроком до вирішення зазначеної проблеми.

Неповнолітні правопорушники в Україні потребують особливої уваги з боку держави в цілому та працівників Державної кримінально-виконавчої служби зокрема. Із зарубіжної практики зрозуміло, що багато чого залежить від служби пробації. Створення повноцінної ювенальної певні обмеження й обов’язки, що покладаються судом на

правопорушника з метою його подальшої соціальної реабілітації [1]. Інститут пробації має стати незамінною та обов'язковою складовою ювенальної юстиції.

Значний внесок в розробку питання служби пробації в Україні досліджували такі відомі науковці як О. Беца, І. Богатирьов, Т. Денисова, О. Колб, В. Меркулова, А. Степанюк, та ін.

„Пробація” – не новий термін в правовому тезаурусі (з англ. – „випробування” або „умовне звільнення (від покарання)”, з лат. – „випробувати” або „віддавати під нагляд”). Та як концепція поведінки із злочинцями — відносно сучасне явище.

Пробація – комплекс заходів, що полягає в передачі особи, визнаної судом винною у скоєнні злочину, без застосування до неї санкції у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, під нагляд служби пробації на термін та на умовах, визначених судом, порушення яких веде до позбавлення волі. У більшості країн Європи, Америки, у деяких азійських та африканських державах створені спеціалізовані органи, що виконують більшість альтернативних покарань – служба пробації. Це державне позаполіцейське, позатюремне, у деяких країнах цивільне відомство, що одержало свою назву від одного з найпоширеніших за кордоном видів альтернативних покарань – пробації, яка виникла на основі двох інститутів – умовного засудження та відстрочки відбування покарання [2].

До основних завдань служби пробації відноситься:

1. Сприяння інтеграції правопорушника в суспільство, примусове формування у нього поваги до соціальних та правових норм.
2. Організація участі жертви в кримінальному процесі та відновлення справедливості стосовно захисту її прав.
3. Залучення правопорушника до процесу реституції та формування у нього відповідальності за протиправну поведінку.
4. Захист суспільства завдяки ефективному застосуванню альтернативних видів кримінальних покарань.
5. Зменшення ризику вчинення повторних злочинів.
6. Залучення до роботи з засудженою особою органів місцевого самоврядування, підприємств різних форм власності та громадських організацій [3].

Метою пробації є забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень.

Пробація щодо неповнолітніх стосується осіб віком від 14 до 18 років, здійснюється з урахуванням їхніх вікових та психологічних особливостей.

Ювенальна пробація має бути спрямована на убезпечення суспільства шляхом здійснення нагляду за дітьми, які вчинили злочини, та проведення виховної та соціальної роботи з метою перевиховання і профілактики вчинення ними рецидивних злочинів та правопорушень, агресивної поведінки, мотивації позитивних змін особистості та поліпшення соціальних стосунків [2].

Пробація для неповнолітніх, повинна передбачати відвідування спеціальних установ (денних центрів, пробаційних центрів), де підліток перебуває декілька годин на день, інколи більшу частину дня, і бере участь у навчальній, трудовій, дозвільній діяльності, розвиває професійні навички, займається спортом, технічною творчістю, спрямованими на відшкодування збитків, спричинених злочином, і на його ресоціалізацію.

Усе це повинно відбуватися в рамках соціально-виховної роботи, яка затверджується за індивідуальним планом з обов'язковим урахуванням і проведенням оцінки ризиків учинення суб'єктом пробації нових кримінальних правопорушень і передбачає диференційований підхід при наданні консультативної, психологічної та інших видів допомоги, сприяє працевлаштуванню, залученню до навчання, участі у виховних заходах та соціально корисній діяльності [1].

Перевагою пробації є не лише гуманність системи правосуддя, але й соціально-економічна доцільність. Так, за рахунок залишення правопорушника у суспільстві збільшуються шанси його успішного виправлення, збереження корисних соціальних зв'язків (створення сім'ї), роботи (економіка країни, компенсація шкоди потерпілим), уникнення негативного впливу кримінального середовища інших засуджених у в'язницях (правопорядок) [3].

Отже, пробація щодо неповнолітніх має бути тією дієвою системою наглядових, соціальних, виховних та профілактичних заходів, які дозволять здійснювати ефективне попередження злочинності неповнолітніх.

Зазначені заходи допоможуть досягти виправлення неповнолітніх осіб і зменшити кількість учинених ними правопорушень. Підлітки, на відміну від дорослих порушників закону, мають більше шансів виправитись, але, безумовно, за допомогою працівників і органів, які будуть цьому сприяти. Застосування тих самих, що й до дорослих правопорушників, прийомів та методів неприпустиме, що може спричинити шкоду неповнолітньому. Залучення до роботи в службі

пробації фахівців, які будуть працювати з дітьми, допоможе змінити ситуацію з неповнолітніми правопорушниками на краще.

Список використаних джерел:

- 1.Куктенко Є. Л. Пробація щодо неповнолітніх як спосіб попередження злочинності : веб-сайт. URL : <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/12940> (дата звернення 15.03.2019).
- 2.Василевич В. В. Михайлова І. М. Кримінологічне обґрунтування запровадження інститутів відновного правосуддя та пробації в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 3. С. 45–49.
- 3.Маршуба М. О. Служба пробації в Україні: проблеми впровадження в систему кримінальної юстиції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2016 №19 : URL : <http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc19/31.pdf> (дата звернення 15.03.2019).

НЕФОРМАЛЬНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Бойчук Валентин Васильович

студент I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Лучко Ю. І.

Соціалізація – розвиток і самозміна людини у процесі засвоєння і відтворення культури, що відбувається у взаємодії людини зі стихійними, відносно спрямованими та цілеспрямовано створюваними умовами життя на всіх вікових етапах [1. с. 439]. Соціалізацію можна розглядати як процес, в ході якого люди навчаються ефективно брати участь у соціальних групах. Особистість вважається соціалізовано, коли вона здатна брати участь у погоджених діях на основі конвенціональних норм різного рівня формалізованості.

Аналіз перших наукових праць з теорії соціалізації особистості дає змогу виявити розбіжності у трактуванні самого поняття „соціалізація”. Так, Е. Дюркгейм, Т. Парсонс (представники суб’єкт-об’єктного підходу), передбачають пасивну позицію особистості в процесі соціалізації, а сама соціалізація розглядається ними як процес адаптації людини до суспільства, яке формує кожного члена у відповідності з притаманною йому культурою. Прихильники другого підходу – суб’єкт-суб’єктного (Ч. Кулі, Дж. Мід), виходять з того, що людина активно бере участь у процесі соціалізації і не тільки адаптується до суспільства, але і

впливає на свої життєві обставини і на саму себе, проявляє активність, саморозвиваючись і самореалізовуючись у суспільстві [4, с. 7].

Соціалізація виступає двостороннім процесом, який включає в себе, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків; з іншого – активне відтворення індивідом системи соціальних зв'язків завдяки його активній діяльності, активному включенню в соціальне середовище.

Соціалізація включає три взаємозалежних процеси:

1) соціальна адаптація – це активне пристосування до умов середовища за допомогою засвоєння - асиміляції зовнішніх вимог і зміни – акомодатії власних реакцій;

2) індивідуалізація – активне пристосування особистості до власних особливостей у формі самопізнання, самоприйняття і самореалізації;

3) соціально-психологічна інтеграція – поступове ускладнення, упорядкованість і узгодження інтрапсихічних компонентів і функцій у відповідності з вимогами соціальної реальності.

В основі процесу соціалізації лежить принцип наслідування, причому він спирається як на фізіологічні потреби й бажання, так і на соціальні фактори (престиж, покірність і практична вигода).

Колективним суб'єктом соціального розвитку й важливим засобом соціалізації постає організація. Організація складається з індивідів і груп, які взаємодіють між собою. Соціальна взаємодія між членами організації є основним сутнісним визначенням сутності організації. При цьому можна говорити про різні типи такої взаємодії: формальні – такі, чия діяльність наперед визначена планом чи програмою, або ж неформальні, спонтанні, міжособистісні у своїй основі [2].

Неформальні організації створюються поступово й певною мірою несвідомо. Вони містять у собі, як стрижень, такі норми та санкції, що певний час уже функціонували та визнавалися індивідами, але не були зафіксовані в кодексах, правилах чи загальних регламентах. Узагалі більшість таких норм не формулюється однозначно, хоча на практиці реалізується в діях індивідів – членів групи. Про це свідчать санкції, негативні для тих, хто відхиляється у своїй поведінці від визнаної більшістю норми.

Феномен неформальної організації (спільноти) пов'язаний переважно з важливістю процесів самоорганізації та саморегуляції в суспільстві і є наслідком спонтанних, непередбачуваних, незапланованих, не визначених наперед дій. Як зазначає А. Пригожин, неформальне – це таке явище в соціальній організації, яке стоїть поза організаційною програмою [3]. Суттєве значення під час виникнення

неформальної організації мають також особистісні фактори (інтереси, мотиви, життєві цінності), особливості міжособистісного спілкування. Тому неформальну організацію можна характеризувати, по-перше, як вияв процесів самоорганізації, а по-друге, як безпосередню (тобто неопосередковану) спонтанну спільноту людей, побудовану на їхньому особистому виборі зв'язків і асоціацій між собою. Подібна природа неформальної організації зумовлює те, що вона упорядковує повсякденне життя поза межами формальних організацій або ж доповнює й компенсує кодифіковані зразки поведінки. У межах неформальної організації функціонують переважно моральні санкції.

Неформальні зв'язки в організації виявляють великий запас тієї соціальної енергії, яку акумулює будь-яке людське об'єднання і яка виявляється в різних формах соціальної творчості. Взаємодії неформального характеру виявляються передусім у міжособистісному спілкуванні. Це спілкування не є формально-рольовим, воно не зводиться до формально й офіційно приписаних контактів, а реалізується поза програмою і є наслідком процесів самоорганізації. Міжособистісні взаємини не мають офіційного характеру, вони складаються спонтанно й є результатом взаємодії індивідів як особистостей.

Отже, неформальна організація виникає й функціонує насамперед як соціальний простір дії міжособистісних зв'язків і норм, а неформальні зв'язки характеризують такі відносини між людьми, які ґрунтуються на взаємності, відкритості стосунків, переважно глибоко особистісних, на відміну від суто функціональних чи анонімних.

Передумовою виникнення неформальних структур, реалізації різнобічної соціальної активності й творчості є автономія та самоцінність особистості. Вільна й суверенна особистість є головною підставою для формування порядків людського співробітництва і товариськості. Сприятливими для утворення та зміцнення неформальних відносин в організації є також духовна близькість, взаємні симпатії індивідів, дотримання однієї системи цінностей. У кожній спільноті є групи людей, яких пов'язує між собою дружба, спільність переконань, спільна віра, готовність до взаємодопомоги. Такі групи виявляються високоефективними як у досягненні важливих цілей, так і у впливі на соціальне оточення.

Звісно, із позицій розвитку окремої особистості, задоволення її потреб та інтересів набагато ефективнішими є неформальні зв'язки й спонтанні порядки. Вони за своєю природою є особистісно зорієнтованими, а серед їхніх основних рис можна відзначити надзвичайну „своєчасність”, лабільність до характеру змін у суспільстві,

спонтанність, тобто незапланованість виникнення, добровільність членства. Неформальні зв'язки виникають тоді, коли в цьому відчувається особлива потреба, необхідність в особистісних контактах і міжособистісному спілкуванні. Індивід як носій активності помітно впливає на соціальне оточення, і так відбувається своєрідна персоніфікація соціального середовища. У процесі утвердження комунікативних зв'язків виявляється взаємна зацікавленість учасників в об'єднанні та інтеграції навколо суспільно значущих цілей.

Для розуміння процесу соціалізації та ролі в ньому формальних та неформальних організаційних стосунків треба враховувати особливості вікових стадій розвитку особистості в цілому. Зокрема, підліток відчуває свою індивідуальність, що веде до появи прагнення бути, як всі, але краще всіх. Енергія самоствердження виливається у формування сміливості, сили, прагнення виділитися в групі, не відрізняючись у принципі від усіх. Підліток досить нормативний, але у своєму середовищі. У цьому віці енергія самоствердження індивідуальності, що прокидається, стає соціально значущим фактором: рух бойскаутів, піонерський рух, рухи хіпі, панків, та інші неформальні організації підлітків та молоді говорять самі за себе.

Юність уже характеризується прагненням бути не таким, як усі. Виникає чітка шкала цінностей. Прагнення виділитися будь-що-буде часто веде до нонконформізму, бажанню постійно йти всупереч суспільній думці. Батьки в цьому віці вже не є авторитетами, що безумовно диктують лінію поведінки. Юність розширює свої обрії бачення й розуміння життя й світу найчастіше за рахунок заперечення звичного батьківського побутування, формує свої субкультуру, мову, смаки, моди. Полове дозрівання теж сприяє бунтарству, породжуючи прагнення до зняття заборон у регуляції полових відносин, установлених у даній культурі. Саме ці вікові етапи є максимально „неформальними” [1].

Список використаних джерел:

1. Вікторова Л. В. Основи соціалізації особистості : навч. посібник для студентів ОС „Бакалавр” спеціальності 6.010106 „Соціальна педагогіка” / Л. В. Вікторова, Н.Т. Тверезовська, М.В. Михайліченко, Г.М. Ржевський. Київ : „ЦП „Компринт”, 2017. 475 с.
2. Левченко А. В. Діалектика взаємодії формальних і неформальних структур у контексті соціальної організації. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2015. № 8. С. 84–87.
3. Пригожин А. И. Методы развития организаций. Москва : МЦФЭР, 2003. 863 с.
4. Чернета С. Ю. Організаційно-педагогічні умови соціалізації підлітків у неформальних молодіжних об'єднаннях : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2005. 17 с.

ВІРТУАЛІЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА ТА ПРОБЛЕМА ЕСКАПІЗМУ

Бродзинський Станіслав Іванович
курсант II курсу спеціальності „Право”

Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Науковий керівник: к.пед.н., доцент Дияк В. В.

Віртуальна реальність стає однією з найважливіших складових культури інформаційного суспільства. Сформована на базі комп'ютерних технологій, вона дозволяє необмежено змінювати просторово-часові характеристики і маніпулювати ними на основі фантазії людини. Становлення інформаційної цивілізації в даний час відбувається прискореними темпами в результаті взаємодії трьох основних процесів: глобалізації суспільства, його комплексної інформатизації та нової технологічної революції. На інформаційні технології, зокрема, і конструювання інформаційного суспільства взагалі покладаються великі сподівання і надії, пов'язані з радикальною модернізацією та позитивною трансформацією соціальної реальності як такої. У цій перспективі, на думку деяких сучасних вчених, принципово важливим виявляється той факт, що пріоритетним в останні роки ХХ ст. став розвиток не інформаційних, а імітаційних технологій – технологій віртуальної реальності, що дозволяє стверджувати, що в епоху Постмодерну сутність людини відчужується вже не в соціальну, а у віртуальну реальність. Заміщення реальних речей і вчинків образами симуляціями в ХХІ ст. можна спостерігати майже в усіх сферах життя людини, що дає підставу говорити про таке явище як віртуалізація суспільства (відображення системи суспільства в інформаційному (віртуальному) просторі). Зазначені вище процеси віртуалізації неминуче впливають і на сферу утопічної думки. Виступаючи елементом суспільної свідомості, утопія реагує на будь-які кризові прояви в суспільстві, виступаючи як специфічна форма пошуку вирішення соціальних протиріч, за допомогою побудови ідеальної соціальної моделі. Показником вищезначеного виступає трансформація самого утопічного ідеалу, який, в інформаційному суспільстві переміщує свої коріння у сферу віртуального простору. В результаті вбачається та обставина, що разом з розширенням меж та можливостей віртуального простору, відповідно змінюється і утопічний ідеал.

В результаті розвитку віртуального простору, особистість стає її заручником, відбувається „непереборне бажання” втечі від реальних

соціальних вимірів у виміри, де присутнє ідеальне. Зазначене явище, є феноменом ескапізму, що в перекладі з англійського дієслова „to escape” – втікати, уникати, рятуватися, вислизати, що займає значне місце в дослідженнях сучасної культури, для якої характерні перенасиченість інформацією, нескінченна фрагментованість соціокультурного світу і віртуалізація реальності, що виникла і поширена на ґрунті розвитку комп'ютерних технологій. Досліджуючи феномен ескапізму, ми виділили ті культурні простори, в яких прагнення людини піти від повсякденної реальності з її рутиною і нормативною регулюванням поведінки.

Отже, особливістю віртуального ескапізму є те, що людина „втікає” у віртуальний світ, тому форми віртуального ескапізму продиктовані комп'ютерними технологіями – мережеві співтовариства, мікронації (кібердержави), комп'ютерні ігри. Специфікою цих форм є імітація соціальної дійсності, причому іноді в дзеркальному відображенні. Ця особливість дуже часто проявляється в утопічному характері цих форм віртуального ескапізму (наприклад, існування кібердержав-утопій).

Ескапізм є характерною рисою віртуальної реальності. Причому інтенсифікація комп'ютерних технологій веде і до розширення і поглиблення ескапізму на функціональному рівні віртуальної реальності.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ ЯК УМОВА ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

Васильєва Вікторія Василівна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Островська Н. О.

Нажаль, в нашому суспільстві переважає думка, що проблеми жорстокого поводження із членами сім'ї є внутрішньою проблемою цієї сім'ї і не потребує втручання суспільства, а тим більше держави. Але саме право на захист від насильства над особою, особливо в сім'ї, є одним із найголовніших прав громадян та дітей зокрема.

Ще недавно в нашому суспільстві вважалося неприйнятним говорити відверто про насильство в сім'ї. Проте ця форма насильства існує давно і зустрічається досить часто. Невпевненість та боротьба часто постають у проявах насильства до тих людей, які поруч.

Особливо гострою проблемою є насильство над дітьми. Реальність така, що вірогідність кривдження дітей є в усіх соціальних верствах та в усіх сім'ях на різних етапах розвитку. Діти – це майбутнє кожної держави. А тому фізичні та емоційні травми, які вони переживають, обкрадають суспільство та усіх його членів зокрема. Не завжди можна уникнути дитячих травм, але їхня мінімізація має стати важливою метою соціальної політики.

Нажаль в Україні сьогодні таке явище, як насильство в сім'ї та кривдництво дітей, не завжди стоять у центрі уваги громадськості. Це не від зменшення таких явищ, а затемнення їх тими подіями, які привертають до себе більше уваги у соціополітичному житті країни.

Жорстоке поводження з дітьми набуло поширення і стало глобальною проблемою. В основі жорстокого поводження з дитиною лежить нерозуміння цінності дитини, відсутність системи демократичних цінностей, які визначають модель сімейного життя і родинного виховання в конкретній сім'ї. Виділяють такі види насильства: фізичне насильство, сексуальне насильство, психологічне насильство, економічне насильство, насильство в сім'ї, яке має комплексний характер. Причинами виникнення жорстокого ставлення до дітей можна назвати алкоголізм одного чи обох батьків, їх незрілість, егоїзм, прагнення до розваг, відсутність прив'язаності до дитини, небажана дитина (як привід і примус до укладення шлюбу), дитина з фізичними та психічними недоліками, від якого хочуть позбавитись.

Наслідки такого поводження з дитиною є досить тяжкими, як в фізичному, так і в психологічному плані і нерідко є летальними. Проблема жорстокого ставлення до дітей є міждисциплінарною проблемою, яка потребує комплексних зусиль соціальних, медичних спеціалістів, психологів, юристів тощо.

Про соціальний захист дитини можна говорити у двох аспектах. У широкому розумінні соціальний захист передбачає гарантію основних прав, зафіксованих у Конвенції ООН про права дитини. У вузькому розумінні це означає створення умов для вільного розвитку духовних та фізичних сил дитини, пробудження її активності. Соціальна захищеність не має вікових рамок. Але чим менше дитина, тим більше вона потребує захисту.

Жорстоке поводження з дітьми, нехтування їхніми інтересами не лише завдає непоправної шкоди їх фізичному здоров'ю, але й тягне за собою важкі психічні та соціальні наслідки. У більшості дітей-жертв насильства з'являються серйозні відхилення в психічному, фізичному розвитку, в емоційній сфері.

Кількість дітей, які потрапили в біду, не зменшується, а навпаки, збільшується. На жаль в Україні сьогодні таке явище, як насильство в сім'ї та кривдництво дітей, не завжди стоять у центрі уваги громадськості. Це не від зменшення таких явищ, а затемнення їх тими подіями, які привертають до себе більше уваги у соціополітичному житті країни. Це є притаманним для історії, а без розуміння цього ми приречені повторювати її. Адже історія насильства це зміна соціальних поглядів на ті чи інші явища, які супроводжують людину, якими вони є правильними чи хибними. Тому соціальні працівники, служби у справах неповнолітніх, кримінальна міліція, органи охорони здоров'я, органи опіки та піклування повинні тримати у центрі уваги усі проблеми, усі фактори, що впливають на розвиток дітей та підлітків, враховуючи їхнє оточення а також виробляти та вдосконалювати професійні навички, які допоможуть їм працювати для позбавлення гноблення у сім'ї та суспільстві, враховуючи їхнє оточення. Звичайно, одним із визначальних чинників формування в Україні соціальної політики, системи соціальної допомоги і обслуговування населення є кадрове забезпечення. Численні заклади соціальної сфери потребують дедалі більше фахівців різного профілю і рівнів сучасного типу, здатних враховувати і опиратися на соціальні та економічні реформи, ефективно діяти в сучасних умовах розвитку суспільства, вміло вивчати та ефективно застосовувати перевірений життям вітчизняний та зарубіжний досвід соціальної роботи.

Соціально-профілактична робота щодо жорстокого поводження з дітьми має три рівні: первинна профілактика, вторинна і третинна.

первинна (як загальна просвіта населення з приводу цього явища):

вторинна (цілеспрямована робота з окремими групами дорослих і дітей з метою зміни ставлення до поводження з дітьми, формування життєвих умінь та навичок у дорослих та дітей);

третинна (реабілітація постраждалих від жорстокого поводження та корекція тих, хто чинить насильство).

Основними методами соціальної роботи з дітьми можна назвати такі, на наш погляд: соціально-психологічні, спрямовані на внутрішній світ дитини, які передбачають певну корекцію його системи цінностей і орієнтацій; соціально-педагогічні, які дають можливість підвищити освітній і інтелектуальний рівень дитини, сформувати адекватну оточуючим його умовам систему ціннісних орієнтацій і уявлень; соціально-медичні, які призначені для надання дитині своєчасної і необхідної медичної допомоги; соціально-правові, що включають в себе певні процедури і операції, які дозволяють привести процес життєдіяльності дитини відповідно до існуючих норм закону; соціально-

економічні, які спрямовані на вирішення проблем матеріального благополуччя дитини; соціально-групові, що дозволяють соціальному працівникові і іншим спеціалістам вести роботу з соціальним оточенням дитини.

При проведенні профілактики жорстокого поводження з дітьми в сім'ї слід враховувати травматичний досвід батьків у дитинстві, відсутність чітких цілей як у вихованні дітей, так і стосовно власного майбутнього, перевага деструктивних партнерів спілкування в сім'ї, відсутність навичок конструктивної взаємодії, внутрішньо-особистісні порушення дитини.

Але, на жаль, незважаючи на певні позитивні зрушення у розв'язанні проблеми насильства, механізм соціально-правового захисту потерпілих від насильства залишається недосконалим: не вистачає відповідних закладів для надання допомоги потерпілим та спеціально підготовлених фахівців у сфері запобігання насильству, неефективною є система раннього виявлення випадків насильства в родині. Недостатньо ефективною також є система санкцій, що застосовуються щодо осіб, які вчиняють насильство в сім'ї.

Проведення інформаційно-рольового тренінгу в поєднанні з описаною вище методикою виявлення дітей, що постраждали від насильства, в даній вибірці виявились значно ефективнішими за методичний матеріал констатувального дослідження. Значно підвищились не лише кількісні показники, а й якісні, в тому розумінні, що запропонована нами методика дає можливість проаналізувати певні особистісні аспекти, дозволяє оперувати додатковою інформацією та більш глибоко дослідити міжособистісні відносини підлітка. Попередньо проведений інформаційно-рольовий тренінг підвищує ефективність методики, в комплексі вони підтверджують висунуту на початку роботи гіпотезу про ефективність соціально-профілактичної та реабілітаційної роботи з жертвами насильства за умови своєчасного їх виявлення за допомогою розробленої нами методики вияву дітей, які стали жертвами жорстокого поводження та проведення інформаційно-рольового тренінгу в аспекті протидії насильству.

Соціальний педагог повинен сприяти поширенню серед сімей знань та інформації про соціальні та сімейні стосунки, ранньому виявленню потенційно конфліктних ситуацій та вирішенню міжособистісних та внутрішньосімейних конфліктів, виявляти факт жорстокого поводження з дитиною в сім'ї; допомагати, піклуватись та давати поради різним сторонам, причетним до випадків насильства в сім'ї, проводити для цього соціальні розслідування та приймати заходи

щодо попередження випадків жорстокого поводження з дітьми, займатись стосовно цього явища профілактичною роботою, на трьох рівнях, як вже зазначалось вище. Соціальний педагог має володіти необхідним переліком правових знань, щоб мати змогу допомагати у вигляді консультацій своїм клієнтам.

Проведене дослідження дало змогу сформулювати деякі пропозиції щодо вдосконалення соціально-правового захисту дітей від насильства:

систематично проводити курси ознайомлення педагогічних працівників із питаннями соціально-правового захисту дітей-жертв насильства і підвищення їх правової культури;

соціальним педагогам, психологам, учителям, вихователям та іншим педагогічним працівникам використовувати методичні рекомендації щодо соціально-правового захисту дітей від насильства.

ЮНЕ МАТЕРИНСТВО ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Веселовська Ірина Вікторівна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Вінницького соціально-економічного інституту Університету „Україна”

Науковий керівник: д.пед.н., професор Чайковський М. Є.

Впродовж останніх десятиліть однією з соціальних проблем сучасності є юне материнство. Саме молоді матері – одна з найуразливіших в економічному, соціальному, психологічному, педагогічному аспектах соціально-психологічна підгрупа.

Негативними наслідками ранньої вагітності та материнства стають економічна неспроможність дівчат самостійно забезпечувати безпеку та якість життя собі й своїй дитині, соціальна ізоляваність, чисельні психологічні проблеми, дискримінація, небезпека для здоров'я та життя дитини, ризик відмови від неї.

Термін „юне материнство” широко розповсюджений у медицині, соціології, соціально-педагогічній та соціальній роботі. За змістом у різних науках він відрізняється визначенням вікових меж юних матерів та залежить від позицій різних дослідників.

Вивчення та аналіз численних вітчизняних наукових джерел дозволило визначити авторське тлумачення терміну „юні матері”. З

нашої точки зору, до даної групи відносяться дівчата та молоді жінки віком від 10 до 20 років.

Аналіз наукових публікацій та, досліджень проблеми свідчить про те, що *фактори, які стають причинами ранньої вагітності*, мають комплексний характер. Серед них основними можна назвати:

- активізацію процесів акселерації і раннього вступу в пубертатний період;

- лібералізацію поглядів з боку суспільства на зниження віку початку сексуальних відносин взагалі та дошлюбних сексуальних відносини зокрема;

- вплив засобів масової інформації, молодіжної моди і поп-культури, що пропагують і схвалюють вільні сексуальні стосунки;

- сприйняття підліткового віку як очікуваних можливостей для сексуального експериментування;

- тиск сексуально активних підлітків на однолітків, спонукання до початку статевих стосунків;

- усталеність певних гендерних стереотипів, згідно з якими дівчина не повинна відмовлятися від сексуальних стосунків, якщо вона „по-справжньому кохає”;

- сексуальне, фізичне та психічне насильство;

- неблагополучні чи проблемні стосунки підлітків із батьками;

- побічний ефект непрофесійних освітніх програм стосовно застосування контрацептивних засобів;

відсутність ефективної системи структурної профілактики для молоді, у тому числі зорієнтованої на дівчат-підлітків [1, с. 6].

Певною мірою збільшення числа юних матерів можна пояснити впливом акселерації і обумовленим нею зниженням віку „сексуального старту”. За останні п’ятнадцять років кількість дівчат-підлітків, які здобувають перший сексуальний досвід вже у 13-16 років, зросла вдвічі у порівнянні з тією ж віковою категорією [2, с. 1], наслідком чого стало зростання рівня вагітностей та народжень у неповнолітніх дівчат. Частково це пояснюється тим, що близько 35% перших сексуальних контактів здійснюються без застосування будь-яких контрацептивів.

Ситуація ускладнюється й тим, що підлітки досить часто сприймають свій вік як, насамперед, можливість для сексуального експериментування зі зміною партнерів. Найчастіше статевому акту передують вживання алкоголю, а іноді – й наркотиків, що знижує рівень самоконтролю і, звісно, підвищує ризик небажаної вагітності.

Слід звернути увагу на те, що серед причин, котрі призводять до ранньої сексуальної активності підлітків, а, звісно, і вагітності, деякі

автори називають побічний вплив низькоякісних освітніх програм з сексуального виховання і використання контрацептивних засобів [2, с. 2].

Отже, на основі здійсненого аналізу феномену юного материнства як проблеми соціальної роботи, можна сказати, що юне материнство обумовлено як індивідуальними, так і соціальними причинами, серед яких:

- акселерація;
- криза в сім'ї та несформовані батьківсько-дитячі відносини;
- вплив ЗМІ та масової культури;
- низький рівень поширення превентивних програм тощо.

Рання вагітність є багатокомпонентною проблемою як для особистості, так і для суспільства в цілому. Вагітність у підлітковому віці частіше стає причиною негативних наслідків, а саме:

- високого рівня смертності матерів і немовлят;
- погіршення стану репродуктивного здоров'я;
- низького освітнього ступеня;
- психологічної, економічної і соціальної неготовності матерів-підлітків до виконання виховної функції;
- різноманітних проявів депресивних станів молодих матерів, труднощів у розвитку їхніх дітей;
- дітовбивства і соціального сирітства.

Практика соціальної роботи накопичила ефективні технології профілактики та соціальної допомоги вагітним підліткам та юним матерям в діяльності різноманітних державних та громадських організацій. Однак перш ніж розглянути деякі з них, доцільно зупинитися на визначенні соціально-психологічних характеристик юних матерів, що є основою для розуміння причин виникнення даного феномену та специфіки його розвитку на сучасному етапі.

Список використаних джерел:

1. Братусь І. В. Юне материнство як соціально-педагогічна проблема. *Проблеми педагогічних технологій : зб. наук. праць*. Луцьк : Волинський державний університет. Волинський Академічний дім, 2002. Вип. 2. С. 5–15.

2. Lees S. Sugar and Spice. *Sexuality and adolescent girls*. London: Penguin Group, 1993. 326 p.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ДЕСТРУКТИВНОГО ВПЛИВУ СЕКТ НА МОЛОДЬ

Денисевич Анжела Олександрівна

студентка IV курсу напряму підготовки „Соціальна робота”
освітньо-кваліфікаційного рівня „бакалавр”

навчально-наукового інституту історії, міжнародних відносин і соціально-політичних наук ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”,

Науковий керівник: к. пед. н. Степаненко В. І.

Беручи до уваги нашу сучасність, то значення релігії, як для суспільства так і для когось особисто, є ще більшим, ніж раніше. Жоден з нас не може собі уявити, яке велике значення має релігія в політиці, вирішенні конфліктів, економічному розвитку, гуманітарній допомозі чи інших сферах. Але вплив різних релігійних організацій має на меті свої інтереси, які можуть бути не завжди корисними для суспільства. Французький письменник Оноре де Бальзак сказав: „Вірити в Бога – означає постійно сумніватися в Ньому”. Часто саме сумніви, моральні, духовні та наукові пошуки спонукають нас розширювати свій кругозір, руйнувати стереотипні межі мислення. Проте, трапляються й випадки, коли сумніви перекреслюють усю внутрішню силу духу людини, затьмарюють її мислення і заводять до краю моторошної прірви розчаруванням. І це говорить нам проте, що ми самі будуємо свою релігію, свою віру в надприродне, але не завжди ця віра є тим осередком, до якого ми хочемо прагнути, вшанувати його.

Дослідження секти як форми релігійної організації відображені в працях Г. Беккера, М. Вебера, Б. Вільсона, І. Яблокова та ін. Проблеми попередження відхилень у психіці молоді відображені в працях П. Блонського, А. Макаренка, К. Ушинського та інших науковців. Питанням профілактики порушення механізмів соціалізації і розвитку девіантної поведінки молоді присвячені напрацювання Е. Аверіна, І. Дементьєвої, В. Попова, В. Фокіна, Т. Шульги. Велика увага також приділяється історичному висвітленню релігійного сектантства в роботах Л. Григор'євої, А. Жукова, Д. Курачева, В. Матвєєва, А. Саввіна, О. Якуби [1, с. 4 – 6].

Однією з головних цілей будь-якої секти є залучення до своїх лав молоді. Керівництво цих організацій добре розуміє, що молодь – це майбутнє, це розвиток і можливість отримання не просто нових adeptів, а нових проповідників і агітаторів.

Загалом деструктивні секти і культу характеризуються як релігійні, або псевдорелігійні організації. Вони підпорядковані одній особі, або групі осіб і мають на меті повне підпорядкування собі adeptів, контроль над їхньою свідомістю, а також незаконне заволодіння майном або коштами, використання всього вказаного у своїх особистих цілях.

Соціологи і релігієзнавці визначають термін „секта” як таку групу осіб, що складається з відносно невеликої кількості членів, яка повстала через відокремлення із материнської Церкви, або, як наслідок, протесту супроти вже існуючої доктрини чи культу. Характеризується секта сильною ізоляцією від зовнішнього середовища, авторитарним керівництвом, фанатизмом [2, с. 125].

Аналіз діяльності сект демонструє кардинальний результат. Секта як неконструктивна структура нищить особистість, вносить дисгармонію у її розвиток. Деструктивні секти досягають власної вузькоєгоїстичної мети за допомогою методів та засобів так званих „суспільно-психологічних маніпуляцій”. Загальновідомими є такі маніпуляційні техніки: бомбардування любов’ю, „промивання мізків”, збільшення психологічного тиску, виділення ролі лідера, утримання членів секти у стані постійної активності, нагадування і залякування, блокування доступу до зовнішньої інформації, езотеричність, ідеологізація текстів, нова мова, система доносів, ізоляція, дуалізм у сприйнятті світу й життя. Секти активно використовують і тактику обіцянок певних благ. Зокрема, новим adeptам гарантується успіх на роботі, швидке просування соціальною драбиною, новий рівень спілкування, матеріальна допомога, саморозвиток, релігійний досвід, рай на землі [3, с. 58–59].

У зв’язку з цим, ми можемо впевнено говорити про те, що діяльність деструктивних релігійних сект призводить до руйнації духовно-культурних цінностей особистості, руйнації його життя. Щоб попередити негативні наслідки для нашого молодого покоління повинні проводитися заходи щодо попередження впливу деструктивних сект на державному рівні. Говорячи про державні заходи щодо попередження деструктивного впливу сект, слід зазначити, що основним напрямом роботи соціальних служб є соціально-педагогічна профілактика молоді. Вона розглядається як частина загальної системи виховання. Соціально-педагогічна профілактика є способом організації соціального середовища людини, що перешкоджає залученню її до негативних явищ (вживання психоактивних речовин, проституції, участі у релігійних сектах), а також запобігає формуванню залежної поведінки та негативного впливу на гармонійний розвиток особистості в цілому. Соціально-педагогічна профілактика повинна мати на меті боротьбу із залученням молоді в

деструктивні релігійні секти та комплекс соціальних, освітніх та психологічних заходів, які спрямовані на виявлення й усунення причин і факторів входження молоді в релігійні секти.

Система попередження залучення молоді в релігійні секти включає такі види профілактичної роботи, як:

- *первинна профілактика*, метою якої є попередження залучення молоді до сект;

- *вторинна профілактика*, яка запобігає розвитку негативних наслідків психологічних методів впливу на особистість та молодих людей, які мають досвід спілкування з сектантами;

- *третинна профілактика*, яка є по суті соціально-педагогічною реабілітацією adeptів зі сформованою залежністю від сектантського середовища.

Соціально-педагогічною профілактикою є цілеспрямована діяльність учителя, психолога і соціального педагога в освітньому закладі, що включає стійкий комплекс взаємодоповнюючих видів діяльності: медико-санітарне та правове просвітництво; виховнороз'яснювальну діяльність; психолого-діагностичну діяльність і психокорекцію; організаційно-методичні заходи, що сприяють формуванню здорового способу життя учнів; оформлення карти розвитку особистості. Вона також спрямована на формування життєвих ціннісних орієнтацій, позитивної самооцінки та культури поведінки, що сприяє підвищенню автономності особистості, розвитку критичного мислення і забезпечення психологічного захисту в ситуаціях ризику, а також на розвиток навичок протистояння груповому тиску, конструктивному вирішенню конфліктних ситуацій та навичок здорового способу життя у молодих людей.

Отже, завданнями соціально-педагогічної профілактики є попередити залучення молоді в деструктивні релігійні секти, а також не допускати в стіни загальноосвітніх установ місіонерів, що проповідують будь-які релігійні ідеї, виявлення молоді групи ризику, найбільш схильної до залучення в релігійні сект [4, с. 59 – 60].

Підводячи висновки щодо впливу релігійних організацій на молоде покоління, ми дійшли до висновку, що діяльність релігійних рухів неабияк ввійшла в повсякденне життя сучасної молоді. Адже релігійні рухи можуть оточувати як в політичній діяльності, так і в особистому житті кожного з нас. Релігійні організації, які мають на меті свої інтереси, маніпулюють на соціальних та психологічних негараздах, коли людина намагається знайти моральну підтримку, тобто пропонують ту опіку, яку людина не може або не знає як отримати від своїх близьких.

Державна політика має брати до уваги, що зі збільшенням релігійних організацій деструктивного характеру, які можуть нести за собою великі наслідки як для самої держави, так і для молодого покоління за яким наше майбутнє. І тому захист нашої молоді від впливу деструктивних релігійних культів має бути одним із пріоритетних напрямів діяльності державної політики на сьогоднішній день.

Список використаних джерел:

1. Сучасні секти. Тоталітарні культу. *Деструктивні релігійні організації*. Львів : Вид-во Львівської єпархії Укр. Правосл. Церкви, 2001. 20 с.
2. Кислюк К. В., Кучер О. М. Релігієзнавство: навч. посіб. Київ, 2004.
3. Трояновський Б. Суспільно-психологічні маніпуляції сектантів. *Київська Церква*. 1999. № 2–3. С. 58–59.
4. Давидун М. А. Практика соціально-педагогічної роботи щодо профілактики деструктивних релігійних впливів у молодіжному середовищі. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”*. 2012. № 5. С. 58–60.

ПРОФІЛАКТИКА ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН НЕПОВНОЛІТНИМИ

Зелінський Вадим Петрович

студент I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Польовик О. В.

Наркотики – страшний ворог, підступний і безжалюгідний. І уникнути нещастя, які несе в собі наркоманія, легше всього одним способом: ніколи не пробувати наркотики. А для тих, хто не вберігся, можна сказати: не треба думати, що наркоманія непереможна. Вірно, що кількість назавжди припинили вживати наркотики у найкращих програмах не перевищує 40% від загальної кількості вступників на лікування хворих. Більш того, можна сказати, що наркоман, що не страждає ніякий інший психічною патологією і готовий на будь-які зусилля – в першу чергу душевні, психічні, інтелектуальні, а не фінансові – здатний розлучитися з наркотиками навічно.

Профілактика споживання наркотиків серед підлітків досить непростий в психологічному, правовому і організаційному відношенні процес. Її необхідно будувати не тільки на основі виховного процесу, психотерапевтичного чи медичного втручання. При її організаційній

побудові важливо пам'ятати про законодавчої і правової регламентації антинаркотичної діяльності.

Необхідно звернути увагу педагогів на те, що вся профілактична робота з дітьми повинна бути ретельно продуманою, обережною, максимально тактовної.

Інформація про наркотики та наркозлочинності, подана без урахування підліткової психології, може порушити нездоровий інтерес у слухачів і навіть спонукати їх до вживання наркотичних засобів.

Таким чином, антинаркотична профілактична робота у підлітковому середовищі вимагає від педагога відповідального, вдумливого і професійного підходу, наявності певних знань, формування яких певною мірою і покликана допомогти ця лекція [1].

Отже, для більшості підлітків перша проба дурманних речовин залишається одиничним випадковим епізодом. Але частина з них стає на шлях систематичного вживання психоактивних речовин. Подібне залучення пов'язано з низкою обставин, серед яких найважливіше місце займає неправильне поширення інформації про наркоманії та токсикоманії.

Різні джерела надають на підлітків неоднозначний вплив. Після проведених досліджень виявилось, що школярі 10-12 років, наприклад, під впливом фільмів, де наводиться яскравий опис життя наркоманів, починають грати в „наркоманів”. У підлітків 13-17 років складаються хибні уявлення про престижність наркоманії. За даними опитувань, інтерес до проблеми може активізуватися і після читання сенсаційних статей у пресі. При цьому слід зазначити, що профілактична робота дорослих, які не є фахівцями і глибоко не розуміють проблему наркоманії, часто будується за принципом нудних повчальних нотацій і залякування. Про ефективність такої профілактики говорити складно. А паралельно йде інша „робота”: школярі обговорюють проблему в своєму колі, де є „знавці”.

Така розбіжність відомостей, поширюваних дорослими та підлітками, підсилює інтерес дітей до проблеми наркотиків. І, незважаючи на велику кількість джерела, інформації та різноманітність що містяться в них відомостей, школярі не в змозі відрізнити достовірні факти від вигаданих. Так, учні 12-13 років дотримуються думки, що наркоманія і токсикоманія-одне й те саме. Серед 14-15-річних підлітків поширена думка про те, що токсикоманія є наркоманію в „легкій формі”. Саме такі помилки створюють передумови для некритичного ставлення до токсичних речовини. У середовищі підлітків поширена небезпечна

ілюзія про менший шкоду токсикоманії в порівнянні з наркоманією. Але ж це ланки одного ланцюжка.

Школярі, не замислюючись, повторюють за дорослими: „один раз спробуєш – звикнеш”, „наркотики-біла смерть” та інші подібні вислови, а в провокує ситуації вони не проти перевірити на досвіді істинність подібних висновків.

Соціальна криза, слідом за економічним прийшов в життя нашої держави і суспільства, робить завдання радикального викорінення наркоманії в підлітковому середовищі. Однак, враховуючи вже почалося поступальний розвиток економіки, подолання інфляції, можна зробити висновок, що в наших силах утримати цю проблему в рамках, щоб вона не загрожувала генофонду нації [2].

Тому проаналізувавши проблему наркоманії як медико-соціальне явище, можна з упевненістю сказати, що все-таки „порятунок є від цього простого порошку”.

Наша сьогоднішня надія на призупинення подальшої ескалації проблеми наркоманії та токсикоманії покладається на попереджувальні заходи.

Першою з таких заходів є своєчасне виявлення споживачів наркотиків і токсичних речовин шляхом масових діагностичних обстежень (моніторингів). Але треба усвідомлювати, що ефект від здійснення тільки такий заходи зведеться до виявлення певної кількості вже хворіють і хворих людей.

Іншою важливою мірою буде служити профілактика (в тому числі психолого-педагогічна), що проводиться під постійним медичним контролем (наглядом), перш за все для осіб з виявленою гіперчутливістю, чиї особистісні особливості привертають до пошуку шляхів позбавлення від проблем через вживання наркотиків („група ризику”).

Третя міра – навчання населення, веде здоровий, тверезий, соціально позитивний образ життя, прийомам життя в нездоровому суспільстві, серед людей, що вживають алкоголь, наркотики, токсичні речовини.

Завдання масової профілактики – це дотримання і розвиток умов, що сприяють збереженню і зміцненню здоров'я; пропаганда здорового способу життя, попередження виникнення та розвитку захворювань шляхом впливу на несприятливі фактори навколишнього середовища та шкідливі звички; як можна більш раннє виявлення порушень адаптації до умов зовнішнього середовища і проявів захворювань для проведення

психокорекційних заходів; попередження обважнення захворювання; відновлення працездатності [3].

Використовуючи сили тільки охорони здоров'я, масову профілактику, ніяких хвороб не запобігти. Необхідні злагоджені, координовані зусилля всіх систем соціальної інфраструктури суспільства на основі системного підходу до проведення відповідних комплексних досліджень, об'єднання за цільовим принципом всіх засобів охорони здоров'я, освіти і досягнень медичної науки: від консультування до нових методів психолого-педагогічної корекції патологічних станів, лікування та медико-соціальної реабілітації.

Головне завдання полягає в тому, щоб допомогти наркоману подолати залежність від ПАР. Адже шлях наркомана до існування без наркотиків довгий і важкий, і допомогти йому – завдання не тільки медиків, рідних, близьких і друзів, але й соціального працівника. Наркоман повинен бути знову прийнятий сім'єю і суспільством, і тільки після цього він зможе піти по життю самотійно.

Крім того, необхідно проводити профілактику, метою якої є – сформування психологічного імунітету, тобто викликати у людей негативне ставлення до наркотиків. Для цього слід забезпечити дієвий соціальний і правовий захист, зміцнювати систему соціальної допомоги дітям та дорослим, тобто створити якомога більше служб довіри, притулків, соціально-реабілітаційних центрів. А так само, потрібно підвищити кількість різних секцій, гуртків, оздоровчих центрів, де діти та дорослі зможуть проводити свій вільний час так, як до наркотиків, в більшості випадків, долучаються від безвиході [4].

Чим здоровіше соціальне середовище оточує людини, тим здоровіше суспільство, тим менше соціальних проблем в країні.

Список використаних джерел:

1. Минко А. І., Лінський І. В. Наркологія : новітній довідник. 2-е вид., Испр. і доп. Москва : Эксмо, 2015. 736 с.
2. Рожков М. І., Ковальчук М. А. Профілактика наркоманії у підлітків : навчально-метод. посібник. Москва : ВЛАДОС, 2013. 144 с.
3. Сирота Н.А., Ялтонський В. М. Профілактика наркоманії та алкоголізму : навч. посібник для студ. вузів, що навч. по напр. і спец. психології. Москва : Академія, 2013. 176 с.
4. Гоголева А. В. Адиктивна поведінка і його профілактика : навчально-метод. посібник. 2-е вид., Стереотип. Москва : МПСІ Воронеж: НВО „МОДЕК”, 2013. 240 с

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА В ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Ішук Ірина Василівна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: д.пед.н., професор Чайковський М. Є.

Питання подолання сімейного насильства, а особливо насильства над дітьми з допомогою соціальних працівників надзвичайно важливі передусім тому, що сім'я є основою суспільства і повинна перебувати під особливим захистом держави. Насильство й жорстокість у сім'ї не лише руйнують гармонію і злагоду в ній, а й виступають однією з передумов злочинності в суспільстві загалом.

Насильство одержало широке поширення в різних сферах життєдіяльності людини і є однією із найактуальніших проблем психології і соціології сьогодення. Особливе ж занепокоєння викликають масштаби насильства, вчиненого в такому важливому соціальному інституті, як сім'я.

Насильство – це дії, які чиняться однією (або декількома) особами й характеризуються такими ознаками:

- здійснюються свідомо, спрямовані на досягнення певної мети;
- завдають шкоду (фізичну, моральну, матеріальну тощо) іншій особі;
- порушують права й свободи людини;
- той, хто здійснює насилля, має значні переваги (фізичні, психологічні, адміністративні тощо), це унеможлиблює ефективний захист жертви насилля.

Насильство може виникнути між:

- *подружжям (чоловік – дружина)*. У більшості випадків насильство здійснюється чоловіком, хоча зустрічаються і протилежні випадки;

- *батьками – неповнолітніми дітьми*. Насильство може здійснюватися як мамою, так і батьком. У випадках, коли мати сама є жертвою насильства, вона може стати „ланцюгом, що передає насильство”, прагнучи компенсувати своє принижене положення жертви притисненням більш слабшого – дитини;

- *дорослі діти – батьки*. Насильство здійснюється як дорослими дітьми по відношенню до батьків, так і навпаки, хоча перший випадок є більш розповсюджений. Типовою є ситуація, коли діти, які виростили в

„атмосфері насильства”, встановлюють свої стосунки з батьками на основі такого ж насильства;

- *насильницькі стосунки між дітьми в сім'ї*. Як правило, виникають на фоні насильницьких взаємин між дорослими членами сім'ї і можуть мати різноманітний характер. Старші діти можуть здійснювати насильство над молодшими, брати над сестрами, діти можуть об'єднуватися для насильства над кимсь із дітей; можливе насильство між зведеними братами і сестрами.

- *насильство між іншими членами*. Це насильницькі стосунки між тещею або тестем і зятем, свекром або свекрухою і невісткою, онуками і дідусем чи бабусею тощо.

- *Насильство щодо хворих, безпомічних членів сім'ї, членів сім'ї з інвалідністю*.

Виділяють такі форми насильства над дітьми як *фізичне, сексуальне, емоційне (психологічне) насильство, економічне насильство та зневага основними потребами дитини*, крім цього насильство над дітьми можна класифікувати за такими ознаками:

- *залежно від стратегії кривдника*: явне та приховане (непряме);
- *за часом*: те, що відбувається зараз, і те, що сталося в минулому;
- *за тривалістю*: одноразове та багаторазове, що триває довгі роки;
- *за місцем знаходження*: вдома – з боку родичів, у школі – з боку педагогів або дітей, на вулиці – з боку дітей або незнайомих дорослих [1].

Як будь-яке інше, сімейне насильство щодо дітей зовсім не обов'язково може виявлятися лише у крайніх формах жорстокого поведіння, хоча саме *фізичне насильство* – найпоширеніший із всіх видів насильства, а діти в усьому світі – основні його жертви.

Фізичне насильство – навмисне нанесення травм і/або ушкоджень дитині, які викликають складні (потребуючі медичної допомоги) порушення фізичного, психічного здоров'я, відставання в розвитку; а також залучення дитини у вживання алкоголю, наркотиків, токсичних речовин.

Сексуальне насильство над дітьми або розбещення є залучення дитини з його згоди або без такої в сексуальні дії з дорослими з метою одержання останніми сексуального задоволення або вигоди.

Даний вид насильства характеризується як залучення залежних, психічно й фізіологічно незрілих дітей і підлітків у сексуальні дії, що порушують суспільні табу сімейних ролей, які вони ще не можуть повністю зрозуміти й на які не в змозі дати осмисленої згоди.

Зневага основними потребами дитини (моральна жорстокість) – даний вид жорстокості характеризує відсутність із боку батьків або осіб,

що їх замінюють, елементарної турботи про дитину, а також несумлінне виконання обов'язків по вихованню дитини, у результаті чого його здоров'я й розвиток порушуються.

Економічне насилля – це умисне позбавлення її житла, їжі, одягу та іншого майна, на які вона має передбачене законом право, що може призвести до смерті дитини, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я [2].

Список використаних джерел:

1. Гончарова Т. В. Насильство дітей у сім'ї: умови, причини й фактори виникнення. *Соціальна педагогіка : теорія та практика*. 2010. № 4. С. 47–53.
2. Тунтуєва С. В. Соціально-педагогічна робота з особами, постраждалими від насильства сім'ї : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Старобільськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2015. 172 с.

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН

Каспрук Світлана Романівна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Польовик О. В.

Поширення та вживання наркотичних речовин на сьогоднішній день є і залишається однією з гострих проблем українського суспільства. У нашій країні проблема наркоманії тривалий час замовчувалася та не висвітлювалася в літературі, що призвело до ряду негативних результатів: необізнаності населення про шкідливість наркотиків, відсутності методів профілактики тощо.

Профілактика – це дії, спрямовані на зменшення можливості виникнення захворювання або порушення, на переривання або уповільнення прогресування захворювання, а також на зменшення непрацездатності. У більш широкому контексті – це різнобічна діяльність, що перешкоджає поширенню нелегальних наркотиків у суспільстві. Профілактика наркотизму охоплює достатньо широке коло напрямів діяльності.

Оскільки у кожному конкретному випадку методологія попередження наркотизму повинна розроблятися з урахуванням реально існуючих місцевих умов і одночасно відповідати умовам універсальності,

то кінцевою метою розробки подібної методології є соціальна технологія профілактики наркотизму, що приводить до поліпшення наркотичної ситуації (у країні або конкретному регіоні).

Соціальна технологія профілактики наркотизму допускає дослідження технологічного аспекту соціального феномена наркотизму й розробку ефективних способів і прийомів соціального впливу на нього. Виділяють чотири етапи профілактики наркотизму [1].

Перший етап охоплює процедури оцінки наявної наркотичної ситуації, зокрема, визначення кола соціальних показників наркотизму; маркетинг профілактичної програми (цільові групи профілактики, потреби населення в профілактиці, пріоритетні канали інформації для її проведення, соціальні інститути, які з цією метою необхідно задіяти); пошук ресурсів, які можуть бути задіяні в профілактичній програмі; цільове орієнтування превентивної програми й початок „наскрізного” моніторингу наркотичної ситуації, що триває на всіх етапах технології.

Другий етап включає процедури корекції наркотичної ситуації. Діяльність агентів профілактики наркотизму на цьому етапі спрямована на зниження як попиту, так і пропозиції, крім того, повинні бути використані не тільки наявні профілактичні програми, а й сконструйовані свої, засновані на регіональних особливостях.

Третій етап зводиться до координації профілактичних впливів: з одного боку, централізоване державне управління, з іншого – громадські ініціативи. На нашу думку, найдоцільніше здійснювати координацію превентивної діяльності в рамках єдиного регіонального координаційного центру із профілактики наркотизму [2].

Четвертий етап виконує контрольну функцію стосовно ефективності самої технології профілактики наркотизму.

Можна виділити наступні основні сучасні профілактичні підходи до зловживання психоактивними речовинами:

Підхід, заснований на поширенні інформації про наркотик – найбільш широко використовуваний тип превентивних стратегій, базується на наданні інформації про наркотики, їх шкідливість і негативні наслідки вживання. У вітчизняній наркології цей підхід представлений методами санітарної освіти.

Підхід, заснований на афектному (емоційному) вченні, базується на тому, що залежність від наркотиків частіше розвивається у людей, що мають низьку самооцінку, слабо розвинені навички ухвалення рішення, труднощі у визначенні і вираженні емоцій. Відповідно, цілі роботи – підвищення самооцінки; визначення значимих особових цінностей; розвиток навичок розпізнавання і вираження емоцій, ухвалення рішень;

формування здатності справлятися із стресом.

Підхід, заснований на ролі соціальних чинників, базується на теорії соціального навчання А. Бандури, згідно якої найважливішим чинником розвитку тих або інших форм поведінки є середовище як джерело зворотних зв'язків, заохочень і покарань. Вплив соціального оточення – однолітків, сім'ї – може сприяти або перешкоджати початку наркотизації. Робота ґрунтується на виявленні структури мережі соціального впливу і складається з наступних компонентів: тренінг стійкості до соціального тиску, до дії засобів масової інформації; надання інформації про можливий вплив з боку батьків і інших дорослих; корекція нормативних установок. Переважною технікою роботи є рольові ігри, техніка посилення певних видів соціального впливу і так далі.

Підхід, заснований на альтернативній наркотикам діяльності. На думку представників цього підходу, зменшенню поширення випадків розвитку залежності від наркотиків і алкоголю сприяє значима діяльність, альтернативна наркотизації і алкоголізації.

Підхід, заснований на формуванні життєвих навиків, базується на понятті зміни поведінки і використовує методи поведінкової модифікації і терапії. Теорія соціального навчання А. Бандури і теорія проблемної поведінки Р. Джессора є основою цього напрямку. Проблема поведінки розглядається з точки зору функціональних проблем і має на увазі допомогу підліткам в досягненні особових цілей соціально прийнятним дорогою.

Підхід, заснований на зміцненні здоров'я. Основна мета програми – формування життєвої компетентності людини, розвиток здорової особи, поведінка якої розглядається не ізольовано, а разом з її соціальним оточенням. Концепція зміцнення здоров'я інтегрує середовище дітей і пов'язані з нею групи дорослих; вона має на увазі зміну типу і структури шкільної і дошкільної освіти.

Дуже важливо, щоб програми по профілактиці зловживання наркотиками були диференційованими за статтю і віком, цільовими (для дітей дошкільного віку, школярів, учнів коледжів, студентів та інших груп молоді). Вони повинні органічно вписуватися в учбово-виховний процес. Профілактична робота полягає в розвитку віри людини в свої сили, підтримці позитивної самооцінки, формуванні комунікативних навиків, подоланні соціальної ізоляції, вченні гнучкості і терпимості в конфліктних ситуаціях, формуванні навиків виходу із стресу і конструктивного вирішення проблем, розвитку сфери відчуттів і підтримки процесів самовизначення і самореалізації. Роботу повинні проводити фахівці, що отримали теоретичну і практичну підготовку в проведенні тренінгів та індивідуальних консультацій [3].

Список використаних джерел:

1. Беспалько В. В. Профілактика опійної наркоманії серед учнів навчальних закладів : методичні рекомендації. Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2013.
2. Веер М., Говорун С. Наркотичні речовини та залежність від них. Київ : Сфера, 2003.
3. Методичний посібник з профілактики наркоманій та ВІЛ/СНІД у шкільному та молодіжному середовищі / за ред. Б. П. Лазоренко, І. М. Пінчук. Київ : ЮНІСЕФ, 2012. 144 с.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Клик Світлана Едуардівна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Войціх І. В.

Згідно з Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ ст. вдосконалення системи освіти й виховання відповідно до принципів гуманізації та індивідуалізації передбачає максимальне врахування особистісних та психофізичних особливостей дітей і створення таких умов освіти, які б сприяли своєчасному й повноцінному розвитку особистості дитини та її успішному навчанню і самореалізації. У цьому контексті актуальною проблемою сучасної української педагогічної теорії і практики є соціально-педагогічна підтримка дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у процесі їх розвитку, соціальної адаптації до навчання і професійного самовизначення, подальшого самостійного життя.

Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, які є здебільшого вихованцями інтернатних установ, за формальними ознаками мають ряд переваг і пільг при отриманні освіти та професії в порівнянні з однолітками. Умови прийому в професійні освітні установи для дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, – пільгові. Відповідно до закону „Про освіту” діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування (вихованці інтернатних установ, інших форм сімейного виховання), зараховуються до числа учнів на пільгових умовах, кількість балів, необхідних для вступу нижче, ніж для інших абітурієнтів, при виникненні спірних питань таким учням віддається пріоритет. У разі рівного розподілу можливостей і пільговості

надходження дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, до вищих навчальних закладів, традиційною сферою їхнього професійного навчання є заклади початкової та середньої професійної освіти: училища, ліцеї, технікуми, коледжі. В основі цього вибору лежить кілька чинників.

Специфічні особливості особистості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, обумовлені в першу чергу відсутністю сімей, нормальних сімейних відносин, якщо говорити про категорію дітей-сиріт і соціальних сиріт. Ця обставина обумовлює весь характер розвитку даної категорії дітей.

У числі найбільш істотних факторів можна назвати, перш за все, кризові явища в сім'ях: порушення її структури і функцій, зростання числа розлучень і кількості неповних сімей, асоціальний спосіб життя ряду сімей; падіння життєвого рівня, погіршення умов утримання дітей, наростання психоемоційних перевантажень у дорослого населення, які безпосередньо відбиваються на дітях; поширення жорстокого поводження з дітьми в сім'ях та інтернатних установах при зниженні відповідальності за їх долю.

До числа найбільш важких аномалій розвитку особистості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, відносяться: „соціальна інфантилізація”; особистісна безпорадність і пасивність; нерозвиненість навичок продуктивного спілкування і формування негативної позиції до оточуючих людей; стійке емоційне напруження, тривожність та імпульсивність; „соціальне утриманство”; несформованість соціально-побутових навичок; наявність нервових або психічних захворювань; низька самооцінка і орієнтація на оцінку себе іншими людьми, ніж на самооцінку. Характерними також є: нерозвиненість емоційної сфери, бідність емоційного досвіду, знижена емоційна чуйність, різка зміна настрою, яка нерідко переходить у агресію по відношенню до оточуючих, послаблене відчуття сорому. Вони байдуже ставляться до переживань інших людей, проявляють нестриманість у спілкуванні, грубість у поведінці, неврівноваженість. Як правило, вже з раннього віку вони були позбавлені емпатійного спілкування, довго залишалися наодинці, досить часто терпіли побої та знущання, що й призвело до втрати дитиною відчуття психологічного захисту, індиферентності до почуттів інших та нерозвиненості вміння співчувати, відсутності прагнень до єднання із оточуючим світом [1].

Існує тенденція до зниженої самоповаги, неадекватної самооцінки. Ці діти страждають через нестачу довіри, ускладнені міжособистісні відносини, відчувають себе покинутими, знехтуваними, самотніми, тому

що їх контакт з батьками порушений або відсутній взагалі. Їх відрізняє відсутність будь-яких перспектив особистісного та соціального характеру.

Така ситуація соціально-психологічного розвитку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, вимагає подальшого вдосконалення системи соціально-педагогічної підтримки, допомоги і захисту досліджуваної категорії дітей – учнів ПТНЗ, наявних форм і методів цієї діяльності, пошуку нових підходів, що сприяють зняттю негативних тенденцій розвитку дітей даної категорії.

Варто визнати, що ставлення до дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в українському суспільстві двозначне: при загальній гуманізації соціальної сфери особисте ставлення окремого громадянина до таких дітей є байдужим або негативним.

Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, залишаються однією з найменш психологічно захищених категорій дітей нашої країни. Звуженість соціального оточення під час перебування в інтернатних закладах, брак соціально адекватних моделей статево-рольової поведінки, недостатня підготовленість вихователів інтернатних установ, а потім і ПТНЗ до роботи з такого роду контингентом створюють несприятливі умови для розвитку особистості, яка виховується в умовах батьківської деривації.

Список використаних джерел:

1.Інноваційні моделі соціальних послуг. Проекти Українського фонду соціальних інвестицій. Том 2 / за редакцією Н. М. Шкуратової. Київ : 2007. 159 с.

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ „СОЦІАЛЬНА РОБОТА”

Коваль Андрій Васильович

студент I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Польовик О. В.

Професія „соціальний працівник” тільки недавно з'явилася на ринку праці пострадянських країн. Дипломовані фахівці соціальної роботи входять в професійне співтовариство фахівців соціальної сфери деколи не маючи ніякого досвіду практичної роботи. Процес соціалізації професіонала у зв'язку з цим носить стихійний характер, результати його

невідомі. Для соціальних служб актуально звучить питання про професійну придатність молодих фахівців. Соціальні служби пред'являють до вузу вимоги підвищити рівень професійної підготовки і професійної мотивації випускників до соціальної роботи. На кафедрах, що здійснюють підготовку соціальних працівників, склалася практика організації волонтерських програм, що сприяє ранньому самовизначенню майбутніх фахівців. Для студентів участь у волонтерських програмах дозволить отримати не тільки досвід роботи, але і визначитися з подальшою сферою зайнятості, самостверджуватися у вибраній спеціальності, оцінити правильність вибору своєї майбутньої сфери діяльності і ін. Участь у волонтерських програмах, проектах, організаціях, діяльність яких припускає надання соціальної допомоги, дозволить сформувати загальний культурний і освітній рівень майбутнього соціального працівника, розширить його професійні знання і підвищить мотивацію до праці. В науковій літературі, присвяченій соціальній роботі, достатню увагу надається історії і мотивації волонтерської праці, проте проблема значення волонтера в учбовому процесі майбутніх фахівців соціальної роботи освітлюється слабо. Волонтерська діяльність розкривається через концепції соціальної солідарності, соціального обміну, соціальної взаємодії і інших класичних теорій. Специфіка професійної праці соціального працівника припускає оволодіння фахівцем не тільки професійними знаннями і досвідом, але і глибоку внутрішню мотивацію до допомагаючої діяльності, роботі з важкими випадками, постійний особовий контакт з соціально дезадаптованими клієнтами. Професії, які допомагають вимагають від фахівця певної самовіддачі, зануреної в проблеми своїх підопічних. В процесі безпосередньої роботи в умовах складної взаємодії з різними категоріями клієнтів часто виникають кризові ситуації, які спричиняють за собою стресову реакцію у соціального працівника. Особиста незахищеність фахівця негативно впливає на його здоров'я, знижує самооцінку і задоволеність працею, негативно позначається на мотивації до діяльності. З другого боку емоційна включеність в праці соціального працівника є ключовим моментом. Він виступає емоційним донором для своїх підопічних. Якість соціальної роботи часто може бути оцінений тільки на рівні психологічного підживлення клієнта. Це вимагає від соціального працівника усвідомленої участі в проблемах клієнта, самовіддачі, певної жертвовності. Символом сучасних соціальних працівників є античний герой Прометей, що пожертвував собою ради блага людей. Проте такий трагічний образ не завжди адекватно сприймається студентами що вибрали своєю майбутньою спеціальністю

соціальну роботу. Переважання індивідуалізму і матеріальних цінностей, характерне для постіндустріального суспільства, знижує інтерес до видів діяльності вимагаючи уваги і віддачі внутрішніх сил і часу на благо суспільства. Вибір напряму навчання у студентів часто здійснюється із таких причин, як доступна цінова категорія, відсутність складних математико-технічних дисциплін широкий діапазон пропонуваніх вакансій для фахівця з соціогуманітарною освітою. Зрозуміло, не можна розраховувати на повну усвідомленість і добровільність вибору напряму навчання у всіх студентів що прийшли вчитися на спеціальність „Соціальна робота”. Проте, ще більш небажано трудовлаштування в соціальні служби випускників, хоча і холодючими спеціальними знаннями, але не проявляючи глибоку мотивацію до цієї діяльності. Робота профорієнтації до вступу до вузів не передбачає виявлення у абітурієнтів схильності до допомагаючої діяльності, не визначає їх психоемоційну стійкість, здібності до емпатійного сприйняття. Методики визначення професійної спрямованості головним чином орієнтують у виборі роботи в системі „людина-людина, допомагають виявити організаторські і комунікативні схильності. Задача викладацького складу при підготовці фахівців соціальної роботи полягає не тільки в забезпеченні майбутніх соціальних працівників професійними знаннями, але і в підвищенні мотивації до цієї праці формування стійких позитивних уявлень про важливість своєї діяльності. Цьому повною мірою може сприяти залучення студентів до волонтерської діяльності в рамках учбово-виховної роботи у вузі. Волонтер як соціальний феномен явище не нове. Витоки добровільної допомоги можна спостерігати у все історичні періоди в різних культурах. І хоча теоретично воно оформилося порівняно недавно, практичний досвід волонтера має багатий. Волонтер – ця фізична особа, яка добровільно виконує добродійну неприбуткову мотивовану діяльність, що має суспільно-корисний характер [1]. Волонтер передбачає активну суспільну позицію [2]. Згідно іншому підходу головна відмітна характеристика волонтера це допомога людям, що опинилися у важких життєвих обставинах і потребуючим в сторонній допомозі [3]

Всю сукупність студентських мотивів до волонтерської роботи можна розділити по ступеню усвідомленості і неусвідомленості [4]. Усвідомлені мотиви пов'язані із загальнолюдськими цінностями і ідеалами соціальної допомоги. Переважання усвідомлених мотивів ставить під питання професійну придатність майбутнього соціального працівника. Під усвідомленими мотивами ми розуміємо ті мотиви, які сприяють отриманню заліку, проходженню практики, отриманню

заохочень за суспільну і виховну роботу у вузі, отримання додаткових навиків, розширення професійних і особистих зв'язків і інші мотиви. Студенти, що керуються переважно усвідомленими мотивами менш орієнтовані на тривалу і ефективну соціальну роботу. Їх покликання, швидше за все в управлінській діяльності, пов'язаній з організацією всієї роботи соціальних служб і організацій. Має сенс заохочувати студентів з усвідомленою спрямованістю до науково-дослідної праці у вузі, розвиватися в них лідерські якості і уміння.

Волонтерська робота пов'язана з рядом вимог до студента і організаторів волонтерських програм з числа викладачів вузу. По-перше, вона припускає добровільне, а не обов'язкова участь, заснована на бажанні студента присвячувати свій вільний час неоплачуваній праці. Це сприятиме формуванню стійкої мотивації до соціальної роботи. По-друге, академічна успішність студента не може бути показником в залученні студента до волонтерських програм. Як правило, до волонтерської діяльності студенти виявляють цікавість не залежно від загальної успішності. Це у свою чергу вказує на необхідність широкого обхвату студентів волонтерським рухом, залучення в нього студентів всіх курсів. По-третє, участь у заходах спонукає до більш глибокого і усвідомленого оволодіння спеціальними технологіями і методами соціальної роботи, що буде додатковим стимулом для підвищення професійних знань і зажадає додаткові зусилля і час від студента. Таким чином, участь у волонтерських програмах підвищить загальний інтерес студентів до вибраної спеціальності і поліпшить успішність. Залучення студентів до волонтерської діяльності має велике значення для професійного становлення соціальних працівників. Важливо мотивувати студентів до волонтерської праці. Необхідно доносити до студентів важливість і корисність волонтерської праці який сприятиме самовизначенню і самостановленню майбутнього професіонала, самодіагностиці професійної придатності, визначенню спрямованості майбутньої зайнятості.

Список використаних джерел:

1. Вступ до соціальної роботи / за ред. Т.В. Семигіної, І. І. Миговича. Київ : Академвидав, 2005. 304 с.
2. Дейчаківський М. Роль громадянських організацій в Україні. *Громада*. 1995. №3. С. 10–15.
3. Кратінова В.О., Ларіонова Н.Б. Волонтерство як засіб соціального та професійного становлення студентів спеціальностей „соціальна педагогіка” та „соціальна робота”. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2006. №1. С. 76–81.

ПОНЯТТЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ТА ФАКТОРИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ

Колупасів Іван Вадимович

студент I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Лучко Ю. І.

На сьогоднішній день існує багато досліджень зосереджених на негативних психологічних наслідках травматичних подій, у тому числі наслідків військових дій, в той час як дослідженням чинників успішної адаптації приділяється менше уваги. Незважаючи на це, увагу деяких західних вчених привернула концепція стресостійкості. Англійською мовою термін „resilience” – в різних українських джерелах перекладається як: стійкість, стресостійкість, життестійкість, психологічна стійкість, психологічна пружність, зустрічається також варіант „резильєнтність”, – означає здатність адаптуватися, розвиватися, змінюватися та рости, попри переживання несприятливих подій, стресу чи травми.

У соціальній роботі стресостійкість розглядають переважно як одну з професійних характеристик фахівця та визначають як сукупність якостей особистості, що дозволяють фахівцеві витримувати різного роду навантаження під час своєї професійної діяльності, без особливих шкідливих наслідків для своєї психіки та оточуючих [2, с. 151].

Іноземні вчені та практики, що досліджували дітей та молодь у важких життєвих обставинах (бідність, психічні розлади в батьків, пережиті військові події та стихійні лиха), задавалися питанням, чому не всі та навіть не більшість дітей з групи ризику мали психічні та поведінкові проблеми внаслідок травматичних подій у своєму житті. Вони у свою чергу, визначили стресостійкість у сфері психології розвитку, як здатність дитини „відновлюватися” після травматичних подій у дитинстві та розвиватися здоровою, цілісною, і соціально відповідальною особою. Дослідниками були описані складові стресостійкості як особистісні та середовищні фактори, так звані “захисні фактори”, які протидіють „факторам ризику” [3, с. 30].

Діти, яким властива стресостійкість, на думку соціальних працівників та вчителів характеризуються наступними якостями: вони здатні триматися, коли їм важко та відновлюватися після стресу; можуть проявляти ініціативу, ставитися до проблем як до можливостей та вміють із найменших можливостей отримати якнайбільше користі; мають

здорові соціальні зв'язки та переконання в тому, що їхнє життя має значення [4, с. 28].

З часом сформувалися *два підходи щодо визначення та дослідження стресостійкості*. Перший підхід визначає стресостійкість як результат позитивної адаптації всупереч важких обставин, в той час як другий підхід розглядає стресостійкість як причину змін, тобто як сукупність факторів, які є причиною такої успішної адаптації.

У першому випадку, стресостійкість буде розглядатися через наявність або відсутність позитивних результатів всупереч несприятливих обставин, у другому – як ряд характеристик що посилюють здатність до адаптації та зменшують вплив складних життєвих обставин [51, с. 12]. У контексті даної роботи, ми будемо застосовувати другий підхід, оскільки він спрямований на дослідження захисних факторів, і опосередковано на можливість впливу на ці чинники, оскільки нас цікавить можливість соціально-педагогічної діяльності впливати на розвиток стресостійкості. Крім того, дослідження стресостійкості, як результату в різноманітних її проявах потребує довготривалого спостереження, у тому числі й під час стресових умов. Виходячи з цього розглянемо далі поняття *зовнішніх та внутрішніх захисних факторів*.

Модель формування стресостійкості використовується для дослідження та для соціальної і соціально-педагогічної роботи в різних країнах із різними категоріями дітей та їх сім'ями. Вона розроблена для того, щоб допомогти фахівцям розуміти взаємозв'язок і поєднання цих захисних факторів та зосереджуватись на тих аспектах роботи, які потребують розвитку на практиці в житті конкретної дитини. С. Ваніштендаль також роз'яснює, що кожен з чинників, який сприяє розвитку стресостійкості, може мати і зворотній вплив, у випадку наприклад, насильства зі сторони найближчих дорослих, зловживання релігією, чи використання соціальних навичок для маніпулювання. Зважаючи на це, формування стресостійкості має керуватися моральними принципами і здійснюватися за допомогою законних видів діяльності, тільки в такому випадку адаптація і розвиток дитини може справді бути цілісним [1, с. 16].

Отже, *стресостійкість* – це здатність виживати і досягати успіху прийнятним у суспільстві способом, будувати нормальне, повноцінне життя, незважаючи на неблагополучні обставини, які несуть високий ризик негативних наслідків; подолання труднощів та повернення до здорового стану, а також подальший розвиток та рух вперед.

Серед основних факторів формування стресостійкості дитини виділяють: найближче соціальне оточення (рідні, друзі) та присутність дорослої людини (не обов'язково родича); здатність знаходити цілі, розуміти свій досвід, шукати логіку, гармонію і сенс в навколишньому світі та в своєму житті; набуття різних умінь та навичок: соціальних, технічних, навичок вирішення проблем, почуття власної гідності (самоповага); почуття гумору; переживання дитиною нового успішного досвіду подолання труднощів; почуття вдячності; творчу діяльність; взаємодію з природою або залучення до діяльності на природі; практика прощення; розуміння цінності свого життя та допомога іншим.

Список використаних джерел:

1. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навчально-методичний посібник / Н.П.Бочкор, В.Л.Андрєєнкова, І.О.Бандурка та ін. Київ : МЖПЦ "Ла Страда-Україна", 2015. 176 с.
2. Никольская И. М., Грановская Р. М. Психологическая защита у детей. Санкт-Петербург : Речь, 2000. 507 с.
3. Фоміна К. Допомога дітям із зони АТО. *Соціальний педагог*, 2015. №6. С. 31–34.
4. Children and Youth on the Front Line: Ethnography, Armed Conflict and Displacement / editor J.Boyden. New York: Berghahn Books, 2004. 233 p.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ, ЩО ВИХОВУЮТЬ ДИТИНУ З ПОРУШЕННЯМИ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

Комаринський Іван Ананійович

студент I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Вінницького соціально-економічного інституту Університету „Україна”

Науковий керівник: д.пед.н., професор Чайковський М. Є.

За даними ООН, у світі налічується приблизно 450 млн. людей з порушеннями психічного та фізичного розвитку. Це становить 1/10 частину населення нашої планети. Дані всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) свідчать, що кількість таких людей у світі досягає 13% (3% дітей народжуються з вадами інтелекту та 10% з іншими психічними та фізичними вадами). Всього в світі понад 120 млн. дітей з інвалідністю. Найпоширенішими причинами інвалідності є захворювання нервової системи та органів чуття, дитячий церебральний параліч, психічні розлади, вроджені вади розвитку.

Інвалідність у дітей означає суттєве обмеження життєдіяльності, вона сприяє соціальній дезадаптації, яка обумовлена порушеннями у розвитку, труднощами у самообслуговуванні, спілкуванні, придбанні професійних навиків. Засвоєння дітей з особливими потребами соціального досвіду, включення їх в існуючу систему суспільних відношень потребує від суспільства певних додаткових заходів, засобів та зусиль [1].

Останніми роками спостерігається зростання чисельності дітей з інвалідністю з їх специфічними проблемами і труднощами. Велику роль в становленні особи дитини з інвалідністю, здатної успішно інтегруватися в соціум, грають його батьки. Тому робота з сім'ями, що виховують дітей з обмеженими можливостями, є одним з пріоритетних напрямів.

У сім'ях, де виховують дітей з особливими потребами відбуваються якісні зміни на трьох рівнях: психологічному – через хронічний стрес, викликану захворюванням дитину, постійними і різними за своєю природою психотравмуючими діями; соціальному – сім'я цієї категорії звужує круг своїх контактів, матері найчастіше залишають роботу; народження дитини деформує стосунки між подружжям, соматичному – переживаний батьками стрес, виражається в різних психосоматичних захворюваннях.

Сім'ї в процесі виховання, становлення соціальної інтеграції дитини з особливими потребами стикаються з великим числом труднощів. Передусім, це надання допомоги дітям, що переживають свою незахищеність, громадську зневагу. Іноді самі близькі люди таких дітей перебувають в стані хронічного стресу, викликаного його хворобою, обставинами лікування, виховання, навчання, професійного становлення. В цілому переживають за його майбутнє. Усе це утрудняє соціальну інтеграцію дитини, що має обмежені можливості в середовищі його здорових однолітків.

Аналіз життєдіяльності дітей і сімей, що мають дітей з інвалідністю, спеціальне вивчення навичок самообслуговування і побутової праці дітей виявило їх дуже знижений характер. Значно страждає комунікативна діяльність дітей з обмеженими можливостями: практика їх спілкування з однолітками і дорослими надзвичайно бідна і замикається на близьких родичах. Обстеження показали, що 20 % обстежених дітей може цілком брати активну участь в громадському житті, нарівні із здоровими, 53 % для цього необхідно створити певні умови, 25 % – на жаль, не зможуть відродитися в соціальному плані через важкої форми хвороби.

На основі цих і інших даних фахівцями у галузі соціальної роботи мають розроблятися комплексні проекти, які вирішують завдання психологічної, соціально-педагогічної, соціально-медичної реабілітації сімей, що виховують дітей з обмеженими можливостями. У роботі необхідно передбачати комплексний підхід в сприянні інтеграції дітей з особливими потребами в суспільство, призначений для сімей, що виховують таких дітей від 6 до 18 років.

Очевидно, що інвалідність дитини для його батьків є сильним психотравмуючим чинником. Це особливо властиво сім'ям з високим освітнім і професійним статусом, в яких іноді культивуються очікування підвищеної обдарованості дитини. У цих випадках реакція на факт інвалідності дитини може бути адекватною. Вона може набувати крайньої форми – комплекс власної провини, що породжує гіперопіку в стосунках з дитиною. Інша категорія батьків – люди з низьким освітнім рівнем, обмеженим кругом інтересів і невисоким інтелектуальними здібностями. Їм властиво або зневага проблемами дитини, або очікування рішення проблем медичними і соціальними працівниками. Це дві крайні (патологічні) позиції, вони потребують корекції.

Сім'ї з дітьми з інвалідністю – особлива категорія, що відноситься до „груп ризику”. Відомо, що кількість психічних (невротично і психосоматичних) розладів в сім'ях з дітьми, що мають обмежені можливості вище, ніж в сім'ях, що не мають дітей з інвалідністю в 2,5 рази. Розпад сімей з дітьми з інвалідністю відбувається значно частіше.

Усі ці та інші чинники призводять до того, що батьки часто стають перешкодою в реабілітації дітей з обмеженими можливостями. Але і у тому випадку, коли батьки займають конструктивнішу позицію, вони випробовують емоційні перевантаження і потребують особливих знань про проблеми своєї дитини. Найважливішою проблемою при роботі з дітьми з обмеженими фізичними можливостями являється виявлення сімейних психологічних механізмів, які чинять вплив на особливості поведінки і психічне здоров'я дітей. Не менш важливою проблемою є робота по профорієнтації дитини з обмеженими можливостями. Правильний вибір професії з урахуванням індивідуальних можливостей дозволяє йому швидше адаптуватися в суспільстві.

Значущою складовою частиною є психолого-педагогічна підготовка батьків. Психолого-педагогічна освіта батьків означає теоретично обґрунтовану програму, що систематично проводиться, метою якої є трансляція знань, формування відповідних уявлень і навичок розвитку, навчання і виховання дітей з обмеженими фізичними можливостями і використання батьків як асистентів педагогів [2].

Методологічною основою програми психолого-педагогічної освіти батьків є положення, що сім'я – це те середовище, в якому у дитини формується уявлення про себе, де він приймає перші рішення відносно себе, і де починається його соціальна природа, бо завдання сімейного виховання – допомогти дитині з обмеженими можливостями стати компетентною людиною, яка використовує конструктивні засоби для формування почуття власної гідності і досягнення певного громадського положення.

Список використаних джерел:

1. Аксенова Л. И. Социальная педагогика в специальном образовании. Москва, 2002.
2. Общие основы специальной педагогики : Т 2. Специальная педагогика : в 3 т. : учеб. пособие для студ. высш. учеб заведений / под. ред. Н. М. Назаровой. Москва : Издательский центр „Академия”, 2008. 352 с.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВИМУШЕНИМИ ПЕРЕСЕЛЕНЦЯМИ З ЗОНИ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ

Кострицький Руслан Миколайович

студент I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Вінницького соціально-економічного інституту Університету „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Польовик О. В.

Проблеми мігрантів, біженців, переселенців складають широке коло теоретичних та практичних проблем, яким присвячено численні дослідження у різних галузях науки. Аналіз поглядів учених на роль соціального працівника та специфіку його професійної діяльності з вимушеними переселенцями дозволяє вирізнити найважливіші напрями цієї роботи, а інтеграція зазначених поглядів сприяє побудові ефективних соціальних технологій допомоги внутрішньо переміщеним особам [2, с. 5].

А. Акмалова, В. Капіцин у соціальній роботі з мігрантами загалом та в роботі з вимушеними переселенцями зокрема виокремлюють три сфери життя людини, через які відбувається адаптація, пристосування переселенців:

1. Природно-антропологічна сфера, для якої постає механізм територіальної реабілітації та соціальної адаптації на новому місці. Оскільки дана сфера пов'язана з домівкою, природою, системою

побутового обслуговування, переселенцю необхідна допомога в створенні нової ідентичності на новому місці.

2. Агентно-професійна сфера покликана забезпечити професійну адаптацію завдяки отриманню місця роботи, конкурентоспроможних якостей, їх репрезентації на ринку праці, збереженню трудової практики за фахом. У цьому випадку соціальний працівник активно співпрацює зі службами зайнятості, які займаються працевлаштуванням переселенців.

3. Духовно-культурна сфера допомагає підтримувати духовні цінності й духовну гідність. Тому найголовнішим завданням для соціальних працівників є допомога у відновленні та задоволенні духовних, соціокультурних потреб переселенців.

У своїй взаємодії ці три сфери сприяють зміцненню та активізації адаптаційного потенціалу особистості, запобіганню негативних впливів на неї, забезпечують охорону та захист прав [1, с. 36–38].

Відповідно до такого підходу сьогодні органами соціального захисту населення ведеться різнобічна робота щодо адаптації вимушених переселенців із зони АТО до нового місця. Соціальні працівники допомагають кожній людині, що звернулася, у вирішенні її особистих соціальних, економічних, правових й інших проблем, сприяють у встановленні чи відновленні необхідних їй соціальних відносин.

В. Панок виділяє наступні напрями роботи з вимушеними переселенцями:

1. Соціальний напрямок (робота здійснюється в контакті з різними відомствами, в тому числі з Пенсійним фондом) містить у собі:

- проведення соціальних консультацій;
- проведення заходів щодо соціальної реабілітації в стаціонарних і нестаціонарних умовах;
- соціальна діагностика;
- допомога мігрантам в одержанні пенсій і допомог;
- сприяння організації груп самопомоги і взаємодопомоги;
- виявлення осіб з девіантною поведінкою з числа мігрантів і асоціальних родин;
- взаємодія з різними державними установами і громадськими організаціями з питань допомоги мігрантам.

2. Соціально-інформаційний напрям (робота здійснюється в контакті з Держкомстатом та засобами масової інформації):

- інформування мігрантів про діяльність соціальних служб;
- збір інформації про вимушених мігрантів (у тому числі і від самих мігрантів) і її систематизація з метою організації оптимальної соціальної роботи з даною категорією населення.

3. Соціально-психологічний напрям (робота здійснюється в контактi з органами освіти й охорони здоров'я):

- психологічне консультування;
- психологічна корекція і допомога в соціальній адаптації;
- психологічна допомога в гострих кризових ситуаціях і умовах після травматичного стресу;
- психопрофілактика стресу.

4. Соціально-педагогічний напрям (робота здійснюється в контактi з органами освіти, охорони здоров'я і правопорядку):

- проведення консультацій з питань родини і виховання дітей;
- соціально-педагогічна робота з дітьми і підлітками;
- спеціалізована (корекційна) соціально-педагогічна допомога дітям підліткам, що потребують її;
- професійне консультування і сприяння одержанню професійної освіти підлітками і молоддю.

5. Соціально-правовий напрям (робота здійснюється в контактi із судовими і правоохоронними органами):

- захист прав внутрішніх мігрантів;
- надання мігрантам інформації про їхні права й обов'язки;
- соціально-правове консультування.

6. Медико-соціальний напрям (робота здійснюється в контактi зі службами охорони здоров'я):

- медико-соціальне консультування;
- надання долікарняної медичної допомоги;
- сприяння в проведенні диспансеризації;
- виявлення хронічно хворих і непрацездатних і організація для них спеціалізованих медико-соціальних консультацій;
- соціально-психіатрична діагностика і допомога;
- надання сприяння в придбанні ліків і інших медичних засобів;
- за необхідності виділення фінансової допомоги на лікування;
- направлення у спеціалізовані медичні установи.

7. Фінансовий напрям – надання стартової допомоги (надання позичок):

- надання фінансової допомоги на основі принципу індивідуального підходу до кожної конкретної ситуації.

8. Соціально-економічний напрям:

- консультування з соціально-економічних питань;
- надання допомоги в досягненні економічної самостійності;
- сприяння підвищенню рівня доходів мігранта.

9. Матеріальний напрям (робота здійснюється в контактi з громадськими організаціями):

- надання продуктової допомоги продуктами харчування;
- надання речової допомоги;
- надання іншої натуральної допомоги (ліки, будматеріали тощо).

10. Соціально-трудоий напрям (робота здійснюється в контактi із службами зайнятості населення):

- сприяння в одержанні основної і додаткової роботи;
- сприяння у відкритті власної справи;
- консультування з питань праці, зайнятості і профорієнтації;
- допомога в професійній підготовці і перепідготовці [., с. 276].

А. Капська виокремлює такі функції соціального працівника, успішна реалізація яких, на нашу думку, сприятиме налагодженню ефективної соціально-педагогічної роботи з вимушеними переселенцями:

– соціально-побутова – сприяння у наданні необхідної допомоги уполіпшенні житлових умов або забезпеченні житлом, організації нормального побуту;

– соціально-медична – організація роботи по проведенню профілактики захворювань, співпраця з закладами охорони здоров'я у наданні медичної допомоги;

– соціально-педагогічна – створення сприятливих умов для соціальної адаптації, всебічного розвитку особистості, виявлення та задоволення соціокультурних потреб та інтересів у різних видах діяльності;

– соціально-психологічна – проведення консультацій, здійснення корекції міжособистісних відносин людей у різних соціальних інститутах, надання допомоги у соціальній реабілітації [3, с. 35].

Таким чином. проблема переселенців зі сходу України має комплексний характер, що пов'язано з наявністю у ній як об'єктивного, так і суб'єктивного чинника, тому й соціальна-педагогічна допомога, соціальна робота з цією категорією населення має носити інтегративний характер, включати всю сукупність необхідних заходів, та забезпечувати ефективне виконання основних функцій у їхньому гармонійному поєднанні [2].

Список використаних джерел:

1. Акмалова А. А., Капицын В. М. Социальная работа с мигрантами и беженцами: учебное пособие. Москва : ИНФРА-М, 2008. 220 с.

2. Григоренко О. І., Савельєва Н. М. Соціально-педагогічна робота з внутрішньо переміщеними особами в сучасних умовах : навчальний посібник. Полтава, ПНПУ імені В. Г. Короленка. 2017. 100 с.

3. Капська А.Й. Соціальна робота: навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури. 2005. 328 с.

4. Панок В. Г. Соціально-психологічна служба : навч.-метод. посіб. для студентів і викладачів. Кам'янець-Подільський, ТОВ Друкарня Рута. 2012. 488 с.

СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД СІМЕЙ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Кузенко Олеся Петрівна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”

освітнього ступеня „магістр”

Вінницького соціально-економічного інституту Університету „Україна”

Науковий керівник: к.соціол.н. Ковтун О. С.

На сьогодні у розвитку нашої держави спостерігається різке зростання проблем в економічному розвитку, нестабільність соціально-політичних процесів, трансформація духовних і моральних цінностей, що негативно впливає на функціонування сім'ї як соціального інституту. Внаслідок таких явищ відбувається зростання кількості сімей, які не мають змоги самостійно успішно вирішувати життєві проблеми.

Проблеми в сім'ї найчастіше виникають при незадоволенні найважливіших потреб людини, відсутності змоги особистісного та духовного зростання, не досягненні цілей у спілкуванні, що є наслідком неповноцінної реалізації функцій в сім'ї. Саме невиконання сімейних функцій або ж відсутність їх комплексності і призводить до обставин в сім'ї, які не можна подолати за допомогою узвичаєних методів розв'язання проблем[1].

Якщо сім'я не зможе ефективно виконувати своїх базових соціальних функцій, то це призведе до поширення дитячої бездоглядності та безпритульності, соціального сирітства, підліткового алкоголізму, проституції, наркоманії, злочинності, суїциду тощо. Така ситуація спонукає активізувати профілактичну роботу з неблагополучними сім'ями, сприяти формуванню ефективної системи соціальної допомоги та соціально-педагогічної підтримки сім'ї як на державному рівні, так і з залученням недержавних установ та громадськості.

Поряд з тим формування ефективної системи соціально-педагогічної підтримки сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, потребує теоретичного обґрунтування напрямів та форм соціальної роботи з ними, залежно від готовності членів сім'ї до змін особистого життя.

Нашою метою є на основі дослідження сутності соціальної підтримки сімей, її видів і форм здійснити аналіз нематеріальних форм соціальної підтримки сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Під складними життєвими обставинами слід розуміти ті проблеми та труднощі в житті сім'ї, з якими вона не може справитись самостійно.

Існує кілька класифікацій категорії „складні життєві обставини”. Одні вчені класифікують їх за ступенем участі людини:

- складні життєві обставини (хвороба, небезпека інвалідності або смерті);

- складні обставини, пов'язані з виконанням будь-якої задачі (утруднення, протидія, перешкоди, невдачі);

- складні обставини, пов'язані з соціальним впливом (обставини „суспільної поведінки”, оцінки і критики, конфлікти, тиск, і т. п.).

Інші науковці визначають складні обставини в найзагальнішому плані, як обставини неможливості – це такі обставини, в яких суб'єкт зіштовхується з неможливістю реалізації внутрішніх необхідностей свого життя (мотивів, прагнень, цінностей і т. п.).

Сім'я в складних життєвих обставинах – це сім'я, яка в силу об'єктивних чи суб'єктивних причин втратила свої виховні можливості, в результаті чого в ній складаються несприятливі умови для виховання дитини.

Соціальна робота з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах, на сьогодні є одним з пріоритетних напрямів діяльності та передбачає раннє виявлення сімей, які потребують сторонньої допомоги, з метою профілактики сімейного неблагополуччя, своєчасного виявлення проблем та надання відповідної якісної допомоги.

Для таких сімей необхідна активна і, зазвичай, довготривала підтримка з боку соціального педагога. В залежності від характеру проблем соціальний педагог надає таким сім'ям освітню (просвітницьку), психологічну, посередницьку допомогу в рамках довгострокових форм роботи.

За таких обставин втручання в життєдіяльність такої родини може орієнтуватися на використання теорії кризового втручання, яке передбачає спрямування зусиль на розв'язання складних життєвих обставин і поновлення попереднього рівня функціонування.

Кризове втручання – комплекс методів соціальної роботи для підтримки членів родин, які перебувають у складних життєвих обставинах; оперативна допомога клієнту у подоланні певної проблеми. Кризове втручання має на меті сприяння позитивному розвитку клієнта

через усвідомлення ним проблеми та її наслідків. Такий метод роботи орієнтований на активізацію особистісних ресурсів членів родини для вирішення нагальних проблем[2].

Під час здійснення соціально-педагогічної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах, соціальний педагог надає цілий комплекс спеціалізованих послуг, до основних відносяться:

- інформаційні послуги: надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації (довідкові послуги), а саме: про види, соціальних виплат (якщо сім'я або особа має на них право відповідно до чинного законодавства); надання контактів служб або установ, куди необхідно звернутися по відповідну допомогу; про заклади, які можуть надати послуги, умови отримання соціальних послуг тощо;

- психологічні послуги: психологічна діагностика, спрямована на виявлення соціально-психологічних характеристик особистості; надання консультацій з питань психологічного здоров'я та поліпшення взаємин: навколишнім середовищем; обговорення проблем та надання порад; розв'язання соціальних та психологічних проблем;

- соціально-педагогічні послуги: планування спільно із сім'єю чи особою заходів та дій щодо усунення причин, які спричинили складні життєві обставини, моніторинг виконання запланованих дій; просвітницька робота щодо всебічного і гармонійного стосунків; навчання батьків ефективним методам виховання, мобілізації власних ресурсів сім'ї для вирішення проблем надалі; допомога батькам у розв'язанні конфліктних ситуацій сімейного виховання; педагогічне консультування з питань розв'язання педагогічних проблем сім'ї та її членів; влаштування дитини в клуб, секцію, гурток тощо;

- соціально-медичні послуги: посередництво в здійсненні профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів: консультації з питань збереження і зміцнення здоров'я; формування ідеології здорового способу життя й подолання шкідливих звичок; формування сексуальної культури і навичок захищених статевих відносин; профілактика туберкульозу, венеричних захворювань, ВІЛ/СНІДу; сприяння в підтримці та охороні здоров'я тощо;

- юридичні послуги: надання консультацій з питань чинного законодавства, гарантій та пільг; здійснення захисту прав та інтересів сім'ї чи особи; захист прав дитини;

- соціально-економічні послуги: допомога в залученні додаткових ресурсів для задоволення матеріальних інтересів і потреб сімей чи осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, що реалізуються у

формі сприяння у наданні натуральної допомоги; допомога в оздоровленні - сприяння в отриманні державних соціальних допомог; у наданні допомоги у вигляді грошових компенсацій; інформування з питань працевлаштування; навчання; посередництво в наданні гуманітарної допомоги тощо.

Сім'я є найменшим осередком суспільства, що постійно відчуває на собі безпосередньо чи опосередковано ті зміни, які відбуваються у країні та відповідно сама накладає відбиток на розвиток суспільства. Процес формування, становлення та розвитку сучасної української сім'ї проходить у складних і суперечливих умовах, на фоні яких відбувається погіршення фізичного і психічного стану здоров'я людей, зростання міжособистісної ізоляції, агресивності, нездатності розв'язувати проблеми і конфлікти, що виникають на їх життєвому шляху. Сьогодні сім'я стикається з цілою низкою нових проблем, значною мірою втрачає здатність виконувати життєво необхідні функції і стоїть на порозі кризи. З огляду на це, можна говорити, що ситуація з внутрішньосімейними стосунками поступово погіршується внаслідок збільшення протиріч і конфліктів у суспільстві.

У контексті завдань нашого дослідження „сім'єю, яка опинилася в складних життєвих обставинах” ми вважаємо малу соціальну групу, члени якої об'єднані виконанням сімейних функцій, емоційними зв'язками, взаємними юридичними та моральними зобов'язаннями та перебувають у таких життєвих обставинах, що не сприяють повноцінному розвитку та задоволенню потреб кожного члена сім'ї, порушують їх функціонування, права та перешкоджають самостійному виконанню своїх обов'язків.

Соціально-педагогічний супровід неблагополучних сімей (за І. Трубавіною) – це довготривала, різноманітна допомога різним типам неблагополучних сімей, спрямована на створення умов для усунення причин неблагополуччя, форсування процесу формування здатності сім'ї самотужки розв'язувати свої проблеми, долати труднощі, виконувати функції, реалізовувати свій соціальний та виховний потенціал, права в суспільстві, корекцію і покращення внутрішньо сімейних стосунків сім'ї із мікро- і макросередовищем.

Список використаних джерел:

1. Безпалько О.В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю в територіальній громаді: теоретико-методичні основи: монографія. Київ: Науковий світ, 2006. 363 с.
2. Капська А.Й. П'єша І.В. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 232 с.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ІЗ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ

Лахманюк Андрій Михайлович

студент I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.соціол.н. Ковтун О. С.

Складна політична та військова ситуація, в якій сьогодні опинилась Україна має значні наслідки на всіх рівнях життєдіяльності суспільства. Сьогодні відбуваються значні трансформації в соціальному інституті армії та, що особливо, актуально у науковому супроводі військового управління. Ці трансформації не оминули і сферу соціального управління армією, яке включає такі особливі сфери як соціальна робота із комбатантами. У цьому контексті, відповідні служби у нашій країні користуються як здобутками світової соціальної роботи у військовій сфері, так і активно продукує та вдосконалює власний досвід.

Специфіка військової соціальної роботи залежить від особливостей самого клієнта. На практиці це означає те, що у всьому контингенті задіяних до функціонування соціального інституту армії ми можемо виокремити різні групи, що мають свою специфіку.

Отже, типи клієнтів військової соціальної роботи можемо представити наступним чином:

1. військовослужбовці (офіцери, прапорщики і мічмани, сержанти і старшини, солдати і матроси); це – соціальна робота з військовослужбовцями;

2. працівники Збройних Сил; це – цивільні громадяни, що працюють в установах силових відомств за наймом і не є військовослужбовцями;

3. жінки – військовослужбовці та працівниці Збройних Сил;

4. військові пенсіонери, колишні військовослужбовці; це – соціальна робота з особами, яких звільнено з військової служби;

5. учасники Великої Вітчизняної війни та інших воєн;

6. сім'ї нинішніх і колишніх військовослужбовців – соціальна робота з членами сімей військовослужбовців;

7. допризовна та призовна молодь – соціальна робота з допризовною та призовною молоддю [1].

Вважаємо необхідним, окремо виділити таку групу клієнтів як *комбатанти* - особи, які входять до складу збройних сил воюючої

країни, беруть участь безпосередньо у воєнних діях. Відтак комбатанство — безпосередня участь вояків у воєнних діях [2].

Таким чином, особливості соціальної роботи в армії, крім належності до тієї чи іншої групи, залежать від характеру і глибини їх соціальних проблем, з якими стикається особа або група, участю\неучастю у бойових діях та перенесених в їх наслідок фізичних та психічних травм.

Цілі соціальної роботи в загалом полягають у відновленні фізичних та психічних сил військовослужбовців, корекції їх особистісних установок.

Соціальна робота з військовослужбовцями здійснюється як безпосередньо в умовах Збройних Сил, так і поза ними.

Важливим завданням соціально-педагогічної роботи в армії є усунення грубих неформальних відносин у Збройних Силах в рамках „дідівської” і „земляцької” статусних систем.

Іншим завданням є соціальне і юридичне консультування військовослужбовців з усіх питань, пов'язаних з їх правами та можливостями до і після звільнення, правами членів їх сімей, захист їхніх інтересів перед командуванням частини, вищими інстанціями, органами місцевої влади.

Важливу роль також відіграє соціально-педагогічна допомога дітям військовослужбовців, проведення педагогічної корекції з метою ліквідації труднощів у навчанні, усунення виховних дефектів, соціальної реадaptaції дітей і підлітків, які мають проблеми.

Ще однією важливою функцією соціальної роботи в Збройних Силах – є забезпечення сприятливих соціально-побутових та соціально-екологічних умов для військовослужбовців.

Одна з важливих функцій соціальної роботи, як особливої ваги набуває в умовах адаптації до мирного життя є розвиток соціальних комунікацій, ліквідація міжособистісної напруженості.

До основних технологій соціальної роботи із військовослужбовцями ми можемо віднести такі як: технології психологічного тренінгу, психотерапії та психокорекції найбільш поширені в роботі з великими групами людей, до яких, безумовно, відносяться і військовослужбовці. Стимуляція позитивних психологічних реакцій і придушення або згладжування негативних реакцій необхідні в умовах постійного і вимушеного спілкування з іншими людьми.

Важливою умовою запобігання негативних соціально-психологічних явищ у збройних силах є культурно-дозвільна діяльність у Збройних Силах, можливо, має набагато більше значення, ніж в інших

сферах життєдіяльності. Вона надає можливість не тільки рекреації, відновлення втрачених сил, але і згуртування колективу, порушення монотонності військової служби, прояви свободи [3].

Отже, особливості соціальної роботи із військовослужбовцями визначаються багатьма факторами, зокрема, тим, до якої групи клієнтів соціальної роботи належить військовослужбовець, наявністю або відсутністю статусу учасника бойових дій, а також тим, де проводиться соціальна робота: у цивільному житті або в умовах ЗСУ. В залежності від цього і застосовуються конкретні засоби соціальної роботи.

Список використаних джерел:

- 1.Багрій Н. В. Особливості соціально-педагогічної роботи соціального працівника із сім'ями військовослужбовців. *Вісник Національного університету оборони України*. №2 (33), 2013. С. 8
- 2.Комбатанти : великий тлумачний словник української мови (з додатками і доповненнями) / уклад і головний редактор В. Т. Бусел. К; Ірпінь: ВТФ „Перун” 2005. 1728 с.
- 3.Технології соціальної роботи : навчальний посібник / О.А.Агарков, та ін. Запоріжжя : вид. комплекс АТ „Мотор-Січ”, 2015. 487 с.

МОЛОДЬ ЯК ПРОВІДНА ТА ПРОГРЕСИВНА ЛАНКА СУСПІЛЬСТВА

Ляшук Галина Віталіївна

курсант I курсу Національної академії державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Науковий керівник: к. психол. наук Голярдик Н. А.

„Ми всі різні і це чудово”, – Карен Салмансон... Кожен приходиться у цей дивовижний світ з певною задачею, з певною місією, яку прагне втілити в життя. Залежно, якими ми хочемо бути в очах оточуючих, ми виконуємо і певну роль, певну гру. Так як кожен має свої неповторні риси обличчя, так і кожен займає своє місце у суспільстві. У одних випадках наше місце визначається нашими прагненнями й орієнтирами, а в інших – ми просто пристосовуємось до тих умов, які диктують нам зовнішні обставини і середовище, в якому ми опинились.

Молода людина – це особистість, а особистість – це результат соціального становлення індивіда шляхом подолання труднощів і накопичення власного життєвого досвіду. Вроджена геніальність автоматично не гарантує того, що людина стане великою особистістю. Вирішальну роль відіграє соціальне середовище, в яке потрапляє людина

після народження. Особистість – це поєднання індивідуальних особливостей і виконуваних нею соціальних функцій, особлива якість, отримана індивідом завдяки суспільним відносинам. Відповідно, між розвитком особистості і суспільством існує пряма залежність [3, с. 139].

Аналіз проблем і особливостей соціалізації молоді не можна не почати з уточнення терміна „молодь”. Якщо висловлюватися буденно, то молодь – це не тільки майбутнє, але й „живе сьогодні”. Тож важливо зрозуміти, наскільки вже сьогодні молоде покоління визначає зміст і характер майбутнього, наскільки несе в собі „дух нового часу”. Серед факторів соціологічного визначення „молоді” вчені виділяють: вікові межі і соціально-педагогічні особливості; специфіку соціального статусу, рольових функцій, соціокультурної поведінки; процес соціалізації як об’єднання соціальної адаптації молоді та індивідуалізації. Сьогодні стан українського суспільства може бути охарактеризований як перехідний – від кризи і реформування до соціальної стабільності, тому щоб зрозуміти, яким наше суспільство буде в майбутньому, необхідно звернути увагу на сучасну молодь. Саме вона є нашим майбутнім, а вивчення особливостей соціалізації молодого покоління як соціальної групи, зокрема виявлення її проблем та інтересів, дозволяє спрогнозувати майбутнє. Зміни, що зараз відбуваються в українському суспільстві, мають подвійну спрямованість: з одного боку, відкриваються можливості для кожної людини реалізувати себе повною мірою, а з іншого – провокується сплеск негативних тенденцій у розвитку суспільства і молоді зокрема. Ця друга сторона є індикатором, який вказує на ступінь дезорганізації нашого суспільства: наявність великої кількості проблем (економічних, соціальних тощо) [1, с. 213].

У підлітковому, як і в молодшому шкільному віці, основним соціальним середовищем дитини залишається школа. Зовнішні умови розвитку тісно пов’язані із внутрішніми. На основі вищого, ніж у молодших школярів, рівня психічного та особистісного розвитку відбуваються докорінні зміни у змісті і співвідношенні основних мотиваційних тенденцій особистості підлітка. На цьому етапі у дитини виникає специфічний комплекс потреб, що виражається в прагненні знайти своє місце у групі ровесників, вийти за межі школи та приєднатися до життя і діяльності дорослих. Юність є початком дорослого життя. У цьому віці виникає відчуття того, що все життя ще попереду, а це дає можливість пробувати, помилятися і вести пошук. Дитинство залишається в минулому. Всі психічні функції в основному сформовані і відбувається стабілізація особистості, рамки окремих вікових періодів мають більш умовний характер.

Соціальна ситуація розвитку в юнацькому віці визначається як поріг дорослого життя. Вона характеризується тим, що основними завданнями є вибір професії, життєвого шляху, соціальне та особистісне самовизначення. Для реалізації цих завдань необхідна сформована психологічна готовність до дорослого життя, тобто мають бути розвинені особистісні якості, властивості, здібності, потреби, які б дозволили юнакові реалізувати себе у праці, громадському житті, сім'ї. Критеріями такої готовності є: 1) розвинені потреби в спілкуванні й комунікативні здібності; 2) адекватно сформовані й розвинені потреби та мотиви; 3) розвинена самосвідомість, рефлексія; 4) достатньо сформований і розвинений досвід; 5) сформований характер; 6) розвинений інтелект та мислення; 7) розвинене вміння ефективно використовувати свої психофізіологічні особливості у праці та соціальній взаємодії [2, с. 13].

Нестабільність економічних, політичних, соціальних умов призводить до загострення проблеми орієнтування молоді в соціальному оточенні, а також неможливості здійснення точного прогнозу свого майбутнього. В процесі подолання життєвих труднощів у кожному віковому періоді людина може як набути нового досвіду, розширити діапазон поведінкових можливостей, так і виявити неадекватність своєї поведінки, яка впливає на адаптивну здатність людини [1, с. 28].

Соціальні чинники діють на психічний розвиток особистості через власну діяльність дитини, завдяки чому вона засвоює соціальний досвід, „вростає у життя суспільства”, а зовнішні, інтеріндивідуальні відносини переходять у внутрішні, інтеріндивідуальні властивості особи. Цей процес залежить від суб'єктивних умов – ставлення особистості до цієї діяльності, її внутрішньої позиції, життєвого сенсу. Через те однакові зовнішні обставини можуть по-різному впливати на розвиток підрастаючої особистості [3, с. 234].

Сучасна молодь має великий потенціал, запал та енергію, які саме у молодому віці потрібно спрямувати у правильне русло – формування особистості, розбудову суспільства, формування молодого політикуму. Молода людина – це як губка, яка вбирає у себе все те, що її оточує.

Молоде покоління у наш час постало перед складним вибором. Система його ціннісного світогляду формується під впливом глобальної зміни політичної та економічної ситуації у цілому світі. Іншими словами можна сказати, що молодь – це одна з найураженіших економічно-соціальних верств населення, позбавлена культурних та моральних цінностей. Сьогодні молоде покоління не лише формується у країні з „непередбачуваною історією”, але й за умов невизначеності власного місця і місця своїх рідних в суспільстві загалом. Вона живе в умовах

підвищеної соціальної напруги і нестабільності.

Розвиток соціуму на кожному своєму етапі формує особливі вимоги до особистості, що відповідають конкретному історичному періоду та соціальним відносинам, що в ньому сформувалися. Відповідно до цього зміни, що відбуваються в суспільстві, викликають формування відповідного соціальної реальності типу особистості, що у свою чергу забезпечує життєздатність, як суспільства, так і окремого індивіда.

Одним з важливих моментів становлення нового соціокультурного типу особистості є випереджаюче відображення і осмислення дійсності на „кілька кроків уперед”, адже динаміка розвитку соціального життя не залишає можливості вирішення проблем шляхом проб і помилок. Сучасній людині, щоб уникнути загострення глобальних проблем необхідно прогнозувати соціальні ризики і наслідки своїх дій, тобто мати випереджаюче відображення дійсності. Відтак молода людина повинна навчитися приймати рішення, що дозволяють з високим ступенем ймовірності досягати поставленої мети, тому все більш актуальною виявляється орієнтація особистості на варіативний тип життєдіяльності, під час реалізації якого особливого значення набуває готовність до вибору варіантів своїх дій, оцінки їх наслідків і готовність нести відповідальність за наслідки обраного шляху вирішення проблеми [1, с. 301].

Людина, що володіє варіативним способом мислення і діяльності, психологічно, професійно і морально готова до будь-яких змін соціокультурної сфери, типу і форми соціального і культурного простору, буде життєздатна при будь-якій зміні життєвої ситуації, включаючи, політичні, економічні, правові зміни навіть найрадикальнішого характеру.

Перетворення України на сучасну демократичну, економічно і технологічно розвинену державу формує особливі вимоги до особистості молодої людини, які відповідатимуть вимогам даного етапу розвитку нашої держави і суспільства. Відповідно до цього постає необхідність формування принципово нових цілей державної політики у сфері соціалізації молоді, які знаходять свій прояв у відповідному соціальної реальності ідеальному профілі особистості, який, у свою чергу, забезпечує як життєздатність суспільства, так і соціальну успішність окремого індивіда.

Список використаних джерел:

1. Журавський В. С., Родіонов М. К., Жиляєв І. Б. Україна на шляху до інформаційного суспільства / М. З. Згуровський (заг.ред.). Київ : Політехніка, 2004. 482 с.

2. Рибалка В. В. Концепція особистості у дослідженнях Г.С. Костюка. *Професійно-технічна освіта*. 1999. №4. С. 12–16.

3. Павелків Р. В. Вікова психологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Кондор, 2011. 468 с.

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Малько Юлія Олексіївна

студентка II курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „бакалавр”

навчально-наукового інституту історії, міжнародних відносин і соціально-політичних
наук ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

Науковий керівник: к. пед. н. Степаненко В. І.

Особливою соціальною категорією, безсумнівно, є студентство. Адже це специфічна спільність людей, організаційно поєднаних інститутом вищої освіти. Вона характеризується професійною спрямованістю, сформованістю ставлення до майбутньої професії. В соціально-психологічному аспекті студентство порівняно з іншими групами населення відрізняється більш високим освітнім рівнем, більш активним споживанням культури та високим рівнем пізнавальної мотивації [1, с. 239].

Є підстави вважати, що вік студентів перших-других курсів припадає на один з найскладніших етапів психічного розвитку, і тому процес адаптації не завжди буває ефективним, оскільки в цей час у студента відбувається багато емоційно-особистісних і когнітивних змін. Нерідко кількість цих змін перевищує ту, яка припадає на весь період отримання освіти у закладі вищої освіти. Ці зміни обумовлені ситуацією нових і незвичних вимог (часто імпліцитних, неявних), які змушують першокурсників визначитися, зробити вибір, брати на себе відповідальність[2].

Слід зазначити, що процес адаптації визначає можливості діяльності людини стосовно виживання та діяльності в умовах підвищеної стресогенності зовнішнього середовища, що постійно змінюється. Недостатня адаптованість до дії різноманітних стресорів призводить як до зниження ефективності діяльності людини, так і до виникнення різноманітних нервово-психічних і психосоматичних захворювань [3].

Як правило, проблема адаптації порушується стосовно нових, незнайомих для індивіда ситуацій, які мають для нього істотне чи навіть

життєво важливе значення. Це означає, що неадаптованість може з високою ймовірністю призводити до психічного неблагополуччя індивіда, стану дистресу, серйозної загрози для його життєвих інтересів.

Найбільш загальне розуміння психологічної адаптації до нових незвичних умов передбачає формування психологічних механізмів, завдяки яким особа забезпечує свою безпеку і адекватну орієнтацію в новій ситуації. При успішній адаптації особистість отримує можливість максимально успішної самореалізації без надмірних зусиль [4; 5].

Адаптація як соціальне явище являє собою процес включення особистості в нове для неї соціальне середовище, зокрема в колектив, становлення її діячем, активною функціонуючою частиною, об'єктом і суб'єктом відносин цього середовища, перетворення нового середовища найближчого оточення в засіб життєдіяльності [6, с. 283].

Розрізняють п'ять рівнів адаптації студентів до нових умов навчання: 1) активна адаптація (відповідає першому типу студентів); 2) адаптація; 3) переддезадаптація; 4) дезадаптація; 5) стійка дезадаптація з яскраво вираженою девіантною поведінкою (відповідає п'ятому типу студентів).

Відповідно до рівнів виокремлюють п'ять типів студентів в залежності від індивідуально-типологічних особливостей та розумових, емоційних, вольових, фізичних якостей.

Перший тип. У студентів спостерігається стан гармонії, задоволеності собою та іншими; вони добре вчаться і поведуться, не конфліктують. Жодних проблем з навчанням, досить високий рівень інтелекту і досягнень (оцінки „добре” і „відмінно”). З викладачами стосунки практично безконфліктні. З одногрупниками стосунки гармонійні, доброзичливі, досить високий соціометричний статус. Студент бере активну участь у всіх справах групи.

Другий тип. У таких студентів дезадаптація присутня вкрай епізодично. Її прояви ситуативні, найчастіше в якійсь одній сфері. Рідко виникає стан тривожності, дратівливості і агресії. Епізодичні порушення – невиконання завдань, неувважність, лінь. В цілому, студент є успішним. Стосунки з викладачами доброзичливі, конфлікти епізодичні з деякими викладачами і швидко вирішуються. Стосунки з одногрупниками вельми сприятливі. Студент прийнятий колективом, має свою референтну групу. Охоче бере участь в багатьох справах, але в основному лише тоді, коли йому цікаво або приносить вигоду.

Третій тип. Дезадаптація виявляється досить часто, носить тимчасовий характер, виявляється в декількох сферах. При певних обставинах виявляється стан внутрішнього дискомфорту, поганого

настрою. З деяких дисциплін можуть бути серйозні проблеми: часто не виконує завдання, під час занять відволікається, розсіяний, забудькуватий; вчиться „з-під палиці”; оцінки, в основному, „задовільні”. З викладачами стосунки, в цілому, нерівні, часто спалахують сварки, спостерігається незадоволення поведінкою викладача, проте це не порушує взаємовідносини в цілому. Хоча колективом одногрупників студент прийнятий, але його соціометричний статус невисокий. Бере участь в багатьох справах групи, але в основному під тиском, за наказом, або в тих випадках, якщо захід подобається; в інших – брати участь відмовляється.

Четвертий тип. Деадаптація носить стійкий характер. Багато негативних звичок переростають у властивості особистості. Стан тривожності майже постійно призводить до внутрішнього дискомфорту, конфліктів. Характерні агресія, дратівливість, негативізм. З багатьох предметів серйозні проблеми. Студент найчастіше не виконує завдання, пасивний під час занять, відволікається, хуліганить, міцно займає позицію „неуспішного”. Стосунки з викладачами, особливо з деякими, конфліктні. Студент постійно отримує зауваження. Має в колективі низький соціометричний статус (ізолюваний). Його не поважають і практично бойкотують. Зворотний випадок – студент стає негативним лідером. У спільних справах практично не бере участь, пасивний, вносить елементи хаосу, дуже рідко виконує разові доручення.

П'ятий тип. Студенти, в яких деадаптація стійка, яскраво виражена і може виявлятися в девіантній поведінці, аутизмі, акцентуаціях характеру. Характерні егоцентризм, запальність, негативізм, байдужість до інших, переважання мотивації гедонізму. Студент практично деадаптований в навчанні: не відвідує заняття, хронічна неуспішність, веде асоціальний спосіб життя. Стосунки повністю порушені практично зі всіма викладачами (психологічний бар'єр); повне неприйняття вимог викладача і обов'язків студента. Повністю самоосувається від участі в справах, дезорганізує колектив, цинічний. Якщо бере участь, то виступає як негативний лідер [7].

Дослідники дійшли висновку, що насамперед в абітурієнтів після періоду психічного стану радості, успіху, віри в майбутнє, планування перспектив студентського життя, очікування початку навчального року настає цілком реальний і досить складний для більшості першокурсників період адаптації. Багато першокурсників на перших курсах навчання відчують великі труднощі, пов'язані з відсутністю навичок самостійної роботи, роботи з підручником та першоджерелами, аналізом інформації великого об'єму, чіткого висловлювання своїх думок [8, с. 314–315]

Соціально-психологічний аспект адаптації студентів складається з руйнації, роками вироблених, установок, навичок, звичок, ціннісних орієнтацій вихованців середньої школи і виробничих колективів, втрати роками закріплених взаємин з колективом. Зі вступом до закладу вищої освіти юнаки і дівчата потрапляють у нові, незвичні для них умови, що неминує спричиняє до зміни динамічного стереотипу і пов'язаних з нею емоційних переживань. Важким наслідком соціально-психологічної дезадаптації є стан напруженості і сторожкості; зниження активності у навчанні і інтересу до громадської діяльності; погіршення поведінки, а в ряді випадків – втрата віри у свої можливості, розчарування у життєвих планах.

Список використаних джерел:

1. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учеб. пособ. Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. 480 с.
2. Атватер И., Даффи К. Г. Психология для жизни. Упорядочение образа мыслей, развитие и поведение человека наших дней : учеб. пособ.: пер. с англ. / под ред. проф. Е. А. Климова. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2015. 535 с.
3. Кокун О. М. Психофізіологія: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 184 с.
4. Краткий психологический словарь / под ред. Петровского А. В., Ярошевского М. Г. Москва : Политиздат, 1984. 431 с.
5. Бодров В. А. Информационный стресс. Москва : ПЕР СЭ, 2000. 352 с.
6. Педагогика и психология высшей школы : учеб. пособ. для вузов / отв. ред. С. И. Самыгин. Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. 544 с.
7. Мушинский В.П. Адаптационный период в учреждениях образования. Методические рекомендации. Днепропетровск : ОМЦ ПП и СР, 2007.
8. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ : Знання, 2005. 486 с.

ДИТИНА, ПОЗБАВЛЕНА БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, ЯК СУБ'ЄКТ ТА ОБ'ЄКТ АДАПТАЦІЇ В ПРИЙОМНІЙ СІМ'Ї

Мартинюк Катерина Вікторівна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Вінницького соціально-економічного інституту Університету „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Островська Н. О.

Останнім часом в Україні спостерігається збереження таких явищ, як сирітство та соціальне сирітство, обумовлене смертю, ухиленням або відстороненням батьків від виконання своїх обов'язків щодо неповнолітньої дитини. На сьогодні в Україні продовжують зберігатися

такі суспільні явища як сирітство і соціальне сирітство, обумовлене трагічними обставинами (смерть, зникнення батьків), ухиленням, відстороненням, нездатністю батьків виконувати свої обов'язки по відношенню до неповнолітньої дитини. Слід зазначити, що за останні десять років спостерігається дещо зменшення кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Але відбувається це на фоні зменшення загальної чисельності дитячого населення.

Такі соціальні інститути, як прийомна сім'я, школа, колектив, лише допомагають дитині позбавленій батьківського піклування визначити свій життєвий шлях, але остаточне рішення і відповідальність за власну поведінку приймає вона сама. Майбутнє прийомних дітей часто залежить від того, в якому середовищі вони ростуть, з якими вихователями і педагогами вони стикаються, наскільки ефективно проходить процес адаптації в прийомній сім'ї і в суспільстві.

В цілому, процес адаптації включає в себе успішне засвоєння дитиною-сиротою своїх соціальних ролей в системі суспільних відносин, правил поведінки, дотримання традицій і звичаїв, прийнятих в прийомній сім'ї. У цьому процесі дитина-сирота виступає одночасно як об'єкт і суб'єкт соціальних відносин. В якості об'єкта вона є пасивною стороною, на яку спрямовано вплив прийомної сім'ї, з метою формування її як особистості. В якості суб'єкта впливу вона, навпаки, є активним учасником суспільних відносин, виступає як особистість, що творить себе, а виховання прийомних батьків сприяє цьому. Адаптація прийомної дитини в сім'ї здійснюється за допомогою широкого спектру засобів, обумовлених специфічними особливостями того суспільства, в якому вона росте і виховується, а також віковими особливостями дитини [2, 67]. Відповідно до свого віку дитина має володіти певними вміннями і навичками, що є базовими у її поступальному успішному розвитку. Діти, яких беруть на виховання в основному не мають необхідних умінь і навичок, що пояснюється специфічними умовами їхнього попереднього життя. Тому прийомні батьки та батьки-вихователі мають бути готовими до необхідності розвитку у дитини ряду вмінь, якими вона не оволоділа в певний період свого життя. До них відносяться: догляд за власним тілом, одягом, взуттям; вміння користуватися елементарними побутовими приладами; навичками самообслуговування тощо, формування побутових і гігієнічних вмінь і навичок. Ознайомлення із продуктами матеріальної та елементи духовної культури, що оточують дитину (починаючи від коліскових пісень і казок до шедеврів світового мистецтва) сприяє розвитку знань про культуру, побут народу, надає приклади сімейної злагоди, добробуту, емоційного тепла і захищеності. Важливу роль в

адаптації дитини у прийомній сім'ї відіграє розвиток особистих здібностей дитини. Діти, яких беруть на виховання, як правило, мають занижену самооцінку, а визначення і розвиток їхніх талантів створює підґрунтя для формування у дитини мотивації успіху, престижу, що, у свою чергу, сприяє у вирішенні ряду психологічних проблем, налаштуванням контактів з дитячим оточенням, організації змістового дозвілля. Розвиток особливих здібностей може стати пріоритетним напрямом у забезпеченні подальшого влаштування молодого людини у самостійному дорослому житті. У сім'ї формуються вміння дитини будувати спілкування з прийомними батьками, вихователями, вчителями, однолітками, відбувається її послідовне залучення до різноманітних типів і видів відносин в основних сферах життєдіяльності суспільства: сімейній, професійній, релігійній, суспільній, спілкуванні, грі, спорті.

Органічне поєднання в дитині позбавленій батьківського піклування якостей суб'єкта та об'єкта впливу, створює умови для її ефективної адаптації в прийомній сім'ї [1, 786]. Роль батьків у психологічному та фізичному розвитку дитини-сироти настільки велика, що не може бути компенсована навіть найсприятливішими умовами, створеними у інтернатних закладах.

Соціальний супровід адаптації прийомних дітей залежить, насамперед, від рівня затребуваності та значущості для дитини окремих компонентів мікро- і макросередовища (в першу чергу – це прийомна сім'я, друзі, які оточують дитину, дитячий садок, школа і їх освітньо-виховний простір, в якому дитина проводить більшу частину часу). Очевидно, що центральним, основоположним елементом мікросередовища дитини-сироти є її прийомна сім'я. З точки зору адаптації дитини-сироти в прийомній важливо сім'ї заповнити його соціальний вакуум широким спектром різних видів діяльності, а найголовніше дати дитині тепло, ласку турботу, любов, які дитина-сирота не відчувала раніше. Заохочення будь-яких проявів активності прийомної дитини сприяють її ефективній адаптації в умовах прийомної сім'ї. Саме в родині формується особистість дитини, основи якої закладаються в дошкільному віці, вона засвоює перші уроки моральності, навички повсякденної поведінки. Через спостереження за спілкуванням своїх прийомних батьків дитина формує первинний образ майбутньої власної родини, що є одним з головних елементів ефективності адаптації.

Таким чином, прийомна сім'я виступає суб'єктом впливу на дитину-сироту, а вона – суб'єктом формування свого ставлення до них, яке складається в процесі повсякденної взаємодії між ними, і залежить від обставин, що супроводжують його. У процесі адаптації в прийомній

сім'ї дитини, позбавленої батьківського піклування, відбувається її взаємодія з прийомними батьками, вчителями, соціальними педагогами, соціальними працівниками, психологами, здійснюється взаємовплив, налагодження взаємовідносин і взаєморозуміння з ними. Без цього неможлива її подальша соціалізація у прийомній сім'ї, що здійснюється на основі підтримки і турботи, у процесі виховання та навчання.

Список використаних джерел:

1. Мардахаев Л.В. Социальная педагогика: учебник. Москва : Гардарики, 2006. 269 с.
2. Черников А. В. Интегративная модель системной семейной психотерапевтической диагностики: *Тематическое приложение к журналу „Семейная психология и семейная терапия” за 1997 год.* Москва, 1997. 160 с.

ВІКОВА ДИНАМІКА СТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТАТІ ДИТИНИ

Метрелелі Ірина Сергіївна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Вінницького соціально-економічного інституту Університету „Україна”

Науковий керівник: д.пед.н., професор Чайковський М. С.

Особлива роль у формуванні особистості хлопчика або дівчинки належать гендерним установкам. Гендерні установки у взаємодії із ціннісними орієнтаціями як відомо зумовлюють характер засвоєння гендерних ролей. Гендерна роль виступає не лише як механізм формування уявлень особистості про себе як представлення певної статі, але й є способом фіксації на суб'єктивному рівні цінностей між статевих взаємин.

Статеворольові цінності орієнтації, як складова самосвідомості та основа гендерних установок безпосередньо впливає на когнітивну, афективну і регулятивно-поведінкову сфери конкретного індивіда. Тому формування належного ціннісного підґрунтя гендерних установок щодо власної та протилежної статі є важливим завданням виховання особистості дошкільника.

Формування особистості – процес соціального розвитку молоді людини, становлення її як суб'єкта діяльності, члена суспільства, громадянина.

Процес формування особистості починається з дня народження і є тривалим, складним, суперечливим, таким, що продовжується протягом усього життя людини. Особистість формується в процесі взаємодії людини з іншими людьми, навчання, виховання та самовиховання.

Формування особистості – складний, тривалий і суперечливий процес. На формування особистості впливають фактори:

- біологічні (тип НС, задатки);

- соціальні:

а) провідна діяльність (в ній формується свідомість, самооцінка);

б) вихователь, його особистісні якості (доброта, ввічливість);

в) колектив одноліток (доброзичливі відносини формують позитивні якості);

г) сім'я;

д) вулиця;

е) культура, музика, кіно;

-вольова сфера. Дошкільники вкрай емоційні, але поступово вони оволодівають умінням керувати своїми емоційними станами, стають стриманішими, врівноваженішими. Емоційну сферу дошкільників складають переживання нового, здивування, сумніву, радощів пізнання, які є базою розвитку допитливості та формування пізнавальних інтересів.

Основним джерелом емоцій є виховна та ігрова діяльність (успіхи та невдачі в навчанні, взаємини в колективі, перегляд фільмів, мультфільмів, участь в іграх, конкурсах).

Загалом для дошкільників характерий бадьорий, життєрадісний настрій. А форми емоційної невірноваженості (грубість, запальність, забіякуватість) трапляються як розходження між домаганнями і можливостями їх задовольнити.

Дошкільники емоційно вразливі. У них розвивається почуття самолюбства, зовнішнім вираженням якого є гнівне реагування на будь-яке приниження їх особистості та позитивне переживання визнання їх якостей.

Розвиваються почуття симпатії, відіграючи важливу роль у формування малих груп та стихійних компаній. Життя в групі виступає як фактор формування у дітей моральних почуттів, зокрема почуття дружби, товариськості, обов'язку, гуманності. Для дошкільників характерне переоцінювання власних моральних якостей та недооцінювання їх у своїх однолітків. З віком діти стають більш самокритичними.

Шкільне навчання сприяє розвитку вольових якостей дошкільників, вимагаючи від них усвідомлення і виконання обов'язкових завдань,

довільного реагування поведінки, вміння активно керувати увагою, слухати, думати, узгоджувати власні потреби з вимогами вчителя та батьків. Відкриваються можливості розвитку дитини як суб'єкта вольової поведінки, здатного довольного регулювати власні психічні процеси та поведінку. У дітей формуються такі вольові риси характеру, як самостійність, впевненість у своїх силах, витримка, наполегливість.

Характер в цьому віці щойно формується. Через недостатню сформованість вольових процесів спостерігаються імпульсивність поведінки, капризність, упертість. У поведінці дітей чітко виявляються особливості їхнього темпераменту, зумовлені властивостями нервової системи.

Та можна сказати, що більшість дошкільників є чуйними, допитливими, безпосередніми у вираженні своїх почуттів та ставлень.

Спрямованість особистості дошкільників виражається у їхніх потребах і мотивах. У них сильна потреба в:

- а) ігровій діяльності, проте змінюється зміст гри;
- б) в рухах (він не може довго сидіти на уроці непорушно, тому потрібно надати можливість дитині більше рухатись);
- в) у зовнішніх враженнях, через що дошкільника приваблює зовнішній бік предметів, явищ, подій.

Кожне суспільство, кожна культура виробляють певний комплекс ознак, яким повинна відповідати поведінка представників кожної статі. Такі ознаки представлені у кожному суспільстві у вигляді статево-рольових стереотипів маскулінності і фемінінності, зміст яких обумовлений рівнем розвитку суспільства, розподілом праці в ньому, культурою, релігією, звичаями.

Статево-рольові стереотипи – це цінності, мотиви, типи поведінки, що розглядаються як більш прийнятні для представників однієї статі, ніж для іншої. Статево-рольові стереотипи суспільства визначають стиль поведінки чоловіків (хлопчиків) і жінок (дівчаток) і, таким чином, відображають зразки, через які ми сприймаємо і реагуємо на представників кожної статі.

Такі статево-рольові стереотипи означають поєднання певних властивостей, способів поведінки і ставлень з одного боку, та уявлень про чоловіків і жінок з іншого, що в сумі утворює культурно схвалювані характеристики ні характеристики представників кожної статі.

Статево-рольові уявлення безпосередньо впливають на формування статевої ролі і статевої ідентичності, виступаючи в якості когнітивної структурної частини даних елементів психологічної статі. На основі

статеворольових уявлень і стереотипів, засвоєння статевих ролей-ідентичностей формується статєва самосвідомість індивіда.

Засвоєння дитиною неадекватних уявлень про себе як представника певної статі, про статєві і рольові відмінності між хлопчиками і дівчатками спричиняє викривлення всіх структурних елементів психосексуального розвитку особистості і може призвести до порушення сексуальної орієнтації в період статєвого дозрівання.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ МОЛОДІ ІЗ ВІДПОВІДАЛЬНИМ БАТЬКІВСТВОМ

Олійник Олександр Вікторович

студент I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Островська Н. О.

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується трансформацією всіх сфер суспільного життя, що знаходить відображення у функціонуванні сім'ї як соціального інституту.

Сім'я як важливий інститут соціалізації реалізує політику держави через збереження та передавання життєвого досвіду народу, його морально-етичних цінностей. У ній закладаються перші уявлення дитини щодо виконання ролей чоловіка, жінки, батька, матері. У сім'ї діти вчать соціально схвальній поведінці, турботі про інших, моделям спілкування і прояву емоцій, почуттів.

Відповідальне батьківство молоді визначається за трьома основними критеріями: когнітивним (знання), мотиваційним (ціннісні установки) та операційним (поведінковим). Кожний з цих критеріїв мають свої показники, які і розкривають соціально-психологічний портрет молоді із відповідальним батьківством.

Перш за все, потенційні батьки з відповідальним батьківством повинні розуміти сутність понять „батьківство”, та „відповідальність”, знати та дотримуватися прав та обов'язків батьків, розуміти наслідки безвідповідальної поведінки батьків, про їхню відповідальність у разі невиконання своїх обов'язків, про права дітей. Мати ґрунтовні знання про особливості розвитку дитини на всіх вікових її етапах, глибоко розуміти зміст батьківської ролі. Отже, потенційні батьки повинні *усвідомлювати:*

1. Права дітей, права та обов'язки батьків. Згідно законодавства України мати і батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебувають вони (чи перебували раніше) у шлюбі та чи проживають разом з дитиною. На батьків покладається обов'язок виховувати дитину у дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини; піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний і моральний розвиток; забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя. Усі питання виховання дитини вирішуються батьками спільно.

2. Наслідки невиконання батьківських обов'язків. Невиконання батьками своїх обов'язків або неналежне здійснення прав стосовно дітей може бути підставою для позбавлення батьківських прав. Мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вони: не забрали дитину з пологового будинку без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування; ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини; жорстоко поведуться з дитиною; є хронічними алкоголіками або наркоманами; вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва; засуджені за вчинення умисного злочину щодо дитини.

Окрім означених вище знань майбутні батьки повинні мати сформовані позиції щодо ідеального та реального образу батька чи матері, про існування різних батьківських позицій, про свою батьківську позицію (ролі батька та матері: розподіл обов'язків – гендерний аспект); загальні уявлення про можливі способи спілкування з дитиною та стилі виховання.

Розглянемо останні більш детально.

Стиль сімейного виховання детермінує батьківську роль загалом, впливає на особистісне становлення і розвиток дитини.

Ще один компонент батьківства, який характеризує соціально-психологічний портрет молоді із відповідальним батьківством – емоційно-ціннісний – визначає спрямованість молоді на батьківство. Ця спрямованість містить у собі, по-перше, *ціннісні орієнтації* – пріоритет сім'ї, батьківства, дітей, по-друге, *потреби-мотиви* – це прагнення задоволення потреби в дітях, бажання стати батьком чи матір'ю, інтерес до сутності батьківської ролі та себе в ній, стійкість інтересу до батьківства; внутрішня мотивація до вдосконалення своїх знань та умінь стосовно батьківства; прагнення бути відповідальним у батьківстві.

Також спрямованість молоді на батьківство містить *установки та очікування* – погляд на свою роль майбутнього батька або матері, який

включає, у тому числі, і репродуктивну установку (установка на кількість дітей у сім'ї та їхню стать), і, по-третє, *почуття* – любов, відповідальність, позитивний емоційний фон стосовно образу дитини, та *батьківське ставлення* – ставлення до членів родини, яке характеризується проявом турботи та опіки, позитивне ставлення до дитини.

Якість батьківства залежить від ставлення батьків до дітей та стилю виховання в сім'ї. У літературі визначено різні *типи батьківських ставлень*: 1) приймально-авторитарне ставлення; 2) відторгуюче ставлення; 3) ставлення з позиції „командир-генерал”.

Батьківське ставлення реалізується через „підтримку контактів з дитиною, форми її контролю, виховання взаєминами”.

Отже, спитаюся на визначені вище критерії та показники відповідального ставлення до батьківства, можна дійти висновку, що потенційні батьки повинні усвідомлювати: права дітей, права та обов'язки батьків, наслідки невиконання батьківських обов'язків; зміст законів („Про охорону дитинства”, Конвенції ООН про права дитини, Сімейного кодексу); знання основ вікового розвитку дітей до трьох років; форми та методи виховання, забезпечення потреб дитини; традиції сімейного виховання та національного виховання; уявляти себе у батьківській ролі, якості та характеристики, якими повинні володіти батьки.

ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Свіжак Сніжана Анатоліївна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Польовик О. В.

В останнє десятиріччя проблеми гендерної культури привертають все більшу увагу науковців, соціальних працівників, педагогів, які намагаються з'ясувати проблеми становлення та розвитку гендерних процесів в Україні. З кожним роком можна спостерігати тенденцію до підвищення популяризації гендерних аспектів в усіх сферах суспільного життя. На науковому рівні щорічно проводяться майже у всіх регіонах країни науково-практичні конференції та круглі столи, а на практичному рівні піднімаються питання реалізації гендерної рівності в суспільно-

політичній площині. Гендер – це характеристика соціальної приналежності до певного виду осіб, уявлення кожного індивіда про рольові характеристики та особливості поведінки цієї групи індивідів, до якої він належить [1]. Гендер як багатокомпонентна структура визначається чотирма групами характеристик: біологічна стать, гендерна ідентичність, гендерні стереотипи та гендерні ролі. Ці характеристики впливають на соціалізацію молодих людей у суспільстві [2]. Сучасні студенти мають володіти підходами критичного гендерного аналізу. Їм потрібні вміння оцінювати власну діяльність та переосмислювати різноманітні установки, які викликані стереотипами, поширеними в суспільстві. Значне місце у становленні існуючої системи гендерних відносин, формуванні свідомості молодого покоління належить освіті, соціальним службам, благодійним організаціям. Вони виконують функції передачі та поширення знань, умінь, цінностей і норм від одного покоління до іншого через інтеграцію гендерних підходів у навчальний процес, спроможні закласти основи для становлення суспільної гендерної культури [9].

Гендерна культура – це сукупність цінностей, які склалися в тому чи іншому суспільстві, утвердились, і якими повинен відповідати кожен індивід, дотримуючись норм як щодо чоловіків, так і щодо жінок [3]. Гендерна культура є важливою сферою життя суспільства. Вона охоплює систему виховання, освіти, духовної творчості, а також установи й організації, що забезпечують її розвиток та функціонування. Кожна епоха наповнює гендерну культуру новим змістом, що відповідає потребам та завданням суспільства. Інтеграція гендерного підходу в національну систему вищої педагогічної освіти на сучасному етапі є вкрай необхідною, оскільки гендерна збалансованість в українському суспільстві є одним із індикаторів її визнання як розвиненої держави, що стоїть перед європейським вибором [4]. У системі освіти завдання формування гендерної культури студентів до сьогодні теоретично не є обґрунтованим і практично не є вирішеним, незважаючи на набутий позитивний досвід щодо інтеграції гендерного підходу в навчально-виховний процес окремих вищих навчальних закладів. Серед причин такого стану можна виділити наступні: 1) формування ідеї гендерної рівності студентської молоді й дотримання неупередженого ставлення до особи незалежно від статі, досить слабо висвітлені в теорії педагогіки вищої школи, в якій продовжують домінувати установки патріархальної культури щодо диференціації професій в залежності від біологічних відмінностей людини на суто чоловічі і жіночі; 2) у переважній більшості навчальних закладів освіти ідеї гуманізації через інтеграцію гендерного

підходу у навчально-виховний процес не здобули відповідного практичного втілення, оскільки в них не відбулося системного введення спеціальних предметів і спецкурсів з гендерної проблематики у навчальні плани, які висвітлюють закономірності розвитку гендерованого суспільства; 3) на рівні методичного забезпечення навчально-виховного процесу не було здійснено гендерної експертизи навчальних програм і підручників, а також не розроблено дієвих технологій з гендерного виховання й освіти студентів, через що традиційна статево рольова ідеологія й застарілі стереотипи й надалі відтворюються; 4) традиційним, глибоко вкоріненим у свідомості студентів навчальних закладів залишається застарілий стереотип, за яким навіть працююча освічена, але заміжня жінка є передусім дружиною і матір'ю, що повинна допомагати чоловікові, нерідко зневажаючи власні прагнення до самореалізації та професійного успіху, відмовляючись від реальних кар'єрних можливостей, що засвідчує готовність жінок беззаперечно поступатися і місцем на ринку праці, і місцем на кар'єрному шаблі [5].

Для ефективного впровадження гендерного підходу в освіту потрібно глибоко вивчати фактори педагогічного середовища, що впливають на процес формування гендерної ідентичності студентів на різних етапах розвитку, форми та методи роботи працівників соціальної сфери. Діяльність соціальних служб має допомогти студентам у формуванні індивідуальності та побудови ієрархії життєвих цінностей. Сучасна студентська молодь стала тією потужною силою, яка покликана сприяти процесам ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок, забезпечення рівноправності обох статей у політичному, економічному, соціальному і культурному житті суспільства. Саме освіта як одна з найважливіших соціальних інституцій виконує функції передачі та поширення знань, вмінь, цінностей, ідеалів і норм від одного покоління до іншого, спроможна закласти теоретичні та практичні засади для гендерного виховання студентської молоді.

Сучасна теорія гендеру доводить, що суспільні відмінності між чоловіками та жінками не мають біологічного походження, не є одвічно даними, а лише набутими, приписаними індивідові суспільством. На сучасному етапі розвитку суспільства проблема формування гендерної культури студентів має вирішуватись в контексті гуманістичної особистісно орієнтованої освіти. Специфіка гендерної культури сучасної студентської молоді щодо духовно-морального розвитку особистості полягає у: вікових особливостях студентів, їхніх взаємовідносинах; можливості активізації самостійної роботи; тенденції до особистісно орієнтованого навчання у вищій школі. Одним з найефективніших

засобів формування гендерної культури в особистості є використання гендерної теорії в культурологічній освіті студентів, оскільки: 1) гендерні питання – це питання культури; 2) гендерні знання, цінності і стереотипи повинні транслюватись освітніми засобами через весь комплекс предметів, і через навчальний план; 3) під культурологічною освітою розуміється формування людини як суб'єкта культури (тобто усвідомлення себе одночасно і суб'єктом, і об'єктом культури), що в повному об'ємі може бути зіставлене з питаннями гендерної теорії. В умовах сучасного суспільства формування гендерної культури студентів має відбуватися в рамках гендерної рівності.

На сучасному етапі можливим є лише створення проектної моделі гендерної культури. Реалізація гендерного підходу передбачає оволодіння теоретичними знаннями та практичними вміннями, навичками, способами діяльності, які необхідні для того, щоб викоринити стереотипи щодо обох статей та популяризувати гендерні аспекти. Реалізацію гендерного підходу в освіту забезпечують: розширення гендерно-інформаційного простору, проведення просвітницьких кампаній, поглиблення гендерної компетентності батьків та педагогів, проведення індивідуальних бесід та круглих столів із студентською молоддю

Сучасне суспільство перебуває на етапі демократичного розвитку. Побудова гендерної рівності набуває актуального звучання. Важливу роль відіграє у цьому напрямку саме освіта. Адже, без гендерної освіти ми не зможемо сприяти розвитку у студентської молоді гармонійних гендерних відносин.

Список використаних джерел:

1. Орбан-Лембрик Л. Активність особистості як форма вияву її індивідуальності і професіоналізму. *Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології*. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка, 2002. Т. 1. С. 140–143.
2. Хрисанова С. Словарь гендерных терминов. Харків : 2002. 99 с.
3. Гендерні аспекти державної служби : монографія / М. Пірен, Н. Грицяк, Т. Василевська, О. Іваницька ; за заг. ред. Б. Кравченка. Київ : Вид-во Соломії Павличко „Основи”, 2002. С. 7–11.
4. Мунтян І. Гендерний підхід у професійній підготовці студентів вищих педагогічних закладів : дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2004.
5. Терзі П. Формування гендерної культури студентів вищих технічних навчальних закладів : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук ; спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти”. Кіровоград. 2007. 22 с

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ ВІЛ/СНІД СЕРЕД МОЛОДІ

Семенюк Ольга Богданівна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н Войціх І. В.

Здоров'я людини – одна з найбільших соціальних цінностей. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, схвалена Указом Президента України від 25 червня 2013 р. №344, в частині „Розроблення та підтримка державних програм в освіті”, яка передбачає, зокрема, складання та затвердження нових державних програм превентивного виховання дітей і молоді в системі освіти України.

Рівень поширення ВІЛ-інфекції можна знизити шляхом обмеження впливу чинників ризику. Серед пріоритетних напрямів профілактики ВІЛ/СНІДу слід відмітити освітньо-виховні заходи, інформаційно-просвітницьку роботу з дітьми і молоддю. Тому необхідно наголосити на тому, що в процесі профілактичної роботи важливо зробити акцент на формуванні в учнівської молоді таких життєвих навичок: 1) емоційно-вольових: самоконтролю, гартування волі; 2) інтелектуальних: самоусвідомлення та самооцінки, аналізу проблем і прийняття відповідальних рішень, критичного і творчого мислення, усвідомлення життєвих цінностей; 3) соціальних: упевненої та гідної поведінки, ефективного спілкування, протистояння негативному впливу оточення, розв'язання конфліктів.

Здоровий спосіб життя значно впливає не тільки на підвищення фізичної підготовленості, поліпшення здоров'я, а й на успішну соціалізацію, професійну самореалізацію особистості. Водночас, люди, залучені до здорового способу життя, є не лише активними в суспільстві, але й такими, що позитивно впливають на формування аналогічних соціальних якостей у своїх найближчих навколишніх.

Сьогодні школи, професійно-технічні та вищі заклади освіти мають навчати молодь, як вести здоровий і продуктивний спосіб життя, як бути достойним громадянином, як у майбутньому стати конкурентоспроможним на ринку праці. З цією метою необхідно створити сприятливе середовище для здоров'я і гармонійного розвитку дітей та молоді, в якому вони почуватимуться безпечно і комфортно, отримають необхідну допомогу і високоякісну освіту.

Одним із чинників успішності превентивної роботи навчального закладу є взаємодія та налагодження зв'язків зі службами, установами, та організаціями, що працюють або належать до цієї територіальної громади. Об'єднуючи зусилля з іншими організаціями, школа може знайти підтримку для своїх ініціатив, а інколи й додаткові ресурси. Шкільна адміністрація, ухвалюючи рішення щодо впровадження тих чи тих профілактичних програм, має враховувати можливість залучення інших місцевих служб та інституцій, що впроваджують просвітницькі програми (медичних закладів, центрів соціальних служб, місцевих соціально-реабілітаційних закладів, громадських організацій), а також взаємодіяти з ними відповідно до чинного законодавства. Школи, особливо у невеликих містах або у сільській місцевості, зазвичай є центрами культурного та громадського життя. Залучаючи можливості громади, профільних фахівців, спонсорів та забезпечивши необхідні зв'язки з іншими структурами, школа стає інтелектуальним та організаційним ресурсом громади, що може ініціювати просвітницькі заходи для батьків, культурні і соціальні акції, допомагати згуртувати громаду для вирішення певних місцевих проблем, наприклад, збереження довкілля та впорядкування громадського простору. Щоб посилити ефективність профілактичної роботи, зробити її цікавою та динамічною, навчальні заклади можуть залучати до співпраці фахівців інших галузей, партнерів з державних і недержавних організацій та добровільних помічників – медиків, юристів, психологів, соціальних працівників [2, с. 99].

Історично склалися кілька стратегій і моделей профілактики негативних явищ. Стратегії профілактики – це загальні підходи до визначення основних цілей профілактики певної проблеми і шляхів їх досягнення. Стосовно негативних явищ у молодіжному середовищі можна виділити такі стратегії: 1. Стратегія боротьби (усунення негативного явища, проблеми, їх ризиків та наслідків). Проблема чи явище визнаються однозначно негативними і неприпустимими; профілактика спрямована на їх недопущення. 2. Стратегія нормалізації (обмеження ризику, негативного впливу проблеми чи явища). Негативне явище, проблема визнаються небажаними, але припустимими (принаймні частково, за певних обставин); профілактика спрямовується на недопущення (обмеження) їх негативних наслідків [3].

Успіх профілактичної роботи багато в чому залежить від дотримання основних принципів соціальної профілактики: забезпечення права людини на вільний вибір своєї поведінки, обмеженого подібним правом інших людей, відмова від спроб маніпулювання людиною;

ненасильницький характер профілактики, добровільність участі у профілактичних заходах; екологічність, безпечність профілактичних дій для представників цільових груп та для їх виконавців; відповідність профілактичних дій потребам та інтересам представників цільових груп, їх віковим і соціокультурним особливостям; упереджувальний характер профілактики [1].

Таким чином, системна та послідовна профілактична робота виступає дієвим інструментом для попередження поширення соціально небезпечних хвороб та формування поведінки, що убезпечує дітей та підлітків від потрапляння в ситуації ризику для здоров'я і життя.

Список використаних джерел:

1. Активні методи просвітницької діяльності у профілактиці ВІЛ/СНІДу та ризикованої поведінки : посіб. для спец. приймальників-розподільників, притулків для неповнолітніх та виховних колоній / за заг. ред.: П. Х. Вайноли, Т. Л. Лях; Авт.-упор.: Безпалько О. В., Зимівець Н. В., Захарченко І. В., та ін. Київ : ТОВ „ДКБ „РОТЕКС”, 2007. 190 с.

2. Організація профілактичної роботи у навчальних закладах : посібник для адміністраторів системи освіти. / О. В. Березюк, Т. В. Воронцова, О. В. Єресько, В. С. Пономаренко, І. А. Скорбун. Київ : „Здоров'я через освіту”, 2014. 128 с.

3. Профілактика ВІЛ/СНІДу та ризикованої поведінки серед вихованців притулків для неповнолітніх: збірка інформаційних, методичних, ілюстративних матеріалів для спеціалістів / за заг. ред. Т.В. Журавель, Т.Л. Лях; Авт. упор.: Безпалько О.В., Виноградова О.А., та ін. Київ, 2004. 103 с.

ВПЛИВ ЗОВНІШНІХ ЗМІН НА СУЧАСНУ МОЛОДЬ

Скрипник Катерина Олександрівна

курсант I курсу Національної академії державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Науковий керівник: к.психол.н. Голярдик Н. А.

Проблеми молоді, її освіти, виховання, соціального становлення, участі у суспільному житті перебувають у центрі уваги і на стику різних наук. Соціологія відносить їх до найважливіших. Зважаючи на те, що соціальний портрет молоді формується під впливом різноманітних суспільно-політичних і соціальних чинників, соціологія виявляє інтерес до того, яку роль відіграватимуть для молоді певні соціальні цінності, норми моралі, традиції тощо.

Молодь – це суспільно диференційована соціально-демографічна спільнота, якій притаманні специфічні фізіологічні, психологічні,

пізнавальні, культурно-освітні тощо властивості, що характеризують її біосоціальне дозрівання як здійснення самовиразу її внутрішніх сутнісних сил і соціальних якостей. Молодь тому і є специфічною спільнотою, що її суттєві характеристики і риси, на відміну від представників старших поколінь і вікових груп, знаходяться в стані формування і становлення. Сутністю молоді та проявом її головної соціальної якості є міра досягнення нею соціальної суб'єктності, ступінь засвоєння суспільних відносин та інноваційної діяльності [2, с. 25].

Психологія досліджує вікові особливості свідомості та поведінки молоді, вікові зміни у структурі особистості, процес акселерації, динаміку інтелектуального, емоційного розвитку тощо. Соціальна психологія розкриває специфіку механізмів спілкування, формування контактних груп, зміни соціальних ролей. Педагогіка визначає можливості та засоби виховання і навчання молоді людини, засвоєння нею необхідної інформації, залучення молоді до різноманітних видів діяльності [1, с. 79].

Сучасні суспільні процеси різко змінили соціальне, матеріальне і політичне становище молоді, тому поняття, що характеризували молодь колишнього суспільства („соціальний портрет молоді”, категорії „потреби”, „поведінка”, „діяльність”), потребують сучасного аналізу, переосмислення та уточнення. Предметом наукового аналізу стали соціально-психологічні особливості, розвиток інтересів та потреб молодих людей. На думку багатьох учених, соціально-психологічний розвиток молоді характеризується нерівномірністю, напруженістю, наявністю і повторюваністю конфліктних ситуацій. Вважають, що вона, порівняно із старшими поколіннями, є нетерпимішою, гостріше реагує на суперечності дійсності, не так жорстко „вписана” у суспільство, мобільніша, швидше засвоює нове. Її характеризують і підвищена вимогливість, критичність до старших поколінь, недооцінка об'єктивної зумовленості досвіду старших за віком, переоцінка власної здатності до самостійної діяльності. Саме в молодості динамічно формуються соціальні мотивації, самоаналіз і швидкість реакції, проте значно менше, ніж у дорослому віці, турбують безпека близьких і відповідальність за них [3].

У сучасний період розвитку українського суспільства успішне рішення політичних, економічних і соціальних задач усе більше залежить від дії такого суб'єктивного фактора як соціальна активність особистості. Важливу роль у формуванні активності грають засоби масової інформації. Про зростаючу роль друкованих видань, радіо і телебачення в суспільному житті країни свідчать їхній бурхливий ріст, поширеність і

доступність масової інформації. Друковане й усне слово, телевізійне зображення здатні в найкоротший термін досягти самих віддалених районів, проникнути в будь-яке соціальне середовище.

Суттєву роль у сучасній соціалізації відіграють засоби масової інформації. Підраховано, що дитина проводить більше часу перед телевізором, ніж у школі. Дослідження свідчать, що телебачення має подвійний ефект: позитивний, тобто стимулює позитивну поведінку, якщо дитина дивиться програми, спрямовані на популяризацію відповідних цінностей, або стимулює насильство, інші негативні моделі поведінки, якщо програми пропагують агресію і подібні типи негативних явищ.

Стародавні люди були гарними соціальними психологами і розуміли, що життя людини і суспільства тісно переплітається. Людина обмежена нормативними законами суспільства і авторитарними імперативами. Особливе значення у формуванні потрібного світогляду мали видовища (як прообраз сучасних засобів масової комунікації). Саме під їх впливом, при колективному світосприйнятті, індивідуальні психологічні особливості людини нівелювалися, так виникла сугестивна функція видовищного спілкування, як агресивний вплив на психофізіологічну організацію людини [2, с. 142].

В колективі людина більше піддається навіюванню, ніж одноосібно. Сугестивна сила видовища ґрунтується на потребах особистості в емоційному спілкуванні, емоційному контакті. Ці погребі закладаються в людині в ранньому дитинстві, зберігаються протягом життя і вимагають свою задоволення. Так, для людини важливо, щоб її почуття знаходили відгук в інших. Видовищне спілкування створює для цього відповідні умови, надає людині можливість відчути свою захищеність.

Сьогодні молодь як соціальна група є неоднорідною: вона поділяється за місцем проживання (сільська і міська), соціальної приналежності і відношенню до субкультури.

Оскільки проблеми суспільства перебувають в динаміці, вони проєктуються і на молодих людей. Так як вони є найбільш беззахисними перед умовами навколишньої дійсності, ситуація ще більш ускладнюється. Причому це стосується практично всіх сфер існування. Зауважимо, що життя сучасної молоді ускладнюється ще й тим, що в державі не приділяється належної уваги молодим сім'ям, їм не надається необхідна підтримка. Адже батьки не завжди можуть допомогти своїм дітям, а ринкова система привела до розвитку подібних проблем.

Зауважимо також, що розвивається конфлікт зі старшим поколінням, яке не тільки не допомагає соціалізації молоді, але і є гальмом у русі цього процесу. Зокрема, збільшується кількість конфліктних ситуацій і проявів девіантної поведінки.

Також помітним стає зниження зацікавленості молодого покоління в праці, тому що в даний час стає проблематичним задовольнити свої потреби завдяки сумлінній праці на благо суспільства. Тому в даний час молодь як соціальна група вважається найменш захищеною як у політичному, так і в соціальному плані. І це не може не позначитися на її сприйнятті дійсності і поведінкових реакціях [2, с. 73].

На молодь у сучасному суспільстві багато в чому зробили негативний вплив засоби масової інформації. Загальнодоступність сцен насильства і жорстокості, пропаганда комерційної основи міжособистісних відносин, нав'язлива думка того, що домогтися якихось висот у житті можна виключно, підстроївшись під стереотипи більшості – все це формує з молодого покоління армію однакових особистостей, орієнтованих на рівень життя „паразита”. Так, може у них і є певні амбіції. Ось тільки способи їх реалізації явно вже не ті, що були раніше. І ніхто не каже, що колишній лад був ідеальним і не містив помилок в принципі. Просто ідеологія була зовсім інша, спрямована на розвиток в людині відповідальності, почуття обов'язку і прагнення до особистісного зростання. Не можна сказати, що сучасна молодь зовсім втратила ці якості. Серед неї є велика кількість дійсно серйозних людей, готових твердо йти до своєї мети і осягати нові щаблі у розвитку себе як зрілою і повністю адекватною особистості. Тому, перш ніж звинувачувати всіх і вся в втраті соціальних цінностей, слід згадати про те, що серед кожного покоління є обмежені люди [3].

Отже, можна зробити висновок, очевидно що на молодь з усіх боків впливає як соціум так і соціальні зміни, вона змінюється під цим впливом як в кращу, так і в гіршу сторону. Ми можемо вплинути саме на ці зміни, але часто робити їх теж не треба, оскільки так люди не зможуть навіть зрозуміти, що з ними трапилось (в чому вони змінились, і чому). Зміни це добре, в якомусь розумінні, але не завжди вони приносять користь, особливо молодому поколінню.

Список використаних джерел:

1. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія. Київ : „Академвидав”. 2005. 448 с.
2. Якуба О. О. Соціологія : навчальний посібник. Харків., 1996. 160 с.
3. <http://moyaosvita.com.ua/kulturologia/yaki-zmini-vidbuvayutsya-v-suchasnomu-suspilstvi/>

ТЕХНОЛОГІЇ КОМПЛЕКСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ-УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Сокіл Людмила Володимирівна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: д.пед.н., професор Чайковський М. Є.

Збройний конфлікт на території України, який розпочався у 2014 р., зумовив потребу у створенні системи психологічної реабілітації та модернізації психосоціальної підтримки військових, які брали участь у бойових діях, їх родин та родин загиблих. Для побудови ефективної системи необхідний ретельний аналіз поточної ситуації, наявного досвіду.

Будь-яка людина, яка повернулася із зони збройного конфлікту, може мати небажані спогади про війну, мати проблеми з адаптацією до мирного життя. Однак фахівці відзначають низку факторів бойової ситуації, в якій перебувають комбатанти, що має особливий вплив на психіку людини, зумовлюючи „виснаження” центральної нервової системи та появу так званої „бойової психічної травми” (БПТ) [1].

Під **бойовою психічною травмою** розуміється розвиток у людини розладів психіки та поведінки різного ступеня тяжкості внаслідок впливу на нього психотравмуючих чинників бойової обстановки. Сприятливе вирішення психогенної ситуації, наприклад, демобілізація і повернення до сім'ї, сприяє швидкому одужанню. Безвихідна ситуація створює умови для затяжного перебігу психозу [2].

Реабілітація – сукупність заходів, що допомагають особам, які мають або у яких можуть виникнути обмеження життєдіяльності, досягнути та підтримувати оптимальний рівень функціонування у взаємодії з навколишнім середовищем, соціальну інтеграцію та незалежність [3].

Щоб запобігти виникненню посттравматичних розладів, профілактика і реабілітація бійців, що піддалися стресу, повинна проводитися задовго до початку хворобливого процесу.

Соціально-психологічна реабілітація є різновидом психологічної допомоги яка спрямована на відновлення втрачених або порушених психічних можливостей і здоров'я .

Соціальна реабілітація – це комплекс програм і дій, спрямованих на відновлення соціальних функцій людини, її соціального і психологічного статусу в суспільстві [1]. Специфіка **соціально-психологічної реабілітації** полягає у розробці і використанні

відновлювальних заходів, які діятимуть у чотирьох напрямках: **персонально-інструментально-просторово-часовому**. **Персональний вектор** має бути спрямований на відновлення частково втраченої цілісності особистості, її збалансованості, саморегульованості; **інструментальний** – на відновлення зниженої самоефективності особистості, її здатності самореалізовуватися у різних видах діяльності, **просторовий** – на підвищення комунікативної компетентності особистості, подолання почуття відчуження від оточення; **часовий** – на ціннісно-смыслову сферу особистості, переоцінку цінностей, активізацію пошуку нових життєвих орієнтирів, нових сенсів.

Слід виділити три основних **напрямки** соціально-психологічної реабілітації бійців: а) психофізіологічний, б) психокорекційний, в) соціально-психологічний [3].

Психофізіологічний напрямок включає в себе комплексну психологічну діагностику, яка дозволяє виявити наявність психотравми, ідентифікувати її та провести оцінювання. В основу психокорекційної та соціально-психологічної роботи покладено наступні психотерапевтичні методи і відповідні техніки: психологічне консультування; сугестотерапія; гетеро- та ауторелаксаційні техніки; когнітивна психотерапія; психологічний дебрифінг; транзактний аналіз; психодрама; музична психокорекція; метод біологічного зворотнього зв'язку та ін. [2].

Відповідно до розроблених технологій бажано використовувати наступні техніки: техніки підвищення відповідальності за власне життя; техніки оцінювання наявних можливостей і обмежень, зважування майбутніх зусиль, зміни адресатів; техніки подолання алейдоскопічності спогадів, зміни масштабів пережитого [4].

Психологічна реабілітація – сукупність заходів реабілітації, спрямованих на психологічну адаптацію особистості до нових умов життєдіяльності після пережитої травматичної ситуації чи події (у фізичному, психологічному, соціальному розумінні), різких неочікуваних змін життєвих обставин, тривалого перебування поза межами спільноти (стаціонарне лікування в психіатричних клініках тощо), внаслідок виникнення станів залежності, психічного або іншого захворювання, отриманої травми або каліцтва [6].

На думку фахівців, комплекс заходів **медико-соціальної реабілітації** учасників бойових дій має вирішити проблемні питання, стосовно медичного, психологічного, професійного та соціального аспектів. Кінцевою метою роботи системи медико-соціальної реабілітації пацієнтів є відновлення їх фізичного, психологічного, професійного і соціального статусу.

Фізична та медична реабілітація – сукупність заходів реабілітації, націлених на діагностику, оцінку та менеджмент осіб усіх вікових груп з набутими та вродженими обмеженнями життєдіяльності внаслідок неврологічних, м'язово-скелетних, серцево-судинних, легневих та інших розладів, травм та болю з метою досягнення особою максимального відновлення фізичного, повсякденного і професійного функціонування та оптимальної соціальної інтеграції із застосуванням мультидисциплінарного та мультипрофесійного підходів [7].

Список використаних джерел:

3. Основні клінічні варіанти постстресових розладів у комбатантів / М. М. Денисенко та ін. *Український вісник психоневрології*. 2017.
4. Подкорытов В. С. Психотические формы боевой психической травмы. *Український вісник психоневрології*. 2015. Т. 23, № 2. С. 126.
5. Про систему реабілітації в Україні : Закон України [URL](https://drive.google.com/file/d/0B2UKz512N2iCQ1JzNTlqc2RQNWc/view) : <https://drive.google.com/file/d/0B2UKz512N2iCQ1JzNTlqc2RQNWc/view> (дата звернення: 06.03.2019).
6. Психолого-психіатрична допомога постраждалим у збройних конфліктах. Методичні рекомендації. Київ, 2014. 34 с.
7. Сыропятов О. Психическое здоровье и организация психологическое подготовки комбатантов. Ч.1. *Военная психиатрия. Психическое здоровье комбатантов* / О. Сыропятов, Н. Дзеружинская, В. Шевченко, Д. Полевик, 2015. 523 с.
8. Холостова Є.І., Дементьева Н.Ф. Соціальна реабілітація. Москва, 2002.
9. Morina N. The role of experiential avoidance in psychological functioning after war-related stress in Kosovar civilians. *Journal of Nervous and Mental Disease*. 2007. №195 (8). P. 697–700.

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ МОЛОДІ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Степаненко Світлана Олександрівна

курсантка I курсу інженерно-технічного факультету

Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Науковий керівник: к.і.н., доцент Казимір В. А.

У багатьох країнах світу останнім часом відбулися суттєві зрушення у зрівнюванні прав і можливостей чоловіків та жінок, що суттєво впливає на подолання традиційних уявлень про соціальні ролі.

Зважаючи на проголошення Україною курсу на євроінтеграцію, гендерне питання, яке є важливою частиною державної політики, набуло особливого значення в політичних процесах держави. Ця галузь політики постає важливим напрямком в демократичному розвитку України.

Подолання гендерних стереотипів серед української молоді є пріоритетним напрямком політики нашої держави.

Проблема соціально-економічної та політичної дискримінації жінок не може бути вирішена лише реформами з боку держави, оскільки система норм, що забороняють нівелювання прав жінок, навряд чи працюватиме без дієвої підтримки молодого покоління.

Мета нашої роботи полягає у розгляді гендерних стереотипів, які присутні серед молоді Хмельницького.

До середини ХХ ст. історія людства фактично була „чоловічою”, тобто орієнтованою на чоловічі особистості та види діяльності. Проблематика і методологія „жіночої історії” сформувалися на Заході в кінці 1960-х–на поч. 1970-х рр. „Жіночі дослідження” утвердились в період другої хвилі жіночого руху (кінець 60-х рр.). Гендерний підхід швидко завоював безліч активних прихильників і „співчуваючих” в середовищі істориків. Так у 80-ті рр. ХХ ст., в результаті теоретичного переосмислення предмету дослідження, перегляду концептуального апарату і методологічних принципів „жіночої історії”, народилася гендерна історія [1, 3, 4, 5].

Україна досягла певного прогресу у сфері сприяння гендерній рівності та розширення прав і можливостей жінок. Оцінюючи в цілому систему гендерного законодавства, серед позитивних рис можна відмітити: конституційне закріплення принципу рівності, в т.ч. рівності статей, наявність спеціального гендерного закону. Гендерне законодавство України загалом може бути визначене як гендерно збалансоване. Проте, незважаючи на досягнення, проблеми у сфері розширення прав і можливостей жінок і чоловіків залишаються [2].

Соціальна активність та самопочуття молоді є одними із головних показників розвитку суспільства. Останнім часом загострилось чимало молодіжних проблем, серед яких сфера інтимно-гендерних ролей, домашні обов’язки, шлюб. У зв’язку з тим, що останнім часом значно зріс інтерес молодих людей до гендерних відносин, стереотипів у цих відносинах і їх коригуванні ми провели вибіркового соціального аналізу гендерної свідомості сучасної молоді на прикладі студентів та курсантів м. Хмельницького.

Однією з гарантій суспільної стабілізації в сучасному полікультурному суспільстві є гендерна толерантність, яка визначається як неупередженим ставленням до представників іншої статі, неприпустимістю апріорного приписування людині недоліків іншої статі, наслідуванням стереотипних поглядів, відсутністю ідей про перевагу однієї статі над іншою, проявами дискримінації за ознакою біологічної

(чоловік-жінка) статі. Гендерні стереотипи поведінки – стандартизовані, стійкі, емоційно насичені, ціннісно-певні уявлення про „чоловічу” і „жіночу” поведінку [3].

Дослідження гендерної свідомості молоді Хмельницького має прикладний аналітичний характер, оскільки націлене не тільки на виявлення гендерних стереотипів, властивих сьгоднішньому молодому поколінню (на прикладі м. Хмельницького), їх (стереотипів) особливостей, , але й на розробку науково обґрунтованих практичних рекомендацій щодо формування гендерно орієнтованої молодіжної політики на місцевому рівні.

Вибіркову сукупність склали 100 молодих людей м. Хмельницького (курсантів та студентів Національної академії державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, які є уродженцями різних регіонів України), тип вибірки – цільова, за способом відбору респондентів – випадкова, неповторна.

Опитані курсанти та студенти різнилися:

1) за статтю: 60 чоловіків (60%) і 40 жінок (40%);

2) за віком: віковий діапазон опитуваних від 17 до 28 років;

Серед курсантів та студентів академії проведене вибіркове анкетування. Респондентам пропонувалося дати відповіді на 10 питань.

В ході дослідження було виявлено:

- більшість респондентів (70%) не знає, що середня заробітна плата жінок в Україні на 30% менша, ніж у чоловіків;

- більшість опитаних чоловіків (71%) вважає, що сучасна жінка не зазнає дискримінації в професійній сфері. Жіночі відповіді не були такими однозначними: 43% дотримуються думки, що жінці будувати професійну кар'єру важче, ніж чоловікові, тоді як 29% не бачать утисків жіноцтва у сфері трудових відносин;

- 59% чоловіків та 46% жінок впевнені, що стать людини не впливає на її працевлаштування, проте 39% жінок та 11% чоловіків вважають, що легше влаштуватися на високооплачувану роботу чоловікові;

- Більше половини опитаних не бачить різниці під чийм керівництвом працювати – чоловіка чи жінки. Проте лише 8% чоловіків і 4% жінок воліли б працювати під керівництвом жінки;

- Більшість опитуваних погодилися із твердженням, що основна роль жінки в суспільстві пов'язана з її „природним” призначенням – родина, чоловік, діти (56% чоловіків та 40% жінок). Проте більшість жінок (60%) виявила власну незгоду із вказаним гендерним стереотипом;

- 70% чоловіків і 41% жінок відзначили, що чоловік повинен повністю матеріально забезпечувати власну родину;

- 57% чоловіків і 17% жінок згодні з тим, що успішною можна вважати тільки ту жінку, яка реалізувалась як дружина та мати.

- 80% опитаних вважає, що професійна реалізація жінки не здійснює негативного впливу на родину. Разом із цим до суто жіночих обов'язків хмельницька молодь віднесла: перебування у декретній відпустці, підтримання чистоти, затишку, комфорту в оселі, піклування про здоров'я членів родини, приготування їжі. І тільки 20 % опитаних відмітили, що жоден із зазначених обов'язків не є суто жіночим;

- при виборі „жіночих” рис відзначили: доброту, зовнішню привабливість та охайність (більше 70%); відсутність шкідливих звичок, лагідність (більше 50%).

- найяскравішими „чоловічими” рисами виявились: надійність та рішучість (більше 80%), а також відповідальність та працьовитість (більше 70%).

Отже, результати анкетування молоді м. Хмельницького свідчать, що традиційна система гендерних стереотипів у значній мірі ускладнює процес упровадження гендерної освіти, оскільки вимагає від індивіда відтворення гендерних установок як соціальної норми, яка провокує гендерну нерівність. Можемо з впевненістю говорити про необхідність гендерної освіти на всіх етапах становлення особистості, формування її гендерної компетентності. Разом із тим Традиційні гендерні стереотипи (як-то – берегиня домашнього вогнища, слабка / сильна стать, жіноча емоційність і чоловіча незворушність тощо) не відповідають ні потребам сучасної особистості зокрема, ні реальній дійсності в цілому. Дисонанс гендерних стереотипів та українських реалій якнайкраще актуалізує основне завдання фемінізму „другої хвилі” – навчити жінок приймати свою рівність із чоловіками в усіх сферах соціальної ієрархії, навчитися користуватися набутими правами.

Список використаних джерел:

1. Women in decision making roles in the European Union. URL : <https://blog.openpolis.it/2016/03/18/women-decision-making-roles-european-union/6686>

2. Власенко Н.С., Виноградова Л.Д., Калачова І.В. Гендерна статистика для моніторингу досягнення рівності жінок і чоловіків. Київ, 2005.

3. Возний К. Гендерні аспекти зайнятості: українські реалії та світовий досвід. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2009. №1. С. 69–80.

4. Гендерна експертиза українського законодавства. Сутність, необхідність та методологічні основи / Відп. ред. Т.М. Мельник. Київ, 2001.

5. Гендерна політика в Україні : від декларації до складних змін URL : <http://hvylya.net/analytics/society/genderna-politika-v-ukrayini-skladniy-shlyah-vid-deklaratsiy-do-pozitivnih-diy.html>

6. Гендерна рівність в Україні: Кабмін затвердив програму до 2021 року URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2439888-genderna-rivnist-v-ukraini-kabmin-zatverdiv-programu-do-2021-roku.html>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ ВІЛ/СНІД СЕРЕД МОЛОДІ

Тимошук Оксана Павлівна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Вінницького соціально-економічного інституту Університету „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н Островська Н.О.

Здоров'я є однією з найвищих цінностей життєдіяльності людини. Основою сучасного уявлення про здоров'я є визначення ВООЗ: „Здоров'я – це стан повного фізичного, психологічного і соціального благополуччя”.

Згідно з Конституцією України держава несе відповідальність перед людиною за свою діяльність, беручи зобов'язання забезпечити виховання здорового покоління, від чого значною мірою залежить стан розвитку країни, її економічний, інтелектуальний та духовний потенціал – ресурс розвитку суспільства.

Стратегія збереження здоров'я закладена у державній політиці у сфері охорони здоров'я молодого покоління і простежується у низці нормативно-правових документів, зокрема у Державній національній програмі „Діти України”, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр.; Міжгалузевій комплексній програмі „Здоров'я нації”, Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту, Концепції загальнодержавної цільової соціальної програми „Здорова нація”, Основних орієнтирах виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів, в яких наголошується, що пріоритетним завданням загальноосвітньої школи є виховання людини у дусі відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих.

У зв'язку з певними обставинами (політичного, економічного, соціального і культурного характеру), велика чисельність заражених ВІЛ-інфекцією людей є представниками особливої соціальної групи, яка

потребує підвищеної уваги громадян, суспільства і держави. На всіх рівнях прояву соціального життя вони повинні являти собою специфічний об'єкт соціальної, цілеспрямованої роботи не тільки з метою боротьби з ВІЛ/СНІДом, а й з метою профілактики поширення ВІЛ-інфекції. Проблема соціально-психологічної, цілеспрямованої роботи з ВІЛ-інфікованими має загальнодержавне, загальнолюдське й всесвітнє значення [3].

Однією із важливих проблем епідемії СНІДу є нестача необхідних знань про ВІЛ особливо серед самої уразливої групи – молоді. У той же час є зручний і практичний спосіб надати підліткам і молоді потрібні зведення – шкільні заняття. Одна із причин, за якою цей підхід не став повсюдним – забобони і бажання вберегти дітей від „небажаної” інформації.

Найбільш ефективною є правильно побудована просвітницька діяльність, спрямована на передачу знань та формування відповідального ставлення до проблеми ВІЛ/СНІД. До принципів ефективної просвітницької діяльності відносять: адресність – відповідність діяльності рівню психічного і фізичного розвитку, культурним і соціальним особливостям цільової групи, національним, регіональним відмінностям, стереотипам масової свідомості; комплексність – інформування здійснюється з урахуванням мотивації й орієнтоване на формування навичок відповідальної поведінки, збереження здоров'я; коректність у поданні інформації – точка зору аргументується, спосіб поведінки пропонується, але ніщо не нав'язується; повага до позиції, почуттів і емоцій учасників; спадкоємність, послідовність – робота спирається на базові знання учасників [1].

Ефективні програми з профілактики ВІЛ/СНІДу мають певні спільні риси незалежно від того, де їх впроваджують – в Україні, Південній Африці чи у США. Вони: мають чітко визначену цільову групу; обирають одну з уразливих груп, якій приділяється недостатньо уваги (молоді люди на порозі статевого життя, безпритульні діти, споживачі ін'єкційних наркотиків); застосовують ефективні прийоми, серед іншого й методу „рівний-рівному”; надають цільовій групі матеріальні ресурси і послуги; інформаційні матеріали розробляють мовою, зрозумілою для членів цільової групи; залучають представників цільової групи до планування і проведення заходів (розглядають їх як свідому силу, від якої залежить успіх програми); організують взаємопідтримку всередині цільової групи; мобілізують духовний і творчий потенціал групи (організують художні конкурси, театральні постановки, дні пам'яті тощо); заохочують позитивні зміни у поведінці й

участь у програмі; намагаються створити сприятливе оточення (ведуть роз'яснювальну роботу серед батьків і громади).

Неефективні профілактичні програми також мають спільні риси. Вони: розраховані на розмиті й невизначені соціальні групи (наприклад, молодь загалом); містять неконкретні або нереалістичні заклики; розглядають цільову групу переважно як об'єкт впливу; складені й упроваджуються людьми, які мало знають про умови життя конкретної цільової групи; застосовують однобічні дидактичні підходи (лекції, розповсюдження інформаційних матеріалів); засновані на почутті сорому, страху, застосуванні репресивних механізмів [2, с. 27].

Таким чином, важливе місце в подоланні епідемії ВІЛ/СНІДу займають превентивні, профілактичні заходи.

Список використаних джерел:

1. Активні методи просвітницької діяльності у профілактиці ВІЛ/СНІДу та ризикованої поведінки : посіб. для спец. приймальників-розподільників, притулків для неповнолітніх та виховних колоній / за заг. ред.: Р. Х. Вайноли, Т. Л. Лях; Авт.-упор.: Безпалько О. В., Зимівець Н. В., Захарченко І. В., Журавель Т. В., Лютий В. П., Лях Т. Л., Петрович В. С., Закусило О. Ю., Цюман Т. П. Київ : ТОВ „ДКБ „РОТЕКС”, 2007. 190 с.

2. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. Захисти себе від ВІЛ. Тренінги життєвих навичок : методичний посібник для педагога-тренера. Тернопіль : „Навчальна книга – Богдан”, 2012. 208 с.

3. Недзельский Н. Поддержка людей, живущих с ВИЧ / Н. Недзельский, Е. Морозова. Москва : Инфо-плюс, 2003. 148 с.

ПРОБЛЕМИ ВІЛЬНОГО ЧАСУ КУРСАНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Тігаренко Іванна Володимирівна

курсантка II курсу спеціальності „Правоохоронна діяльність”
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Науковий керівник: к. філос. н., доцент Гончаренко О. А.

Ще у часи античності філософи наголошували на значимості вільного часу для людини. Так, наприклад, філософ Аристотель вільний час називав благом. Він стверджував, що той державний устрій є найкращим, який спрямований не лише на зовнішні та тілесні блага, а також й особливо на духовні блага. На думку цього філософа, громадяни окрім основного роду занять повинні були мати також право на корисне дозвілля та право на насолоду від миру. Через це держава, вважав він, повинна виховувати у своїх громадянах здатність до роздумування, так

як держава просто перестане існувати, якщо весь свій час буде проводити у війнах. Щоб цього не сталося, громадяни, на думку Аристотеля, повинні вміти мислити, а на це їм необхідне дозвілля. Філософ міркував, що людина повинна витратити свій вільний час не на ігри, а на роздуми, так як сутнісною ознакою людського в людині, що, власне, й відрізняє її від рослин і тварин, є мислення. Тому справжнім призначенням людини Аристотель визначав якнайповнішу реалізацію цієї її особливої переваги. А для цього їй потрібне ніщо інше, як вільний час.

З огляду на цінність вільного часу у житті людини нами було проведено анонімне анкетування з курсантами Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького для виявлення особливостей вільного часу у курсантської молоді. У анкетуванні прийняли участь 120 курсантів та курсанток. Анкета складалась із вісьмох запитань.

На перше питання „Як ви розумієте поняття „вільний час”?” усі опитувані дали досить змістовні відповіді: „Це час для самореалізації, час для додаткового навчання, заняття спортом і відпочинку”, „Це період часу, який чітко визначений для людини щоб вона могла задовольнити особисті потреби відповідно до своїх побажань”, „Це час, який людина може витратити тільки на себе”. Це означає, що кожен курсант/курсантка ясно розуміє це поняття. Усі опитані однозначно впевнені, що вільний час – це час, який вони можуть повністю присвятити собі : „... це час, коли людина може займатись власними справами, які не мають чіткого графіку та не вимагаються від тебе; ти можеш займатись тим, що тобі подобається”. Один із курсантів розуміє вільний час як свободу дій та можливість саморозвитку. Курсанти твердять, що у вільний час людина має можливість отримати додаткові знання та вміння, які не належать до її повсякденної діяльності, а просто приносять їй щастя.

На друге запитання „Як ви вважаєте чи є вільний час важливим у житті людини?” знову ж таки, було отримано однозначну відповідь. „Безумовно, вільний час надзвичайно важливий для кожної людини. Він потрібен для того, щоб відпочити від сірої буденності. Можливість побути наодинці із самим собою”, „Звичайно, вільний час це важлива частина дня, тому що в цей час людина має змогу відпочити, а відпочинок є дуже важливою складовою для якісної продуктивності людини”. Ніхто з курсантів не сумнівається, що вільний час надзвичайно важливий для людини, а дехто навіть вважає, що „для військовослужбовців він є просто необхідним”. Опитувані висловились, що цей час призначений для відпочинку тілом і душею; це як своєрідне „перезавантаження” для них: „... можливість поновити свої сили і покращити настрій”. Один із курсантів

вважає, що це час для того, щоб „поринути в себе та замислитись над своїм життям”. Й в решті-решт якби у нас не було вільного часу то наше життя було б одноманітним, а так ми можемо розфарбувати наші сірі будні, давши волю своєму внутрішньому світові.

На запитання „Скільки має тривати вільний час?” відповіді курсантів розділилися. Хтось вважає, що він має визначений строк і навіть вказує на його тривалість: 1-4 або ж навіть 6 годин. Більша ж частина опитаних вважає навпаки, а саме, що не варто у цьому питанні „ставити людину у рамки” і тому вільний час повинен тривати рівно стільки, скільки людині потрібно для вдоволення своїх духовних потреб та перепочинку: „Вільний час це той проміжок часу, яким людина може розпоряджатись самостійно і тому визначеного проміжку, на мою думку, не повинно бути, він має залежати від людини у відповідності до своїх планів та потреб у відпочинку”.

Четвертим запитанням було таке: „Як ви проводите свій вільний час?”. Відповіді на це запитання були наступними: „Намагаюсь проводити свій вільний час активно або ж за читанням книг чи на одинці зі своїми думками”, „Намагаюсь провести цей час з максимальною користю для себе – підтягую рівень навчання, займаюсь вдосконаленням своїх навичок”, „Я займаюсь справами, які мені подобаються: спорт, перегляд фільмів, спілкування”, „Зазвичай проводжу свій вільний час пасивно, можу провалитись увесь цей час у ліжку”. З відповідей курсантів чітко прослідковується, що вільний час кожен з них проводить по-різному: „Залежно від настрою. Це може бути чи перегляд фільму, чи прогулянка з друзями, чи читання книги або ж можливо малювання”, „Зазвичай у вільний час я дивлюсь фільми, вишиваю або ж спілкуюсь із сім'єю”. Це означає, що вільний час кожен проводить у відповідності до своїх вподобань. Комусь подобається проводити його пасивно, наприклад, поспати чи просто полежати у ліжку. Частина ж курсантів у цей час не забуває про свій мобільний телефон. Вони відвідують соціальні мережі, слухають музику або телефонують своїм рідним. Хтось вважає, що цей час потрібно присвятити своєму хобі, тому один із курсантів при кожній можливості намагається пограти на гітарі, бо таким чином він відпочиває. Дехто полюбляє проводити свій вільний час активно. Багато курсантів надають перевагу спорту. Курсанту/курсантці свій вільний час хочеться проводити по різному, але поєднує їх усіх бажання робити те, що приносить їм задоволення.

Наступне питання до курсантів було таким: „З ким ви проводите свій вільний час?”. Курсанти давали наступні відповіді: „Зазвичай із друзями, але хотілося б частіше проводити цей час із родиною”, „Інколи з

батьками, але частіше зі своїм військовим колективом”, „Окрім зустріч із друзями та рідними я люблю проводити вільний час наодинці”. Стало очевидним, що вільний час для курсантів це привід для того аби побути зі своїми рідними, якщо це можливо, то вислухати їх та виговоритись самим. Також, усім подобається проводити цей час зі своїми друзями. А ще не можна не погодитись, що дуже приємним є час, проведений із коханою людиною, і саме йому частина курсантів надає перевагу з усіх можливих варіантів проведення свого вільного часу. Ну, і звичайно, в залежності від настрою, багато хто з курсантів проводить цей час на одинці з собою та зі своїми роздумами.

Досить цікавими були відповіді на запитання „Де ви проводите свій вільний час?”. А саме: „Кожного разу по-різному”, – говорить дехто із курсантів, „Якщо є можливість, то у свій вільний час я обожнюю виходити на природу, а коли прохолодно, то відвідую кафе”, „Можна провести свій вільний час удома”, „Частіше всього проводжу його в казармі”, „В кіно або ж у затишній домашній атмосфері”, „Найбільше люблю у свій вільний час прогулюватись по свіжому повітрі”, „Вільний час я проводжу вдома, на прогулянці, в кафе, в кіно і таке інше та найчастіше в усіх тих місцях, де я зможу найактивніше відпочити”. Не дивлячись на таку різноманітність у відповідях, ми виявились, що все-таки переважна більшість курсантів свій вільний час проводить в академії, у казармі.

На запитання „Скільки ви маєте вільного часу?” майже усі курсанти відповіли, що його у них дуже мало. „Стільки, скільки дозволяє нам розпорядок дня”, „Вільного часу у мене дуже мало, приблизно дві години на добу. Цього часу для мене замало”. Більшість курсантів обмежуються короткою відповіддю: „Дуже мало”. Решта в основному налічує приблизно дві-три години, коли вони можуть зайнятися тим, що їм до душі та просто відпочити. Один із опитуваних говорить: „Вільного часу дуже мало і його не вистачає щоб відпочити”.

Запитання „Чи вистачає вам вільного часу?” було задане останнім. Ось які відповіді дали курсанти: „Як і всім, мені хотілося б більше вільного часу”, „Часу для відпочинку не завжди вистачає”. Зустрічаються серед опитуваних й короткі, але не менш зрозумілі відповіді: „Вільного часу не вистачає”. Дехто пише, що вільного часу їм вистачає і в цей проміжок вони таки встигають вирішити свої певні питання, але цього часу могло б бути і більше. Та все ж бачимо, що переважна більшість опитуваних впевнено стверджують, що того часу, який у них є для відпочинку, їм не вистачає або ж не завжди вистачає, адже у них є такі дні, коли потрібно більше вільного часу, який можна було б присвятити тільки собі. Ну, а декому вільного часу критично не вистачає.

Анонімне опитування показало, що курсантська молодь досить ясно розуміє поняття вільного часу. Опитувані полюбляють по-різному проводити свій вільний час. З відповідей зрозуміло, що для кожного/кожної вільний час є важливою складовою у повсякденному житті. Водночас очевидним є той факт, що переважній більшості курсантів критично не вистачає вільного часу. Помітно, що їм хотілося б мати більше часу, який вони могли б приділити собі та своїм улюбленим заняттям. Подібне анкетування можна провести також з цивільною студентською молоддю. Це значно б збагатило уявлення про розуміння молоддю проблеми вільного часу, зокрема його цінності у її житті, а також різноманіття можливостей проведення.

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА МОЛОДОГО ПОДРУЖЖЯ У ПЕРІОД ВИНОШУВАННЯ ДИТИНИ

Черняховська Ольга Олександрівна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: д.пед.н., професор Чайковський М. Є.

В усьому світі визнано, що сім'я, а особливо молода є інтегральним показником суспільного розвитку, який відображає моральний стан суспільства і є могутнім фактором формування демографічного потенціалу. З переходом України до ринкових економічних відносин змінилося співвідношення джерел забезпечення сім'ї, значно погіршилося її економічне становище. Сьогодні відповідальність за утримання і виховання дітей покладена на батьків значно більшою мірою, ніж на державу. Зростає роль сім'ї у життєзабезпеченні та вихованні дітей. Така переорієнтація відбивається і на функціонуванні та розвитку сім'ї, впливає на її репродуктивність.

Сім'я сьогодні змушена стримувати потреби особистості в материнстві і батьківстві. Дедалі більше сімей обирають бездітність або відкладають народження дітей. Знижується народжуваність та зростає смертність населення, погіршується здоров'я дорослих і дітей, скорочується середня тривалість життя. Смертність у 2 рази перевищує народжуваність. Занепокоєння викликає рівень смертності немовлят і матерів. Так, смертність дітей першого року життя становить 11,9 на 1000 народжених живими, а материнська смертність у 2 рази перевищує

середньоєвропейський рівень і становить 24,7 на 100 тис. народжених живими. Високим залишається рівень дитячої захворюваності. Кожна третя дитина має відхилення у фізичному та психічному розвитку. Близько 70 % жінок народжують дітей з акушерськими ускладненнями. Здоров'я дітей безпосередньо пов'язане із станом здоров'я жінок, який має стійку тенденцію до погіршення, про що свідчить зростання за останні десять років захворюваності на анемію у вагітних жінок майже в 5 разів, захворювань сечостатевої системи – в 4, системи кровообігу – в 2 рази. Збільшується кількість безплідних шлюбів та новонароджених з вродженою патологією.

Але соціально-економічна сторона стримування рівня народжуваності не є першою проблемою. На жаль, сьогодні спостерігається низький рівень готовності молодого подружжя до народження і виховання дітей. Майбутні батьки не знають, що потрібно свідомо підійти до планування дитини, як потрібно поводитись у період вагітності та пологів дружині і чоловікові. Молоде покоління не отримує належної дошлюбної підготовки до вступу в шлюб, а особливо підготовки до зачаття, виношування, народження та виховання дітей. Розроблені науково-методичні програми щодо підготовки молоді до сімейного життя реалізуються на дуже примітивному рівні. Обмежується ефективність такої роботи і відсутністю належної державної програми соціальної підтримки молодої сім'ї, а також необхідної кількості закладів та установ, які б об'єднували та координували зусилля медичних, соціальних, молодіжних, юридичних та інших працівників у вирішенні питань підтримки молодої сім'ї у період її становлення, виношування і народження здорових дітей. Мабуть із цієї причини чимало молодих сімей часто шукають поради у батьків, друзів, але не у спеціалістів відповідного профілю, що негативно відбивається на кожній конкретній сім'ї та суспільстві зокрема. вагітність соціальний правовий

Сучасні дослідження соціологів, перенатологів, психологів доводять, що уже в період зачаття батьками закладається і програмується майбутнє дитини. З цього випливає, що існує пряма залежність майбутнього психофізіологічного розвитку новонародженої дитини від підготовленості батьків до її виношування. Тому важливо готувати молоде подружжя до важливого періоду їхнього сімейного життя – виношування дитини, адже обізнаність у цьому питанні дозволить молодим людям уникнути багатьох недоліків і проблем, пов'язаних із адаптацією до нових обставин подружнього життя, реалізацією чоловіком і жінкою ролі батька та матері, що в свою чергу створить необхідні умови для розвитку дитини, формування її особистості, а також укріпить подружню єдність молодих людей.

Секція II.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

ЗАПОБІГАННЯ ТА ПОДОЛАННЯ КОНФЛІКТІВ У КОЛЕКТИВІ

Андрєєва Юлія Олександрівна

студентка III курсу спеціальності „Психологія”
освітнього ступеня „бакалавр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.психол.н., доцент Кондратюк С. М.

Конфлікт є неминучим і об'єктивно існуючим явищем будь-якої форми життєдіяльності, починаючи від життя тварин і сформованими феноменами психічного буття людини. Ще починаючи з античних часів бере свій початок розвиток конфліктологічних ідей. Чимало філософів, соціологів та психологів прагнули з'ясувати суть, причини виникнення даного явища та можливі шляхи його подолання чи уникнення. Конфлікти необхідно ретельно вивчати, досліджувати і формулювати рекомендації щодо їхнього регулювання. Контроль за конфліктною ситуацією є тим інструментом, оволодіти яким може кожен, а це допоможе вирішити практично будь-яку проблему.

Передумовою для розгортання конфлікту – є створення в соціальній системі потенціалу напруженості, що матеріалізується в соціальних очікуваннях, позиціях індивідів (чи груп), в їхніх соціальних діях. Таким чином, формується суб'єкт конфліктної дії, здатний оцінювати конфліктну ситуацію. Конфліктна ситуація – це ситуація прихованого або відкритого протистояння двох або декількох учасників, кожний з яких має свої цілі й мотиви, засоби та способи рішення особисто значимої проблеми [2, с. 59].

Серед традиційних якісних компонентів схильності конфліктної поведінки особистості виділяють [3]: емоційні характеристики – афективні реакції, що можуть спричинити конфлікт і виникають у процесі вияву конфліктності; когнітивні характеристики – різноманітність думок, уявлень, що характеризують конфліктність; конативні, або поведінкові характеристики, що можуть виявлятися зовні, наявність конфліктних дій, прояви конфліктності в експресії, в виразних рухах, міміці, жестах, в поведінці); контрольно-регулятивні, що характеризують не результат, не зміст, а наявність активності особистості, котра спрямована на самоконтроль і регуляцію власних переживань, думок, дій або вчинків, що презентують конфліктність.

А. Анцупов та А. Шипілов пропонують впливати на проблемну ситуацію таким чином: 1) впливати на власну поведінку; 2) впливати на психіку та поведінку опонента [1].

Стратегія запобігання конфліктів, полягає у наступних діях: усунути реальний предмет конфлікту; залучити незацікавлених, але авторитетних осіб за умови готовності учасників прийняти і виконати запропоновані ним рішення. Суттєвою особливістю оволодіння однієї з найпоширеніших і найпродуктивніших засобів подолання конфліктів – технологія підтримки високої самооцінки в процесі конфліктної ситуації як технологія конструктивної поведінки та самоконтролю емоцій. Забезпечення формування вмінь вирішувати конфлікти, тобто практичної складової конфліктостійкості, вимагає застосування в процесі професійної підготовки різноманітних форм і методів (тренінгів, ділових і рольових ігор, моделювання конфліктних ситуацій; дискусій; методу ретроспективного аналізу реальних конфліктних ситуацій, спеціальних вправ тощо). Без знання причин виникнення конфліктів важко зрозуміти механізми їхнього розвитку й завершення, а найголовніше – складно займатися профілактикою конфліктів. Адже профілактика – це усунення умов і чинників, що викликають конфлікти, керування причинами, що породжують суперечки між учнями та педагогами.

Таким чином, проблема вирішення конфліктних ситуацій завжди була і є актуальною для будь-якого сучасного суспільства. Важливо пам'ятати два правила: не потрібно хвилюватись через дрібниці та все у цьому житті дрібниці.

Список використаних джерел:

1. Анцупов А. Я., Шипилов А. И. Конфликтология : учебник. Москва : ЮНИТИД, 1999. 551 с.
2. Бабосов Е. М. Конфликтология : учебное пособие. 2 -е изд., стереотип. Минск : Тетрасистемс, 2001. 464 с.
3. Санникова О. П. Формально-динамические и качественные метахарактеристики индивидуальности. *Наука і освіта*. 2007. № 6-7. С. 30–33.

ПСИХОЛОГІЧНІ ТРУДНОЩІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Баліцька Валерія Валеріївна

студентка III курсу спеціальності „Психологія”
освітнього ступеня „бакалавр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.психол.н., доцент Кондратюк С. М.

Науковці розглядають юність як період стресу й психологічних проблем, перехідний період від дитинства до дорослості. Відомо, що

межі юнацького віку визначені 17–24 роками. Для особистостей юнацького віку характерно освоєння соціальних ролей, громадського і психологічного становлення особистості, коли динамічно розвивається свідомість, активізуються психічні процеси, почуття власної неповторності та індивідуальності, розвиток рефлексії, емоційною неврівноваженістю, рольовими конфліктами, статусною невизначеністю й нестійкістю соціальних цінностей юнака. Юнацький вік є найбільш сенситивним щодо виховання поваги, самоповаги, вироблення самооцінки тощо. Особливості юнацького віку досліджували І. Бех, А. Калініченко, І. Кон, Т. Кравченко, Н. Максимчук, Ю. Милославський, І. Чеснокова та інші.

Л. Божович визначає юнацький вік як „сукупність індивідуальних процесів пов’язаних із переживанням соматичних змін, з необхідністю адаптації до них, оволодіння ними, а також із соціальними реакціями на них” [1]. Зростання самосвідомості підлітка, поява першого часового новоутворення – „почуття дорослості” призводять до розуміння безперервності часового плину, закладають основи для появи в подальшому можливостей реконструкції минулого, передбачення майбутнього, його організації. У підлітковому і ранньому юнацькому віці формується механізм вищих психічних функцій, які забезпечують процес цілепокладання, що призводить до появи перших життєвих цілей-напівмрій, а дещо пізніше – життєвих планів. Мрії і фантазії людини входять до системи уявлень про майбутнє як складові бажаної картини майбутнього (не обов’язково реалістичної чи здійсненої згодом) поряд із очікуваннями неприємних подій, тривогами і побоюваннями, що можуть відбутися у житті кожної людини і яких, по можливості, потрібно уникати [2, с. 16].

Самоповага і самооцінка виступають важливими характеристиками юнацького віку є. Юнаки й дівчата з низькою самоповагою характеризуються неприйняттям себе, незадоволеністю собою, презирством до себе, негативна самооцінка й т. ін., вони як правило, менш самостійні, більш навіювані, більш неприязно ставляться до навколишньої дійсності, більш конформні, більш чутливі до критики, глузувань. Вони більшою мірою турбуються про те, що думають або говорять про них інші люди. Вони важко переживають неуспіхи в діяльності, особливо якщо це відбувається на людях. Тому їм властиве прагнення до психологічної ізоляції, відходу від дійсності в світ мрій. Чим нижче рівень самоповаги, тим імовірніше, що людина страждає від самотності. Занижена самоповага й труднощі в спілкуванні, поєднуються також із зниженням соціальної активності особистості. Ці юнаки й

дівчата рідше беруть участь у суспільних заходах, уникають керівних обов'язків і змагань.

Юність вкрай потребує ідеалу, зразка для наслідування, дорослої людини, на яку можна рівнятися. І якщо юнак знайде його у своєму найближчому оточенні – краще, в одному або обох батьках, він навряд чи стане шукати його „на стороні”. Однак це можливо лише за наявності двох умов – необхідних, але, на жаль, не завжди достатніх. Перше – це здатність батьків бути еталоном для дитини, їх особиста можливість завоювати пошану і довіру з боку підростаючого покоління. А друге – правильно вибраний батьками стиль взаємин з дітьми [4].

Виділяють дві категорії випускників школи: перші сподіваються на допомогу батьків і не втрачають душевної рівноваги; другі розраховують на свої сили та є найбільш схильними до стресів які пов'язані зі вступом до ЗВО. Для тих, хто важко переживає кризу 17 років характерні різні страхи. Страхи перед новим життям, перед можливістю помилки, перед невдачею під час вступу. Висока тривожність і виражений страх можуть привести до виникнення невротичних реакцій (загостренню гастриту, нейродерміту, головних болів, тиску) й інших хронічних захворювань. Але якщо навіть випускник мало тривожний, і все складається вдало, різка зміна способу життя, включення в нові види діяльності, спілкування з іншими людьми викликають значну напруженість. Нова життєва ситуація вимагає адаптації. Допомагають в цьому впевненість в собі, відчуття компетентності у виборі майбутньої процесії, підтримка сім'ї та ін. юнаки основні труднощі свого життя пов'язують з появою відповідальності, якої не було раніше. Цінують свій вік, який разом з проблемами приносить і ширші можливості [3].

Труднощі юнацького віку можуть деколи служити причиною виникнення відхилень у розвитку і різних формах неадекватної поведінки. Так, потреба у самовихованні, властива особам цього віку, може реалізуватися неправильними і помилковими методами, прагненням розвивати у себе асоціальні якості та ін. Хоча в юнацькому віці і формується яскраво виражена спрямованість особистості у вигляді певних цілей і перспектив життя, установок, орієнтацій та ідеалів, однак спілкування в злочинному середовищі, злочинна діяльність істотно спотворюють спрямованість їх особистості, породжуючи суперечливість у поглядах і переконаннях, цінностях і орієнтаціях. Почуття дорослості у молодих людей стає більш глибоким, ніж у підлітків, проявляючись у самоствердженні і самовираженні, прагненні бути неповторним і оригінальним, звернути на себе увагу, часом навіть аморальними способами. В юності зростає соціальна активність особистості, що

виражається в прагненні до громадської діяльності як способу самоствердження і самовираження. Однак ця активність деколи набуває асоціальну спрямованість. Слід також враховувати юнацький максималізм, що залишився від підліткового віку, категоричність і нетерпимість до оточуючих, які ускладнюють формування у них адекватної самооцінки. У юнацькому середовищі нерідко спостерігаються завищені професійні домагання. Труднощі влаштування на роботу в зв'язку з економічною кризою, невдачі у виборі професії штовхають юнаків на дозвільний спосіб життя, а потім і на шлях правопорушень. Таким чином, дуже важливо вчасно направити конфліктну поведінку юнацтва, у бік конструктивного початку, пошуку взаємоприйнятних рішень у конфлікті, тим самим навчити їх правильному виходу з конфліктних ситуацій і соціальному становленню в суспільстві [3].

Учені вказують, що постійна непевність у собі і незадоволеність духовних потреб стає причиною психічного дискомфорту, нервового виснаження. Порушується рівновага між процесами порушення і гальмування, що веде, у свою чергу, до появи в школяра невротичних ознак, таких, як загальмованість моторики і мови, зниження інтелектуальної діяльності й ініціативи, пасивність, тривога, притуплення пам'яті, безпам'ятність, порушення сну, загострення чуттєвості стосовно інших осіб, роздратованість нестійкість уваги і тощо.

Психологові потрібно організувати своєчасне проведення заходів щодо конструктивного подолання криз, а також здійснювати психологічну підтримку і навчання навикам саморегуляції в процесі індивідуальних консультацій і групових занять (тренінгів). Не менш важлива позитивна взаємодія всіх суб'єктів освітнього процесу в рамках академічної групи. Створення в ній сприятливої атмосфери співробітництва та підтримки, відмова від деструктивних конфліктів будь-якого походження дозволить сформувати у особистості почуття психологічної безпеки і комфорту.

Список використаних джерел:

- 1.Божович Л. И. Этапы формирования личности в онтогенезе. *Вопросы психологии*, 1979. №4. С. 23–24.
- 2.Головаха Е. И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи. Київ : Наукова думка, 1988. 143 с.
- 3.Павелків Р. В. Вікова психологія : підручник для студ. вищ. навч. закл. Київ : Кондор, 2011. 469 с.
- 4.Сатир В. Вы и ваша семья. Руководство по личностному росту ; пер. с англ. Москва : Апрель Пресс : Изд-во Эксмо, 2002. 320 с.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Гончар Ольга Володимирівна

студентка I курсу спеціальності „Соціальна робота”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Островська Н. О.

Проблема суїцидальної поведінки традиційно приваблює увагу суспільства та дослідників. З початку XIX століття спостерігається постійне та рівномірне зростання самогубств у всіх країнах світу. За офіційною статистикою, щороку в світі накладають на себе руки 1 000 000 чоловік. Однак необхідно зауважити, що ці цифри значною мірою відрізняються від дійсності в 2-4 рази, оскільки в неї потрапляють тільки очевидні випадки суїциду. При всьому вищесказаному, фахівці роблять ще більш невтішні прогнози. За їх словами до 2020 року кількість суїцидів сягатиме 1 500 000 на рік [1, с. 33].

У багатьох європейських країнах самогубство підлітків займають II-III місце серед причин смерті в цьому віці. Наголошується, що до 13 років суїцидальні спроби надзвичайно рідкісні. З 14-15 років суїцидальна активність різко зростає, досягаючи максимуму в 15-17 років. За нашими даними 32% спроб припадають на 17-річних, 31% – на 16-річних, 21% – на 15-річних, 12% – на 14-річних і 4% – на 12-13-річних. За одними даними, суїцидальні спроби більш часті у хлопчиків, за іншими, у дівчаток.

Суїцидальна поведінка у підлітків – це в основному проблема „прикордонної психіатрії”, тобто області вивчення психопатій і психічних станів на тлі акцентуації характеру. Лише 5% суїцидів і спроб припадає на психоз, тоді коли на психопатії – 20-30%, а 45% – на „підліткові кризи”. Лише в 10% підлітків є дійсне бажанням накласти на себе руки, в 90% суїцидальна поведінка підлітка – це „крик про допомогу”.

За нашими даними, значення різного роду „проблем” неоднаково залежно від типу суїцидальної поведінки.

„Сімейні” проблеми послужили причиною демонстративному й афективному суїциду в 51-52%, і лише в 13% – при дійсних замахах на самогубство.

„Сексуальні” проблеми опинилися в основі дійсних суїцидів в 61%, а при афективному – 28%, і при демонстративному – в 24%. При

дійсному суїциді йшлося, як правило, зовсім не про невдалу любов, а про переживання своєї сексуальної неповноцінності.

„Шкільні” проблеми в наших умовах займають порівняно невисоке місце: 29% – афективного, 26% – демонстративного, 12% – дійсного суїциду було пов’язано з ними. Загроза покарання штовхала на демонстративні дії 12%, афективні – 4% і жодного разу не спонукала до дійсних замахів на життя [1].

Порушення поведінки, зниження успішності, конфліктність, вразливість, інші прояви депресивного синдрому у підлітків дорослі переважно розцінюють як лінощі та розбещеність й застосовують різні заходи впливу на них. Тиск на підлітка, спричинений неадекватною оцінкою психічного стану, породжує конфліктні ситуації, які провокують суїцидальні думки та наміри. Психотравмуюча ситуація за таких умов загострює відчуття душевної самотності, формує відчуття безвиході, суїцидальну поведінку, підштовхує депресивного підлітка до самогубства.

Підлітковий вік є найскладнішим, найсуперечливішим періодом особистісного становлення. Змінюється соціальний статус підлітка, розширюються й інтенсифікуються його контакти, відбувається відносно звільнення від опіки батьків, переглядаються переконання та уявлення, формується новий світогляд тощо. Загострюються особливості характеру, його акцентуації. У підлітковому віці особистість сягає вершин внутрішніх і зовнішніх суперечностей.

Підлітковий вік характеризують прагнення до пізнання світу і себе, намагання самоствердитися в групі, прагнення суверенітету від дорослих, гостре переживання групової ідентичності, а також ідеалізація життя, пошук ідеалу тощо. Фрустрація цих потреб підлітка провокує в нього різні стресові стани, які можуть спричинити кризу втрати сенсу буття, посилити ризик суїциду.

Підліткові суперечності можуть або стимулювати, фіксувати розвиток, або нівелювати, знецінювати чи руйнувати досягнуте на попередніх етапах, ускладнювати процес становлення особистості. Така їх дія є небезпечною, оскільки може спричинити життєві кризи, катастрофи особистості, зумовлюючи прояви деструктивних форм поведінки (наркоманія, алкоголізм, злочинність, суїцид тощо).

Суїцидальна активізація сучасних підлітків пов’язана з переоцінкою ціннісних орієнтацій та ідеалів, зниження рівня саморегуляції поведінки, підвищенням тривожності тощо.

Зниження рівня саморегуляції поведінки сучасних підлітків пов’язане з „подвійною мораллю” і когнітивним дисонансом,

труднощами в задоволенні потреби в персоналізації тощо. Перебування в умовах подвійної кризи (вікової й соціальної) нагнітає особистісну тривожність підлітків. Підсилюють її дезадаптаційний і деструктивний впливи оточення, несприятливі умови в провідних інститутах соціалізації молоді (родині, школі, позашкільному середовищі).

Запобігання процесам дезадаптації та десоціалізації, які в підлітковому віці можуть породити проблему особистісної автодеструкції (саморуїнації), в тому числі спровокувати суїцидальну поведінку, повинно бути спрямоване на оздоровлення умов життя і виховання дитини на зменшення впливу внутрішніх та зовнішніх факторів ризику, значне місце в цьому процесі відводиться соціально-педагогічній профілактиці.

Список використаних джерел:

1. Психологія : словарь / под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. Москва : Политиздат, 1990. 494 с.

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО САМОСТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Гранат Ярослава Станіславівна

студент I курсу спеціальності „Психологія”
освітнього ступеня „бакалавр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Кондратюк С. М.

Інтерес людини до самої себе, до свого – „Я”, бажання покращити себе, розкрити свою сутність виникли у людини вже давно. Самоставлення виступає похідним від сукупності окремих самооцінок, загальним знаменником, підсумковим виміром, який визначає ступінь прийняття або неприйняття людиною самої себе, самоставлення є емоційним узагальненням Я-концепції.

Феномен самоставлення виступає предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних вчених у галузі філософії, психології, педагогіки та не має єдиного підходу щодо його визначення. Сутність феномену самоставлення вивчають через такі категорії: феномен в структурі особистості (Т.Горобець), інтегральна самооцінка (У. Джемс), самоповага (І. Кон), особистісний смисл (О.Леонтьєв), відношення (В.Мясищев), атитюд (М. Розенберг), як когнітивна і афективна

складова, самоприйняття (К. Роджерс), як сума емоційних компонентів (В. Столін), самосвідомість, самопізнання, емоційне ставлення до себе (Н.Сарджвеладзе), установка (Д. Узнадзе), ієрархічна структура, яка включає часткові самооцінки (Р. Шавельзон).

Проблема формування позитивного самоставлення полягає у знаходженні міри суб'єктного та об'єктного самоставлення особистості в залежності від реальної ситуації її розвитку та ієрархії ціннісно-сміслових орієнтацій і систем самооцінок. Період 15-17 років розглядається як межа між підлітковим віком та пізньою юністю, як певний етап соціалізації, перехід від залежного дитинства до самостійної й відповідальної діяльності дорослого, оволодіння новими соціальними ролями, формування ціннісних орієнтацій, виникнення проблем, пов'язаних зі вступом у самостійне життя. Особистість починає ставитись до себе як до рівноправного партнера в діяльності та спілкуванні. Самоставлення виступає новою детермінантою саморозвитку особистості.

Інтеріоризовані особистістю соціальні ролі усвідомлюються нею як різні сторони власного „Я” і становлять основу структури Я-концепції. Ці елементи структури виступають як основний мотиваційно-спонукальний чинник, забезпечують спрямованість і внутрішню регламентацію соціальної діяльності особистості. Основні завдання, цілі, норми соціальної поведінки, цінності, що розкривають сутність найбільш значущих соціальних ролей, використовуються особистістю як зразок під час побудови власної Я-концепції [2].

Дослідники Л. Уельс і Дж. Марвелл [3] виокремили такі три основних розуміння самоставлення: любов до себе, самоприйняття, відчуття компетенції.

Згідно з результатами дослідження В. Століна, в основі самоставлення лежать три емоційних виміри: самоповага, аутосимпатія й близькість до себе (самозацікавленість), які за рахунок адитивності цієї структури інтегруються в загальне почуття позитивного або негативного ставлення до себе [2].

У сучасній психології здебільшого йдеться про тривимірну структуру самоставлення, яка складається з: позитивного оцінного самоставлення (самоповага), позитивного емоційного самоставлення (аутосимпатія) і негативного самоставлення (самоприпинення). [1, с. 276].

Таким чином, у сучасній психології самоставлення розглядають як безпосередню представленість у свідомості людини особистісного смислу „Я”. Базисом такого підходу є ідея про те, що в основі самоставлення лежить оцінка свого „Я”, власних рис щодо мотивів, які виражають її потребу в самореалізації.

Список використаних джерел:

1. Налчаджян А. А. Я-концепція. *Психологія самосознання: хрестоматія*. Самара : Изд. дом „БАХРАМ-М”, 2000. 332 с.
2. Столин В. В. Психологія самосознання : хрестоматія. Самара : Издательский Дом „БАХАР – М”, 2003. 672 с.
3. Wells L. Self-esteem. Its conceptualization and measurement. *Sage publications*. New York, 1976. p. 56.

ЗАХОДИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Гуцалюк Аліна Ігорівна

студентка I курсу спеціальності „Психологія”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Левицька Л. В.

Серед багатьох актуальних психологічних проблем, що виникають у наш час особливе місце займають проблеми, пов'язані з девіантною поведінкою особистості. Саме тому, вважаємо доцільним розглянути функції психолого-педагогічної корекції девіантної поведінки та напрямки корекційної роботи.

В. Білецька розглядає такі функції психолого-педагогічної корекції девіантної поведінки [2]:

– відновлювальна (передбачає відновлення тих позитивних якостей, які були сформовані до появи відхилень, звертання до пам'яті підлітка про його добрі справи);

– компенсуюча (полягає у формуванні в підлітка прагнення компенсувати ту чи іншу ваду посиленням діяльності у тій галузі, яку любить, у якій може добитися швидких успіхів: якщо підліток погано вчиться, то може досягти успіху у спорті, праці);

– стимулююча (спрямована на активізацію позитивної суспільно-корисної діяльності учня, вона здійснюється шляхом засудження або схвалення, тобто небайдужого, емоційного відношення до особистості підлітка, його вчинків);

– виправна (пов'язана з виправленням негативних якостей підлітка і передбачає застосування різноманітних засобів схвалення, впливу, прикладу тощо).

М. Рожкова пропонує такі напрямки корекційної роботи з дітьми які мають девіантну поведінку[1]:

– визначення якостей, здібностей і вмінь підлітка, що можуть отримати визнання й позитивну оцінку в учнівському колективі і постійне їх стимулювання;

– залучення підлітка до суспільної праці, допомога в ній;

– допомога у встановленні особистих дружніх контактів;

– поступове нарощування складності навчальних і суспільних завдань, акцент уваги на досягнутих таким підлітком успіхах;

– систематичне тактовне привчання до критичних зауважень на адресу підлітка;

– роз'яснення в дитячому колективі неприпустимості будь-яких глузувань та інших форм приниження гідності особистості, ведення боротьби з подібними проявами;

– обов'язкове застосування заходів щодо кожного проступку підлітка з урахуванням його індивідуальних особливостей;

– включення підлітка у суспільне життя товариства і надання діяльності стабільності;

– суворий контроль за виконанням режиму, вимог педагогів, за виконанням будь-яких завдань з їх відповідною оцінкою;

– естетичне виховання;

– навчання вірно оцінювати себе і власні вчинки;

– підвищення індивідуального рівня досягнень підлітка шляхом виконання ним завдань, які потребують витримки, самовладання, вміння поважати інших, підкорятись вимогам;

– формування навичок гармонійного спілкування з однолітками;

– допомога у самовихованні волі;

– допомога підлітку у навчальній діяльності;

– навчання прийомам самостійної навчальної діяльності;

– допомога в оволодінні професійними вміннями і навичками;

– вироблення дій стосовно співробітництва девіантного підлітка з психологом і педагогом;

– розширення освітнього простору дитини;

– соціально-педагогічна допомога у розробці підлітком програми індивідуального особистісного зростання і допомога і її реалізації;

– систематичне фізичне виховання;

– залучення до участі в різних видах суспільно-корисної праці.

Для корекції девіантної поведінки можна використовувати такі методи: групову дискусію, розігрування рольових ситуацій, психогімнастику (предмет взаємодії будується на основі рухливої експресії, міміки, пантоміми; вправи спрямовані на зменшення напруги, скорочення емоційної дистанції учасників групи, вироблення вміння

виражати свої почуття, думки, бажання), а також і інші методи такі як: бібліотерапію (вплив на психіку людини книг заданої спрямованості), арттерапію (використання прикладних видів мистецтва для виконання завдання на певну чи довільну тему), натурпсихотерапію (заспокійливий вплив природи), імаготерапію (створення динамічного образу самого себе, розвиток здатності адекватно реагувати на несприятливі ситуації, зміцнення та збагачення емоційних ресурсів людини, її комунікативних можливостей по засвоєнню нових ресурсів свого „я”, тренування здатності до мобілізації життєвого досвіду, розвиток саморегуляції, збагачення життя власного життя новими переживаннями).

Крім того, в корекційній роботі із людьми які мають девіантну поведінку, можна використовувати наступні методи [4]:

а) перепрограмування (А.Елліс, А.Бек, Д.Крамбольц, Бласер): опора на думки і вчинки індивіда (розглядання того, як людина думає про світ, робить вибір з безлічі можливостей, приймає рішення і діє у межах певної соціальної реальності);

б) допомога індивідууму адаптуватися до соціальної ситуації;

в) інсценівки;

г) методи сприяння особистісному зростанню (А.Коеен, Р.Сміт, Н.Бердяєв, Р.Мей, Ж-П.Сартр): у своїх діях враховувати прагнення людини підвищення самоцінності, конгруентності і само актуалізації; допомогти усвідомити сенс свого існування;

д) методи щодо зняття несприятливого психічного стану (апатії, дратівливості, злості та ін.): досягнення психічної рівноваги, зниження психічного напруження (гіперактивності або байдужості);

ж) методи щодо зміни свідомості: пригнічення, витискування, ігнорування, санкціонування, зосередження на позитивному.

С. Кудлай пропонує такі організаційні заходи,щодо подолання девіантної поведінки [3]:

– створення підліткового клубу з такими характерними особливостями:

– спілкування в клубі засновано не на беззмістовному гаянні часу, а на основі спільних корисних справ, захоплень, інтересів;

– різноманітна за характером діяльність, якою зайняті члени клубу, дозволяє вирішити проблему професійного самовизначення, допомагає підлітку зрозуміти себе, свої нахили, здібності, розкрити їх;

– міжособистісні стосунки підлітків у педагогічно організованому середовищі клубу гуманізовані, тут недопустимі глузування, приниження, фізичні розправи;

– розвинуте самоврядування і відносна автономія від впливу дорослих; реалізація педагогічки співробітництва;

– діяльність заснована на принципі доброзичливості.

С. Кудлай пропонує таку систему педагогічних дій щодо попередження актів жорстокого поводження і насилля [3]:

– діагностика психоемоційного середовища і мотиваційно-освітня робота з адміністрацією;

– консультативно-освітня робота з педагогічними працівниками і батьками;

– консультативно-корекційна робота з дітьми, що підпали під жорстоке поводження;

– інформаційно-освітня робота з дітьми;

– заходи, спрямовані на згуртування шкільного товариства.

– аналіз поведінки з метою отримання якомога докладнішого сценарію виникнення симптому (що, коли, де, за яких обставин, у відповідь на що, як часто, як сильно і т.д.);

– аналіз разом з підлітком факторів, що запускають і підтримують симптом;

– складання і реалізація в спільній і самостійній роботі детального покрокового плану дій.

Розглянуті засоби та прийоми корекційного впливу психолога на особистість з девіантною поведінкою свідчать про наявність певної сукупності способів регулювання девіантної поведінки, які доцільно використовувати у різноманітних їх проявах, поєднуючи з допоміжними функціональними засобами з метою досягнення ефективності їх нейтралізуючої чи оптимізуючої дії.

Список використаних джерел:

1. Воспитание трудного ребенка : Дети с девиантным поведением : учеб.-метод. пособие / под ред. М.И. Рожкова. Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. 240 с.

2. Девіантна поведінка учнів: форми, прояви, попередження : методичні рекомендації практичним психологам, соціальним педагогам, вчителям загальноосвітніх навчальних закладів / укладач Білецька В. В. Миколаїв, 2011. 40 с.

3. Кудлай С.В. Діти з поведінковими відхиленнями : методичні рекомендації щодо організації роботи. Первомайськ, 2013. 62 с.

4. Макарьчева Г. И. Коррекция девиантного поведения. Тренинги для подростков и их родителей. Санкт-Петербург : Речь. 2007. 336 с.

РОЗМЕЖОВАНІСТЬ ПОНЯТЬ ПСИХІЧНА НАПРУГА, ЕМОЦІЙНА НАПРУГА Й ЕМОЦІЙНА НАПРУЖЕНІСТЬ

Довгань Сергій Володимирович

студент I курсу спеціальності „Психологія”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Левицька Л. В.

У зв'язку з подіями, які пов'язані із загрозою територіальній цілісності України, наша держава проводить антитерористичну операцію на сході країни, в ході якої задіяні десятки тисяч осіб. Події ж, які відбуваються в зоні проведення бойових дій характеризуються високою інтенсивністю, напруженістю, швидкоплинністю. За цих умов психіка військовослужбовців функціонує на межі допустимих навантажень, часто проявляється нестійкість нервової системи, котра не завжди спроможна витримати потужні та тривалі подразники.

Межові збудження і гальмування підвищують інтенсивність і гостроту емоційних реакцій, посилюють загальний нестабільний емоційний фон, а відтак потенційно здатні викликати у військовослужбовців стани фрустрації, апатії та навіть афекту. Такі переживання залишають у психіці військовослужбовців особливий „афективний” слід травмального досвіду. Відтак ситуативні емоції військовослужбовців можуть переходити в стійкі емоційні стани і закріплюватися як характерні риси особистості. Таким чином, емоційна напруженість військовослужбовців є однією з причин надмірної запальності чи нервозності, глибокого переживання невдач, нерішучості, невпевненості у своїх силах чи замкнутості. Крім того, межові емоції здатні блокувати інтелектуальний план і провокувати розрядку у вигляді активного виплескування емоцій (гніву, люті, страху) за якого значно утруднюється адекватний чи раціональний вихід із ситуації, а відтак саме вони здебільшого постають рушіями неадекватної поведінки військовослужбовців. Емоційна напруженість характеризує інтенсивність емоційних переживань у ході будь-якої діяльності та оціночних ставлень військовослужбовців до умов її перебігу. Ці фактори потрібно враховувати для оптимального планування різних видів діяльності військовослужбовців, а також для профілактики девіацій. Крім того, важливо знати і причини, що впливають на той чи інший рівень емоційної напруженості, і шукати шляхи їх усунення.

Різні аспекти емоційної напруженості військовослужбовців вивчалися багатьма вітчизняними дослідниками: О. Кокуном

(психологічне відновлення військовослужбовців), В. Литкіном, Є. Потапчуком (психічне здоров'я учасників боєвих дій), І. Приходьком (психологічний супровід службово-бойової діяльності військовослужбовців), З. Кісарчуком, Я. Омельченком, Г. Лазосом, Л. Литвиненко (психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій), Н. Тарабріною (посттравматичні стресові розлади), В. Ягуповим (емоційні стани військовослужбовців); С. Озеровою (аналіз структурних компонентів емоційно-напруженої особи); Г. Габіреєвою, Н. Наєнко, М. Неймарк, Н. Пейсаховою, Д. Узнадзе (теоретичні положення про емоційну напруженість); В. Марщуком, М. Дяченко (уявлення про форми психічної напруженості).

Слід зазначити, що багато військовослужбовців невинно використовують як взаємозамінні поняття „психічна напруга”, „емоційна напруга”, „емоційна напруженість”. Це абсолютно є некоректним, тому детально розглянемо їх сутнісні відмінності. Психічне напруження – це психічний стан, викликаний виконанням людиною суб’єктивно трудної задачі, котрий мобілізує психічну діяльність та активізує соматичне функціонування її організму. К. Ізард зазначає, що для стану психічного напруження характерними є: мотивація до досягнення суб’єктивно значущої цілі; прагнення до енергійних дій; відчуття задоволення від самої діяльності; труднощі переносяться як неминуча даність на шляху до досягнення мети; внутрішні конфлікти, пов’язані з протиріччями цілей і засобів, відсутні або слабо виражені [1]. Психічна напруженість – емоційно негативний і переважно деструктивний психічний стан, зумовлений передчуттям несприятливого для суб’єкта розвитку подій. Він може виникати в умовах конфлікту, новизни, неясності, заплутаності тієї чи іншої життєвої ситуації та в інших екстремальних значущих для особистості умовах. Виокремлюють декілька станів психічної напруженості: страх (побоювання, боязнь, переляк, жах), тривогу (стан ситуативної тривоги і тривожність як риса особистості), стрес/дистрес, фрустрація тощо. Страх функціонально слугує попередженням суб’єкта про конкретну майбутню небезпеку, дозволяє зосередити увагу на її джерелі, спонукає шукати шляхи її уникнення. Якщо ж джерело небезпеки є невизначеним, безпредметним чи неусвідомленим, то емоція страху переростає в тривогу (стійкий негативний психічний стан). Функціонально тривога не тільки попереджує суб’єкта про можливу небезпеку, а й спонукає до пошуку і конкретизації цієї небезпеки. Стрес – емоційний стан напруженості, що виникає під впливом сильних екстремальних впливів. Стресором може бути будь-яка несподіванка

(факт, подія чи повідомлення), котра порушує звичний перебіг життя. Фрустрація – стан переживання напруження, котре охоплює людину, коли на шляху до досягнення цілі чи вирішення задач вона зіштовхується з неочікуваними об'єктивно нездоланими чи суб'єктивно надуманими перепонами, що перешкоджають задоволенню її потреб.

В. Маришук та В. Євдокимов запропонували розділити поняття емоційна напруга й емоційна напруженість. Перше, на думку науковців, характеризується активізацією різних функцій організму у зв'язку з активними вольовими актами, друге – тимчасовим зниженням стійкості психічних процесів і працездатності [3]. П. Зільберман також уважає, що стан напруженості слід розглядати як перешкоду і в жодному разі не можна ототожнювати зі станом напруги, яка неминуче супроводжує будь-яку складну діяльність, тим паче таку, яка виконується на рівні, близькому до межі цього індивідуума. Н. Насенко визначає поняття емоційна напруженість як видове щодо родового психічна напруженість, а під останнім розуміє „стан, що виникає у людини у важких і критичних умовах” [4]. Більшість авторів розглядає ці поняття як тотожні. Стан емоційної напруженості, як наголошує О. Леонт'єв, займає особливе місце серед емоційних процесів, хоча й важко провести чітку грань між стресовим станом і афектом, емоційною напруженістю і напруженістю, викликану неемоційними факторами [2]. На думку Е. Носенко, до стану емоційної напруженості варто відносити ті стани, характерною особливістю яких є наявність переважно негативного, руйнівного впливу на діяльність, і стан досліджуваного, що впливає із самої психологічної сутності цього стану. Відтак, під „емоційною напруженістю” розуміється особливий емоційний стан, що характеризується інтенсивними емоційними переживаннями під час мовної комунікації, сприймається індивідом як перешкода для досягнення комунікативних намірів [6]. Отже, емоційна напруженість характеризує інтенсивність емоційних переживань в ході діяльності, оціночних, емоційних ставлень людини до умов її протікання. Стан емоційної напруженості виникає як наслідок оціночного, емоційного ставлення з боку людини до результату діяльності. Отже, у дослідженні емоційна напруженість розглядається як психічний стан, що характеризується загальним нестабільним емоційним фоном, супроводжується негативними (не завжди повно усвідомленими) очікуваннями та передує вивільненню межових емоційних переживань зумовлених оціночним емоційним ставленням до результатів і умов перебігу здійснюваної діяльності.

Також, варто зауважити, що існують суттєві проблеми щодо подолання емоційної напруженості військовослужбовців, особливо в

екстремальних умовах діяльності. Саме тому, вважаємо украй необхідним застосування заходів щодо подолання емоційної незрілості військовослужбовців, підвищення ефективності оволодіння власними емоційними станами, розвиток навичок самоконтролю, розроблення психолого-педагогічних способів профілактики і програм корекції емоційної напруженості. Таким чином, наявність у військовослужбовців знань, навиків і вмій здійснювати регуляцію негативних емоційних станів засобами саморегуляції в умовах професійної діяльності дозволяє їм успішно виконувати свої професійні обов'язки, а також використовувати цю здатність у практиці повсякденної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Изард К. Психология эмоций. Санкт-Петербург : Питер, 1999. 464 с.
2. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения / под общ. ред. В. В. Давыдова, В. П. Зинченко и др. : в 2-х т. Т.1. Москва : Педагогика, 1983. 392 с.
3. Маришук В. Л., Евдокимов В. И. Поведение и саморегуляция человека в условиях стресса. Москва : Изд-во ИД „Сентябрь”, 2001. 260 с.
4. Наенко Н. И. О некоторых вопросах изучения психической напряженности *Психол. исследования*. Москва, 1973. С. 30–39.
5. Немчин Т. А. Состояние нервно-психического напряжения. Львов, 1988. 166 с.
6. Носенко Э. Эмоциональное состояние и речь. Киев, 1981. 195 с.

ОБРАЗ „Я” ЖІНКИ

Іванічек Ліна Володимирівна

студентка I курсу спеціальності „Психологія”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Левицька Л. В.

У соціології образ Я традиційно розглядається як соціальна конструкція (Дж.Мід), що формується завдяки соціальному досвіду. Отже, Образ „Я” як внутрішній стріжень особистості відбирає ціннісні орієнтири та формулює соціальні вимоги. Соціологами та соціальними психологами використовується також поняття самості, близьке до традиційного Я-образу. Соціальна самість як „self” є основним положенням символічного інтеракціонізму, що позначає двоїсту природу особистості: по-перше, можливість уявляти себе як об'єкт власної думки, а по-друге – як узагальнення бачень оточуючих. Соціальна самість розглядається як поєднання „Я”, та „мене” (сукупності узагальнених уявлень, установок інших; результату впливу груп з їх нормами і

стандартами, що, засвоюючись, формують життєві орієнтації особистості, її ціннісні установки) [2].

Соціальна самість жінки не є вродженою, її походження цілком залежить від взаємодії жінки з іншими, від прийняття певних ролей та формування самосвідомості. Образ Я жінки дозволяє їй розглядати себе зсередини, спостерігати, усвідомлювати, змінювати себе, регулювати свою життєдіяльність. Образ Я - представлений у самосвідомості жінки, підсумкове уявлення її про себе, що виникає як результат самопізнання, формування ставлення до себе, усвідомлення своїх життєвих завдань. Цей образ складається в результаті розвитку відчуття себе суб'єктом своїх станів, переживань, дій, намірів.

Образ „Я” жінки у своєму формуванні завдячує рефлексивним здібностям жінки. Завдяки ньому можливе переживання власної цілісності та нерозривності, неподільності минулого, теперішнього і майбутнього. Слід зазначити, що позитивний Образ „Я” жінки є регулятивним механізмом її психічного життя, регулятором стосунків людини з оточенням. Цей образ стає узагальненням своїх властивостей та протиставленням тим якостям, що є в інших. Водночас образ Я жінки не є ізольованою, автономною сутністю, він постійно взаємодіє з соціальним світом. Ставлення до себе, думки про себе, розуміння себе знаходиться у динаміці відповідно до оцінок і думок, що виникають під час спілкування, спільної діяльності. В цілому образ „Я” жінки може бути усвідомленим, хоча у цьому нескінченному рефлексивному процесі завжди залишається щось непізнане, оскільки у жінки завжди є певний неусвідомлений внутрішній досвід, який вона не готова відрефлексувати та асимілювати. Сила „Я” визначається здатністю жінки зберігати свою самість, незважаючи на несприятливі зовнішні і внутрішні умови. Важливою відправною точкою для почуття власної цілісності стає референтна група, значущі інші, а також здібності людини, її вміння спілкуватися, тіло жінки, яким вона відтворює його у власній самосвідомості, особисті речі, улюблені заняття [2].

Традиційно структура Я-образу жінки складається з когнітивного, афективного та поведінкового компонентів. А. Орлов зазначає, що інколи у структурі образу „Я” жінки визначають передусім компонент дійовий, що відтворює його суб'єктну сторону, та компонент рефлексивний, в якому кристалізується об'єктна сторона, тобто уявлення жінки про себе [1]. Дзеркальний образ „Я” жінки виникає внаслідок реакції на думки інших, віддзеркалюючись від їхніх уявлень про дану конкретну людину. Простота чи складність образу „Я” жінки залежить від когнітивної складності особистості, її комунікативної компетентності та емоційної

зрілості. Слід зазначити, що якщо жінка має позитивний образ самої себе, вона позитивно ставиться і до інших. Якщо ж вона собі не подобається, хоча може це й не усвідомлювати, її образ „Я” буде негативним або суперечливим, і ставлення до інших також буде складним, неоднозначним, дисгармонійним.

Всередині цілісного „Я” кожної жінки можна вичленити декілька „Я”, серед яких чи не найважливішим та найприємнішим є „Я-ідеальне”, тобто той образ себе, що відтворює бажання, мрії, сподівання жінки щодо себе. У традиційному розумінні „Я-ідеальне” є взірцем, еталоном, зразком, що формується на базі інтеріоризованих соціальних очікувань, моральних норм, прийнятих у суспільстві (Ж. Піаже, Л. Колберг). Це та уявна особистість, з якою жінка себе порівнює та якою жінка хотіла б стати. „Я-ідеальне” у великій кількості досліджень протиставляється „Я-реальному”, хоча порівняння себе із взірцем далеко не завжди передбачає планування реальних дій зі зміни свого реального „Я”. Суперечності між реальним та ідеальним „Я” створюють те енергетичне напруження, що сприяє самовдосконаленню, хоча надто велика розбіжність між ними може гальмувати цей процес, породжуючи невпевненість у собі [2].

К. Роджерс підкреслював, що уявлення про „Я-ідеальне” завжди залишається більш стабільним, ніж уявлення про „Я-реальне” [2]. Реальне „Я” під впливом набутого досвіду змінюється активніше й кардинальніше. Зміни ж у „Я-ідеальному” полягають лише у зменшенні його недосяжної ідеальності. Фантастичним „Я” називають той образ себе, якого людина хотіла б досягти, якщо були б для цього неймовірні можливості. На відміну від „Я-ідеального”, сконструйованого на основі потенційно можливих самотрансформацій, „Я-фантастичне” передбачає зовсім далекі від реальності, надто кардинальні зміни. Є підстави порівнювати також „Я-чисте” (те, що пізнає) та „Я-емпіричне” (те, що пізнається). Всередині останнього виділяють „Я-матеріальне”, „Я-соціальне” та „Я-духовне” або „Я-наявне”, „Я-бажане” та „Я-уявне”. Кожне „Я” витікає з досвіду жінки та залежить від її ідентифікації з певною групою. Можливо виділити також „Я-відображене”, тобто той образ себе, що складається з оцінок інших, та „Я-об’єктивне”, тобто реальні, зрілі уявлення про себе, незалежні від передсудів оточення. В залежності від критеріїв розрізнення існують також „Я-минуле”, „Я-теперішнє” та „Я-майбутнє”; „Я-соціальне”, „Я-сімейне” та „Я-власне” [2]. Нерідко для жінки найважливішим стає її образ „Я” очима друга чи коханої людини.

У змінених станах свідомості жінка може переживати тимчасову відсутність єдиного образу „Я”, його постійну змінюваність,

множинність. Особистісні розлади, деперсоналізація, коли цілісність інтегрованого образу „Я” взагалі зникає, дезорганізують життєдіяльність особистості, знижують її адаптивні можливості. Образ „Я” жінки може бути більш чи менш внутрішньо суперечливим в залежності від інтегрованості його компонентів. Те, якою жінка хотіла би себе бачити („Я-ідеальне”), те, що вона про себе думає („Я-суб’єктивне”), те, що про неї думають інші („Я-віддзеркалене”) і те, якою вона є в дійсності („Я - об’єктивне”), дуже рідко співпадають, і стан такої гармонії переживається як щастя. Образ „Я” може мати високу чи низьку стійкість на різних вікових етапах, у різних типів особистості. Коли у кризових життєвих ситуаціях виникає загроза усталеності образу „Я”, що болісно переживається як втрата себе, зазвичай вмикаються певні захисні механізми [3].

Образ тіла як базисний компонент образу „Я” жінки є психологічною ре-презентацією у самосвідомості жінки її фізичного тіла, що виступає вмістилищем особистості, храмом душі. В образі тіла співіснують його актуальне сприймання як власної зовнішності, віддзеркалене сприймання інших людей, ідеальний образ, якого жінка хотіла б досягнути, уявлення про стан свого здоров’я, про наявні фізичні можливості та вікові обмеження. Тілесна самість залишається протягом усього життя жінки опорою її самосвідомості.

В постструктуралістській концепції Ж. Лакана образ „Я” мислиться як суб’єкт власного віддзеркалювання або тіні. Таке „Я” внутрішньо визнає свого власного „іншого” всередині себе [2]. Цей внутрішній „інший” сприяє процесу самопізнання та побудови власної ідентичності. Ж. Дельоз, Е. Левінас та деякі інші постмодерністські теоретики сформулювали нове для сучасної соціальної психології поняття альтерності, в якому „інший” не являє собою протиставлення або заперечення „Я”, а є повністю, абсолютно іншим. Відповідно до цього розуміння альтерність „іншого” не визначається його відношенням до „Я”; ця інакшість, альтерність артикулюється як така. Вона, безумовно, є відмінною, але не порівнюється, не пов’язується з „Я”. Такий „інший” хоча й інтегрується в ідентичність особистості, залишається водночас відмінним від неї.

У постнекласичній психології з її перевагою процесу над результатом образ „Я” не розглядається як завершений, остаточно сформований, не тлумачиться як автономний чинник буття жінки. Його постійні видозміни, що відбуваються під час саморефлексивної діяльності, сприяють його децентрації, відмові від звернень до нього як до остаточного джерела значень. Р. Харре пропонує переключити увагу з

пошуку образу „Я” як сутності на методи його побудови, що підкреслює не „заданість Я”, а „творення Я” як сукупності дискурсивно сконструйованих і суперечливих позицій суб’єкта [2].

Список використаних джерел:

1. Орлов А. Б. Личность и сущность: внешнее и внутреннее „Я” человека. *Вопросы психологии*. 1995. № 2. С. 5–19.
2. Психология самосознания. Хрестоматия / под ред. Д.Я.Райгородского. Самара : „Бахрам-М”, 2003. 672 с.
3. Радчук Г.К., Андрійчук І. П. Психолого-педагогічні умови гармонізації Я-концепції : майбутніх практичних психологів : методичні рекомендації для викладачів вищих навчальних закладів та практичних психологів освіти. Тернопіль, 2002. С. 26–47.
4. Краснощок І.П. Розвиток лідерських якостей студентів URL : [file:///C:/Users/Elena/Downloads/Nz_p_2012_112_29%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Elena/Downloads/Nz_p_2012_112_29%20(2).pdf).

КОНФЛІКТ ЯК ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОГО ЖИТТЯ

Котлінська Діана Русланівна

студентка IV курсу напряму підготовки „Психологія”
освітньо-кваліфікаційного рівня „бакалавр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.психол.н., доцент Кондратюк С. М.

Конфлікти завдають значної шкоди ефективній взаємодії у групах, стають причиною втрат виробничих ресурсів і часу. Тому важливо навчитися протистояти спокусі включення в конфлікт як активного учасника, у важких ситуаціях неконфліктно вирішувати виникаючі внутрішні і зовнішні протиріччя по актуальних питаннях життєдіяльності.

Дослідження проблеми конфліктів знаходять своє відображення у роботах багатьох вчених, зокрема В. Бехтерева, Н. Грішиної, А. Лурії, М. Кашапова, С. Максименка, А. Макаренка, М. Пірена, Н. Пов’якель, Е. Уткіна, О. Чебикіна та багатьох інших.

Важливо безконфліктно вирішувати питання, вміти обирати правильну стратегію у процесі вирішення конфлікту. Кожна людина у своєму житті неодноразово зіштовхується з таким соціальним феноменом, яким є конфлікт. Конфлікт – це надзвичайно складне й суперечливе соціально-психологічне явище, до глибинних причин виникнення й розвитку якого вчені ще тільки приступають. При всіх плюсах і мінусах конфліктів вони є неминучими і, більше того,

найчастіше необхідними. Іноді конфлікт є єдино правильним способом розв'язання складної проблеми.

Найчастіше конструктивне розв'язання конфлікту залежить не тільки від умінь і навичок ефективного спілкування або здатності суб'єктів конфліктної взаємодії оволодіти технологіями управління емоціями у переговорному процесі, але й від використання ними маніпулятивних впливів.

Конфлікт – це процес, який складається з певних етапів, а отже має динаміку його змін, яка складається з наступних стадій:

– передконфліктна стадія характеризується тим, що створює реальну можливість конфлікту. Але вона може бути вирішена й „мирним”, безконфліктним шляхом, якщо умови, що призвели до неї, зникнуть самі по собі або будуть „зняті” у результаті усвідомлення ситуації в якості передконфліктної. За відсутності цих умов конфлікт переходить у відкриту стадію;

– стадія відкритого конфлікту, або ескалація – це найбільш напружена стадія, коли відбувається загострення всіх протиріч між учасниками і використовуються всі можливості для перемоги у протиборстві. Відбувається мобілізація всіх ресурсів: матеріальних, політичних, інформаційних, фізичних, психічних. На цій стадії ускладнюються будь-які переговори або інші мирні способи вирішення конфлікту. Емоції (тривога, гнів, страх, ненависть) часто спотворюють розум, логіка поступається почуттям;

– післяконфліктна стадія, вона відрізняється тим, що ліквідуються основні види напруженості, відносини між сторонами нормалізуються і на цій основі стає можливим повне або часткове вирішення конфлікту.

Існує багато класифікацій видів конфлікту в залежності від ознаки, характеристики, які покладені в її основу. Конфлікти виступають невід'ємною частиною людських стосунків, потрібно лише навчитися ними керувати. Конфлікти відіграють важливу роль в житті окремої людини, сім'ї, колективу, держави, суспільства і людства в цілому. Для того, щоб правильно поводити себе в конфліктах, особистість повинна знати закономірності їх виникнення, розвитку та вирішення.

Майже в усіх конфліктологічних джерелах конфлікти розрізняють за обсягом соціальної взаємодії (або за кількісними характеристиками залучення в них його учасників) – внутрішньогрупові та міжгрупові, внутрішньоособистісні та міжособистісні конфлікти. Внутрішньогрупові конфлікти виникають, як правило, через саморегуляційні механізми. Міжособистісний конфлікт – це процес розв'язання виникаючих між людьми протиріч з питань особистого, службового, або громадського

життя і діяльності, що відбувається у формі взаємної протидії сторін і супроводжується порушенням загальноприйнятих норм соціальної (і психологічної) взаємодії і негативними емоційними станами [2].

В. Линкольн розглядаючи конфлікти, виділяє п'ять основних чинників:

1. Інформаційні чинники – пов'язані з неприйнятністю інформації для однієї із сторін. В якості інформаційних чинників, можуть виступати: неповні і неточні факти, включаючи запитання, які характеризуються точністю викладу проблеми і історії конфлікту; спотворений зміст інформації в зв'язку з передачею від одного опонента іншому; небажане розголошення інформації, яка може образити цінності однієї із сторін, порушити конфіденційність і навіть залишити неприємні спогади.

2. Поведінкові чинники – недоречність, грубість, егоїстичність, прагнення до переваги, прояв агресивності, непередбачуваність та інші характеристики поведінки, що відчутні однією із сторін. Поведінковими чинниками можуть виступати випадки, коли хто-небудь: зневажливо знижує самооцінку; не виправдовує позитивних очікувань тим самим, порушує обіцянки; постійно ставить у незручне становище; поводить непередбачувано, нетактовно і викликає страх.

3. Факторні чинники – незадоволеність взаємними стосунками між сторонами, що являються: важливістю відносин для кожної зі сторін; спільністю сторін ціннісних орієнтацій та мотивів, особистих цілей; тривалістю відносин; рівень довіри і авторитетності.

4. Ціннісні чинники – принципи, які проголошуються або відкидаються, яких учасники дотримуються і якими нехтують. До них відносять: традиції, потреби, норми поведінки.

5. Структурні чинники – відносно стабільні обставини, які існують об'єктивно, незалежно від бажання, котрі важко або навіть неможливо змінити, це: соціальні норми, право власності, соціальний статус [3, с. 90].

Існує багато підходів до вироблення технологій безконфліктного спілкування, які складають важливу частину профілактичної роботи. Для оптимальної поведінки людини в спірній, передконфліктній і конфліктній ситуаціях, А. Тимохіна вважає за доцільне дотримуватися певних психологічних рекомендацій: вирішувати спірні питання в теперішньому часі, не згадуючи минулі образи і конфлікти; адекватно усвідомлювати і відображати сутність конфлікту з точки зору психологічних механізмів – інтересів, потреб, цілей, завдань протилежних сторін; бути відкритим, доброзичливим у спілкуванні, прагнути до створення клімату взаємодовіри; прагнути зрозуміти позицію „із середини”, поставити себе

на місце опонента; не говорити образливих слів, які принижують гідність особистості; уміти аргументовано висловлювати свої наміри у випадку незадоволення вимог; бути готовим долати самолюбство, амбіції, визнавати власну неправоту в питаннях чи позиціях [1, с. 139].

Таким чином, кожен конфлікт носить неповторний характер, і не можна передбачити оптимальний шлях виходу з нього. Проте знання та дотримання певних рекомендацій значно допоможуть запобігти конфлікту. Профілактика конфліктів є одним з найважливіших завдань особистості, адже попередити конфлікт набагато легше, ніж конструктивно вирішити його.

Список використаних джерел:

1. Громова О. Н. Конфликтология : учебник. Москва : Ассоциация „Тандем”, изд-во „Экмос”, 2000. 319 с.
2. Гусева А. С., Козлов В. В. Конфликт : структурный анализ, консультативная помощь, тренинг / отв. ред. А. А. Деркач, Е. А. Яблокова. Москва : Изд-во РАГС, 1997. 152 с.
3. Социальная конфликтология : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Дедов Н.П., Морозов А.В., Сорокина Е.Г., Сусллова Т.Ф. / под ред. Морозова А.В. Москва : Издательский центр „Академия”, 2002. 336 с.

ФЕНОМЕН КРИЗИ У СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

Красуцький Євген Казимирович

студентка I курсу спеціальності „Психологія”

освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Левицька Л. В.

У науковій літературі поняття „криза” (від грец. krisis – рішення, поворотний пункт, результат) – переломний момент, важкий перехідний стан, загострення, небезпечний нестійкий стан. У психологічному словнику А. Петровського та М. Ярошевського зазначено, що криза – це гострий емоційний стан, що виникає внаслідок блокування цілеспрямованої життєдіяльності людини, як дискретний момент розвитку особистості [3]. Характерним є те, що людина не може подолати кризу способами, які відомі їй з минулого досвіду. У клінічній теорії кризи це поняття використовується для позначення такої реакції на небезпечні події, яка переживається як хворобливий стан. На думку Р. Овчарової, криза – це ситуація емоційного і розумового стресу, що потребує значної зміни уявлень про світ і про себе за короткий проміжок

часу [2]. Найчастіше подібний перегляд уявлень призводить до зміни в структурі особистості. Ці зміни можуть носити як позитивний, так і негативний характер. Особистість, яка знаходиться в кризі, не може залишатися незмінною; іншими словами, їй не вдається осмислити свій актуальний психотравмуючий досвід, оперуючи знайомими, шаблонними категоріями або використовувати прості звичні моделі пристосування. Необхідною умовою виникнення кризи є значні емоційні навантаження, блокування найважливіших потреб індивіда і його специфічна особистісна реакція на це [2]. В ситуації кризи, під час спроби взяти під контроль свій стресовий стан, людина переживає певний вид фізичного та психологічного перевантаження. Емоційне напруження і стреси можуть призводити або до опанування новою ситуацією, або до зриву і погіршення виконання життєвих функцій.

Вікові кризи в онтогенезі індивіда – це особливі вікові інтервали, в межах яких підвищується чутливість особи до зовнішніх впливів та водночас знижується опірність (резистентність) до них. У віковій психології під кризами мають на увазі перехідні періоди від одного етапу дитячого розвитку до іншого. Як зазначає Л. Виготський кризи виникають на стику двох віків і є завершенням попереднього етапу розвитку і початком наступного [4]. Кризові періоди охоплюють досить тривалий відрізок часу (в кілька років).

О. Леонт'єв вказує на те, що у кризовий період зміни в психіці відбуваються плавно, за рахунок нагромадження незначних досягнень [1]. Л. Божович зазначає, що вікові зміни психіки можуть проходити поступово або різко, критично. Незважаючи на велику варіантність перебігу кризових періодів, головний зміст кожного з них становлять позитивні зміни. Л. Виготський зазначає, що кризи слід розглядати як внутрішньо необхідні етапи розвитку, як якісні стрибки в результаті яких психіка людини піднімається на вищій ступінь розвитку. Криза, за Е. Еріксоном, є поворотним пунктом розвитку, джерелом сили, свідченням недостатньої адаптації [4]. Л. Божович зазначає, що кожний критичний період – результат перебудови соціальної ситуації розвитку – зміна об'єктивного стану людини в системі відношень, а також зміна її „внутрішньої позиції”. Кризові періоди змінюються. Розглянемо вікову періодизацію кризових періодів за Л. Виготським: криза новонародженого – немовля (2 місяця – 1 рік) – криза першого року життя – раннє дитинство (1-3 роки) – криза трьох років – дошкільне дитинство (3-7 років) – криза 7 років – шкільний вік (8-12 років) – криза 13 років – пубертатний вік (14-17 років) – криза 17 років. Зазначимо, що криза трьох років та одинадцяти років – це кризи відносин, за ними виникає орієнтація в людських відносинах, а

криза одного року та семи років знаменуються кризами світогляду, які відкривають орієнтацію в світі речей.

Розглянемо особливості проходження кожного кризового періоду. Криза новонародженого – це перебудова усіх фізіологічних механізмів дитини (прохолодне і світле середовище, нова форма харчування й кисневого обміну); стрибок у розвитку, зміна ситуації розвитку – перехід від біологічного типу розвитку до соціального. До кінця другого місяця у відповідь на доброзичливий вираз обличчя дорослого у дитини починає з'являтися посмішка – перший соціальний жест, психічне новоутворення, що знаменує перехід від періоду новонародженого до немовляти. Вік немовляти завершується кризою першого року життя. Криза першого року життя обумовлена появою здібності дитини ходити та говорити. Становлення ходи знаменує період раннього дитинства (1–3 роки). В період кризи дитина демонструє акти протесту, опозиції, протиставлення себе іншим. Криза пов'язана з появою самостійності й афективних реакцій. Афективні форми поведінки дитини можуть виникати, коли дорослі не розуміють її бажань, слів, жестів і міміки, або розуміють, проте не виконують те, що вона хоче. Криза трьох років. Ознаки кризи виявляються в тому, що на третьому-четвертому році життя дитина часто виявляє впертість: відмовляється виконувати вимоги дорослих; на заборону реагує афектом; прагне діяти самостійно, заявляючи „Я сам”. Дитина на певний час може стати вередливою і свавільною. Вона виявляє негативізм (негативна реакція дитини на пропозиції дорослих), реакцію знецінення (дитина починає своїх рідних називати поганими словами). Криза семи років завжди пов'язувалася з початком шкільного навчання. Негативна симптоматика кризи повною мірою виявляється й у цьому віці (негативізм, упертість, норовистість та ін.). Поряд з цим з'являються специфічні для даного віку особливості: нарочитість, безглуздість, штучність поведінки, клоунада. На думку Л. Виготського, такі особливості поведінки свідчать про „утрату дитячої непосредності”. Старші дошкільники перестають бути наївними і непосредними, як раніш, стають менш зрозумілими для навколишніх. Причиною таких змін є диференціація у свідомості дитини її внутрішнього і зовнішнього життя. Криза 13 років. Сучасний вітчизняний психолог Н. Максимова виокремлює такі кризові стани у підлітковому віці: філософська інтоксикація (інтенсивна інтелектуальна діяльність, спрямована на самостійне розв'язання “вічних” проблем – сенсу життя, призначення людства тощо); криза втрати сенсу життя (супроводжують її висновки про безглуздість життя взагалі, що підвищує ризик підліткового суїциду); афективно-шокові реакції (виникають у відповідь на зовнішню

психотравмувальну ситуацію – напад бандитів, смерть родичів тощо, тривають, як правило, недовго і можуть спричинити реактивну депресію). Криза 17 років (сепараційна криза). Сепараційна криза – це багатосторонній процес перебудови міжособистісних відносин між усіма членами сім'ї в зв'язку з фактом дорослішання дітей, що передбачає послідовне усвідомлення людиною, що дорослішає, та її батьками „відокремленості” один від одного, емоційне переживання і прийняття цього факту, формування почуття незалежності, перетворення поведінки з урахуванням унікальної особистісної ідентичності кожного з членів сім'ї. Сепараційна криза у підлітковому віці складається з наступних симптомокомплексів: 1. Позитивний симптомокомплекс: а) типові симптоми: прагнення до самостійності, домагання ролі дорослого, гордість за власні досягнення, уміння співпереживати, відвертість; б) супутні симптоми: організованість, відповідальність, уміння самоконтролю, вимогливість. 2. Негативний симптомокомплекс: а) типові симптоми: дратівливість, хитрощі, індивідуалізм, пристосовництво; негативізм, зарозумілість; лінощі; б) супутні симптоми: зухвалість, корисливість, жорстокість, лихослів'я. На думку батьків і вихователів, підліток стає зовсім іншим. У цей кризовий період підліток стає „відносно важковиховуваним” у порівнянні із самою собою в стабільні періоди. Відомо, що криза по-різному протікає у різних підлітків: в одних – майже непомітно, в інших – гостро і болісно. Під час переживання гострого періоду сепараційної кризи підлітки відчують наступні емоційні стани: а) безнадійність, безцільність, спустошеність, відчуття глухого кута; б) безпорадність; в) почуття власної неповноцінності (коли підліток себе низько оцінює, вважає нікчемним тощо); г) почуття самотності (ніхто тобою не цікавиться, не розуміє тебе); д) швидка зміна почуттів, мінливість настрою.

Компонентами сепараційної кризи є: *когнітивний* (сутність ролі батька дорослої дитини); уявлення про відповідальність в стосунках, установка на розуміння дорослої дитини, визначення горизонтальної та вертикальної позиції, стереотипні переконання; усвідомлення об'єкта взаємодії (ідеальний і реальний образ); інтегральна оцінка дитини); *емоційний* (значущі переживання у зв'язку з батьківською роллю, переживання причетності батька та дитини до життя один одного, готовність до співпереживання дитині, повага себе і партнера, стереотип емоційного реагування, стиль виявлення емоцій, стійке переживання); *поведінковий* (стратегії взаємодії; реалізація відповідальності, готовність до дії, контроль – підпорядкування, стереотип поведінки, стиль реалізації міжособистісної взаємодії, вираження почуттів у поведінці).

Список використаних джерел:

1. Леонтьев, Д. А. Симбиоз и адаптация или автономия и трансценденция: выбор личности в непредсказуемом мире. *Личность в современном мире: от стратегии выживания к стратегии жизнестворчества* / под ред. Е.И. Яцуты. Кемерово : ИПК „Графика”, 2002. С. 3–4.
  2. Овчарова, Р. В. Психология родительства. Москва : Академия, 2005. 368 с.
  3. Психология: словарь / под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. Москва : Просвещение, 2009. 494 с.
- Психология и психотерапия семейных конфликтов: хрестоматия / од общ. ред. Д.Я. Райгородского. Самара: Бахра Х-М, 2003. 686 с.

ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Кульчицька Ірина Ігорівна

студентка I курсу спеціальності „Психологія”

освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.психол.н., доцент Кондратюк С. М.

Формування гендерної ідентичності виступає головним завданням гендерної соціалізації від народження до початку навчання в школі і від початку навчання в школі до соціальної зрілості. У підлітковому віці, виявляються нові зразки гендерної ролі – образів чоловіка і жінки. Ідентичність забезпечує безперервність минулого, сучасного і майбутнього індивідуума. Формування гендерної ідентичності у підлітковому віці, сприятиме особистості позбавитися внутрішніх конфліктів, краще адаптуватись до соціального середовища, сформуванати адекватні стосунки з батьками, однолітками як своєї, так і протилежної статі.

У психології розрізняють поняття „статева ідентичність” та „гендерна ідентичність”. Якщо статева – це переважно усвідомлення себе представником тієї чи іншої статі, то гендерна ідентичність полягає в переживанні своєї відповідності гендерним ролям, тобто сукупностям суспільних норм і стереотипів поведінки, характерних для представників певної статі. Людина може мати певну чітко визначену статева ідентичність і водночас мати труднощі з гендерною ідентичністю, переживати невідповідність гендерним ролям і стереотипам, відчувати власну нереалізованість.

Гендерна ідентичність розглядається психологами в таких аспектах: адаптаційна статевая ідентичність як усвідомлення особистістю співвідношення своєї реальної поведінки з поведінкою інших жінок та чоловіків; цільова концепція „Я” як набір індивідуальних настановлень чоловіка або жінки на те, якими вони повинні бути; персональна ідентичність як особистісне співвіднесення себе з іншими людьми; его-ідентичність як глибинне психологічне ядро того, що саме особистість людини як представник статі означає для самої себе. Для зрілої особистості гендер стає функціональною заміною біологічної статі, а соціально-рольові закономірності і суперечності визначають сферу статевої поведінки особистості. [1, с. 132-157].

Підлітковий вік вважають період розвитку дітей від 11-12 до 15-16 років, коли підліток прагне до свободи, до самостійних рішень та дій, вибирає нові цілі, як наслідок зустрічається із труднощами, конфліктами, драматичними переживаннями та кризами. Зміни у підлітків відбуваються не лише на морфологічному і гормональному рівнях, а й на соціально-психологічному. Вони починають глибше усвідомлювати і переживати власну статеву ідентичність, яка тісно пов'язана з певними статевиими ролями. В перехідному віці соціальний тиск дорослих і групи однолітків вимагає від підлітка соціально схвалювану статеву роль з набором властивих їй поведінкових характеристик. Підлітковий вік пов'язаний з перебудовою організму – статевим дозріванням. Підліток змушений постійно пристосовуватися до фізичних і фізіологічних змін, що відбуваються у його організмі, переживати „гормональну бурю”. Дослідження психологічних основ гендерної ідентичності старших підлітків та чинників її становлення передбачає також урахування переживання кризи у підлітковому віці, психологічний зміст якої розглядається вченими у взаємозв'язку із рівнем розвитку самосвідомості (Л. Божович, М. Боришевський, Л. Виготський, С. Максименко, М. Савчин, Т. Титаренко, Д. Фельдштейн та інші учені).

Формування гендерної ідентичності є складним і багатоплановим процесом, що триває протягом усього життя. Гендерна ідентичність є однією з базових складових „Я-концепції” і суттєво впливає на самоусвідомлення індивіда, його бачення картини світу. У психологічній літературі виділяють декілька етапів формування гендерної ідентичності. Перший етап – це первинна гендерна ідентичність, яка відбувається до двох-трирічного віку. Набуває знань про стать у спілкуванні з дорослими. Другий етап – це формування статевої ідентичності з трьох до семи-восьми років. Діти внутрішньо мотивовані до надбання цінностей, інтересів і моделей поведінки, що відповідають їх статі. Третій етап – 6-8

років, відбувається повна диференціація гендерних ролей, формується уявлення про те, наскільки їх індивідуальні властивості і соціальна поведінка відповідає нормативам і очікуванням певної гендерної ролі. Четвертий етап – підлітковий період, коли відбувається становлення не тільки гендерної ідентичності, але й сексуальної ролі.

Р. Чіп [3, с.51] пропонує схеми становлення гендерної ідентичності. Перша сфера (психофізіологічні зміни) пов'язана з процесом статевої ідентифікації та розвитком фізичного образу, що є первинною основою структурування статеворольового образу Я. Друга сфера (когнітивний розвиток) відображає когнітивні уявлення старших підлітків, завдяки розширенню яких відбувається переструктурування гендерних образів у напрямку диференційованості та збагачення образів Я-реального/Я-ідеального. Третя сфера стосується процесу гендерної соціалізації, який пов'язаний із засвоєнням та наслідуванням соціостатевої (гендерної) ролі відповідно до очікувань соціального оточення. Четверта сфера (становлення гендерної ідентичності) відтворює процес усвідомленого прийняття взірців мужності і жіночності у соціокультурному просторі відповідно до традиційних та егалітарних цінностей.

Н. Ловцова [2] стверджує, що гендерна ідентичність в онтогенезі формується першою, коли дитина отримує знання про гендерні маркери (2-3 роки). Наступною актуалізується статева ідентичність (в 6 років), коли у дитини виникає впевненість, що біологічна стать є постійною. Останньою формується сексуальна ідентичність – в підлітковому віці. На цей процес меншою мірою впливають батьки, а більшою – інші агенти соціалізації (однолітки, ЗМІ).

Таким чином, формування гендерної ідентичності у підлітковому віці, виступає необхідною умовою повноцінного розвитку особистості, сприймання себе самостійною, унікальною, цілісною особистістю і переживання єдності свого „Я”.

Список використаних джерел:

- 1.Горностаї П.П. Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності. *Основи теорії тендеру* : навч. посібник. Київ : „К.І.С.”, 2004. С. 132–157.
- 2.Ловцова Н.И. Аспекты гендерной идентичности . *Культура, власть, идентичность: новые подходы в социально-психологических науках*. Саратов : Волжский сад, 1999. С. 152–156.
- 3.Чіп Р.С. Психологічні чинники становлення гендерної ідентичності старших підлітків : дис. ... канд. психолог. наук : 19.00.07 пед. та вікова психологія; 053 психологія. Переяслав-Хмельницький, 2018. 338 с.

ПРОСОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА ОСОБИСТОСТІ

Кушнір Олена Миколаївна

студентка I курсу спеціальності „Психологія”

освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.психол.н., доцент Кондратюк С. М.

Дослідження проблеми просоціальної поведінки представляє значний теоретичний і практичний інтерес. Термін „просоціальна поведінка” було вперше введено у психології вченим Дж. Брайаном. На сьогодні відсутній єдиний підхід до розуміння „просоціальна поведінка”. Поширеним є розуміння просоціальної поведінки, як поведінки індивіда, що орієнтується на благо соціальних груп, надання допомоги.

Проблема формування просоціальної поведінки привертала увагу зарубіжні (Е. Аронсон, Л. Берковіц, М. Греді, Г. Карло, Р. Чалдіні та ін.) та вітчизняні учені (В. Абраменкова, Б. Братусь, О. Леонтьєв, І. Юсупов, В. Ядов та ін.).

На думку вітчизняних та зарубіжних дослідників просоціальна поведінка зумовлюється намірами бути корисними іншим і найчастіше проявляється у допомозі, участі, співпраці чи взаємодії. Її діапазон широчіє від мимовільної люб’язності до допомоги людині, яка опинилася у небезпеці, чи аж до порятунку інших ціною власного життя. Відповідно можуть бути задіяні такі ресурси допомоги ближньому чи суспільству: увага, час, праця, грошові видатки, відсування на задній план власних бажань і задумів, безкорисливе соціальне служіння, самопожертва тощо [1, С.288].

На думку С.Мілера, модель просоціальної особистості включає три компонента: просоціальну мотивацію; просоціальні риси (відповідальність, емпатія); віру у справедливість світобудови [3].

Дослідники Дж. Хоманс, П. Блау аналізують причини, які спонукають людину діяти на користь іншої, виділяючи мотиви зовнішнього (кар’єрні мотиви, мотиви соціального пристосування) і внутрішнього, суб’єктивного характеру (бажання зрозуміти людей, їхні життєві обставини й чогось навчитися; захист свого „Я” – зменшення почуття провини чи позбавлення від власних проблем, зростання самоповаги, зміцнення почуття власної гідності, упевненості в собі; вираження цінностей – бажання діяти відповідно до загальнолюдських цінностей) [2, с. 73].

Аналіз теоретичного обґрунтування свідчить, що формування просоціальної поведінки учнів ЗНЗ розглядається дослідниками як інтегральна єдність трьох компонентів: когнітивного (розуміння сутності та усвідомлення необхідності просоціальних дій і вчинків), емоційно-ціннісного (прагнення товариської підтримки й допомоги, співпричетності, емпатія, толерантне ставлення) і поведінково-діяльнісного (набуття власного досвіду і вправлення у соціально значущій діяльності, залучення до неї інших) [5, с.31].

Формування просоціальної поведінки є важливим для особистості будь-якого віку. В перехідному періоді розвитку особистості формування просоціальної поведінки зумовлює той факт, що підлітковий вік є найсуттєвішим етапом формування уважності до людей як важливої риси характеру підлітка [4].

Інтерактивні технології дають можливість задіяти не лише розум людини, але й її емоції, вольові якості, спонукати до творчості – тобто залучити до процесу цілісний потенціал особистості. Саме за допомогою цих технологій в учнів ЗНЗ легше і швидше відбувається процес звільнення від стереотипів й упередженості в стосунках, формуються уміння співробітництва й навички толерантного спілкування, краще розвиваються відповідні якості просоціальної особистості: доброзичливість – ставлення до іншої людини, заґрунтоване на загальнолюдських цінностях; гуманність – орієнтованість на людину як універсальну цінність; довіра – відкриті, позитивні взаємовідносини між людьми, що відображають впевненість у порядності й доброзичливості іншої сторони; чуйність – здатність помічати й брати до уваги інтереси й потреби інших; альтруїстичність – безкорисливі дії, спрямовані на благо (задоволення інтересів) інших людей; емпатійність – здатність до співпереживання, осягнення емоційного стану іншого, розуміння його на рівні чуттів, намагання емоційно відгукнутися на його проблеми; терпимість – ставлення з повагою до виявлення несхожості; рефлексивність – усвідомлення власної неоднозначності, особливостей характеру й поведінки [5, с.60].

Визначають ефективними засобами удосконалення відносин цілеспрямовану педагогізацію середовища шкільного виховання, навчання ціннісного сприйняття людини людиною, спілкування, уміння співвідносити свою поведінку з поведінкою інших людей. Спільна діяльність у конкретній соціальній системі детермінує розвиток особистості.

Список використаних джерел:

1. Кириченко В. І. Основні методологічні підходи у формуванні просоціальної поведінки учнів загальноосвітніх навчальних закладів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2017. Вип. 21(1). С. 286–298.
2. Кириченко В. І. Теоретичні засади формування просоціальної поведінки учнів загальноосвітніх навчальних закладів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка. 2014. № 7. С. 71–79.
3. Миллер С. Психология развития : методы исследования. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 464 с
4. Нечерда В. Б. Виховання щасливої особистості старшого підлітка в контексті формування просоціальної поведінки учнів. *Педагогічний альманах*. 2014. Вип. 22. С. 24–30.
5. Формування просоціальної поведінки учнів в умовах превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу : монографія / Кириченко В.І., та ін. ; за заг. ред. канд. пед. наук, ст. наук. співроб. Кириченко В.І. Тернопіль: ТзОВ „Тернограф”, 2016. 244 с.

ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ У СПІЛКУВАННІ

Люлькун Артем Вікторович

студент IV курсу напряму підготовки „Психологія”
освітньо-кваліфікаційного рівня „бакалавр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.психол.н., доцент Кондратюк С. М.

Суттєвими в попередженні і профілактиці конфліктів є – виявлення закономірностей, за допомогою яких вони виникають і розгоряються, а саме знання цих закономірностей дозволить уникнути конфліктних ситуацій, і відповідно погасить конфлікт на відповідній стадії. Дослідження показують, що 80% конфліктів виникають без бажання їхніх учасників, і головну роль в їх виникненні грають так звані конфліктогени, що можуть спричинити конфліктну ситуацію. Конфліктогенами називають слова, дії (або бездіяльність), поведінкові акти або поведінку в цілому, що може спричинити конфлікт [3, с. 65].

Виділяють типові причини конфліктогенів спілкування: погрози і накази; негативна й необґрунтована критика, зауваження та негативні оцінки; насмішки; зневажливий тон, неввічливе ставлення; приниження гідності, прізвиська; хвальба; безпелаяційність і категоричність у судженнях та висловлюваннях; перебивання іншого, підвищення голосу для самоствердження за рахунок приниження й знецінення інших; нав'язування ідей; приховування важливої інформації; нав'язування конкурентних відносин; питання, що заганняють „в кут”, або такі, що

викликають „почуття провини”; відмови від переговорів, обговорення складної проблеми; різка заміна проблеми; заспокоєння запереченням; порушення етики тощо.

Основні задачі профілактичної роботи запобіганню конфліктів, полягають у наступному:

- оволодіння психологічними прийомами і навиками безконфліктного спілкування;

- оволодінні навикам саморегуляції в складних конфліктних ситуаціях;

- оволодіння знаннями, уміннями та навичками розуміння конфліктогенів спілкування;

навчанні правильній (адекватній, конструктивній) поведінці в складній, передконфліктній або конфліктній ситуації [2, с. 138].

Найважливішими виступають соціально-психологічні методи, орієнтовані на коригування думок, почуттів і настроїв людей:

1. Метод згоди припускає проведення заходів, націлених на залучення потенційних конфліктних особистостей у загальну справу, у процесі здійснення якої в можливих супротивників з'являється поле загальних інтересів, вони краще пізнають один одного, звикають співпрацювати, спільно розв'язувати наявні проблеми.

2. Метод доброзичливості, чи емпатії, характеризується розвитком здатності до співпереживання та співчуття до інших людей, до розуміння їхнього внутрішнього стану, що припускає вираження необхідного співчуття товаришеві, готовність надати йому підтримку та допомогу. Використання цього методу особливо важливе в кризових ситуаціях, коли вираження жалю та співчуття, широка й оперативна інформація про події, що відбуваються, набувають особливо важливого значення.

3. Метод збереження репутації партнера та поваги до його гідності. У разі виникнення будь-яких розбіжностей, що можуть спровокувати конфлікт, найважливішим методом запобігання негативному розвитку подій – є визнання гідності партнера, вираження належної поваги до його особи. Визнаючи гідність і авторитет опонента, ми тим самим стимулюємо відповідне ставлення його до нашої гідності й авторитету.

4. Метод взаємного доповнення, припускає покладання на такі здібності партнера, якими не володіємо ми самі. Так, люди творчі нерідко не схильні до монотонної, рутинної, технічної роботи. Однак, для успіху справи потрібні і ті, і інші. Метод взаємного доповнення, особливо важливий під час формування організаційних груп, котрі в цьому випадку виявляються дуже міцними.

5. Метод недопущення дискримінації людей, вимагає уникання підкреслення переваги одного партнера над іншим, а ще краще якихось розходжень між ними. Із погляду профілактики конфліктів, метод має переваги, дозволяючи уникнути появи таких негативних емоцій, як почуття образи.

6. Метод психологічного піднесення припускає, що настрій людей, їхні почуття піддаються регулюванню, потребують певної підтримки. Для цього практика виробила багато способів, відповідно це, різні форми проведення учасників колективів спільного відпочинку. Ці та подібні до них заходи знімають психологічну напруженість, сприяють емоційній розрядці, викликають позитивні почуття, взаємні симпатії та створюють морально-психологічну атмосферу в організації, що запобігає виникненню конфліктів [1, с. 72].

Загальні правила поведінки, дотримання яких дає змогу знизити ризик виникнення і розвитку дисфункціональних конфліктів:

- намагайтесь адекватно оцінити власну поведінку у конфліктній ситуації;

- погляньте на ситуацію очима іншої людини;

- уникайте виносити роздуми з приводу дій і висловлювань інших людей;

- контролюйте свої емоції;

- залучайте іншу людину до процесу обговорення спірних питань, навіть якщо ви можете взяти ініціативу на себе;

- враховуйте можливість перекручування інформації при її передаванні.

Таким чином, важливо для успішного вирішення конфліктів володіти багатьма життєвими навичками: самоконтролем, умінням слухати і говорити, висловлювати свої почуття, враховувати почуття опонента. Ці вміння допоможуть зменшити число стресів у житті, підвищать авторитет, популярність, рівень впевненості і самоповаги.

Список використаних джерел:

1. Агеева Л. Г. Конфликтология : учебное пособие. Ульяновск : УлГТУ, 2010. 200 с.

2. Ложкін Г. В., Пов'якель Н. І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика : навч. посіб. Київ : Професіонал, 2006. 416 с.

Социальная конфликтология : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Дедов Н.П., Морозов А.В., Сорокина Е.Г., Суслowa Т.Ф. / под ред. Морозова А.В. Москва : Издательский центр „Академия”, 2002. 336 с.

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Нестерова Ірина Іванівна

студентка I курсу спеціальності „Психологія”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Левицька Л. В.

Термін „характер” грецького походження і в перекладі означає „рису”, „ознака”, „особливість”. У наукове і побутове використання його вперше ввів давньогрецький учений Теофраст (IV-IIIст. До н.е.). Із самого початку слово „характер” означало сукупність різних ознак, які відрізняють одну людину від іншої. Охарактеризувати людину означало виявити суттєві ознаки, які виокремлюють її серед інших людей. Поступово у це поняття стали включати спосіб поведінки (А. Адлер), спосіб реагування (А. Лоуен), реакцій (В. Райх), потягів (З. Фрейд), сукупність вольових диспозицій (Еббінгауз).

Згідно з науковою точкою зору характер являється індивідуальною особливістю особистості і визначається як сукупність постійних індивідуально-психологічних властивостей людини, які виявляються в її діяльності та суспільній поведінці, ставленні до колективу, до інших людей, праці, навколишньої дійсності та до самої себе [3, с. 295]. Більшість дослідників виділяють у структурі характеру дві сторони: зміст та форму. Вони не відокремлені один від одного і складають органічну цілісність. Зміст характеру являє життєву направленість особистості, тобто матеріальні та духовні потреби, інтереси, ідеали, соціальні установки. Зміст характеру проявляється у вигляді визначених індивідуально-своєрідних відносин, які говорять про неповторність активності людини. У різних формах характеру виражаються різні способи виявлення відносин, темпераменту, емоційно-вольових особливостей людини. За формою виділяють такі якості:

1. Інтелектуальні властивості, які вказують на особливості пізнавальної сфери і стійко характеризують індивіда. Це спостережливість, вдумливість, гнучкість розуму, негативними властивостями є педантизм, резонерство.

2. Вольові властивості – це усталена форма довільної та вольової регуляції діяльності. Вольовими властивостями є: рішучість, ініціативність, витримка, впевненість у собі, дисциплінованість, витривалість, мужність, наполегливість, невпевненість та ін.

3. Емоційні властивості, їм характерне емоційне ставлення до дійсності. Зокрема в одних людей домінує страх, в других – радість, у третіх – страх. Показником щодо цього є предметний характер емоцій: те, що людина любить і що ненавидить, до чого небайдужа чи байдужа – все це стосується характеру.

Дослідженням характеру займалися різні вчені, які до його структури відносили наступні якості: направленість, звички, комунікативні якості, емоційно-динамічні прояви сформовані на основі темпераменту (Б. Ананьєв); „врівноваженість-неврівноваженість”, „сенситивність-агресивність”, „широта-вужкість”, „глибина-поверхневність”, „багатство-бідність”, „сила-слабкість” (А. Ковальов, В. Мясичев); цілісність, важкість, динамічність, оригінальність, силу, твердість (Н. Левітов).

Б. Теплов [5, с.235-236] запропонував виділити у структурі характеру чотири симптомокомплекси, які виражають ставлення особистості до:

а) суспільства, колективу, окремих людей: товариськість, колективізм, ввічливість, чуйність, повага, тактовність, доброзичливість щирість, замкнутість, егоїзм, грубість, жорстокість, індивідуалізм, гуманність та ін.;

б) себе: самокритичність, самоповага, вимогливість, суворість, гордість, хвастливість, скромність, самостійність, комфортність, наслідування та ін.;

в) праці: працездатність, відповідальність, сумлінність, недобросовісність, байдужість, акуратність, лінощі, старанність та ін.;

г) речей: бережливість, неохайність, недбалість та ін.

Слід зазначити, що структура характеру визначається не тільки взаємозв'язком окремих властивостей, але й через глибину, активність, стійкість, пластичність. Глибшими є ті властивості, які зумовлюються найважливішими, головними ставленнями особистості і пов'язані з широкою системою інших властивостей. Активність визначається ступенем протидії зовнішнім обставинам. Одні люди при зустрічі з несприятливими обставинами посилюють свою активність, долають труднощі і досягають мети, інші пасують перед ними. Пластичність проявляється у здатності людини змінювати свою діяльність, робити її доцільною відповідно до зміни середовища. Завдяки цій властивості характер можна виховувати і перевиховувати.

Типологія характеру, як правило, будується на існуванні типологічних рис, які є спільними і показовими для певної групи людей [3, с. 570]. Всі типології характеру опираються на такі основні ідеї:

а) характер людини формується в онтогенезі досить рано і впродовж подальшого життя виявляє себе як більш менш стале особистісне утворення; б) поєднання особистісних рис, які входять до складу характеру не є випадковими; в) більшу частину людей можна поділити на типові групи за рисами характеру.

Слід зазначити, що дослідженням різних типів характеру займалися такі вчені: П. Ганнушкін, А. Лазурський, К. Леонард, А. Лічко, Е. Кречмер, У. Шелдон, Шпранглер, О. Штерн, Е. Фромм, К. Юнг. П. Ганнушкін виділяє дев'ять типів психопатій, а саме: циклоїди, шизоїди, епілептоїди, астеники, психастеники, паранояльні психопати, істеричні психопати, нестійкі психопати, органічні психопати. А. Лазурський, створюючи свою типологію, співвідносить між собою три рівні психічної активності людини нижчий, середній, вищий, та дві сторони психіки, які автор називає ендопсихікою (з гр. усередині) і екзопсихікою (з гр. із зовні). До першої з них належить розум, почуття, воля, до другої – ставлення людини до дійсності. К. Леонард і А. Лічко [2] запропонували класифікацію, виходячи з акцентуації характеру. Е. Кречмер і У. Шелдон є представниками конституційної теорії, тобто за ними характер зумовлений будовою тіла людини. Е. Кречмер виділяє два основних типа: шизотимічний (замкнутість, недостатньо розвинута інтуїція), циклотимічний (чергування хорошого та поганого настрою). За У. Шелдоном існують такі типи: а) мезоморфний (активний, енергійний, сміливий, любить командувати, схильний до любовних захоплень); б) екоморфний (несміливий, загальмований, тривожний, образливий, замкнутий); в) ендоморфний (любить поїсти, багато відпочиває, добродушний, милосердний) [3, с. 320-321].

Хоча ознаки, за якими виділяють ці типи розрізняються, скоріш за все стосуються темпераменту ніж характеру. Шпранглер, аналізуючи основні прагнення людини, виділив шість основних типів: теоретичний (цікавиться пізнавальною сферою), естетичний (найвищою цінністю є мистецтво, прекрасне), економічний (цікавлять матеріальні блага), політичний (прагне до господарювання), соціальний (служінні людям, співпраця з іншими), релігійний (найвищою цінністю є Бог). Штерн, розглядаючи взаємостосунки особистості з оточуючими, виділяє три типи: а) аутичний (думає лише про себе, прагне підкреслити свої особливості); б) гетеристичний; в) альтруїст (співчуває, допомагає іншим); г) гіпертеліст (не може бути одним, діє на благо колективу); д) ідеотеліст (готовий пожертвувати собою за ради свободи людей і таке інше); ж) інтроцептивний (відданість людству, батьківщині чи іншим ідеалам).

Е. Фромм [1, с.63-64] виділив такі типи характеру: мазохіст-садист (агресія на себе або інших, звинувачування у своїх життєвих труднощах себе або інших); руйнівник (агресивний, прагне до залякування, тривожний); конформіст-автомат (підкорюється обставинам, людям, не може бути самим собою). К. Юнг говорить, що „рассматривая течение человеческой жизни мы видим, что судьбы одного обуславливаются преимущественно объектами его интересов, в то время как судьбы другого – прежде всего его собственной внутренней жизнью” [7, с. 225-226]. Виходячи з цього він виділяє два типи характеру: екстравертований (орієнтується на інших) та інтравертований (орієнтується на себе).

Отже, аналізуючи усе вищесказане можна зробити висновок про те, що властивості характеру взаємопов'язані, що дає підставу говорити про провідні та другорядні властивості характеру, які можуть гармоніювати або ж контрастувати між собою. Саме від цього залежить ступінь цілісності або ж суперечливості характеру. Крім того, структура характеру формується в процесі розвитку особистості та зумовлена життєвим досвідом людини. Залежно від умов життя можуть розвиватися і по-різному проявлятися різні якості характеру. Таким чином, характер – це продукт тривалого і наполегливого самовиховання. Вміле виховання організовує обставини життя і спрямовує в потрібному напрямі життєві впливи, створює відповідні відношення людини до середовища.

Список використаних джерел:

1. Алексеева М. И. Вивчення особистості підлітка / за ред. М. Т. Дригус. Київ, 1994. 128 с.
2. Личко А. Е. Подростковая психиатрия: руководство для врачей. Львов : Медицина, 1985. 416 с.
3. Маклаков А. Г. Общая психология. Санкт-Петербург.: Питер, 2001. 590 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія. Київ : Форум, 2000. 543 с.
5. Теплов Б. М. Проблемы индивидуальных различий. Москва : АЛН РСФСР, 1961. 536 с.
6. Фрейд А. Психология „Я” и защитные механизмы. Москва : Педагогика–Пресс, 1993. 245 с.
7. Юнг К. Г. Аналитическая психология. Москва : Мартис, 1995. 380 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙ ТИПУ „ЛЮДИНА-ЛЮДИНА”

Новицька Ольга Степанівна

студентка I курсу спеціальності „Психологія”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.психол.н., доцент Кондратюк С. М.

Готуючи майбутніх фахівців соціономічних професій (психологів, соціальних працівників, фізичних реабілітологів) у ЗВО, необхідно враховувати те, що основним об'єктом праці у цих професіях виступає система „людина-людина”. Соціально-економічні зміни, що відбуваються в суспільстві зумовлюють підвищення вимог до таких фахівців, їхньої активності і відповідальності відносно власного професійного й особистісного розвитку, а з іншого – підготовка цих фахівців здебільшого залишається значною мірою суто формальною, а їх професійний розвиток найчастіше відбувається стихійно. Визначальним компонентом у формуванні професійно-важливих якостей в процесі професіогенезу особистості виступає психологічна підготовка й особистісна активність майбутнього фахівця. Проблема підготовки психолога в умовах навчального закладу пов'язана з такими аспектами, як: професійне становлення, професійний розвиток, професіоналізація, професіоналізм, професійна компетентність.

Зовнішнім чинником впливу на майбутнього фахівця виступають психологічні умови, внутрішніми чинниками – позиція особистості, враховуючи сукупність мотивів, інтересів, бажань, прагнення з потребою у професійному зростанні, розвиток необхідних професійно-важливих якостей згідно обраної професії.

Узагальнення професіограм [3] різних професій, що відносяться до типу „людина-людина” (вчитель, менеджер, психолог, тренер, іміджмейкер, тілоохоронець, тощо) виділяє такі спільні для них риси:

1. Якості, які забезпечують успішність виконання професійної діяльності: 1) здібності: комунікативні (навички спілкування і взаємодії з людьми), організаційні, вербальні (вміння говорити ясно, чітко, виразно), ораторські, розвинуті мисленеві якості, розвинуті мнемічні здібності, високий рівень концентрації уваги, здатність впливати на оточуючих, психічна та емоційна врівноваженість, здатність до співпереживання; 2) особистісні якості, інтереси та схильності: високий ступінь особистісної відповідальності, самоконтроль та врівноваженість, терпимість та безоцінне ставлення до людей, інтерес та повага до іншої людини, потяг до

самопізнання та саморозвитку, оригінальність, винахідливість, різнобічність, тактовність, вихованість, цілеспрямованість, енергійність, артистизм, вміння прогнозувати події, вимогливість до себе та ін.

2. Якості, які перешкоджають ефективності професійної діяльності: неорганізованість, психічна та емоційна неврівноваженість, замкнутість, невпевненість у собі, безініціативність, агресивність, ригідність мислення, егоїстичність, неакуратність, відсутність організаційних здібностей, низький інтелектуальний рівень, явні фізичні вади.

Г. Хмара та Л. Гурьєва надають наступну класифікацію поліпрофесійних якостей майбутніх фахівців: а) світоглядні якості, до яких автори віднесли: правові, політичні, філософські, етичні, загальнонаукові знання, моральні норми поведінки, загальну ерудованість та культуру; б) професійні якості: загальнотеоретична підготовка, спеціальні знання, навички, організаційні та виховні якості; в) психологічні та психофізичні якості [5].

У професії „психолог” традиційно розрізняють: психолог-дослідник (теоретик) і психолог-практик. Практикуючий психолог повинен відповідати вищим вимогам професійної кваліфікації, так як в системі „психолог – клієнт” він менше залежить від оцінок і суджень кваліфікованих колег, ніж психолог-дослідник. У науковій (академічній) психодіагностиці психолог намагається зайняти нейтральну, відсторонену позицію. Практикуючий психолог займає особистісну, зацікавлену позицію психолога-дослідника і психолога-практика [4].

Н. Пов'якель [2, с. 3-6] професійно важливі якості психолога розподілила на окремі блоки: професійно важливі особистісні риси і якості (адекватність і сталість самооцінки, сензитивність, емпатійність, фрустраційна толерантність, відсутність хронічних внутрішніх особистісних конфліктів, які обумовлюють проєкції, психологічні захисти тощо); професійно важливі соціально-когнітивні і комунікативні уміння (уміння слухати іншого, коректно представляти власну думку, встановлювати соціальний контакт тощо); розвинуті професійно важливі якості і властивості: уважність, спостережливість; гнучкість, пластичність та динамічність мислення, здатність виділяти суттєве та узагальнювати, прогнозувати реакції іншого; уміння рефлексувати щодо себе та іншого, дій та станів тощо; необхідні психофізичні властивості та психічні якості, що характеризують нервову систему як сталу, міцну, стресостійку і водночас досить гнучку і пластичну; акторські, творчі та організаторські здібності.

Оптимізація професійного становлення фахівців професій типу „людина-людина”, як і на етапі професійної підготовки, може

здійснюватись за подібною двохетапною послідовністю (діагностичний та корекційно-розвивальний етапи). На всіх етапах професійного становлення фахівця актуальним є сприяння розвитку в нього різних складових професійних спрямованості та компетентності. Так особливої уваги потребують фахівці, які мають невисоку професійну самоефективність, недостатню зацікавленість у власній професійній діяльності, задоволеність її змістом, зарплатою, власною кар'єрою та соціальним становищем, не виявляють любові до своєї професії, не здійснюють регулярних зусиль, спрямованих на підвищення власного професійного рівня, мають невідповідні рівні розвитку професійно-важливих якостей. Також важливою складовою роботи, спрямованої на оптимізацію професійного становлення фахівців професій типу „людина-людина” є первинна та вторинна профілактика виникнення в них ознак професійного „вигорання” та деформації. Як і у випадку із етапом професійної підготовки, із метою розвитку професійної самоефективності та професійно-важливих якостей фахівців, можуть використовуватись тренінги особистісно-професійного росту, комунікативні тренінги, ділові ігри тощо. Доцільним може бути періодичне корегування мотивів професійної діяльності фахівця, його мотивування на постійне підвищення власної професійної кваліфікації [1, с. 164].

Таким чином, ще під час навчання у закладі вищої освіти майбутній фахівець має усвідомити, що необхідно діяти відповідно до морально-етичних принципів, набувати практично корисних конкретних знань і навичок, виховувати мотивацію до самовдосконалення та не зважати на несприятливі умови і обставини. Все більшого значення для фахівця набуває здатність бути суб'єктом свого професійного розвитку та самостійно знаходити вирішення соціально та професійно значущих проблем в умовах мінливої дійсності.

Список використаних джерел:

1. Коун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: монографія. Київ : ДП „Інформ.-аналіт. Агенство”, 2012. 200 с.
2. Пов'якель Н. І. Професійна рефлексія психолога-практика. *Практична психологія та соціальна робота* 1998. № 6–7. С. 3–6.
3. Романова Е. С. 99 популярных профессий. *Психологический анализ и профессиограммы*. 2-е изд. Санкт-Петербург : Питер, 2007. 464 с.
4. Санникова О. П. Актуальные проблемы профессиональной подготовки психологических кадров. *Феноменология личности: Избранные психологические труды*. Одесса: СМІЛ 2003 С. 161–166.
5. Хмара Г.И., Гурьева Л.И. Некоторые аспекты управления вузом как системой. *Проблемы методологии управления социальными процессами*. Томск : Изд-во Томск. ун-та, 1974. 224 с.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Осмолян Валерія Вікторівна

студентка I курсу спеціальності „Психологія”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.психол.н., доцент Волинець Н. В.

Аналіз підліткового віку – одна з найбільш дискусійних проблем вікової психології: терміни його початку і закінчення, психологічний зміст провідної діяльності, перелік новоутворень – всі ці аспекти неоднозначно тлумачаться вітчизняними і зарубіжними психологами. Іноді цей період цілком відносять до числа кризових, хоча питання про неминучість кризи та її тривалість є також дискусійним.

Підлітковий вік характеризується виходом дитини на якісно нову соціальну позицію, пов'язану з пошуком свого місця в суспільстві: підліток починає інтенсивно рефлексувати на себе, на інших, на суспільство, інакше розставляються акценти – сім'я, школа, однолітки набувають нових значень і смислів. Порівняння себе з дорослими і молодшими дітьми приводить підлітка до висновку, що він вже не дитина, а радше дорослий: він починає відчувати себе дорослим, прагне до визнання оточуючими його самостійності і значущості [1].

Соціальна ситуація в підлітковому віці відрізняється не стільки за зовнішніми обставинами, скільки за внутрішніми причинами. Підліток продовжує жити в сім'ї, учитися в школі, він оточений переважно тими ж однолітками. Однак сама соціальна ситуація трансформується в його свідомості в абсолютно нові ціннісні орієнтації. Для підлітка відбуваються зрушення в шкалі цінностей. Все освітлюється проекцією рефлексії, насамперед, найближчі: дім, сім'я. Підліток, як правило, живе разом зі своєю сім'єю. Але саме зараз настає пора оцінок близьких. Основні психологічні потреби підлітка – прагнення до спілкування з однолітками, прагнення до самостійності і незалежності, до „емансипації” від дорослих, до визнання своїх прав з боку інших людей.

Значний вклад у дослідження проблем, що пов'язані з особливостями соціально-психологічного розвитку особистості у підлітковому віці внесли такі науковці: Р. Бенедикт, Л. Божович, Л. Виготський, О. Скрипченко, Д. Ельконін, М. Мід, Д. Фельдштейн, Ж. Піаже, З. Фрейд.

Своєрідність соціальної ситуації розвитку підлітка полягає у включенні його в нову систему стосунків, спілкування з дорослими та ровесниками, в опануванні нових соціальних функцій. У школі це

виявляється передусім у необхідності налагодження у зв'язку з предметним навчанням стосунків не з одним, а з багатьма вчителями, врахування особистісних якостей кожного з них і їх нерідко суперечливих вимог. Усе це, як зазначала Л. Божович, зумовлює нову позицію учнів щодо вчителів, своєрідно емансипує їх від безпосереднього впливу дорослих, робить їх самостійнішими. Найголовніша зміна в соціальній ситуації розвитку підлітка, на її думку, породжена роллю в його житті групи ровесників. Тому в навчально-виховній роботі з підлітками необхідно враховувати важливість для їх поведінки і діяльності думки однолітків.

Соціальна ситуація розвитку підлітка особливо залежить від сім'ї, стосунків з батьками. Якщо ці стосунки враховують його потреби і можливості, вибудовуються на засадах взаємоповаги та довіри, підліток легко долає труднощі у навчанні і спілкуванні, активно набуває соціальний досвід, утверджується в таких елементах соціуму, як шкільний клас, група ровесників та ін. Основним чинником розвитку підлітка є його власна соціальна активність, спрямована на засвоєння важливих для нього зразків поведінки і цінностей, на побудову стосунків з дорослими, ровесниками. Підлітки включаються у різні види суспільно корисної діяльності, що розширює сферу їхнього спілкування, можливості засвоєння соціальних цінностей, сприяє формуванню моральних якостей особистості.

Отже, для соціальної ситуації розвитку підлітка характерні перехід до середньої школи, зміна стосунків з учителями, однолітками, батьками, розширення сфери соціальної активності [7].

Сучасна соціальна ситуація життя багато в чому визначає моральне становлення особистості підлітка. Але в ній самій, як вказує В. Мухіна, не існує тих конкретних умов, людей і обставин, які щоразу з усією визначеністю здійснювали на підлітка виключно сприятливий чи виключно негативний вплив. Сутність його внутрішнього світу дуже рідко може бути однозначно чистою і духовною або „низькою” і бездуховною: наскільки різноманітні умови життя, настільки і багатогранна особистість підлітка [6].

В підлітковому віці в процесі формування цінностей, ідеалів, цілей, професійних і особистісних планів особливого розвитку набуває складова основа особистості, її „Я”. Це організована система поглядів, установок і мотивів особистості, які обумовлюють її неповторність, незмінність та самототожність. В період дорослішання, певної консолідації у структурі особистості досягають і інші її компоненти.

Ідентифікаційна поведінка та ідентичність розвиваються безперервно, починаючи з раннього дитинства і тривають протягом всього життя. Ідентифікація відбувається завжди в межах певних суспільних взаємин (вплив сім'ї, референтних осіб, засобів масової комунікації). Вона також пов'язана з конкретними людьми, які протягом певного періоду можуть слугувати „ідеалом”, „зразком”, „еталоном” для наслідування [4].

Непростим завданням на даному періоді стає пошук ідентичності, що означає усвідомлення підлітком тотожності, „самого себе, безперервність у часі власної особистості та виникнення у зв'язку з цим відчуття, що інші також це визнають. Ідентичність – це стан особистості, а ідентифікація – це процес її формування [3].

Становлення „Я” підлітка являє собою безперервний розвиток процесів, які беруть свій початок ще з дитинства. По-перше, це досягнення значної вольової саморегуляції: незалежність у плануванні свого часу і прийнятті рішень; засвоєння нових значущих цінностей, безвідносно до поглядів референтних осіб; зростання довіри до групи однолітків; більший реалізм у формуванні цілей; підсилена потреба впливати на інших; зростання стійкості до фрустрацій. По-друге, це зміна цілей на основі ціннісних уявлень; потреба в самостійності; підвищення вимог до самого себе; поглиблення самооцінки, прийняття на себе відповідальності з урахуванням загальних цінностей. По-третє, це заміна гедоністичних мотивів більш віддаленими цілями, які спрямовані на досягнення у майбутньому певного соціального статусу [5].

Отже, важливим моментом розвитку особистості в цей період є те, що предметом діяльності підлітка стає він сам. Без повноцінного проживання підліткового періоду численні якості особистості, індивідуальні особливості виявляються нерозвинутими чи розвинутими недостатньо, які в подальшому майже не піддаються корекції. Новоутвореннями особистості підлітка є: почуття дорослості; становлення нового рівня самосвідомості („Я-концепція”, рефлексія); стійкість емоцій і почуттів.

Список використаних джерел:

- 1.Абрамова Г. С. Возрастная психология. Москва : Академ, проект, 2001. 704 с.
- 2.Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды : в 2 т. / под ред. А. А. Бодалева, Б. Ф. Ломова. Москва, 1980. Т. 1. 230 с.
- 3.Вікова і педагогічна психологія / О. В. Скрипченко, та ін., 2-е вид., допов. Київ : Каравела, 2009. 400 с.

4. Возрастная и педагогическая психология : хрестоматия : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / сост.: И. В. Дубровина, А. М. Прихожан, В. В. Зацепин. 5-е изд., стер. Москва : Академия, 2008. 368 с.

5. Возрастная и педагогическая психология / под ред. М. В. Гамезо. Москва : Просвещение, 2004. 256 с.

6. Павелків Р. В. *Актуальні проблеми психології. Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія* : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка. Київ, 2002. Т. 1, ч. 5. С. 121–129.

7. Павелків Р. В. Наукові записки. Серія „Психологія і педагогіка”. Острого: Нац. ун-т „Острозька академія”, 2002. Вип. 3. С. 204–210.

СУЧАСНА ЛЮДИНА – ЦЕ СКОРІШЕ ХОЛОДНИЙ ЛОГІК, НІЖ ЕМОЦІЙНА НАТУРА

Паламарчук Ольга Олександрівна

курсант I курсу Національної академії державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Науковий керівник: Голярдик Н. А.

Тисячоліттями пристосування людини до реальності відбувалося природно і все в його житті було відносно зрозумілим. Високого становища закономірно досягав сильніший, а слабший не претендував на таке становище. Людина знала своє місце серед людей і в житті та не прагнула того, що вважала в житті неможливим. Це вносило стабільність в її життя.

З кінця XIX століття життя людини принципово змінилось. Темп життя став за межовим. Зникали загрози, до яких людини призвичаювалась тисячоліттями; виникли загрози, відносно яких він не мав генетичної програми захисту. Науково-технічна революція в короткі строки різко змінила спосіб життя, її умови. Відповідно драматично змінилась і адаптація (пристосування) до реального життя. Адаптація перестала залежати від зросту, фізичної сили і міцності кісток. Все більше слабшали родові зв'язки, зникали класові переваги. Пристосування людини до дійсності в наш час в більшій мірі залежать від психологічних можливостей [1, с. 20].

Об'єм інформації, яка надходить, величезна. Інформація накриває сучасну людину з головою і вона просто не в змозі переробити її, що несе їй загрозу. Окрім цього людина оточена світом машин і механізації опинилась відірваною від природи, хоча людина є частиною природи. Виникла штучна інфраструктура життя: штучне освітлення, парове опалення, синтетичний одяг, десятки поверхи, ліфти, метрополітени і

рафінована їжа. Людина мало рухається, хоча природою запрограмована на добування хліба в поті свого чола. У той же час психічні переважання перетворилися в щоденну реальність і стрес накладається на стрес, не даючи часу на відновлення. Число проблем і конфліктів з самим собою, з іншими, з щоденною реальністю зростає, вирішення їх все більше ускладнюється, оскільки є складним життя і складні переживання людини, яка розгублена [3, с. 34].

Демократизація сучасного суспільства, конституційні декларації відкривають перед людиною необмежені можливості, збільшуючи тим самим число бажань і прагнень, і „ремесник” прагне стати „князем”. Однак в реальності люди відрізняються психологічними можливостями і „ремесників” багато, а „князь” – один. Зростає конкуренція, а з нею число тих, хто програли, що зазнали крах, незадоволених. Сучасна людина прагне встигнути не відстати, досягнути, добитися, перевершити саму себе, але нерідко всі зусилля виявляються безплідними. Слабкий прагне обігнати сильнішого, але багато не встигають, відстають, не наздоганяють, не досягають, програють, а отже дезадаптуються.

Ніколи так ще проявлявся диктат свідомості над емоційним і тілесним. Якщо колись переважали м'язи над мозком, то сьогодні нівелюється людина, мозок сучасника постійно збуджений, виникає так звана „психоемоційна епілепсія”. Нівелюється натура, і людина живе всупереч своїй неповторній і унікальній індивідуальності. Нівелюється навіть статеві приналежність, і жінки сприйняли чоловічий спосіб життя, чоловічі цінності і бажання.

Людство увійшло у еру загального незадоволення. Сучасні темпи життя не дають людині як слід психологічно призвичаїтися до того нового, що береться оточувати її: нові тенденції, нові об'єми інформації, нові суспільні віяння. Сучасна людина несеться потоком урбанізації, який стає все більше неконтрольованим. Досягнення прогресу так чи інакше призводять до кардинальних зрушень у психіці сучасної людини.

Починаючи з XIX століття у психології людини почали все більше проявлятися такі негативні відчуття, як відчуття самотності, відчуття загального незадоволення своїм життям, втрата сенсу життя, втрата рівноваги, яка колись була більше присутня людині. При цьому слід зазначити, що велика частина ціннісних орієнтирів не змінилась у людини. Сюди можна віднести як людські вади так і позитивні риси: це прагнення уваги до себе, визнання своєї значущості, страх перед смертю, переживання любові, співчуття тим, хто потрапив у біду. Ще Платон (427-327 рр. до н.е.) головним злом сучасного йому суспільства вбачав у людському егоїзмі, що витікає з комерціалізації людських відносин.

Сьогодні ця риса суспільства набула особливих контрастних форм. Однак при цьому сучасній людині стали більш характерні і нові психологічні риси, які розвинулися у зв'язку з новими темпами життя і новими можливостями сучасної людини [1, с. 51].

Загальна відчуженість людей – це яскрава риса великих міст. Обмежене коло спілкування, замкнутість на своїх проблемах, відсторонення від життя інших – це плоди урбанізації, яка поширилася по цілому світу. Сучасна людина більше живе своїм внутрішнім світом, менше – світами інших людей. Сучасна людина – це скоріше холодний логік, ніж емоційна натура. Саме спілкування людей стало досить поверхневим, формальним. Проведені спостереження показали, що у сучасних сім'ях спілкування між дітьми і батьками відбувається виключно по побутовим потребам, менше – по внутрішнім, духовним. Тому навіть рідні люди у нашому суспільстві відчуються покинутими, обмеженими увагою, друзями.

Оточена інформаційним різноманіттям людина нерідко губиться, відчуває абсурдність оточуючого світу. Втрата сенсу життя, ідейного змісту людського буття – явище сучасного суспільства. З кожним роком ці тенденції набувають все більшого поширення, їх прояви можна спостерігати в мистецтві, в інших суспільних проявах. Людина перенаситившись подіями, ідеями, перетягуванням ідеологічних канатів нерідко просто віддається байдужості до всього, що оточує її.

Нав'язування масової культури призводить до збіднення людських емоцій. Сучасна людина береться шукати більш глибоких відчуттів у неприродних речах – штучних подразниках (алкоголь, наркотики, різні форми збочень, злочини). Але це ще швидше призводить до повного збайдужіння, чи розчарування світом [3, с. 225].

Втрата сімейний ідеалів, призвела до того, що на сьогоднішній день сім'я – це вже не те місце, де можна отримати підтримку, пораду. Частіше – це джерело нових емоційних негараздів, які тільки підштовхують людину до відчуття психологічної самотності.

Переживання психологічних стресів – це особлива риса сучасного людства. Знявши зі своїх плеч фізичні навантаження, полегшивши своє матеріальне існування, людина загнала себе на дорогу духовних і психологічних поневірянь. Однак людська психіка виявилася ще не достатньо адаптованою до таких психологічних навантажень.

На думку деяких науковців головною причиною психологічних негараздів сучасної людини є те, що людина у більшості випадків прагне того, що їй не під силу. Через невірну оцінку реальних речей цього світу,

через оманливі цінності, які вибирає людина, в невірному способі життя ховаються проблеми сучасної людини.

Список використаних джерел:

1. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія. Київ : „Академвидав”, 2005 448 с.
2. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник. Київ : „Каравела”, 2014. 326 с.
3. Соціологія : підручник / Н. П. Осипова та ін. ; за ред. Н. П. Осипової. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 336 с.

ВОЛЬОВІ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Придоус Вадим Русланович,

Комков Владислав Костянтинович

курсанти II курсу факультету охорони та захисту державного кордону
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Науковий керівник: Бурбела С. В.

На даний момент в психології склалося кілька підходів до класифікації вольових якостей особистості. Залежно від впливу і наслідків розрізняють позитивні та негативні вольові якості. До позитивних належать: цілеспрямованість, наполегливість, принциповість, організованість, сміливість, пунктуальність, витримка, дисциплінованість, самостійність, відповідальність тощо.

Окрім позитивних вольових якостей, у людини можуть мати місце негативні прояви волі: впертість, лінощі, боягузтво, недисциплінованість, імпульсивність, навіюваність тощо. Дані негативні якості характеризують вольову слабкість людини. Крайній ступінь слабкості людини перебуває за межами норм. До вагомих розладів складної вольової дії призводять абулія та апраксія. [1]

Воля, як і більшість інших вищих психічних процесів, формується в ході вікового розвитку людини в зв'язку із загальним формуванням особистості. Інший підхід до класифікації вольових якостей базується на висловленій С. Рубінштейном думки про відповідність різних вольових якостей фазам вольового процесу. Так, прояв ініціативності він відносить до самого початкового етапу вольової дії, після чого проявляються самостійність і незалежність, а на етапі прийняття рішення проявляється рішучість, яку на етапі виконання вольової дії змінюють енергійність і наполегливість [1,] Цю ідею С. Рубінштейна розвинув М. Бріхцін. Він

виділив 11 ланок психічного управління і кожному з них приписав прояв певних вольових якостей. Правда, в розряд вольових властивостей у нього потрапили передбачливість, розторопність (спритність), обачність та інші характеристики особистості, які важко віднести до власне вольових проявах [2].

Проблема розвитку вольових якостей у майбутніх фахівців є актуальною і складною одночасно, бо визначення їх сутності має варіативний характер. Тобто, вольові якості можна розглядати і як прояв волі, і як здатність людини, і як здатність долати різноманітні труднощі і керувати собою тощо [3].

Відомий вчений В. Нікандров виходить у своїй класифікації вольових якостей з уявлення про наявність у проявах волі просторово-часових і інформаційно-енергетичних параметрів. Просторова характеристика полягає в напрямку вольової дії на самого суб'єкта, тимчасова – в її процесуальності, енергетична – у вольовому зусиллі, при якому витрачається енергія, інформаційна – в мотивах, цілі, способі дій і досягнутому результаті [4]. Відповідно до цього до просторового параметру він відносить самостійність (незалежність, цілеспрямованість, впевненість), до тимчасового – наполегливість (завзятість, терпіння, впертість, стійкість, твердість, принциповість, послідовність), до енергетичного – рішучість і самоконтроль (витримка, контроль, сміливість, відвага, мужність), до інформаційного – принциповість.

Ця класифікація теж не ідеальна, так як багато термінів дублюють один одного (стійкість – твердість, самостійність – незалежність, самоконтроль – рішучість, відвага – мужність), і, крім того, у всіх вольових якостях проявляється вольове зусилля, а отже і енергія, тому енергетичний параметр повинен бути віднесений до всіх якостей, а не тільки до рішучості і самовладання. Іншим шляхом у вирішенні проблеми класифікації вольових якостей йде В. Калин. Він, виходячи з функцій вольової регуляції, ділить вольові якості на базальні (первинні) і системні (вторинні). До перших він відносить енергійність, терплячість, витримку та сміливість [2].

У ході накопичення життєвого досвіду первинні вольові якості поступово зміцнюються знаннями та вміннями, необхідними для того, щоб здійснювати вольову регуляцію різними способами, компенсують недостатньо ефективний прояв вольових зусиль. Таким чином, низький рівень розвитку яких-небудь базальних якостей змушує утворювати більш складні системні (вторинні) вольові якості з елементів, що виконують компенсаторні функції [2].

Системність вторинних вольових якостей пов'язана, як вважає В. Калин, не тільки з включенням до них ряду базальних вольових якостей як складових частин.

До системних вторинних вольових якостей В. Калин відносить також наполегливість, дисциплінованість, самостійність, цілеспрямованість, ініціативність, організованість, що включають функціональні прояви не тільки вольової сфери, а й інших сторін психіки. У цих якостях найбільш виражена, зазначає автор, особистісна саморегуляція діяльності. Вищою і найбільш складною системною вольовою якістю В. Калин вважає самоорганізацію психічних функцій, тобто здатність і вміння легко (швидко і з найменшими витратами) створювати і підтримувати таку функціональну організацію, яка найбільш адекватна цілям та умовам предметної діяльності. Це системна якість пов'язано з тим, наскільки глибоко знає людина особливості та закономірності функціонування своєї психіки [5].

Таким чином можна стверджувати, що у ході накопичення життєвого досвіду первинні вольові якості поступово зміцнюються знаннями та вміннями, необхідними для того, щоб здійснювати вольову регуляцію різними способами, компенсують недостатньо ефективний прояв вольових зусиль. Таким чином, низький рівень розвитку яких-небудь базових якостей змушує утворювати більш складні системні (вторинні) вольові якості з елементів, що виконують компенсаторні функції.

Список використаних джерел:

1. Загальна психологія : навч. посіб. / Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасека О. В. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 296 с.
2. Андросюк В. Г., Ромашко А. В. Педагогика и психология в деятельности органов внутренних дел : Часть особенная : учебное пособие. Київ : НИИРИО Киевской высшей школы МВД им. Ф.З. Дзержинского, 1990. 92 с.
3. Добровольська А. Розвиток вольових якостей майбутніх лікарів і провізорів у процесі формування ІТ-компетентності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 10 (64). С. 24–44
4. Варій М. Й. Загальна психологія : підр. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
5. Калин В.К. На шляхах побудови теорії волі. *Психологічний журнал*. 1989. №2. С. 46–55.

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕЖИВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ УЧНЯМИ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Пташник Катерина Андріївна

студентка I курсу спеціальності „Психологія”
освітнього ступеня „магістр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.психол.н., доцент Волинець Н. В.

Проблема психологічного благополуччя учнів наразі є дуже актуальною і привертає увагу фахівців різних сфер суспільної діяльності, оскільки серед глобальних проблем людства ХХІ ст. залишилася проблема здоров'я. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, здоров'я - це стан повної гармонії фізичного, психічного та емоційного благополуччя дитини. Але здоров'я не як загального поняття, а розгляд його різних аспектів. Психологічне здоров'я – це стан людини, що характеризується високим рівнем особистісного розвитку, розумінням себе і інших, наявністю уявлень про мету і сенс життя, здатністю до управління собою (особистісної саморегуляції), умінням правильно ставитися до інших людей і до себе, свідомістю відповідальності за свою долю і свій розвиток [1].

Законодавство України в галузі освіти досить широке і розгалужене, має чітко сформульовані правові норми для кожного структурного підрозділу. За роки незалежності прийнято дев'ять законів, які регламентують систему освіти країни, видано близько 16 указів Президента України і 18 постанов Кабінету Міністрів, які прямо чи опосередковано стосуються проблеми фізичного розвитку учнів ЗОШ; визначено Державні стандарти початкової, базової і повної загальної середньої освіти. Зміст і структура діяльності ЗОШ щодо психологічного здоров'я та благополуччя учнів детермінуються також: Конституцією України, законами України прямої дії „Про освіту”, „Про загальну середню освіту”, „Про фізичну культуру та спорт”, „Про охорону дитинства”, „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” [2].

Благополуччя – це багатofакторний конструкт, який представляє складний взаємозв'язок культурних, соціальних, психологічних, фізичних, економічних і духовних чинників. Цей складний продукт - результат впливу генетичної схильності, середовища і особливостей індивідуального розвитку. Суб'єктивне сприйняття психологічного благополуччя є відчуттям підтримки з боку соціально значущого оточення і, як наслідок, домінування почуття впевненості і

компетентності особистості (мене люблять, я – успішний, впевнений в собі тощо). суб'єктивне сприйняття психологічного благополуччя усвідомлено і цілеспрямовано „вирощується” самою людиною, для цього вона докладає певні зусилля, долучається до накопиченого людського досвіду, культури. Завдяки рефлексії людина усвідомлює своє місце в мікросоціумі, відчуває себе прийнятою і затребуваною. Найважливішим періодом формування суб'єктивного сприйняття психологічного благополуччя є період навчання в школі [3].

В освітньому середовищі школи відбувається процес соціалізації особистості, тому збереження здоров'я і благополуччя дітей і підлітків в освітньому середовищі школи, надання учням можливостей для формування і розвитку особистості є однією з найбільш актуальних завдань сучасної освіти. Окрім того, школа забезпечує позитивний особистісний розвиток всіх учасників освітнього процесу і гармонізацію психічного здоров'я. Дослідники відзначають, що психологічна безпека освітнього середовища визначає динамічну рівновагу між людиною і соціальним середовищем у бік підвищення психічного здоров'я особистості, її психосоціального благополуччя [4].

Психологічна безпека освітнього середовища сприяє задоволенню основних потреб в особистісно-довірчому спілкуванні учнів і створює референтну значущість середовища і, як наслідок, забезпечує психологічну захищеність, сприяє розвитку інтелектуальних здібностей і життєвих умінь школярів, переживанню емоційного комфорту, формуванню відчуття шанобливого ставлення до себе з боку вчителів і однокласників. Захищеність в освітньому середовищі характеризується відсутністю ознак психологічного насильства, таких як образа, приниження, висміювання, погрози. Діти, що переживали неповажне і недобррозичливе ставлення до себе, які зазнали ігнорування, примусу робити що-небудь проти свого бажання, захищеними в освітньому середовищі себе не вважають [3].

Отже, психологічне благополуччя учнів визначається рівнем безпеки освітнього середовища, що формує відчуття безпеки, яке є визначальним у переживанні ними психологічного благополуччя. Тому позитивне сприйняття освітнього середовища позитивно впливає на психологічне благополуччя учнів. Необхідно зазначити, що психологічне благополуччя учнів також залежить від системи відносин та стосунків зі значущими для них людьми: батьками, вчителями, однокласниками, друзями.

На превеликий жаль, батьки перекладають відповідальність у формуванні благополуччя учнів на вчителів, оскільки найбільшу кількість часу діти проводять в школі, а самі батьки на роботі. Вчителі, в

свою чергу, перекладають відповідальність на батьків та психологів, пояснюючи це не входить в межі їхньої компетенції. До психологів зазвичай звертаються вчителі та батьки, коли виникають критичні ситуації та серйозні проблеми в учнів, коли вони переживають неблагополуччя. Але вони не в силах поодинці створювати сприятливу обстановку в школах, стежити за обстановкою в сім'ях і контролювати кожну дитину окремо. А, отже сучасні діти шкільного віку представлені самі собі і те, як формується їх психологічне благополуччя залежить від того, в яку обстановку і соціальне оточення вони потраплять.

Список використаних джерел:

1. Фирсова С. В. Эмоциональное благополучие младшего школьника. *Молодой ученый*. 2015. №1.2. С. 47-49. URL <https://moluch.ru/archive/81/14741/>.
2. Роцін І. Г. Законодавча база фізичного розвитку учнів загальноосвітніх шкіл України. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2015. Вип. 44 (97). С. 380-389.
3. Ахрямкина Т. А., Чаус И. Н. Психологическое благополучие учащихся в образовательной среде: монография. Самара: СФ ГБОУ ВПО МГПУ, 2012. 104 с.
4. Баева И. А., Лактионова Е. Б., Рассоха Н. Г. Обеспечение психологической безопасности в образовательном учреждении: практическое руководство / под ред. И. А. Баевой. Санкт-Петербург: Речь, 2006. 288 с.

ВПЛИВ ІНТЕРНЕТУ ТА СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ПСИХОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Шелест Альона Ігорівна

курсант I курсу Національної академії державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Науковий керівник: к. психол. наук Голярдик Н. А.

У теперішній час Інтернет є невід'ємною частиною нашого життя. Зараз у ньому працюють більш ніж 300 млн. людей.

Соціальні мережі – один із соціальних інститутів, який тією чи іншою мірою виконує замовлення суспільства та окремих соціальних груп щодо певного впливу на населення в цілому, в тому числі й на окремі вікові та соціальні категорії. Однак соціальні мережі досить сильно впливають на будь-яку особистість та на процес формування поведінки, а інформація в Інтернет-мережі є недостатньо організованою та керованою.

У процесі використання соціальних мереж для спілкування у віртуальному просторі, що становить собою комунікаційний компонент, відбувається вплив на наші комунікативні процеси. У процесі спілкування у

соціальних мережах створюється особливий простір (віртуальна реальність) з характерним для нього видом спілкування, де виникають нові правила та закони [3, с. 56].

Задоволення потреби у спілкуванні, моральній підтримці – найважливіші потреби особистості. Якщо ми не можемо задовільнити їх в реальному житті, то задовольняємо в інтернет-мережі, яка дає можливість „втекти” від проблем, труднощів, що виникли на певному етапі соціалізації.

Однак слід розуміти, що, не зважаючи на те, що в інтернет-мережі інколи можна отримати деякі дані анкетного характеру і навіть фото та реальне зображення співрозмовника, вони не дають реалістичного уявлення про нього.

Анонімність спілкування в інтернет-мережі сприяє самопрезентації, надаючи людині можливість не просто створювати про себе враження за власним вибором, але й бути тим, ким вона захоче, що нерідко призводить до виникнення девіантної поведінки та агресивності.

Пізнавальний компонент діяльності людини у мережі Інтернет дає можливість пошуку та засвоєння інформації, яка розміщена на веб-сайтах, метою якого є розширення, поглиблення, уточнення власного уявлення про світ, реальну та віртуальну дійсність.

На відміну від інших засобів інформації, соціальні мережі поєднують у собі друковану, фото- та відеоінформацію. Використовуючи інтернет-мережу для навчання, ми можемо сприймати одну й ту ж інформацію такими каналами сприйняття: зоровим, слуховим, оскільки є можливість прочитати, побачити та почути, що суттєво покращує процес засвоєння інформації [1, с. 152].

Перебуваючи у віртуальному світі та вивчаючи ту інформацію, яка розміщена у соціальних мережах, кожен із нас формує свою систему цінностей, яка визначає виняткове ставлення до певних дій, вчинків, явищ як віртуального, так і реального життя; визначає нашу поведінку та майбутню соціальну діяльність, що становить собою ціннісний компонент.

Використовуючи соціальні мережі, ми засвоюємо певні моделі поведінки, які прийнятні для віртуального світу, та з часом переносимо їх у реальне життя. У соціальних мережах ми черпаємо стереотипи та моделі поведінки, норми діяльності, формуємо свою соціальну ідентичність, власну самооцінку, що не завжди є адекватною. Це являє собою поведінковий компонент діяльності в соціальних мережах [5, с. 357].

Основними рисами інтернет-спілкування в соціальних мережах є анонімність, відсутність невербальної інформації, установка на бажані риси партнера, добровільність, прагнення до нетипової, ненормативної поведінки (у соціальних мережах дуже важко контролювати дії молоді, тому дуже

часто спостерігається агресія, ненормативна лексика). За допомогою соціальної мережі можна задовольнити приховані потреби, які не прослідковуються в реальному житті, а проявляються лише у мріях і фантазіях. Цей соціальний ресурс забезпечує їх втілення через можливість анонімних соціальних взаємодій, за допомогою яких можна створювати нові образи власного „Я”. Крім того, не варто забувати і про необмежений доступ до особистої інформації користувачів.

Соціалізація відбувається упродовж усього життя людини, при цьому традиційні форми соціалізації включають два види – первинну і вторинну. Первинна соціалізація відбувається з дитинства у межах родинних зв'язків, вторинна – у межах соціальних інститутів і соціальних контактів поза межами безпосереднього життєвого середовища людини.

Соціальні мережі стають потужним агентом вторинної соціалізації людини: соціалізації не тільки в мережевому суспільстві, але й у реальному середовищі, в якому живе людина. Наповнення соціальних мереж – це певною мірою індикатор розвитку суспільства. Соціальні мережі виступають як засіб інформаційних війн, маніпуляцій людьми, соціалізації, виховання дітей, підлітків і молоді. Під впливом мережевого суспільства змінюється стиль життя людей, зокрема звичні канали отримання інформації, характер міжособистісних взаємин, структура дозвілля, відбувається інтенсивне вироблення нових моделей взаємодії з середовищем. І, безумовно, все це впливає на безперервний процес соціалізації молоді людини [2, с. 322].

До позитивних аспектів особистісного розвитку за допомогою Інтернет-спілкування можемо віднести подолання комунікативного дефіциту, розширення кола знайомих. При цьому дружба в соціальних мережах часто досить поверхнева. Деякі молоді люди, а особливо підлітки, намагаються бути у центрі уваги, а також додати до свого профілю якнайбільше друзів, у тому числі й за рахунок незнайомих людей. Такий підхід несе потенційну загрозу особистій безпеці людини, який часто занадто відкритий у поширенні персональної інформації.

Варто підкреслити, що сучасна молодь розглядає Інтернет і соціальні мережі як основне та перевірене джерело інформації. У соціальних мережах користувачі також можуть задовольнити потреби у самовираженні та самореалізації. Таким чином, молодь використовує соціальні мережі для демонстрації особистої позиції щодо обговорюваних питань, власних досягнень, розробок або творчості. У цьому випадку для значної частини користувачів самовираження стає важливішим мотивом для використання соціальних мереж, ніж спілкування або отримання інформації.

Зворотний бік спілкування у соціальних мережах – це відхід від справжнього життя, неможливість налагодити контакти з реальними людьми. І ця проблема дійсно дуже небезпечна: підліток зосереджується на власних переживаннях, перестає спілкуватися з рідними та близькими, так як не знаходить належного розуміння з їхньої сторони. Молодь втрачає навички прояву інтересу до інших людей у реальному житті.

Вплив надмірного використання соціальних мереж як засобу комунікації на реальні взаєностосунки користувача може бути досить відчутним: замкнутість, втрата соціальних контактів і друзів, роздратування під час живого спілкування, втрата навичок вербального та невербального спілкування, невиконання власних обов'язків тощо. Зловживання соціальними мережами може призвести не лише до десоціалізації, але і до деструктивних змін у психіці та поведінці особистості.

Проте позитивною рисою соціальних мереж є можливість створення груп за інтересами. Кожен зможе знайти те, що йому до душі.

Серед негативних аспектів користування соціальними мережами можна назвати такі: залежність від соціальних мереж та Інтернету в цілому, негативний вплив на психофункціональний стан користувачів, незахищеність особистої інформації, не завжди достовірна інформація, відкритий доступ до негативної інформації (он-лайн насилля). Саме тому сьогодні варто зосередити особливу увагу на навчанні дітей, підлітків і молоді основам безпечної поведінки в соціальних мережах та інтернеті [4, с. 122]

Таким чином можна сказати, що Інтернет є важливою і невід'ємною частиною сучасного світу і ми вже не можемо уявити своє життя без нього.

Список використаних джерел:

1. Вакуліч Т. М. Інтернет-залежність як новий вид адитивної поведінки. *Науковий часопис НПУ ім. М. Драгоманова. Серія №12. Психологія* / за ред. Долинської Л. В. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. Вип.7(31) С. 22.

2. Веретенко Т. Г. Детермінанти формування безпечної діяльності молоді в Інтернет-мережі. URL : http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1310/1/T_Veretenko_M_Snitko_WDB_IPSP.pdf

3. Богдан М. С., Горецька О. В. Психологічні особливості спілкування залежних від соціальних мереж. *Психологія і соціологія: проблеми практичного застосування*. 2014. С. 25–29.

4. Белінська О. Н., Жичкина А. М. Сучасні дослідження віртуальної комунікації: проблеми, гіпотези, результати. *Сучасні дослідження віртуальної комунікації: проблеми, гіпотези, результати*. URL : www.psychology.ru/internet.

5. Глущенко С. Д. Соціально-психологічні особливості Інтернет-аддиктивної поведінки особистості. *Молодь: освіта, наука, духовність: тези доповідей*. Частина I. Київ : Університет „Україна”, 2008.

Секція III.

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНИНА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

АМНІСТІЯ ТА ПОМИЛУВАННЯ В УКРАЇНІ

Баран Діана Олександрівна

студентка III курсу спеціальності „Право”
освітньо-кваліфікаційного рівня „молодший спеціаліст”

Хмельницького коледжу Університету „Україна”

Науковий керівник: к. політ. н. Мороз І. І.

Законодавство України про кримінальну відповідальність має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. Для здійснення цього завдання Кримінальний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили. При цьому актуальним для чинного законодавства про кримінальну відповідальність залишаються питання застосування механізмів звільнення від кримінальної відповідальності та покарання. Застосовуючи правовий механізм притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочин, держава залишає за собою право прощати таких осіб. Однією із форм державного прощення є можливість застосування до осіб, що вчинили злочин, процедури звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання на підставі закону України про амністію або акта помилування, яка реалізує принцип гуманізму, що спрямований на захист усіх членів суспільства.

У системі існуючих в українському законодавстві видів звільнення від відповідальності та покарання амністія і помилування займають чільне місце. Це підтверджується врегулюванням амністії та помилування не лише кримінальним, а й іншими видами галузевого законодавства, а саме: кримінально-процесуальним, кримінально-виконавчим, конституційним, адміністративним. А також визначається особливим державно-правовим статусом суб'єктів оголошення амністії та здійснення помилування – Верховної Ради України та Президента України. Досить актуальною проблемою у світлі політичної реформи в Україні є можливість здійснення помилування однією особою – Президентом держави [3].

Перші згадки про звільнення від покарання на території сучасної України шляхом милування або прощення знаходимо ще за часів Київської Русі, в якій правом помилування був наділений не лише князь Київський, але й інші князі праукраїнських земель.

У період включення більшої частини українських земель до складу Російської імперії та за часів царювання Катерини I, Петра II, Анни Іоанівни, Єлизавети та Катерини II інститут помилування набуває рис звичаєвої практики. Правом помилування наділявся монарх (цар), який своїм маніфестом милував злочинцем. Як правило, помилування здійснювалося з нагоди свят та урочистостей (наприклад, одруження особи царської крові, народження спадкоємця престолу).

Отже, здійснення прощення та пом'якшення покарання з нагоди визначних свят бере свій початок з періоду царської Росії. Пізніше, у XVII-XIX століттях така практика стає звичною, а милування злочинців з нагоди свята перетворюється в норму.

Наступною віхою розвитку інституту помилування стає нормативне закріплення понять та частково і процедури „помилування” та „прощення” в Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1845 р., які були продубльовано і в Уложеннях 1885 р. та 1903 р.

У дореволюційному законодавстві між амністією та помилуванням не проводилося чіткого розмежування. Амністія, в сучасному розумінні цього поняття, вважалася одним із видів помилування, яке включало помилування у вузькому значенні, реституцію, амністію.

Слід зазначити, що всі амністії перших років радянської влади мали політично-класовий характер. Амністія була інструментом державної політики, виконуючи визначені функції у ході державного розвитку, а також застосовувалася для внесення коректив у судові вироки, які вступали в протиріччя зі швидкоплинним життям.

З науково-пізнавальною метою дослідження виникнення та розвитку інститутів амністії та помилування на території України, виходячи з особливостей застосування вищенаведених інститутів у конкретній історичній період автором пропонується періодизація еволюції інститутів амністії та помилування [1, с. 34].

Правові інститути амністії та помилування формуються за рахунок норм, які утворюються шляхом видання тими чи іншими вищими органами державної влади актів правового характеру, які не відміняють дії кримінально-правового закону, але в той же час звільняють від кримінальної відповідальності чи покарання.

Для вирішення проблеми належності інститутів амністії та помилування до будь-якої з галузей української системи права у науковій літературі слід розрізняти та характеризуються такі поняття, як „інститут амністії, інститут помилування”, „амністія та помилування” і „акт про амністію, акт про помилування”. Інститут амністії визначається, як міжгалузевий правовий інститут, до складу якого входять правові норми,

які врегульовують повноваження Верховної Ради України з приводу оголошення амністії, саму процедуру здійснення амністії та кримінально-правові наслідки її застосування: повне або часткове звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання певної категорії осіб, які засуджені за вчинення злочину, або кримінальні справи стосовно яких перебувають у провадженні органів дізнання, досудового слідства чи суду, але не розглянуті останніми, або ж розглянуті, але вироки стосовно цих осіб не набрали законної сили [3].

Інститут помилування – це міжгалузевий правовий інститут, до складу якого входять правові норми, які урегульовують право Президента на здійснення помилування, саму процедуру застосування акту про помилування до конкретно визначеної особи (групи осіб) та кримінально-правові наслідки його застосування: заміни довічного позбавлення волі на позбавлення волі на певний строк, повного або часткового звільнення від відбування як основного, так і додаткового покарання, заміни покарання або невідбутої його частини більш м'яким покаранням [2].

Амністія визначається як акт гуманізму, прощення та милосердя з боку держави, що застосовується судом на підставі Закону України „Про амністію” до невизначеної групи осіб і є підставою для повного або часткового звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання певної категорії осіб, які засуджені за вчинення злочину, або кримінальні справи стосовно яких перебувають у провадженні органів дізнання, досудового слідства чи суду, але не розглянуті останніми, або ж розглянуті, але вироки стосовно цих осіб не набрали законної сили [3].

У свою чергу, помилування – це акт гуманізму та милосердя з боку держави щодо конкретно визначеної особи (групи осіб), яка вчинила злочин (злочини), що застосовується на підставі виданого Президентом України Указу про помилування та здійснюється у виді заміни довічного позбавлення волі на позбавлення волі на певний строк, повного або часткового звільнення від відбування як основного, так і додаткового покарання, заміни покарання або невідбутої його частини більш м'яким покаранням [2].

Акт про помилування є специфічним правовим актом Президента України, прийнятим у формі Указу, який є підставою заміни довічного позбавлення волі на позбавлення волі на певний строк, повного або часткового звільнення від відбування як основного, так і додаткового покарання, заміни покарання або невідбутої його частини більш м'яким покаранням.

Акт про амністію визначають, як специфічний нормативно-правовий акт Верховної Ради України, прийнятий у формі закону, який є підставою для повного або часткового звільненням від кримінальної відповідальності чи покарання певної категорії осіб, які засуджені за вчинення злочину, або кримінальні справи стосовно яких перебувають у провадженні органів дізнання, досудового слідства чи суду, але не розглянуті останніми, або ж розглянуті, але вироки стосовно цих осіб не набрали законної сили.

Список використаних джерел:

1.Маляренко В. Т., Музика А. А. Амністія та помилування в Україні: *навч. посіб.* Київ : Атіка, 2007. С. 700

2.Окорокова А.І. Проблеми застосування інститутів амністії та помилування в кримінальному праві України. URL: http://kplduvs.at.ua/publ/internet_konferencija/materialy_konferencii/okorokova_a_i_problemi_zastosuvannja_institutiv_arnistiji_ta_omiluvnija_v_kriminalnomu_pravi_ukrajini/5-1-0-61 (дата звернення : 05.03.2019 р.);

3.Чепелюк О.В. Амністія та помилування в Україні (кримінально-правове та кримінологічне дослідження). *Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.* Київ, 2009. 20 с.

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРАЦІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Гришасва Анастасія Сергіївна

студентка ІV курсу напряму підготовки „Правознавство”
освітньо-кваліфікаційного рівня „бакалавр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к. ю. н. Мозолюк-Боднар Л. М.

В Україні проблеми трудової діяльності неповнолітніх є одними з найактуальніших. Конституція України проголосила право кожного на працю і встановила умови для його реалізації [1]. В сучасний період розвитку держави поширеним явищем, на жаль, є безробіття, яке супроводжується порушенням трудових прав працівників, зокрема неповнолітніх.

Ринок праці сам по собі не створює гарантій здійснення права на працю, а особливо для неповнолітніх, яка з об’єктивних причин не здатна на рівних конкурувати з досвідченими повнолітніми працівниками. Збідніння значної частини населення призвело до неможливості батьків у

багатьох випадках матеріально забезпечити своїх неповнолітніх дітей, що зумовлює активний пошук роботи неповнолітніми.

Перш за все варто звернути увагу на вік працівника, з якого допускається прийняття на роботу. Зокрема, у ст. 188 КЗпП України встановлено загальне правило щодо заборони прийняття на роботу осіб молодше шістнадцяти років.

За згодою одного із батьків або особи, що його замінює, можуть, як виняток, прийматись на роботу особи, які досягли п'ятнадцяти років. Особи віком з 14 до 15 років можуть прийматись на роботу за згодою одного з батьків у вільний від навчання час для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання у загальноосвітніх школах, професійно-технічних та інших навчальних закладах.

Отже, при прийнятті на роботу неповнолітньої особи необхідно пам'ятати, що такій особі має виповнитись щонайменше 16 років, в іншому випадку вимагається обґрунтувати необхідність прийняття такої особи на роботу.

Відповідно до положень КЗпП України неповнолітні особи мають певні гарантії та пільги:

1. Право на безкоштовний медичний огляд. Неповнолітні особи до моменту досягнення 21 року щороку підлягають обов'язковому медичному огляду. За особами у віці до 21 року, які вже працюють, на час проходження медичного огляду зберігається середня заробітна плата. (ст. ст. 169, 191 КЗпП України) [2].

2. Скорочена тривалість робочого часу: працівникам у віці від 16 до 18 років – 36 годин на тиждень; для осіб віком від 15 до 16 років, учнів віком від 14 до 15 років, які працюють у період канікул – 24 години на тиждень.

3. Право на оплату праці при скороченій тривалості щоденної роботи. Працівникам молодше 18 років при скороченій тривалості щоденної роботи заробітна плата виплачується в такому ж розмірі, як працівникам відповідних категорій при повній тривалості щоденної роботи. Тобто, скорочення робочого часу для неповнолітніх означає, що їх скорочений робочий час оплачується за тією ж тарифною ставкою (тим же посадовим окладом), що й нормальний робочий час дорослого працівника того ж фаху, кваліфікації і за інших рівних умов. Праця працівників молодше 18 років, допущених до відрядних робіт, оплачується за відрядними розцінками, встановленими для дорослих працівників, з доплатою за тарифною ставкою за час, на який тривалість

їх щоденної роботи скорочується порівняно з тривалістю щоденної роботи дорослих працівників. (ст.194 КЗпП України).

4. Право працівника віком до 18 років на щорічну відпустку у зручний для нього час тривалістю 31 календарний день (ст.75, 195 КЗпП України). Це означає, що при складанні графіків надання відпусток власник та профспілковий комітет зобов'язані врахувати зазначену норму. Неповнолітній працівник має бути повідомлений власником про дату початку відпустки не пізніше ніж за два тижні до початку відпустки (ст.79 КЗпП України). За перший рік роботи відпустка неповнолітньому має бути надана за його заявою до настання шестимісячного строку безперервної роботи на цьому підприємстві.

Однією з особливостей укладання трудових відносин з неповнолітнім є оформлення письмового трудового договору. Відповідно до п. 5 ст. 24 КЗпП України, оформлення трудового договору в письмовій формі є обов'язковим при прийнятті неповнолітнього на роботу.

З метою охорони здоров'я підлітків у трудовому законодавстві існують певні обмеження, що стосуються всіх працівників, яким не виповнилося 18 років. Так, у ст. 190 КЗпП України встановлено заборону на застосування праці неповнолітніх на важких роботах і на роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці, а також [2] на підземних роботах (Наказ Міністерства охорони здоров'я України „Про затвердження Переліку важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці неповнолітніх” від 31 березня 1994 року №46).

Зокрема особи, яким ще не виповнилося 18 років, не можуть працювати на виробництвах чи роботах, пов'язаних із виготовленням, зберіганням, транспортуванням і застосуванням вибухонебезпечних речовин чи отрутохімікатів; займатися торгівлею або зберіганням лікарсько-горілчаної продукції; працювати водіями автомобілів тощо [3].

Також у зв'язку з особливостями фізичного розвитку підлітків забороняється залучати осіб, котрим не виповнилося 18 років, до підіймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми. Дані норми диференційовано залежно від статі та віку неповнолітніх працівників і затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 22 березня 1996 року № 59. Вказаним нормативним актом зазначено, що до роботи, яка потребує підіймання та переміщення важких речей, допускаються лише підлітки, котрі не мають медичних протипоказань (це має бути засвідчено відповідним лікарським свідоцтвом) [4].

Окрім цього, забороняється залучати неповнолітніх працівників до нічних, надурочних робіт і робіт у вихідні дні (ст.192 КЗпП України). При цьому нічним вважається час з 22 години до 6 години (ч. 3 ст. 54 КЗпП України); надурочні роботи – понад встановлену тривалість робочого дня (ч. 1 ст. 62 КЗпП України); вихідні – дні, які за належно затвердженим графіком роботи підприємства є для працівника вільними від виконання його трудових обов'язків (ст. ст. 67–69 КЗпП України).

В разі порушення норм КЗпП України кожен має право звернутись з захистом своїх порушених прав з позовом безпосередньо до суду особисто або через законного представника в „тримісячний строк” з дня, коли працівник дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права, а у справах про звільнення – в „місячний строк” з дня вручення копії наказу про звільнення або з дня видачі трудової книжки (ст. 233 КЗпП України) [2].

Водночас законодавством передбачено певну кількість гарантій для молоді та випускників ЗВО, що прагнуть працювати, проте вони часто стикаються з відсутністю зацікавленості роботодавців забезпечувати роботою молодь, особливо недостатньо освічену і без досвіду роботи. З другого боку, молода людина, не знайшовши роботу за фахом, починає шукати інші шляхи заробітку, тим самим втрачаючи свою кваліфікацію та навички, здобуті під час навчання. Врешті-решт, частина молоді втрачає бажання офіційно працювати взагалі, що сприяє посиленню тіньового сектору економіки, корупції та кризи. Зважаючи на те, що умови на ринку праці на цей час продиктовані жорсткими вимогами ринкової економіки, яка зазвичай прихильна до фахівців із досвідом роботи, молодим працівникам дуже важко одержати роботу. Єдиним можливим варіантом виходу із зазначеної соціальної кризи вбачаються приведення чинної нормативно-правової бази у відповідність до положень Основного Закону України та провідної світової соціальної практики, а також забезпечення якісного державного нагляду за підтриманням механізму працевлаштування молоді та випускників ВНЗ в Україні [5].

Таким чином, необхідно запровадити на законодавчому рівні забезпечення державою першого працевлаштування молоді та необхідний резерв робочих місць для забезпечення працевлаштування молоді після закінчення ЗВО. Крім цього, на нашу думку, неповнолітні особи мають бути законодавчо більш захищеними, щоб унеможливити зловживання їхніми правами з боку роботодавця.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України. Прийнятий на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. 161 с.
2. Кодекс законів про працю України: Затверджено Законом від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. 265 с.
3. Про затвердження Переліку важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці неповнолітніх : Наказ МОЗ України № 46 від 31.03.1994 р. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0176-94> (дата звернення 15.03.2019 р.)
4. Про затвердження граничних норм підіймання і переміщення важких речей неповнолітніми: Наказ МОЗ України № 59 від 22.03.96 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0183-96> (дата звернення 15.03.2019 р.)
5. Яворська Л. М., Селезень С. В. Працевлаштування молоді в сучасних умовах: економіко-правові аспекти. Вісник Національного університету „Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”, 2014. 1 (16). С.130–136.

ЮВЕНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Заморозна Анна Василівна

студентка III курсу спеціальності „Право”
освітнього ступеня „бакалавр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: Якименко А. А.

В Україні діє розгалужена система захисту прав дітей, але діти, які скоїли протиправне діяння, зазвичай потрапляють під юрисдикцію органів кримінального правосуддя. Проблема адекватної реакції держави й суспільства на ситуацію з правопорушеннями серед дітей та молоді особливо гостро постала в роки незалежності. Нині не припиняються спроби запровадити гуманнішу систему роботи з дітьми, які із законом у конфлікті [1].

Дослідження присвячене визначенню проблем, перспектив та викликів, які стосуються розвитку ювенальної юстиції в Україні, запровадження з цього приводу нових органів, установ та організацій, їх ефективного функціонування у системі регулювання суспільних відносин. При цьому вже сформованою й перевіреною світовою практикою є запровадження ювенальної юстиції – системи органів, які створюються з метою захисту прав дітей під час судового провадження, профілактики злочинності серед неповнолітніх. Це органи, повноважні здійснювати судочинство у справах неповнолітніх, спеціальні

профілактичні установи, органи досудового слідства, установи відбуття покарань.

Головне завдання ювенальної юстиції – це перехід від каральних методів юридичної відповідальності до реабілітаційних, виховних та запобіжних. Проте ці визначення мають нести у собі не декларативний характер, а реальний зміст й стратегію перенесення норм й приписів зі сторінок численних нормативно-правових актів, урядових та президентських програм, статутів громадських організацій у реальне життя з реально існуючими умовами. Слід звернути увагу й на процес виникнення „молодої” злочинності. Первинним місцем розвитку й виховання неповнолітнього є сім'я, яка закладає основні погляди ще не сформованої особистості щодо суспільно корисних і суспільно шкідливих дій. На превеликий жаль соціально-економічне становище в Україні не завжди сприяє формуванню здорової, повної й самодостатньої сім'ї. Це призводить до виникнення й поширення злочинності у віковій групі до 18 років. Отже, з'являється суспільно небезпечне явище, у соціальне життя має втрутитися держава. При цьому, як ми бачимо, реакція всіх гілок органів державної влади має бути багатовекторною й комплексною, спрямованою не тільки на покарання та/або перевиховання правопорушників, а й на встановлення оптимального життєвого рівня населення.

Міжнародні принципи і норми щодо ювенальної юстиції закріплені, перш за все, у Конвенції ООН про права дитини, „Пекінських правилах”, „Ер-Рядських керівних принципах”. Названі міжнародні стандарти повинні бути інтегровані до системи національного законодавства кожної з держав, що підписали Конвенцію ООН про права дитини. Міжнародна спільнота висловлює думку про те, що для того, щоб країна відповідала сучасним вимогам, необхідна певна спеціалізована система судочинства щодо неповнолітніх, яка водночас є важливим інститутом системи захисту прав дитини [2].

Висновки таких міжнародних організацій, як Комітет ООН з прав дитини, Комітет міністрів Ради Європи свідчать про значне гальмування процесу становлення ювенальної юстиції як у законодавчій, так і в практичній площині. Проте, незважаючи на відсутність системності у впровадженні ювенальної юстиції в Україні, певні підвалини її подальшого розвитку вже були закладені у відносно нещодавно прийнятому Кримінальному процесуальному кодексі, Законах України „Про судоустрій і статус суддів” (питання спеціалізації суддів і судів), „Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх”, „Про соціальну роботу з дітьми та молоддю”, „Про охорону дитинства”, „Про

попередження насильства в сім'ї". Але це тільки перший крок на шляху до встановленні системи ювенальної юстиції.

Що ж має уявляти собою ця система? Як узгодити діяльність всіх органів, привести її до рівня світових стандартів? По-перше, домінуючим положенням у подальшій законодавчій діяльності парламенту щодо ювенальної юстиції має бути не зміна кількісних значень у санкції статей Кримінального кодексу, підгону „дорослого законодавства” під неповнолітніх, а створення якщо не нових кодифікованих актів, то хоча б окремих структурних елементів (розділів, глав) у межах вже існуючих, але зі специфічними ознаками й відносною самостійністю.

Щодо структури ювенальної юстиції, то вона повинна бути узгодженою, закріпленою у єдиному профільному законі, з чітким розподілом повноважень між її органами. Центральним елементом ювенальної юстиції має виступати спеціалізований ювенальний суд. У деяких іноземних країнах суддя, який займається розглядом справ дорослих, не має повноважень здійснювати правосуддя у справах неповнолітніх. Такий рівень спеціалізації є однією з головних заporук формування професійного суддівського корпусу.

Значно важча ситуація склалася з органами досудового слідства, установами відбуття покарань, профілактичними закладами, якість кадровий ресурсів яких залишає бажати кращого. Часткового вирішення цієї проблеми можна досягти шляхом, подібним до створення у структурі Міністерства внутрішніх справ спеціальних підрозділів дорожньої поліції. Одним з головних мінусів таких перетворень є потреба у значних матеріальних та трудових ресурсах, а це вимагає від влади значної політичної волі.

Одним з важливих моментів є також ставлення суспільства до ювенальної юстиції, яке на даний момент також не завжди є об'єктивним й обгрунтованим через інформаційну політику багатьох громадських та релігійних організацій, які вбачають у цій системі спробу держави втрутитися у родинні справи, деформувати сімейні цінності, залишити неповнолітніх злочинців без адекватного покарання, а батьків - майже без прав перед державними службовцями [3]. Проте досвід іноземних держав свідчить про інше.

Уряд схвалив Національну стратегію реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року. Це передбачено Розпорядженням Кабінету Міністрів України ввід 18 грудня 2018 року № 1027-р. [4].

Метою Стратегії є запровадження ефективних механізмів у системі юстиції щодо дітей, спрямованих на посилення відповідальності держави

та суспільства за їх розвиток, підвищення рівня соціального та правового захисту, зниження рівня злочинності, а також виправлення та соціальну реабілітацію неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом.

Окрім цього втручання у сімейні справи не завжди є безпідставним. Випадки насилля в сім'ї, зловживання наркотичними засобами, алкогольними напоями змушують державні органи невідкладно реагувати, у найтяжчих ситуаціях обмежувати вплив батьків на дітей.

Таким чином у питаннях системного впровадження ювенальної юстиції слід виходити з позицій розумності й доцільності, всі кроки повинні бути науково обгрунтовані, погоджені з позицією суспільства, базуватися на природних правах дитини.

Список використаних джерел:

1. Тимошенко Д. О. Ювенальна юстиція. URL : <https://3222.ua/article/yuvenalnayustitsya.htm>.
2. Шевчук Т.А. Питання впровадження ювенальної юстиції в Україні. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2016. № 3. С. 142.
3. Схвалено стратегію реформування ювенальної юстиції до 2023 року. URL : <https://antiraid.com.ua/news/shvaleno-strategiyu-reformuvannya-yuvenalnoyi-yustitsiyi-do-2023-roku>. (дата звернення : 05.03.2019).
4. Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 р. № 1027-р. *Урядовий кур'єр*. від 22.12.2018. № 243.

ПРАВОВІ ОСНОВИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРОТИДІЇ ЦЬКУВАННЮ (БУЛІНГУ ТА МОБІНГУ)

Каськова Юлія Сергіївна

студентка IV курсу спеціальності „Правознавство”
освітньо-кваліфікаційного рівня „молодший спеціаліст”
Хмельницького коледжу Університету „Україна”

Науковий керівник: Галко О. М.

Останнім часом все більше уваги приділяється давно замовчуваній проблемі протидії цькуванню, яке досить часто відбувається у всіх сферах нашого життя, особливо ж систематично та відкрито це негативне явище прослідковується в сфері освіти та трудових відносин. І якщо в сфері освіти ситуація з протидією цьому ганебному явищу вже врегульована шляхом прийняття відповідно нормативно-правового акту, а саме Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)” від 18.12.2018 року, то в

сфері трудових відносин ця ситуація ще потребує унормування, хоча перші кроки вже зроблено і до Верховної Ради України поданий відповідний законопроект.

Щодо першого із зазначених нормативних документів, то, як зазначила Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич: „Цього року ми розпочали говорити про цю проблему відкрито, стартувала кампанія проти булінгу, проти цькування. І, як ви бачите, це синхронно відобразилося на нормативній діяльності Верховної Ради України і був прийнятий цей Закон. Я вважаю, що найперше з булінгом треба боротися через його попередження, але ті, хто здійснюють цькування, мають розуміти, що за цим слідує покарання” [1].

Так, дійсно, Законом України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)” від 18.12.2018 року, який набув чинності 19.01.2019 року передбачено і правове визначення дій, які можуть вважатися булінгом і міру покарання за їх вчинення. Зокрема, даним законом внесено зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, шляхом його доповнення статтею 173-4 „Булінг (цькування) учасника освітнього процесу” та Закону України „Про освіту” шляхом доповнення його частини першої статті 1 пунктом 3-1, якими визначено, що булінг (цькування) – це діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [2; 3; 4].

Також ним встановлено, що вчинення даних діянь тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин. Якщо ж такі діяння вчинені групою осіб або повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, тоді штраф буде становити від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або ж можуть бути присуджені громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин.

У випадку, коли такі діяння вчинені малолітніми або неповнолітніми особами віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, штраф накладається на батьків або осіб, які їх замінюють у розмірі від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або їм присуджуються громадські роботи на строк від двадцяти до сорока

годин, чи у випадку групових або ж повторних діянь – відповідно штраф від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або ж громадські роботи на строк від сорока до шістдесяті годин.

Неповідомлення керівником закладу освіти уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки булінгу (цькування) учасника освітнього процесу тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням до двадцяти процентів заробітку [2; 3].

І хоча, здавалося б, ця міра покарання мала би застерегти потенційних кривдників (булерів) від вчинення таких діянь щодо навколишніх, проте реалії сьогодення свідчать про зворотнє.

Так, перший випадок в Україні покарання учня та його батьків за булінг над учителем відбувся, як це не прикро, саме на Хмельниччині. Зокрема, рішення на користь 50-річного педагога 28 лютого 2019 року прийняв Нетішинський міський суд в Хмельницькій області. Проте історія отримала продовження. Старшокласник був визнав винним у скоєнні адміністративного правопорушення, і згідно з судовим рішенням батьки юнака зобов'язані заплатити штраф в розмірі 850 грн. Директор Нетішинської школи № 1 Таміла Соболик розповіла, що один з восьмикласників обрав собі за жертву вчительку з фізики: то на 15 хвилин запізниться, то просто, не дочекавшись дзвінка, мовчки йде з уроку. Голосно вмикав музику, показував непристойні жести. Далі пішли грубі звернення, образи – психологічний тиск. Вчителька не витримала і звернулася із заявою до директора. Відповідно до закону, адміністрація школи не повинна ігнорувати такі випадки, тому було прийнято рішення зібрати комісію і розглянути ситуацію з усіх боків. „Ми переговорили з усіма учнями, вчителями та батьками, які також залучені до шкільного комітету. Є чітка інструкція, якій я вирішила слідувати: після того як стало зрозуміло, що учень чинить моральний тиск на вчителя, я звернулася із заявою в поліцію. Потім був суд і рішення на користь педагога. Але на цьому ситуація не закінчилася”, – розповіла Таміла Соболик. Виявилось, що і для восьмикласника, і для його мами сплатити штраф у розмірі 850 грн. – це не покарання. І навіть не урок. „Хлопець специфічний, і вік, звичайно, складний, але він прямо перед комісією і на суді заявив, що вчительку з фізики не поважає і ходити до неї на уроки не хоче. А мама його лише руками розвела: „ну не поважає він її, як я можу поважати”. Тобто заплатити штраф для них – це дрібниці. Треба буде – ще заплатять, але, судячи з усього, ставлення до педагога старшокласник не змінить”, – розповідає директор Нетішинської школи № 1 [5].

Тобто, або ж встановленої міри покарання замало, або ж потрібний комплексний підхід до цієї ситуації, який би дозволив оцінити ситуацію та вплинути на неї різнобічно, або ж закон дещо запізнився і не може вплинути на уже сформоване покоління сучасної молоді і надія, відповідно, лише на те, що він зможе вчинити виховний та попереджувальний вплив на наступне покоління підлітків.

Що ж до перспектив правового регулювання протидії цькуванню в сфері трудових відносин, та, як уже зазначалося, у Верховній Раді України зареєстровано проект закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії мобінгу (№ 10118). Ним пропонується Кодекс України про адміністративні правопорушення доповнити статтею 173-5 „Мобінг (цькування)”.

Мобінг визначається як діяння учасників трудових відносин, які полягають у психологічному, фізичному, економічному насильстві, у тому числі, із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно працівника підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами або такою особою стосовно інших учасників трудових відносин з метою приниження їх людської гідності за певними ознаками, створення стосовно них напруженої, ворожої, образливої атмосфери та примушування учасника трудових відносин до зміни місця роботи. За мобінг пропонується накладати штраф від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від 20 до 40 годин.

Неповідомлення власником або уповноваженим ним органом чи особою підприємства, установи, організації уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки мобінгу учасника трудових відносин буде тягнути за собою накладення штрафу від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням до 20% заробітку. Крім того, у законі „Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні” мобінг відноситься до форм дискримінації. Пропонується встановити, що типовими ознаками мобінгу є систематичність (повторюваність) діяння; наявність сторін – кривдник, потерпілий (жертва мобінгу), спостерігачі (за наявності); дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого, примушування до зміни місця роботи. Також у Кодексі законів про працю України законопроектом встановлюється, що у колективному договорі встановлюються взаємні

зобов'язання сторін щодо регулювання виробничих, трудових, соціально-економічних відносин, зокрема, заходи, спрямовані на запобігання та протидію мобінгу на підприємствах, установах, організаціях та здійснення контролю за його виконанням [6].

Таким чином, протидія таким негативним проявам цькування, як булінг та мобінг повинна бути однозначною та безальтернативно врегульована в правовому полі, а будь-які питання, що виникають в процесі застосування відповідних правових норм щодо цих ганебних та недопустимих в сучасному громадянському суспільстві явищ, повинні вирішуватися комплексно та враховуючи соціальні запити, права, свободи і цінності європейської спільноти.

Список використаних джерел:

1. Новий закон, направлений на протидію булінгу, передбачає чіткі алгоритми дій у випадку цькувань. URL : <http://www.vin.gov.ua/news/528-zahalnoderzhavni-povyny/16751-novyi-zakon-napravlenyi-na-protydiiu-bulinhu-peredbachaie-chitki-alhorytmy-dii-u-vypadku-tskuvan>. (дата звернення 15.03.2019 р.)
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18 грудня 2018 року № 2657-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. № 8. 255 с.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 року № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. додаток до № 51.1122 с.
4. Про освіту : Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38-39. Ст. 380.
5. Штраф за булінг проти вчителя. Продовження історії. URL: <https://economistua.com/shtraf-za-buling-proti-vchitelya-prodovzhennya-istoriyi/>. (дата звернення 15.03.2019 р.)
6. Мобінг: Верховна Рада пропонує штрафувати за цькування на роботі. URL: <https://pedpresa.ua/197700-197700.html>. (дата звернення 15.03.2019 р.)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СИСТЕМИ ПРИНЦИПІВ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Переписний Владислав Віталійович

студентка IV курсу напряму підготовки „Правознавство”

освітньо-кваліфікаційного рівня „бакалавр”

Хмельницького інституту соціальних технологій „Україна”

Науковий керівник: к.юр.н. Пасічник Я. С.

Принципи будь-якої галузі права є основоположними, керівними ідеями, фундаментальними положеннями, які становлять основний зміст

галузі, визначають конкретну спрямованість правового регулювання певної сфери суспільних відносин.

Актуальність визначення принципів міжнародного приватного права на сучасному етапі обґрунтовується важливим значенням ефективного правового регулювання відносин за участю іноземного елемента.

Основне джерело міжнародного приватного права на національному рівні нашої держави Закон України „Про міжнародне приватне право” від 23 червня 2005 року (далі – Закон) прямо визначає тільки один з принципів галузі, а саме принцип автономії волі – принцип, згідно з яким учасники правовідносин з іноземним елементом можуть здійснити вибір права, що підлягає застосуванню до відповідних правовідносин.

Відповідно до статті 5 Закону у випадках, передбачених законом, учасники (учасник) правовідносин можуть самостійно здійснювати вибір права, що підлягає застосуванню до змісту правових відносин. Вибір права згідно з частиною першою цієї статті має бути явно вираженим або прямо впливати з дій сторін правочину, умов правочину чи обставин справи, які розглядаються в їх сукупності, якщо інше не передбачено законом. Вибір права може бути здійснений щодо правочину в цілому або його окремої частини. Вибір права щодо окремих частин правочину повинен бути явно вираженим. Вибір права або зміна раніше обраного права можуть бути здійснені учасниками правовідносин у будь-який час, зокрема, при вчиненні правочину, на різних стадіях його виконання тощо. Вибір права не здійснюється, якщо відсутній іноземний елемент у правовідносинах. Вибір права або зміна раніше обраного права, які зроблені після вчинення правочину, мають зворотню дію і є дійсними з моменту вчинення правочину, але не можуть:

- бути підставою для визнання правочину недійсним у зв'язку з недодержанням його форми;
- обмежити чи порушити права, які набули треті особи до моменту вибору права або зміни раніше обраного права [1].

Серед інших важливих принципів міжнародного приватного права слід виділити принципи: принцип режиму найбільшого сприяння; принцип національного режиму; принцип взаємності; принцип реторсії.

Принцип режиму найбільшого сприяння в міжнародному приватному праві передбачає надання іноземцям таких прав та/або встановлення таких обов'язків, які надані для громадян будь-якої третьої країни, які перебувають на території даної країни в найбільш вигідному у правовому відношенні становищі. Положення про найбільше сприяння

включається до міжнародно-правових угод на взаємній основі. В силу цього принципу створюються найбільш сприятливі умови для фізичних та юридичних осіб окремої країни або групи країн, що також сприяє попередженню проведення дискримінаційних заходів.

Принцип національного режиму в міжнародному приватному праві передбачає надання іноземним громадянам і юридичним особам такого ж режиму, що і вітчизняним громадянам і юридичним особам приватного права. Тобто, держава прирівнює іноземців у тій чи іншій сфері з власними громадянами з відповідними правами та свободами. Правовий статус іноземців в Україні встановлений Конституцією, Законом України „Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства” від 22 вересня 2011 року [2], іншими нормативно-правовими актами. Національний режим поширюється на господарську діяльність іноземних фізичних і юридичних осіб, передбачаючи їх вільний доступ до судочинства для захисту своїх прав.

Принцип взаємності в міжнародному приватному праві розглядається в контексті проблеми застосування судами іноземного права. Зокрема, стаття 11 Закону передбачає, що суд чи інший орган застосовує право іноземної держави незалежно від того, чи застосовується у відповідній іноземній державі до подібних правовідносин право України, крім випадків, якщо застосування права іноземної держави на засадах взаємності передбачене законом України або міжнародним договором України. Якщо застосування права іноземної держави залежить від взаємності, вважається, що вона існує, оскільки не доведено інше [1].

Принцип реторсії у міжнародному приватному праві означає застосування державою, права громадян та/або юридичних осіб якої обмежується іншою державою, відповідних обмежувальних заходів зворотного характеру у відношенні до фізичних та/або юридичних осіб такої держави.

Зазначені принципи міжнародного приватного права мають системний характер. Основні завдання принципів міжнародного приватного права однакові: сприяння єдності, внутрішній цілісності та системності правого регулювання, на них ґрунтується як правотворча, так і для правозастосовна діяльність. Крім цього, принципи відіграють вирішальну методологічну роль і в науковому пізнанні, оскільки є основою побудови й обґрунтування теоретичних концепцій та доктринальних проблем.

Оскільки принципи міжнародного приватного права є принципами приватного права, з характерним для них приватним інтересом сторін.

Тому, як зазначає С. Задорожна, справедливість, добросовісність та розумність, незловживання цивільним правом є найважливішими принципами сфери приватного права [3].

Звичайно вказані принципи можливо і до загальних принципів міжнародного приватного права у відносинах за участю іноземного елемента.

Слід відзначити, що перелік принципів міжнародного приватного права не є закритими і може бути доповнений, оскільки галузь міжнародного приватного є динамічною і такою, що постійно розвивається як на національному рівні, так і на рівні міжнародних правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23 червня 2005 року . *Офіційний вісник України*. 2005. № 29.
2. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 23 вересня 2011 року. *Офіційний вісник України*. 2011. № 83.
3. Задорожна В. Поняття, генетична основа та система принципів міжнародного приватного права. *Право України*. 2013. № 7. С. 34–47.

СТАТУТ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ – ОСНОВНИЙ НОРМАТИВНИЙ АКТ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Прокопчук Марія Олександрівна
студентка I курсу спеціальності „Право”
освітнього ступеня „бакалавр”

Хмельницький інститут соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.політ.н. Мороз І. І.

Статути територіальних громад як так звані малі конституції відіграють значну роль для розвитку місцевого самоврядування. В умовах проведення реформи децентралізації виникає потреба переосмислити деякі питання прийняття та функціонування статуту в контексті об'єднання територіальних громад, адже в об'єднаних територіальних громадах доводиться приймати нові статути.

Метою статті є дослідження та визначення статутів територіальних громад як інструменту забезпечення дієздатності цих громад.

В статті 140 Конституції України визначено, що „місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого

самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи” [3].

Законом України „Про місцеве самоврядування в Україні” [1] передбачені наступні форми безпосереднього самоврядування: місцевий референдум, місцеві ініціативи, громадські слухання, загальні збори громадян. Згідно із цим Законом, порядок призначення та проведення місцевого референдуму має визначатись окремим законом про референдуми; порядок підготовки і проведення загальних зборів – окремим законом та статутом територіальної громади; порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради визначається представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади; порядок організації громадських слухань визначається статутом територіальної громади.

Тобто, статут територіальної громади є важливим нормативним джерелом регулювання загальних зборів та місцевих ініціатив, а для громадських слухань він є єдиним таким джерелом. Разом із тим ст. 19 Закону „Про місцеве самоврядування в Україні” зазначає, що „орган місцевого самоврядування на основі Конституції України та в межах цього Закону може прийняти статут територіальної громади села, селища, міста”. Тобто, ця норма не зобов’язує органи місцевого самоврядування ухвалювати статuti і носить виключно рекомендаційний характер [1].

Що стосується наявності чинних статутів у територіальних громад, то станом на червень 2015 р., за даними обласних управлінь юстиції, статuti ухвалені та зареєстровані менше ніж у 20 % територіальних громад (дані уточнюються). Це свідчить, що практично 80 % населення України позбавлено реальної можливості брати участь у вирішенні питань місцевого значення. У цьому зв’язку виникає питання щодо рівня усвідомлення органами та посадовими особами місцевого самоврядування важливості розробки та ухвалення якісних статутів територіальних громад [3].

Чимало питань місцевого розвитку можна вирішувати на локальному рівні, спираючись на статутне право в рамках Конституції України та принципи Європейської хартії про місцеве самоврядування. Досвід управління свідчить, що громада функціонує краще, якщо місцева влада і громадяни мають спільне бачення стратегії розвитку і разом працюють над здійсненням цих ідей. Місцева влада зміцнює свої позиції шляхом налагодження взаємозв’язків з громадою, оскільки наявність статуту додає легітимності рішенням, прийнятим владою.

Територіальна громада завдяки використанню статутного права отримує важелі для більш рівноправної, партнерської ролі у місцевій спільноті, нові можливості для саморозвитку, впливу на рішення влади [1].

Отже, наявність статуту територіальної громади: створює передумови для демократичного правління; розвиває та зміцнює партнерські відносини між різними структурними елементами громади на правовій основі; відіграє роль „лакмусового папірця” для органів місцевого самоврядування, територіальних громад, чи готові вони самостійно вирішувати проблеми реформування управління на місцевому рівні; підвищує ефективність управлінської діяльності місцевої влади; відіграє консолідуючу роль у процесі трансформації сукупності жителів населеного пункту в територіальну громаду.

Запровадження в практику місцевого самоврядування статутів територіальних громад – це розширення можливостей самих громад. Упровадження статутів у практику місцевого самоврядування сприятиме створенню позитивних умов для формування свідомого та дієздатного первинного суб'єкта місцевого самоврядування – територіальної громади та її ефективного розвитку. Статути не просто відтворюють норми законів, вони повинні адаптувати їх до місцевих умов, врахувати регіональні особливості громад, допомогти громадам безпосередньо брати участь у вирішенні питань місцевого значення.

Предмет статуту територіальної громади мають скласти питання життя даної громади. Питання місцевої життєдіяльності самої громади – це питання, які згідно із законодавством підлягають регламентації у статуті, не потребують обов'язкової законодавчої регламентації. Питання, які недостатньо визначені на законодавчому рівні, а тому могли б бути прописані в статуті територіальної громади [3].

Питання, які може регулювати статут територіальної громади: 1. Закріплює територіальні межі населеного пункту, визначає його адміністративний поділ, склад територіальної громади. 2. Закріплює і розвиває положення законодавства, чітко визначає структуру самоврядування для даного населеного пункту. 3. Встановлює порядок оприлюднення прийнятих радою рішень та порядок отримання членами громади копій прийнятих рішень. 4. Питання щодо проведення місцевих референдумів, дорадчих опитувань членів громади, реалізації питань місцевої народної ініціативи, подання петицій, організації громадських слухань, загальних зборів та інших форм волевиявлення територіальної громади щодо вирішення питань місцевого значення. 5. Проблема щодо порядку внесення змін до статуту територіальної громади [1].

Разом з тим статут не повинен бути перевантажений нормативно-правовим матеріалом, бути схожим на перепис правових норм місцевого самоврядування або на їх кодифікацію, адже основною ознакою статутів територіальних громад має бути їх самодостатність. Вони повинні включати всі норми, які регулюють питання місцевого життя, враховуючи регіональні особливості територіальних громад, необхідні у практиці місцевого самоврядування [3].

Безперечно, статут має бути сталим, але гнучким документом, забезпечувати реагування на нові потреби громади і задовольняти їх. Задля цього необхідно забезпечити відповідну процедуру внесення доповнень і поправок. Наприклад, визначити перелік органів місцевого самоврядування, які мають право вносити пропозиції про внесення змін та доповнень до статуту, затвердити місцевою радою механізм внесення змін і доповнень до нього та зафіксувати цю процедуру безпосередньо в документі статуту [1].

Таким чином, підсумовуючи, зазначимо, що статут територіальної громади – це основний пріоритетний нормативно-правовий акт територіальної громади. Статут є своєрідною комунальною конституцією на території функціонування відповідної громади. Затвердження статуту територіальної громади є „додатковим” фактором визнання де-юре існування цієї територіальної громади. Статут – це своєрідний правовий символ самоорганізації та саморегулювання, який вказує громадянам їх провідну роль в управлінні на місцях. Відіграє суттєву кодифікаційну роль. Законодавство, яке регламентує діяльність суб'єктів місцевого самоврядування, достатньо масштабне та дале ко не завжди доступне для неспеціалістів. Статути, відтворюючи норми законів та адаптуючи їх до місцевих умов, подають ці норми в упорядкованому вигляді, полегшуючи роботу муніципальних структур та формуючи у населення більш чітке уявлення про сенс та характер місцевого самоврядування.

Статут територіальної громади – це комплексний документ, який за умови його прийняття стане ефективним інструментом контролю діяльності усіх структур муніципального організму, захищатиме місцевих жителів від свавілля влади, інформуватиме населення про відповідальність певних посадових осіб, створить легальні умови для формування і впровадження додаткових прав та свобод членів територіальних громад, виходячи з того, що конституційні права не є вичерпними. Тільки такий підхід забезпечить ефективний розвиток і функціонування системи місцевого самоврядування в Україні.

Список використаних джерел:

1. Зайцева І. Проблемне поле та фактори оптимізації статусу територіальної громади. URL: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe (дата звернення: 05.03.2019 р.);
2. Ідесіс І. Проблемні питання прийняття й реєстрації статутів територіальних громад України. URL: http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc10-2/part_1/18.pdf (дата звернення: 05.03.2019 р.);
3. Калашнікова О. Статути територіальних громад як інструменти забезпечення дієздатності цих громад. URL: <http://samoorg.com.ua/wp-content/uploads/2012/08/Statuti-teritorialnih-gromad-yak-instrumenti-zabezpechennayahnoyi-diyezdatnosti-.pdf> (дата звернення: 05.03.2019 р.).

ПАРЛАМЕНТСЬКА ДИСЦИПЛІНА: СУТНІСТЬ ТА ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ

Терехівський Костянтин Васильович
студент III курсу спеціальності „Право”
освітнього ступеня „бакалавр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: Мозолюк-Боднар Л. М.

Парламентська дисципліна починаючи з здобуття незалежності Україною та й в сучасний період залишає бажати кращого. Суспільство сподівалося, що ситуація зміниться після „Помаранчевої революції”, потім після „Революції гідності”, зараз після виборів Президента України 2019 р., але, на жаль, кардинальних змін не відбувається й ситуація, у Верховній Раді України з реалізацією дисциплінарних норм складна, часто це приводить до різних конфліктів, протистоянь, блокувань.

Досвід роботи парламентарів в Україні свідчить про безперешкодне та безкарне порушення народними депутатами України парламентської дисципліни. Однак, Україна, як держава, яка прагне інтегруватися у європейське співтовариство, повинна вдосконалити своє законодавство з урахуванням досвіду демократичних країн світу у тій частині, що регулює парламентську дисципліну народних депутатів України [1].

Зокрема, якщо взяти до увагу її етичну складову, то у вітчизняному законодавстві правила поведінки депутата прописані дуже мало, тоді як у країнах західної демократії існують цілі кодекси та нормативи. Експертне середовище вже зробило не один крок до напрацювання Кодексу парламентської етики.

Задля стабільного розвитку держави та уникнення загострення парламентських конфліктів в Україні, варто звернути увагу на статтю 1

Декларації про культуру миру, яка була прийнята п'ятдесят третьою Генеральною Асамблеєю ООН в 1999 році, а якій акцентується увага на тому, що культура миру є поєднання ціннісних установок, традицій, типів поведінки і образів життя, що базуються на:

- повазі до життя, припиненні насилля та відмови від будь-яких форм насилля через діалог та співпрацю;

- повній повазі принципів суверенітету, територіальній цілісності й політичній незалежності держави та невтручання в питання, які по своїй суті відносяться до внутрішньої юрисдикції будь-якої держави, у відповідності з Уставом ООН і міжнародним правом;

- повній повазі до прав людини і основних її свобод;

- прихильності до мирного врегулювання конфліктів;

- зусилля, направленні на задоволення потреб теперішнього та майбутнього поколінь в сфері розвитку та навколишнього середовища;

- повазі та заохоченні права на розвиток;

- повазі та заохоченні рівних прав і можливостей чоловіків та жінок;

- повазі та заохоченні прав кожного на свободу висловлення думок, переконань та свободі інформації;

- прихильності до принципів свободи, справедливості, демократії, терпимості, солідарності, співпраці, плюралізму, культурному різноманітті, діалогу і взаємопорозумінні на всіх рівнях суспільства та між народами [1].

Відзначимо, що парламент має враховувати, вищезазначені принципи для сприятливого та стабільного розвитку держави. Особливо, це стосується парламентської дисципліни – політики зобов'язані виконувати свої обіцянки поряд із дотриманням нормативних та етичних правил, а також нести відповідальність. Враховуючи минулу діяльність Верховної Ради України, жоден з наведених принципів не був повністю зафіксований у законодавчих актах. Більшість заяв Верховної Ради України були фіктивними, адже однією з особливостей діяльності „українського парламенту” є зв'язок з бізнесом. Тому більшість парламентських конфліктів у Верховній Раді України виникає через бізнес інтереси, які задовольняються за допомогою держави. У Верховній Раді України, не закладені норми (ні традиційні, ні правові), які б налагоджували співпрацю між парламентською більшістю та опозицією, переважно депутати „звертаються” до власних потреб, а суспільні інтереси не розглядаються як першочергові та мало враховуються.

Це є негативним явищем, адже парламент, має приймати закони, які повинні стабілізувати громадське життя держави, та в подальшому

сприяти їх розвитку в різних напрямках. Задля забезпечення та врегулювання парламентської дисципліни в Україні можливе застосування санкцій, як, це передбачено у демократичних країнах, зокрема, мова йде про фінансові та дисциплінарні санкції.

Загалом, конфлікти в парламенті сприяють невиконання законодавчих приписів, встановлених законодавством України. Народними депутатами не виконуються норми Конституції, зокрема, щодо обов'язковості особистої присутності на пленарних засіданнях, особистого голосування, норми Закону України „Про статус народного депутата України”, Регламенту та ін., що призводить до масових порушень парламентської дисципліни та викривлень положень законів, непорозумінь.

Безумовно, у парламентах, які функціонують та мають багаторічний досвід існування, як от Британський парламент – більше 700 років, парламентарі вже виробили певні способи подолання подібних протиріч шляхом застосування санкцій матеріального характеру. Цей матеріально-правовий механізм, на нашу думку, міг би використовуватися і в Україні. Але варто зважати на специфіку, яка існує в нашому парламенті: частина депутатського корпусу – не бідні люди, які представляють український олігархат. Санкції у вигляді позбавлення частини заробітної плати не стануть для них суттєвим, відчутним стягненням. Лише для частини депутатів цей інструмент міг би бути ефективним.

Іншим ефективним інструментом боротьби за порядок вважаємо надання суспільного розголосу щодо всіх випадків порушень дисципліни та процедури у Верховній Раді, із зазначенням прізвищ тих депутатів, які припустилися рукоприкладства чи вчинили інші дії неетичного характеру. Цим мають займатися засоби масової інформації [3].

Таким чином, посилення відповідальності народних депутатів за порушення парламентської дисципліни повинно передбачати наступні кроки:

- внесення змін до Закону „Про Регламент Верховної Ради України”, в якому визначались би санкції за порушення всіх норм депутатської етики, а не лише їх окремих. Регламент Верховної Ради має бути тим механізмом, що перешкоджає втручання особистих інтересів і конфліктів у сферу парламентських процедур;

- внесення змін до Закону „Про статус народного депутата України”, які встановлюватимуть санкції за невиконання депутатом своїх трудових обов'язків; за порушення порядку роботи комітетів та парламенту в цілому;

– визначення правил поведінки та стандартів етики народних депутатів України в окремому документі, який встановлюватиме правила дисципліни: у сесійній залі парламенту, на засіданні комітетів, у відносинах з третіми особами тощо;

– введення спеціального органу, уповноваженого забезпечувати порядок у парламенті, наприклад, Служби парламентських приставів [1].

Таким чином, питання парламентської дисципліни в Україні потребує подальшого удосконалення, в тому числі з врахуванням досвіду розвинутих європейських держав. На нашу думку, підвищення розміру матеріальної відповідальності народних депутатів – є одним з найбільш дієвих шляхів зміцнення парламентської дисципліни.

Список використаних джерел:

1. Кисельова О.І., Фащук Т.В. Забезпечення правопорядку у парламенті та дисципліни представників депутатського корпусу: вітчизняний та зарубіжний досвід. Часопис Національного університету „Острозька академія”. Серія „Право”. 2013. № 1. С. 1-13

2. Декларація про культуру миру: Міжнародний документ прийнятий резолюцією № 53/243 Генеральної Асамблеї ООН 13 вересня 1999 року. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml. (дата звернення 12.03.2019 р.)

3. Аверіна К. Навчити депутатів порядку й дисципліні. Народний депутат. 2012. №5

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОЦЕДУРИ КВАЗІ-СУДОВОГО ОСКАРЖЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Тютимов Олексій Олексійович

студент III курсу спеціальності „Право”
освітнього ступеня „бакалавр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: Якименко А. А.

Держава є одним із основ економічного процесу як споживач так і виробник товарів, виконавець послуг (робіт), де закупівлі складають значну частину. В цьому значенні від ефективності та прозорості закупівель залежить функціонування національної економіки. Після Революції Гідності Україна обрала шлях побудови держави за європейським зразком. Але, задля цього необхідно вирішити нагальні проблеми з корупційними проявами, які є раковими пухлинами не тільки управлінської, політичної чи адміністративної сфери, а й всього українського суспільства. Однією з проблемних сторін є державні закупівлі.

В останні роки політична еліта разом з громадським суспільством змогла розробити систему, котра активно впроваджується на території України, а саме прозорі, публічні закупівлі через електронну систему „ProZorro”. Доречні в цьому значенні є слова Д. Мартиновича, що прозорі, ефективні та справедливі публічні закупівлі є двигуном економічного зростання, який створює нові можливості для бізнесу та робочі місця для населення [1].

Тому Верховна рада України у 2016 році прийняла історичний Закон України „Про публічні закупівлі” [2], котрий встановлює правові та економічні засади здійснення закупівель товарів, робіт, послуг для забезпечення потреб держави та територіальних громад. В цьому значенні замовники (переважно державні органи, державні підприємства тощо) повинні обов’язково здійснювати закупівлі з використанням електронної системи „ProZorro”, що забезпечує проведення всіх процедур (створення, розміщення, оприлюднення інформації, тендерної документації, нагляд та контроль тощо) в електронному вигляді, яка сприяє забезпеченню ефективного та прозорого здійснення закупівель, створення природної конкуренції, запобіганню корупційним проявам та зловживань у зазначеній сфері тощо.

Щоденно в електронній системі „ProZorro” оголошується приблизно 1000 тендерів. Тому серед важливості публічних закупівель, варто детально звернути увагу на квазі-судову процедуру (оскарження), яка характеризується позасудовим розглядом спору. Зазначена процедура переважно направлена на швидке та професійне вирішення конфліктних ситуацій між суб’єктами процедури закупівель, які виникають з порушенням прав та інтересів учасника.

З аналізу нормативної бази квазі-судову процедуру (оскарження) закупівель можливо диференціювати на такі види:

- 1) оскарження тендерної документації (некоректна або незрозуміла документація);
- 2) оскарження процедури закупівлі (наприклад, необґрунтоване відхилення пропозиції замовником);
- 3) оскарження результатів закупівель (наприклад, при конфлікті інтересів).

Важливим в процесі квазі-судової процедури є фундаментальні принципи (Конституція України та ст. 3 Закону) на яких вибудовується вся система оскарження та на які орган оскарження, який представлений Антимонопольним комітетом України (п.14 ч.1 ст. 1 Закону) [2]. Антимонопольний комітет України виконує роль арбітра в процесі оскарження (в цьому значенні він не може виходити за межі предмету

оскарження), розглядає та приймає рішення. На цьому етапі виникає одна із проблем оскарження, а саме правильне визначення меж оскарження, аналіз документації на виявлення порушення прав та інтересів учасника закупівель.

Відповідно до Закону України „Про публічні закупівлі” та Закону України „Про Антимонопольний комітет України” при Антимонопольному комітеті України діє постійна адміністративна колегія, яка складається з трьох уповноважених. Зазначена колегіальність органу забезпечує неупередженість і об’єктивність розгляду скарги, хоча є деякі проблемні процесуальні аспекти. Для реалізації права на оскарження, варто визначити взаємопов’язані ознаки, які визначають зміст самого оскарження, а саме:

1) діяння суб’єкта, що суперечить законодавству в сфері публічних закупівель;

2) порушення прав та інтересів суб’єкта закупівлі.

Відповідно особа має право подати скаргу за умов, що дії замовника є неправомірними, які порушують права та інтереси. Без визначення цих ознак, орган оскарження у більшості випадків залишає скаргу без розгляду. [3].

Для забезпеченості ефективності захисту прав та інтересів скаржника Закону України „Про публічні закупівлі” передбачає декілька механізмів:

1) у разі прийняття скарги до розгляду автоматично призупиняється проведення процедури закупівель;

2) забороняється вчиняти будь-які дії та приймати рішення під час розгляду скарги (окрім усунення порушень);

3) заборона укладати договори з переможцем тендеру;

4) встановлення мораторію.

Після прийняття скарги, в строк трьох робочих днів Антимонопольний комітет України повинен винести рішення про прийняття скарги до розгляду або залишення без розгляду. Максимальний строк розгляду скарги складає 15 днів з дня розміщення реєстраційної картки в електронній системі [4].

Процедура оскарження ґрунтується на засадах змагальності в якому суб’єкти оскарження мають рівні права. Тому Антимонопольний комітет України не може прийняти рішення, не надавши можливість суб’єктам висловити свою позицію, надати висновки експертів та докази (на практиці, це проблемно зробити завчасно). Саме зазначене є важливою умовою процесу вирішення спору в публічних закупівлях. Антимонопольний комітет України немає повноважень приймати

рішення, що безпосередньо відновлюють порушенні права та інтереси суб'єкта оскарження, а може лише зобов'язати скасувати рішення чи вчинити інші дії для усунення порушення.

Виходячи з практичної сторони, існують деякі вади квазі-судового процесу в сфері публічних закупівель, а саме відсутність ознайомлення з матеріалами скарги до моменту розгляду по суті, права надавати заперечення проти поданої скарги (до моменту розгляду по суті), недостатній час для підготовки до розгляду, висока ціна державного мита, імперативність вимог, в деяких випадках складність документації, поверховість дослідження скарги тощо [5].

Отже, що сучасна держава в якій гарантується основні засади демократії набуває найвищого значення у захисті прав та інтересів фізичних і юридичних осіб. Не викликає сумніву той факт, що в Україні розвинена розгалужена система оскаржень (адміністративна, судова тощо). Тому Законом України „Про публічні закупівлі” була регламентована специфічна система квазі-судового (позасудового) оскарження тендерів, яка має деякі негативні аспекти. Для врегулювання зазначеного, пропонуємо внести відповідні зміни до Закону України „Про публічні закупівлі” або передбачити застосування аналогії закону (переважно норм Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства, Господарського процесуального кодексу України тощо) для врегулювання прогалин й невизначеності процесу оскарження публічних закупівель, а саме: попереднє ознайомлення із вимогами скарги, механізми забезпечення доказової бази (витребування документації, проведення експертизи тощо), заслуховування кожної із сторони, оскарження рішень Антимонопольного комітету України за результатом розгляду скарги. Зазначенні зміни, повинні також відповідати основним вимогам: всебічності, неупередженості, повноти, швидкості та об'єктивності вирішення спорів між сторонами закупівлі.

Список використаних джерел:

1. Мартинович Д. Є. Аналіз ефективності публічних закупівель як інструменту державної допомоги URL : http://www.investplan.com.ua/pdf/18_2016/15.pdf. (дата звернення 15.03.2019 р.)
2. Про публічні закупівлі : Закон України від 25 грудня 2015 року із змінами на 10 грудня 2016 року. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/922-19>. (дата звернення 15.03.2019 р.)
3. Шатковський О., Яременко С., Коментар до законодавства України про публічні закупівлі. URL: <http://eupublicprocurement.org.ua/wp-content/uploads/2017/01/PPL>. (дата звернення 15.03.2019 р.)

4. Про встановлення розміру за подання скарги: Постанова Кабінету Міністрів України №291 від 23 березня . URL : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248956665>. (дата звернення 15.03.2019 р.)

5. Олефір А. Правозастосовні проблеми публічних закупівель як механізму інвестування. URL : <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/viewFile/64237/63900>. (дата звернення 15.03.2019 р.)

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ ЯК ОДИН З КЛЮЧОВИХ ЗАСОБІВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Фадєєва Олександра Євгенівна

студентка I курсу факультету іноземних мов і гуманітарних дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Науковий керівник: к.і.н., доцент Казимір В. А.

Сучасні події в Україні та світі викликають новий сплеск дискусій про майбутнє європейської інтеграції та ролі української молоді в цих процесах. Це змушує по-новому подивитись на діалог між Україною та ЄС, особливості імплементації європейської політики сусідства, перебіг і виклики інтеграційних процесів в Україні.

Для нашої держави європейська інтеграція полягає у впровадженні європейських норм і стандартів в усіх сферах життя. Зокрема, в освіті та науці, розширенні власних культурних і наукових досягнень в ЄС. Дані кроки спрямовані на зміцнення в Україні європейської культурної ідентичності і посилення інтеграції в загальноєвропейське інтелектуально-освітнє середовище. Для цього необхідна мотивація молодого покоління до орієнтації на впровадження європейських норм і стандартів перш за все в освіті, розповсюдження власних культурних розробок в ЄС. Подібні студії є актуальною невід'ємною складовою історичних досліджень, які дозволяють зрозуміти ключові завдання України та її молоді на шляху до ЄС та з'ясувати роль імплементації Болонського процесу в українське освітнє середовище.

Варто зауважити малодослідженість цієї теми саме в контексті вивчення позитивного впливу успішної імплементації Болонського процесу як вагомого чинника, що сприяє євроінтеграції української молоді.

Метою є з'ясування ролі Болонського процесу, як могутнього засобу євроінтеграції української молоді та стимулу для перегляду принципів контролю якості освіти за міжнародними стандартами,

інтеграції в загальноєвропейське освітньо-інтелектуальне середовище, в контексті євроінтеграційних прагнень України.

Дослідження проблеми інтеграції та співпраці України з ЄС знайшли своє відображення у роботах та монографіях таких авторів, як І. Бережнюк, А. Гальчинський, О. Корнієвський та ін. Проблемою реформування освітньої сфери та міжнародної співпраці у сфері освіти і науки, зокрема участі України у Болонському процесі, займається велика кількість європейських та вітчизняних учених. Серед найвідоміших спеціалістів у цій сфері можна виділити праці В. Бех, В. Кременя, Г. Січкаренка, О. Литвина, М. Згуровського та ін. [1, 2, 6].

У 2005 році Україна підписала Болонську декларацію, тим самим офіційно приєднавшись до Болонського процесу та взявши на себе зобов'язання запроваджувати європейські освітні стандарти в системі вищої освіти у процесі реформування вітчизняної освітньої системи. Зрозуміло, що результати зазначених реформ, в першу чергу, спрямовані на українську молодь [3].

Участь вищої освіти України в Болонських перетвореннях спрямована лише на імплементацію нових якісних ознак, а не на втрату автентичних традицій, зниження національних стандартів якості. Болонський процес в Україні – це широкий доступ до багатоманітності освітніх і культурних надбань різних країн. Крім того, після приєднання України до Болонського процесу постало завдання наближення вітчизняного освітнього законодавства до європейських зразків [4].

Важливою складовою участі України у Болонському процесі є покращення академічної мобільності студентів, аспірантів та викладачів. Однак питання академічної мобільності, на жаль, є складним та має цілий ряд перешкод. В першу чергу це пов'язано з досить низьким рівнем фінансування проектів та грантів з боку держави [1, 7].

Варто зауважити, що ключові принципи Болонського процесу ще й досі не імplementовані повною мірою. Зокрема, двоциклове навчання, запровадження кредитної системи, контроль якості освіти, розширення мобільності, забезпечення працевлаштування випускників [5, 6].

Безперечно, Болонський процес – один з найважливіших аспектів євроінтеграції, що покликаний забезпечити достойне представництво української молоді у загальноєвропейському освітньому середовищі. На жаль, не всі позитивні практики Болонського процесу вже реалізовано, але, незважаючи на це, освітня реформа, що підкріплена новим Законом про освіту, ставить на меті продуктивні зміни, які наблизять нашу молодь до ЄС.

Список використаних джерел:

1. Проблеми інтеграції України до Європейського Союзу.
URL: [http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1103] (дата звернення 11.03.2019 р.)
2. Реформа освіти та науки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/reformi/reforma-osviti>
Спільна декларація міністрів освіти Європи „Європейський простір у сфері вищої освіти”.
URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_525 (дата звернення 11.03.2019 р.)
Сучасний стан і перспективи української євроінтеграції. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1209:suchasnij-stan-i-perspektivi-ukrajinskoji-evrointegratsiji&catid=8&Itemid=350 (дата звернення 11.03.2019 р.)
3. Україна і Болонський процес. URL: https://pidruchniki.com/15970122/politologiya/ukrayina_bolonstiy_protse
4. Хан Є. Участь України у Болонському процесі: 12 років на шляху до європейського історичного простору. *Європейські історичні студії*. URL: <http://eustudies.history.knu.ua/yevgen-han-uchast-ukrayiny-u-bolonskomu-protsesi-12-rokiv-na-shlyahu-do-yevropejskogo-istorychnogo-prostoru/> (дата звернення 11.03.2019 р.)
5. Шпек Р. Україна – ЄС: крок до членства . Політика і час. 2007. №5. С. 8.

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ВІДЕНСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ДОГОВОРІ МІЖНАРОДНОЇ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ТОВАРІВ 1980 РОКУ

Федаш Вадим Олегович

студент IV курсу спеціальності „Правознавство”
освітньо-кваліфікаційного рівня „молодший спеціаліст”
Хмельницького коледжу Університету „Україна”

Науковий керівник: к.юр.н. Пасічник Ярослав Сергійович

Договір міжнародної купівлі-продажу товарів – найбільш широко застосовуваний вид правочинів у сучасних зовнішньоекономічних відносинах. На його основі здійснюються експортні та імпорتنі операції, число і обсяги яких зростають з розвитком економічного співробітництва господарюючих суб’єктів різних держав.

Особливості договору міжнародної купівлі-продажу пов’язані з його суб’єктним складом – участю в договорі іноземних юридичних або фізичних осіб, переміщенням товарів через державні (митні) кордони, використанням в якості засобу платежу валюти, яка є іноземною для обох або принаймні для однієї зі сторін.

Серед міжнародних договорів, особливо значущих для зовнішньоторговельних операцій, слід назвати міжнародні угоди, що містять однакові правила, які регламентують відносини сторін при

укладенні та виконанні контрактів, а також встановлюють уніфікований режим торгівлі у відносинах між державами або групою держав.

Універсальним актом, що регулює відносини в сфері міжнародної купівлі-продажу товарів і охоплює найбільш широке коло учасників з держав різних регіонів і континентів, стала Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 року (далі – Віденська конвенція). Конвенція була прийнята на дипломатичній конференції, скликаній ООН 1980 року у Відні, та вступила в силу з 1 січня 1988 року [1].

У роботі з підготовки тексту Конвенції брали участь представники всіх сучасних правових систем світу, що забезпечило досить високий рівень узгодженості приписів Конвенції. Станом на 2018 рік учасниками Конвенції стали 89 країн світу, серед яких Австрія, Австралія, Аргентина, Бельгія, Бразилія, Іспанія, Італія, Канада, Мексика, Німеччина, США, Туреччина, Франція, Швеція, Швейцарія, Японія та ін. [1] Для Української держави Віденська Конвенція набула чинності з 01 лютого 1991 року.

Конвенція є системою уніфікованих норм, що регулюють відносини сторін за договором міжнародної купівлі-продажу товарів. Вона складається з чотирьох частин, які включають 101 статтю: частина I „Сфера застосування та загальні положення”; частина II „Укладення договору”; частина III „Купівля-продаж товарів”; частина IV „Заклучні положення”. Частини II і III мають самостійне значення: держави-учасниці можуть на свій розсуд заявити про обов’язковість для себе як обох частин Конвенції, так і однієї з них.

За загальним правилом положення Конвенції носять диспозитивний характер як для держав-учасниць, так і окремих сторін договору міжнародної купівлі-продажу.

Відповідно до статей 1, 2 Віденської Конвенції вона застосовується до договорів купівлі-продажу товарів між сторонами, комерційні підприємства яких перебувають у різних державах: коли ці держави є Договірними державами; або коли згідно з нормами міжнародного приватного права застосовано право Договірної держави.

З іншого боку ця Конвенція не застосовується до продажу: товарів, придбаних для особистого, сімейного чи домашнього використання, крім випадків, коли продавець у будь-який час до чи в момент укладення договору не знав і не міг знати, що товари придбані для такого використання; з аукціону; у порядку виконавчого провадження чи іншим чином згідно із законом; фондових паперів, акцій, забезпечувальних

паперів, оборотних документів та грошей; суден водного та повітряного транспорту, а також суден на повітряній подушці; електроенергії [1].

Варто відзначити, що за змістом приписів законодавства України та практикою його застосування під терміном „комерційне підприємство” необхідно розуміти суб’єкт зовнішньоекономічної діяльності.

Таким чином, здійснення аналізу статей Віденської Конвенції, незважаючи на високий рівень уніфікації її положень, свідчить, що до сфери застосування Конвенції не включено великий спектр правовідносин торгівельного характеру.

Окремі положення Віденської Конвенції і положення вітчизняного законодавства відзначаються високим рівнем відповідності. Наприклад, під порушенням договору в Конвенції розуміється невиконання або неналежне виконання однією зі сторін договору своїх обов’язків. При цьому це стосується як умов самого договору, так і положень Конвенції, а також звичаїв міжнародної торгівлі. Але в Конвенції використовується термін „істотне порушення”. Відповідно до статті 25 Конвенції ознаками такого порушення є наявність в іншої сторони збитків у вигляді упущеної вигоди.

Згідно з визначенням, передбаченим статтею 22 Цивільного Кодексу України, збитками є втрати, яких особа зазнала у зв’язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила, або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); а також упущена вигода – доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин якби її право не було порушено [3].

Однак, як зазначає відомий вітчизняний дослідник цивільного та міжнародного приватного права В. Коссак, деякі правові позиції Конвенції значно відрізняються від підходів, властивих нормативному регулюванню та правозастосувальній практиці окремих країн. Це призводить інколи до певних суперечностей при застосуванні Конвенції. Певною мірою це стосується і вітчизняного законодавства. У Конвенції є положення, які відсутні в національному законодавстві, багато оцінювальних (оціночних) понять, які потребують трактування, відповідно до єдиних підходів до з’ясування їх змісту [4, с. 91–92].

Віденська конвенція не передбачає обов’язкової письмової форми договору міжнародної купівлі-продажу, але держава, національне законодавство вимагає в якості обов’язкової письмову форму цього договору, може зробити відповідне застереження. Україна знаходиться серед держав-учасниць Конвенції, які зробила такі застереження щодо обов’язкової форми договору міжнародної купівлі-продажу товарів.

На сьогодні в практиці розвинутих країн активно застосовується електронна форма договорів міжнародної купівлі-продажу товарів, яка фактично прирівнюється до письмової форми.

В цілому, як свідчить практика застосування Віденської конвенції, на судовому та арбітражному рівні відсутня єдність у тлумаченні її норм національними судовими органами та міжнародними комерційними арбітражами. У цьому зв'язку існує об'єктивна потреба у вдосконаленні як положень Конвенції, так і приписів національного законодавства для ще більш високої уніфікації норм міжнародного приватного права.

Список використаних джерел:

1. Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року. *Офіційний вісник України*. 2006. № 15.
2. Status United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (Vienna, 1980). URL: http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/sale_goods/1980CISG_status.html
3. Цивільний Кодекс України від 16 січня 2003 року. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11.
4. Коссак В. Проблеми застосування Віденської Конвенції про договори міжнародної купівлі-продажу 1980 р. *Право України*. 2013. № 7. С. 91-101.

Секція ІV.

МОЛОДЬ ЗА ЗДОРОВУ НАЦІЮ

ТХЕКВОНДО ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Антонюк Владислав Григорович

студент I курсу спеціальності „Фізична культура і спорт”
освітнього ступеня „бакалавр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: Савчук О. І.

Фізичне виховання учнів загальноосвітніх закладів є невід'ємною складовою освіти, що забезпечує можливість набуття кожною дитиною необхідних науково обґрунтованих знань про здоров'я і засоби його зміцнення, методи організації змістовного дозвілля і спрямоване на формування в них фізичного, соціального та духовного здоров'я, вдосконалення фізичної та психічної підготовки до ведення активного довготривалого життя та професійної діяльності. Координаційні здібності займають важливе місце у фізичному вихованні молодших школярів. Результати наукових досліджень свідчать про те, що їх розвиток відбувається гетерохронно [4, 5]. Якщо цілеспрямовано впливати на ці здібності в період прискороного вікового розвитку дитини, то педагогічний ефект буде значно вищим, ніж в інші періоди. Тому актуальними є наукові проекти, мета яких – розробка забезпечення контролю за рівнем розвитку рухових здібностей людини взагалі і розвитку координаційних здібностей дітей зокрема [2].

Педагогічний експеримент полягав у визначенні ефективності занять тхеквондо з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дітей молодшого шкільного віку та впливу цих занять на розвиток координаційних здібностей. На базі Хмельницької загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 було сформовано експериментальну та контрольну групу дітей 8-9 років (10 хлопчиків у кожній), які займаються у секції тхеквондо на базі Хмельницького навчально-виховного комплексу №4. На початку експерименту було проведено тестування обох груп для визначення рівня розвитку координаційних здібностей.

Експериментальна група протягом трьох місяців на уроках фізичної культури двічі на тиждень виконувала комплекс загальнорозвиваючих вправ з елементами тхеквондо.

1. В.п. стійка на правій нозі (ліва зігнута), руки -в сторони:
  - 1) поворот голови вправо; 2) В.п. 3-4 те саме в ліво.
2. В.п. стійка на лівій нозі (права зігнута), руки - в сторони:
  - 1) нахил голови вперед; 2) В.п. 3-4 те саме назад.
3. В.п. чучум согі (стійка „вершника”), руки вперед-в сторони:

1-4) кругові рухи передпліччям усередину; 5-8) те саме назовні.

4. В.п. стійка ноги нарізно (Нарані сагі - паралельна стійка), руки на пояс (зворотне положення), кисті в кулак:

1-8) почергові удари руками вперед (Джирігі-прямий удар).

5. В.п. ап кубі (передня довга стійка):

1) удар правою ногою ап чаги (удар вперед); 2) в.п.; 3-4) те саме лівою.

6. В.п. ап согі (задня довга стійка):

1) удар правою ногою дольо чагі (удар по колу збоку); 2) в.п.; 3-4) те саме лівою.

7. В.п. ап кубі (передня довга стійка), гімнастична палиця попереду паралельно підлозі, хват однойменний.

1) палицю підкинути вгору, зміна положень ніг. 2) в.п.; 3-4) те саме.

Контрольна група займалася згідно з програмою. Наприкінці терміну було проведено повторне тестування для виявлення динаміки розвитку координаційних здібностей дітей обох груп.

По закінченні експерименту було проведене повторно тестування, яке дало наступні результати: показники по всіх тестах експериментальної групи значно покращились. Наприклад, під час виконання тесту „Три оберти вперед” в цій групі час виконання зменшився на 1,31 с.; тест „4 повороти ліворуч, 4 повороти праворуч” – показник зменшився на 2,98с., результати тесту „Стійка на одній нозі” збільшився на 3,9 с., тест „Орієнтація у просторі” – зменшився на 0,34 с., а показник тесту „Управління часом” збільшився на 1,52 с. і результат останнього тесту зменшився на 0,93 с.

Отже, запропонований комплекс загальнорозвиваючих вправ має позитивний ефект на розвиток координаційних здібностей дітей молодшого шкільного віку.

Розроблений комплекс може використовуватись на уроках вчителями фізичної культури, оскільки він не містить складних вправ та не вимагає додаткового обладнання.

Список використаних джерел:

1. Вильчковский Э.С. Физическое воспитание школьников. Москва: Логос, 2002. 168 с.
2. Лях В.И. Понятие „координационные способности и ловкость”. *Теория и практика физ. культуры*. 1993. № 8. С.44–46.
3. Лях В.И. Анализ свойств, раскрывающих сущность понятия „координационные способности”. *Теория и практика физической культуры*. 1994. №1. С. 48–50.

4. Ращупкин Г.В. Физическая культура школьников. Санкт-Петербург : Нева, 2004. 253 с.

5. Старостина А.В. Физическая культура – средство самооздоровления детей. *Физ. культура в школе*. 2008. № 5. С. 28.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ФУНКЦІОНАЛЬНЕ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗМУ

Федлюк Олександр Васильович

студент IV курсу напряму підготовки „Фізична культура і спорт”
освітньо-кваліфікаційного рівня „бакалавр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: Бабчук Г. І.

В Україні фізичне виховання шляхом проведення обов'язкових занять здійснюється в дошкільних виховних, середніх загальноосвітніх, професійних навчально-виховних та вищих навчальних закладах відповідно до навчальних програм, затверджуваних у встановленому порядку.

Згідно із навчальною програмою, розробленою ініціативною групою вчених на замовлення Міністерства освіти України, у процесі фізичного виховання у вищих закладах освіти використовуються традиційні і нетрадиційні засоби і методи фізкультурної освіти та фізичного удосконалення.

Добір засобів і методів здійснюється за розсудом викладачів з урахуванням фізкультурних і спортивних інтересів та індивідуальних особливостей тих, хто займається, рівня їхнього здоров'я, фізкультурної освіти, фізичної підготовленості, наявності умов для занять, екологічного добробуту.

Забороняється використання засобів і методів у фізичному вихованні, пов'язаних з не виправданим ризиком для життя і здоров'я тих, хто займається, а також таких, які не відповідають етичним вимогам.

Теорія і практика фізичного виховання спираються на дані фізіології, яка озброює теорію і методику фізичного виховання знаннями про закономірності розвитку організму людини, вплив різноманітних чинників на його функціональну діяльність. На основі її даних розробляють науково обґрунтовану систему фізичних вправ, спрямованих на розвиток рухових дій і формування фізичних якостей організму.

Виховання підростаючого покоління фізично здоровим – важливе завдання сім'ї та школи. Значна кількість учнів старших класів за станом здоров'я мають обмеження щодо вибору професії, а серед випускників шкіл не менше половини не придатні або частково придатні до військової служби.

Становлення і розвиток основних функцій організму, що відбувається в шкільні роки, потребує використання всіх чинників, які позитивно впливають на цей процес. Піклування про здоров'я школярів є головним завданням кожного вчителя на кожному навчальному занятті;

Метою фізичного виховання є формування життєво важливих навичок і вмінь у природних видах рухів: бігу, стрибках, ходінні на лижах, плаванні. Для цього потрібні знання про способи і правила виконання рухових дій, які учні здобувають під час пояснень і демонстрування.

Для виконання багатьох дій людині необхідні сила – здатність долати зовнішній опір або протидіяти йому за рахунок мускульних зусиль; швидкість – здатність виконувати рухи за мінімальний період часу; витривалість – здатність виконувати певну роботу тривалий час; гнучкість – здатність виконувати рухи з великою амплітудою; спритність – здатність швидко засвоювати нові рухи й успішно діяти в умовах, що змінюються. Ці рухові якості розвиваються й виявляються в тісному взаємозв'язку.

Позитивний вплив фізичних вправ можливий лише за умови їх систематичного виконання, що переростає у звичку і потребу. Для виховання такої потреби необхідно пробудити в дитини інтерес до вправ, підбирати цікаві вправи, вчасно заохотити учня до їх виконання.

Гігієнічну освіту учні здобувають під час вивчення різних предметів, зокрема біології. Вони дізнаються про режим дня, гігієну харчування, сну та ін. У процесі занять фізичними вправами учні засвоюють правила їх застосування, дізнаються про вплив вправ на організм, про гігієнічні вимоги до загартування, оволодівають прийомами самоконтролю за своєю працездатністю, втомлюваністю, пульсом, загальним самопочуттям.

Отже, фізичне виховання спрямоване на фізичний розвиток, функціональне удосконалення організму, навчання основним життєво важливим руховим навичкам, вмінням і зв'язаних із ними знаннями для успішної наступної професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Фізичне виховання. URL : https://pidruchniki.com/1964010235035/pedagogika/fizichne_vihovannya

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ АДАПТИВНОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ДЕПРИВАЦІЄЮ СЕНСОРНИХ СИСТЕМ

Валькова Іннеса Сергіївна

студентка I курсу спеціальності „Фізична культура і спорт”
освітнього ступеня „бакалавр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: Матвійчук В.М.

Повноцінний розвиток дітей із особливими потребами неможливий без фізичного виховання, що забезпечує не тільки необхідний рівень психофізичного розвитку, а також корекцію і профілактику відхилень різних сфер діяльності дітей із депривацією сенсорних систем [1–4]. У сучасних умовах проблема психофізичного удосконалення дітей із депривацією зору і слуху з позицій стимулювання їх рухової активності стає з усією очевидністю усе гострішою. Разом з тим, вирішення даної проблеми в рамках старих уявлень, як нам здається, мало перспективне. Це обумовлено тим, що справжній етап розвитку системи освіти змінює й уточнює цільові настанови в освітніх установах, у тому числі й у сфері адаптивної фізичної культури дітей [2, 4].

Організація процесу фізичного виховання з традиційним підходом до дітей із депривацією сенсорних систем не повною мірою вирішує проблему покращення показників фізичного розвитку й підвищення рівня фізичної підготовленості [2–4]. Аналіз науково-педагогічних досліджень і практика показали, що для дітей із порушеннями зору і слуху характерним відставання в темпах біологічного дозрівання, відмічаються функціональні порушення в діяльності серцево-судинної й дихальної систем, мають місце відхилення у функціях опорно-рухового апарату [2, 4]. На фоні цих порушень спостерігаються вторинні зміни психіки: відставання в розвитку мислення, слабка пам'ять [4].

Школярам із депривацією сенсорних систем властиві різноманітні порушення в руховій сфері. До найбільш характерних належать: недостатньо точна координація і невпевненість у рухах, що особливо помітно при оволодінні навичкою ходьби у малюків (Н. Рац, 1947) і виявляється в старшому віці у вигляді човгання під час ходьби; відносно повільне оволодіння руховими навичками (А. Гозова, 1979; Ю. Комаров, 1976 та ін.); труднощі збереження статистичної та динамічної рівноваги (В. Какузін, 1973 та ін.); відносно низький рівень розвитку орієнтування у просторі (О. Кукушкіна, 1986 та ін.); уповільнена швидкість виконання окремих рухів, усього темпу діяльності в цілому порівняно зі здоровими

однолітками (Б. Зайцев, 1974; Б. Орлов, 1975 та ін.); втрата зору та слуху відбивається і на рівні розвитку фізичних якостей.

Нерідко діти з депривацією сенсорних систем йдуть до школи з уже стійкими порушеннями постави, з круглою спиною, посиленням грудного кіфозу і сплюсненням поперекового лордозу, сколіозом, плоскостопістю тощо [9]. Перераховані порушення доповнюються вимушеною малорухливістю, ослабленим соматичним здоров'ям, вторинними руховими порушеннями, зниженим рівнем життєво важливих кондиційних і координаційних здібностей [4]. Подолання зазначених порушень можливе при організації систематичних занять із використанням засобів адаптивної фізичної культури з коррекційною спрямованістю з урахуванням як загальних, так і індивідуальних відхилень у фізичному розвитку, рівня фізичної й функціональної підготовленості, стану здоров'я цих дітей як у рамках спеціальної загальноосвітньої установи, так і в домашніх умовах.

Зазначимо, що у спеціальній науково-методичній літературі інформація про ці питання представлена фрагментарно та поверхнево: Н. Байкіною (2003) розроблено методику спеціальної корекційної роботи з урахуванням структури вади та індивідуальних особливостей дітей і підлітків з порушенням слуху; О. Новочихіна (2005) розробила методику ігрової спрямованості, що враховує виявлені закономірності фізичного розвитку дітей 8-11 років із вадами слуху при організації різновікової групи, що включає адаптований мовний матеріал; у дослідженні Т. Голозубець (2005) обґрунтовано методику використання креативних засобів адаптивного фізичного виховання для покращення психофізичного стану дітей молодшого шкільного віку з порушеннями слуху; А. Дяченко (2010) розроблено та апробовано технологію корекції порушень постави молодших школярів із послабленим зором у процесі АФВ; О. Юрченко, (2013) розроблено модульну технологію корекції порушень просторової організації тіла дітей молодшого шкільного віку з послабленим зором.

Шляхи оптимізації та особливості навчально-виховного процесу дітей із обмеженими можливостями функціонування слухового аналізатора засобами фізичного виховання висвітлено у роботах І. Коцан (1995), А. Дмитрієва, (2002), Н. Байкіної (2002), Я. Крет (2002), О. Колишкіна (2004), І. Ляхової (2006) та ін. Проте у теорії й методиці адаптивної фізичної культури не одержали певного теоретико-методологічного й методичного обґрунтування питання визначення „провідних” принципів організації безперервного педагогічного процесу й вимог їх реалізації; побудови моделі АФВ у конкретній спеціальній школі-інтернаті; систематизації змістового наповнення різних форм занять адекватними засобами АФВ.

Аналізуючи та узагальнюючи передовий досвід і знання АФВ дітей із депривацією сенсорних систем, неможливо не помітити, що вони не відзначаються належною різнобічністю та збалансованістю. Одні їхні складові вивчені й описані глибоко та детально, інші – фрагментарно та поверхнево, а деякі – майже повністю не розкриті. Це спонукає до глибшого та детальнішого вивчення та удосконалення, запровадження інноваційних засобів і форм АФВ у спеціальних школах-інтернатах.

Аналіз та узагальнення літературних джерел, передовий досвід учителів спеціальних навчальних закладів свідчать про те, що процес фізичного виховання у спеціальних школах-інтернатах для дітей із депривацією зору і слуху сьогодні ще недостатньо вивчений та розроблений і вимагає впровадження альтернативних і удосконалених засобів, форм і методів АФВ.

Список використаних джерел:

1. Винник Джозеф П. Адаптивное физическое воспитание и спорт. / пер. с англ. И. Андреев. Київ : Олимп. лит., 2010. 608 с.
2. Голозубец Т. С. Методика адаптивного физического воспитания глухих детей младшего школьного возраста с использованием креативных средств физической культуры : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук : 13.00.04. Хабаровск, 2005. 22 с.
3. Евсеев С. П. Теория и организация адаптивной физической культуры : учеб. : в 2 т. / под общ. ред. С. П. Евсеева. Москва, 2002. 448 с.
4. Шапкина Л.В. Средства адаптивной физической культуры: метод. рекоменд. по физкультурно-оздоровительным и развивающим занятиям детей с отклонениями в интеллектуальном развитии. Москва: Сов. спорт, 2001. 152 с.

ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕННЯ ПОСТАВИ В УЧНІВ, ЯКІ СПЕЦІАЛІЗУЮТЬСЯ У СПОРТИВНИХ ТАНЦЯХ

Клочкова Марина Ігорівна

студентка II курсу спеціальності „Фізична терапія, ерготерапія”
освітнього ступеня „бакалавр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: Матвійчук В.М.

Порушення постави – одна з найактуальніших проблем у сучасному спорті. Загальноприйнята думка про те, що при заняттях спортом створюються умови для зміцнення опорно-рухового апарату (ОРА), спростована рядом дослідників. Функціональні порушення ОРА у спортсменів в подальшому призводять до виникнення травм і

структурних захворювань як органів руху, так і внутрішніх органів. За останні роки, у зв'язку із загостренням даного питання, значно розширився діапазон теоретико-методичних робіт як в медико-біологічній, так і у фізкультурно-педагогічній сферах [2, 3, 5]. Проте все ж залишається недостатньо вивченою проблема впливу занять певними видами спорту, зокрема спортивними танцями, на опорно-руховий апарат. Крім того, відзначається відсутність методичних рекомендацій щодо вдосконалення системи управління підготовкою спортсменів і подальшої корекції постави з урахуванням індивідуальних особливостей та етапом річної підготовки.

Проблема вивчення і корекції порушень постави у спортсменів є однією з найважливіших для досягнення найвищого спортивного результату, продовження спортивної кар'єри і профілактики виникнення захворювань після відходу спортсмена з великого спорту [5]. Практичний досвід показав, що на лікування та реабілітацію направляються спортсмени з уже сформованими структурно-функціональними змінами хребта, першопричиною яких, часто, є порушення постави [5]. Сучасна система підготовки спортсменів високого класу заснована на фізичних навантаженнях, які за інтенсивністю та обсягом наближаються до межі фізіологічних можливостей людини. Врахування особливостей впливу різних видів спорту на ОРА необхідне для профілактики різних ортопедичних захворювань хребта спортсменів, особливо за наявності у них порушення постави.

Спортивні танці являють собою переважно динамічну роботу змінної інтенсивності. Тренування зазвичай відбувається з великим напруженням упродовж тривалого часу і включають найрізноманітніші рухи. Сучасний танцювальний спорт характеризується цілорічною спортивною підготовкою, тренуваннями високої інтенсивності та великою кількістю змагань. У процесі навчально-тренувальних занять і змагань хребет спортсмена отримує великі, часто асиметричні, статодинамічні навантаження. Під час змагальної та тренувальної діяльності організм танцюриста піддається впливу фізичних вправ (розтягування, стискання і скручування), що негативно позначається на здоров'ї спортсмена, призводячи до порушень і пошкоджень з боку хребта, першопричиною яких дуже часто є порушення постави.

Крім того, дослідження танцюристів показують деяке переважання у розвитку нижньої частини тіла над верхньою, що звичайно ж пов'язано зі специфікою виду спорту і недооцінкою значення загальної фізичної підготовки для гармонійного розвитку організму спортсмена [1].

Порушення співвідношення навантаження і відпочинку ОРА, форсоване перевищення нормальної амплітуди рухів у хребті, ранній початок занять спортом і хореографією сприяють розвитку змін у всіх елементах хребта. В результаті виникають специфічні відхилення у формуванні постави і, за умови несвочасної діагностики та корекції, призводять до серйозних захворювань ОРА. Характер цих порушень залежить від специфіки професійних навантажень, віку та кваліфікації спортсмена.

Варто відзначити, що зміна постави у фронтальній площині обумовлена вимушеним асиметричним положенням корпусу в парі, яке має бути стабільним упродовж тривалого часу. Структура позиції в парі така, що партнерка має прогин діагонально вліво, що несприятливо позначається на поставі та сприяє формуванню асиметрії лопаток і трикутників талії.

Величина поперекового лордозу може збільшуватися внаслідок активної роботи м'язів спини і таза, а саме ці м'язи активно задіяні у спортивних танцях. Крім того, за даними деяких авторів [5], збільшення поперекового лордозу може виникнути у тих спортсменів, які обрали свою спеціалізацію вже з початковим гіперлордозом, а підвищена активація згаданих вище м'язів під час занять спортом і призвела до його значного збільшення.

Треба відзначити, що спортсменки тренуються на підборах від 5 до 9 см з 11 років, тому у них відбувається зміщення центру ваги і хребет починає прогинатися в поперековому відділі, щоб зберегти рівновагу, ще в такому ранньому віці.

Одним з найбільш важливих умов порушень постави у спорті є відносна слабкість деяких відділів ОРА, яка проявляється при великих тренувальних навантаженнях.

Отже, спираючись на аналіз сучасної спеціальної науково-методичної літератури, були виділені основні причини порушень постави у спортсменів, основні з яких:

1. відсутність контролю над дотриманням санітарно-гігієнічних умов життєдіяльності необхідних для збереження правильної постави;
2. відсутність обліку анатомо-фізіологічних особливостей організму з використанням великої кількості одноманітних рухів;
3. вимушене асиметричне положення корпусу в парі;
4. рання вузька спеціалізація на одну із програм спортивних танців. різних сфер діяльності дітей із депривацією сенсорних систем [1–4]. У сучасних умовах проблема психофізичного удосконалення дітей із депривацією зору і слуху з позицій стимулювання їх рухової активності

стає з усією очевидністю усе гострішою. Разом з тим, вирішення даної проблеми в рамках старих уявлень, як нам здається, мало перспективне. Це обумовлено тим, що справжній етап розвитку системи освіти змінює й уточнює цільові настанови в освітніх установах, у тому числі й у сфері адаптивної фізичної культури дітей [2, 4].

Список використаних джерел:

1. Бурмакова Г.М. Пояснично-крестцовые боли у спортсменов и артистов балета: автореф. дис. д-ра. мед. наук. Москва, 2004. С. 49.
2. Иванов А.С. Комплексный контроль в системе подготовки спортсменов (медико-биологические аспекты). Алматы, 2004. С. 144.
3. Кошелев С.Н. Биомеханика спортивных танцев. Москва: Мир, 2006. С. 140.
4. Максимова Ю.А. Функціональний стан поперекового відділу хребта верхніх акробатів. *Теорія та практика фіз. культури і спорту*. 2011. № 1. С. 47–50.

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВНОГО ПЕРІОДУ У БОРЦІВ ВИСОКОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗА ПОКАЗНИКАМИ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ ФУНКЦІЙ В УМОВАХ НАВЧАЛЬНО- ТРЕНУВАЛЬНИХ ЗБОРІВ

Ковальчук Вадим В'ячеславович

студент I курсу спеціальності „Фізична культура і спорт”
освітнього ступеня „бакалавр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: Савчук О. І.

На сучасному етапі розвитку олімпійського спорту, на жаль, не завжди враховуються індивідуальні психофізіологічні особливості, що в подальшому призводить до негативних наслідків, а інколи до порушень у стані здоров'я спортсменів. Відомо, що адаптація до напруженої м'язової діяльності у спорті вищих досягнень відбувається на різних рівнях організації функціональних систем організму, у тому числі на рівні психофізіологічних функцій [2, 3].

Вивчення психофізіологічних функцій – складний та багатогранний процес, що включає вивчення великої кількості показників з їх взаємозв'язками, що дозволяє в подальшому корегувати та покращувати індивідуальну та загальну діяльність, забезпечуючи вищу ефективність у спортивних досягненнях. Це особливо актуально для спортсменів, які спеціалізуються у греко-римській боротьбі [1].

На сьогодні недостатньо вивчено психофізіологічні стани спортсменів високої кваліфікації на різних етапах змагальної діяльності, в тому числі і під час відновного періоду. Таким чином, дослідження психофізіологічних функцій, що являють собою невід'ємну складову фізичного стану спортсменів і забезпечують високу психічну працездатність, а отже і загальну працездатність, є одним з головних завдань спортивної фізіології та фізіології в цілому [1,2].

Методи: в обстеженні прийняли участь 27 висококваліфікованих борців греко-римського стилю в період зборів. Спортсменів було розподілено на дві функціональні групи за показником рівня працездатності нервової системи: 18 (рівень працездатності становив 9 ум. од. і вище) увійшли до I групи, і 9 осіб (рівень працездатності – 8 ум. од. і нижче) – до II групи.

Емоційний стан досліджували за допомогою кольорового тесту Люшера. Систему сприйняття і переробки інформації вивчали за функціональної рухливості нервових процесів. Функціональну асиметрію півкуль головного мозку визначали, використовуючи тест „Полезалежність”. Для визначення особливостей процесу мислення (активності та розуміння) і оперативної пам'яті використовували методику „Встановлення закономірностей”.

Усі методики є складовими апаратно-програмного психодіагностичного комплексу „Мультипсихометр-05”.

Статистичний аналіз проводили за допомогою програмного пакета Statgraphics 6.0 (Manugistics, Inc.). У зв'язку із тим, що обстежувана вибірка не підпадала під нормальний розподіл за показниками, які вивчалися, було застосовано методи непараметричної статистики за допомогою критерію знакових рангових сум Вілкоксона [4].

Результати дослідження та їх обговорення. За модель напруженої м'язової діяльності використовували навчально-тренувальний збір, який проходив наприкінці річного циклу підготовки спортсменів, після участі у чемпіонатах України та світу. Таким чином, цей збір є відновлювальним періодом при підготовці спортсменів. Результати дослідження виявили ряд достовірних відмінностей між психофізіологічними показниками емоційного стану у спортсменів греко-римської боротьби II групи і I групи.

Достовірно нижчі психофізіологічні показники працездатності у борців II групи свідчать про погіршення працездатності нервової системи в умовах навчально-тренувальних зборів, що призводить до погіршення фізичних можливостей та зниження спортивних результатів.

Показник втими підвищений у обох груп, але достовірно вищий у борців II групи, порівняно з I, це свідчить про недостатній період відновлення. Разом з цим, у борців II групи спостерігається підвищений показник тривоги, достовірно вищий ніж у I групи в період навчально-тренувальних зборів, що вказує на наслідки стомлення. Також зростає ступінь напруження регуляції психофізіологічних функцій організму борців.

Крім того, у спортсменів II групи спостерігається тенденція до підвищеного вегетативного компоненту достовірно менший показника автономності порівняно з I групою. Ці обставини вказують на зростання впливу вегетативних систем організму на психоемоційну регуляцію, а також на зниження автономності і зростання впливу центральних механізмів регуляції на психофізіологічну функцію організму.

У спортсменів II групи спостерігається тенденція до погіршеної здатності сприймати та переробляти інформацію порівняно з I групою, але ці відмінності між групами не є достовірними.

Не зважаючи на відсутню достовірну відмінність між показниками функціональної асиметрії головного мозку, спортсменам обох груп притаманна тенденція до симетрії півкуль головного мозку. Наявність симетрії півкуль головного мозку відображається у вищій полenezалежності від інформації, котра надходить із зовнішнього середовища, що характеризується як „автономна” когнітивна стратегія сприйняття і переробки інформації. Зважаючи на тенденцію до „автономної” когнітивної стратегії сприйняття, у обох груп спортсменів спостерігаються подібні високі результати когнітивних здібностей до сприйняття інформації різного рівня складності із диференціюванням II сигнальної системи.

Отримані результати свідчать про високу кваліфікацію спортсменів, оскільки, навіть на фоні підвищених показників стомлення та тривоги в обох груп та зниженого показника працездатності у борців II групи спортсмени проявляли високі результати когнітивних здібностей до сприйняття інформації різного рівня складності.

Результати, отримані нами в процесі досліджень, підтверджують дані літературних джерел.

Отже, отримані результати свідчать про наявність психоемоційної стомленості, яка виникла під час річного циклу підготовки спортсменів після участі у відповідальних змаганнях. Таким чином, період, відведений спортсменам на відновлення не достатній для повного відновлення психофізіологічних функцій, що проявляється у зростанні

ступеня напруження під час регуляції психофізіологічних функцій організму з подальшим виникненням стану тривожності.

Незважаючи на наявність психоемоційної стомленості у спортсменів обох груп високої кваліфікації спостерігаються високі результати когнітивних здібностей до сприйняття інформації різного рівня складності із диференціюванням її сигнальної системи, що свідчить про високі резервні можливості спортсменів, які дозволяють показувати високі результати під час психоемоційних навантажень в умовах навчально-тренувальних зборів.

Список використаних джерел:

- 1.Блеер А.Н. Психологические факторы обеспечения устойчивости психомоторных действий в единоборствах. *Теория и практика физ. культуры*. 2006. № 6. С. 28–31.
- 2.Ильин Е.П. Психофизиология состояний человека Санкт-Петербург : Питер, 2005. 412 с.
- 3.Коробейнікова Л. Особливості функціональної асиметрії мозку у спортсменів високої кваліфікації. *Фізична активність, здоров'я і спорт*. 2012. №4 (10). С.17–23.
- 4.Рябова О. Ю. Описание процедуры и результатов статистического анализа медицинских данных в научных публикациях. *Международ. журн. мед. практики*. 2000. № 4. С. 43–46.

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СТАТО-ДИНАМІЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ НА ФІЗІОЛОГІЧНІ СИСТЕМИ ОРГАНІЗМУ ЛЮДИНИ

Кравчук Мирослава Василівна

студентка III курсу спеціальності „Фізична реабілітація”
освітнього ступеня „бакалавр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: к.п.н., доцент Кравчук Л. С.

Питаннями адаптації організму підлітків до специфічних навантажень під час занять скелелазінням почали цікавитись з початку 2000-х років, коли декілька молодих спортсменів – Девід Лама (в 15 років), Йохана Ернст (16 років) та Адам Ондра (в 13 років) – почали демонструвати результати, вищі за досягнення дорослих скелелазів [5].

Дослідження впливу скелелазіння на організм підлітків відображені в публікаціях: Філіпа Уотса [3], Ендрю Морисона [4] та ін.

Враховуючи зростаючий попит на скелелазіння у сфері фітнесу, рекреації та спорту, ми провели дослідження молодих українських скелелазів.

Методи дослідження: в умовах навчально-тренувальних зборів група із 17 спортсменів-скелелазів віком від 12 до 16 років пройшла наступні обстеження:

- аналіз складу тіла на портативному аналізаторі Tanita BC-601;
- за допомогою монітору серцевого ритму Polar rs800cx визначали ЧСС спок., швидкість відновлення та рівень тренуваності;
- силові показники кисті за допомогою кистьового динамометру.

Впродовж навчально-тренувальних зборів спортсмени виконували спеціальні навантаження статодинамічного характеру, які склалися з анаеробно-аеробної ациклічної роботи ситуаційно-перемінного характеру. Першого дня було проведено анкетування з метою збору інформації відносно віку, стажу занять та обсягу тижневого навантаження, після чого було отримано дані про морфофункціональні та силові показники (табл. 1). Насамперед, вікова спрямованість зміни показників складається у зменшенні вмісту жиру в організмі, зростанні абсолютних та відносних регіональних силових спроможностей, які відіграють значну роль у забезпеченні спеціальної працездатності скелелазів.

Таблиця 1

Протокол тестування юних спортсменів-скелелазів

Стать	Рік народження	Зріст, см	Вага, кг	% жирової тканини	ІМТ	Динамометрія		
						права	ліва	відносна
ч	2001	163	47.3	17.1	17.8	23	22	0.475687104
ж	2001	163	46.9	21.8	17.6	27	32	0.628997868
ж	2001	173	51.5	22	17.2	25	34	0.572815534
ч	2000	163	52	13.1	19.6	26	30	0.538461538
ч	2002	149	29.6	11.5	13.3	19	16	0.591216216
ч	2003	147	29.6	16.3	14.5	12	14	0.439189189
ч	2003	141	28.1	13.1	14.1	12	13	0.444839858
ч	2001	167	47.7	11.8	17.1	34	30	0.670859539
ж	2001	159	54.6	27.4	21.6	26	26	0.476190476
ж	1999	171	49.9	16.6	17.1	32	27	0.591182365
ч	2000	162	60	12.7	22.9	47	41	0.733333333
ч	2002	150	38.6	13	17.1	27	29	0.725388601
ч	2004	144	31.4	15.9	15.2	16	16	0.50955414
ч	1999	188	61.4	14.2	17.4	50	54	0.846905537
ч	2003	149	35.6	14.7	16	18	20	0.533707865
ч	1999	178	60	16.3	18.9	50	45	0.791666667

Після дня відпочинку шість кращих (за результатами педагогічних тестів) спортсменів пройшли додаткові тестування з монітором серцевого ритму для визначення рівня тренуваності.

За результатами аналізу виявлено, що у більш тренуваних осіб брадикардія була чітко виражена. Загальні показники ЧСС спокою знаходяться в межах 52–60 уд/хв-1. Максимальні значення ЧСС під час виконання спеціального тесту сягають 157–165 уд/хв-1, а швидкість відновлення ЧСС становить 30-60 с.

Порівнюючи показники тестування юних спортсменів із стажем занять 3–5 років та дорослих спортсменів високого класу, можна відзначити [1, 2]:

- брадикардію у межах 45–60 уд/хв-1;
- високі силові(відносні) спроможності кисті (0,73–1,00 ум.од.);
- тенденцію до зниження жирової тканини до 5 %;
- тенденцію до зменшення часу відновлення ЧСС.

Скелелазіння як статодинамічне фізичне навантаження анаеробно-аеробного характеру у підлітків 12–16 років має значний вплив на:

- морфофункціональні показники: зниження жирові ткнини, збільшення м'язової маси та підвищення силових спроможностей м'язів;
- серцево-судинну систему – викликає брадикардію;
- стимуляцію міжм'язової координації.

За результатами обстежень юних спортсменів-скелелазів та аналізом літератури з питань адаптації скелелазів можна робити висновок про високий вплив занять скелелазінням на тілобудову організму та функції.

Список використаних джерел:

- 1.Векла П.П. Особенности функциональных и морфологических изменений при занятиях скалолазанием. „Современные проблемы теории и практики физической культуры”: сб. материалов XVI Междунар. студ. науч. конф. Гос. ун-та физ. восп. и спорта Республики Молдова. Кишинев: ГУФВСУ, 2012 С. 347–352.
- 2.Векла П.П. Адаптационные изменения организма спортсменов скалолазов высокой квалификации. *Олимпийский спорт, физическая культура, здоровье нации в современных условиях*: сб. материалов XXX Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. XXX Олимпийским Играм 2012 г. в Лондоне. Луганск, 2012. С. 114–118.
- 3.Morrison A. B. Physiological responses to rock climbing in young climbers. *Brit. j. Sports Med.* 2007. Issue 12. P.: 852–861.
- 4.Watts P. B. Anthropometry of young competitive sport rock climbers. *Brit. j. Sports Med.* – 2003. –, Issue 5. – P.: 420–424.

ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ТА ЕРГОТЕРАПІЇ З ЛІКУВАЛЬНОЮ ТА ПРОФІЛАКТИЧНОЮ МЕТОЮ

Солодкова Анастасія Григорівна

студентка I курсу спеціальності „Фізична культура і спорт”
освітнього ступеня „бакалавр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: Бабчук Г. І.

Фізична терапія та ерготерапія спрямовані на вироблення і застосування комплексів фізичних вправ на різних етапах лікування і реабілітації, що забезпечують функціональне відновлення особи, виявляють і розвивають резервні і компенсаторні можливості організму шляхом вироблення нових рухів, компенсаторних навичок, користування технічними та іншими засобами реабілітації, виробами медичного призначення.

Метою є відновлення працездатності чи пристосування до повноцінного виконання хворою людиною професійних та соціальних функцій.

Фізична терапія, за визначенням комітету експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я, – це активний процес, метою якого є досягнення повного відновлення порушених внаслідок захворювання або травми функцій, оптимальна реалізація фізичного, психічного і соціального потенціалу інваліда, найбільш адекватна інтеграція його у суспільство.

Фізична терапія включає: лікувальну фізичну культуру, лікувальний масаж, фізіотерапію, механотерапію, працетерапію, кінезотерапію, ерготерапію, консультування, мануальну терапію, рефлексотерапію, фітотерапію, гомеопатичну терапію, ароматерапію, природні фізичні чинники, загартування.

Саме ерготерапія застосовується як складова лікувального процесу у хворих із обмеженими можливостями, і направлена на відновлення та підтримку необхідних для повсякденного життя побутових навичок та дій, і сприяє не тільки відновленню рухової активності, але й адаптації людини до нормального життя, що допомагає їй досягти максимальної самостійності в побуті та стати більш соціально адаптованою.

Для ерготерапії також характерний індивідуальний підхід до кожного пацієнта. Ерготерапевт спочатку після знайомства з пацієнтом проводить оцінку порушень життєдіяльності людини, на основі якої він створює індивідуальну програму реабілітації пацієнта. Ерготерапевти працюють у тісному контакті не лише із пацієнтом та медперсоналом, але

й з родичами та опікунами хворих, для кращого забезпечення виконання індивідуальної програми оздоровлення хворих. Ерготерапевти можуть почати роботу вже у реанімаційному відділенні, де вони займаються сенсорною стимуляцією, профілактикою сенсорної депривації, переключенням пацієнта на доступну йому рухову активність, а також навчають медичний персонал та родичів хворого особливостям догляду за пацієнтом на даному етапі. Після переведення пацієнта до відділення ранньої реабілітації ерготерапевт займається відновленням самообслуговування хворого та його іншої повсякденної діяльності або адаптацією пацієнта до наявних порушень функції органів або систем організму. Перед випискою із стаціонару ерготерапевт може також відтворити разом із хворим модель його житла для того, щоб пацієнт краще зумів відпрацювати навички, які необхідні будуть йому в повсякденному житті, а також надає поради, як краще облаштувати житло хворого відповідно до його нових потреб. У подальшому, вже в домашніх умовах, ерготерапевт надає консультації хворому щодо його подальшої реабілітації та відновлення працездатності, а також, за необхідності, виготовляє для пацієнта ортези або інші пристосувальні засоби. Він може зробити необхідні вимірювання та проби для адаптації візка, ходунців, паличок, сидінь, дати рекомендації щодо виготовлення і встановлення пандуса чи підйомника, адаптації автомобіля. Кінцевою метою ерготерапії є як максимальне відновлення рухових та сенсорних функцій організму, так і адаптація хворого до звичного здоровій людині життя і надання можливості стати самостійним, соціально пристосованим і незалежним у побуті.

Отже, саме ранній початок застосування фізичної терапії та ерготерапії допомагає швидше відновити функції організму, попередити ускладнення і у випадку розвитку інвалідності – боротися з нею на перших етапах лікування. Комплексність реабілітаційних заходів під керівництвом лікаря, реабілітація проводиться й іншими фахівцями: соціологом, психологом, педагогом, юристом та ін. Реабілітаційні програми складають індивідуально для кожного хворого чи інваліда з урахуванням загального стану, особливостей перебігу хвороби, вихідного рівня фізичного стану, особистості хворого, віку, статі, професії тощо.

Безперервність реабілітаційних заходів є основою ефективності реабілітації, тому що тільки безперервність та поетапна черговість реабілітаційних заходів – запорука скорочення часу на лікування, зниження інвалідності і витрат на відновне лікування, а саме повернення хворого до активної праці.

Список використаних джерел:

1. Таран І. В., Валюшко Ю. Ерготерапія, як сучасний напрямок фізичної реабілітації хворих із травмами й захворюваннями нервової системи. *Теоретичні та методичні проблеми фізичної реабілітації* : матеріали VI Всеукр. наук.-метод. конф. Херсон, 2016. С. 292–298.
2. Ерготерапія. URL: <https://modrychi.com.ua/ua/pro-nas/novini/181-ergoterapija-scho-ce-take-ta-jaku-rol-vidigrae-v-reabilitacii.html>

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ СТАНІВ У БОРЦІВ ВИСОКОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУП

Шаманський Андрій Сергійович

студент II курсу спеціальності „Фізична терапія, ерготерапія”
освітнього ступеня „бакалавр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету „Україна”

Науковий керівник: Савчук О.І.

Сучасний спорт, а саме спорт вищих досягнень, часто висуває спортсменам вимоги, які межують з їхніми психофізичними можливостями. Постійні тренування, перенапруження, іноді навіть за відсутності повноцінного відпочинку, можуть призвести до хронічного стомлення і перевтоми [6]. Здатність подолати втому, яка виникла у процесі змагальної та тренувальної діяльності, великою мірою визначає досягнення високих спортивних результатів [11].

Підвищення активності борця в змагальних поєдинках вимагає високого рівня розвитку функціональних можливостей. Найбільшою мірою це стосується швидкісно – силової підготовленості в режимі динамічних зусиль, а також силової витривалості як основного компонента спеціальної витривалості. Проведення відновлювальних заходів, адекватних напруженості фізичних і психічних навантажень, сприяє підвищенню рівня спеціальної підготовленості кваліфікованих борців [10].

Аналіз стану спортсменів, за даними оцінки функціонального резерву тренуваності у видах олімпійських єдиноборств (бокс, дзюдо, греко-римська боротьба) на зборах централізованої підготовки до основних стартів річного циклу, виявив, що більшість спортсменів не може повністю виконати програму тренувального процесу. Через неадекватну реакцію організму спортсменів на тренувальні навантаження доводиться змінювати програму підготовки в бік зниження обсягів

тренувальної роботи, що значно знижує надійність виступів спортсменів на найбільших міжнародних змаганнях [1].

Психофізіологічний стан спортсмена – інтегральний показник, що об'єднує як фізіологічні, так і психологічні чинники [3]. Традиційно психофізіологічний стан у спорті оцінюють за показниками сенсомоторних реакцій, когнітивних характеристик, індивідуально-типологічних властивостей вищої нервової діяльності та вегетативних функцій організму спортсмена [9].

Під час тренувального процесу у спортсменів іноді виникають негативні психофізіологічні стани, пов'язані із віковими особливостями організму.

Серед різних підходів до контролю за психофізіологічним станом найбільш розробленою є концепція діагностики психофізіологічного стану спортсмена за трьома компонентами: нейродинамічним, психомоторним та регуляторним [7].

Серед негативних наслідків тренувань можуть бути: перенапруження, втома, перевтома та хронічне стомлення [5].

Серед чинників, що визначають можливість запобігання втоми та перевтоми у спорті, можна визначити наступні: рівень кваліфікації, оптимальність навантажень, стресостійкість, рівень координаційних здібностей, здатність до самоконтролю [2].

Окремою психофізіологічною проблемою спортивної діяльності є мотивація. Дослідження встановили зв'язок між оптимальним психофізіологічним станом та рівнем мотивації до досягнення успіху або уникнення невдачі [8].

Висновки. Проблема уявлення про психофізіологічні стани, які виникають в умовах тренувальної та змагальної діяльності у спортсменів високої кваліфікації, має високу актуальність. Аналіз науково-методичної літератури встановив необхідність дослідження вікових особливостей психофізіологічних станів у борців високої кваліфікації.

У боротьбі одним із важливих факторів запобігання стану втоми є психофізіологічні механізми, спрямовані на оптимізацію тренувальної та змагальної діяльності [7].

Виходячи з концепції Г.В. Коробейнікова про структуру психофізіологічного стану [7], розробка шляхів профілактики втоми, тривожності та перенапруження необхідно узгоджувати з індивідуальними характеристиками спортсмена.

Забезпечення адекватності тренувальних впливів вимогам змагальної діяльності стає можливим за наявності об'єктивної інформації про властивості, функціональні можливості систем організму

конкретного спортсмена, особливості їх індивідуальної динаміки і реалізаційні можливості в умовах тренувальної і змагальної діяльності [4].

Список використаних джерел:

1. Акопян А. О., Кулагина Л. А. Оптимизация функционального состояния высококвалифицированных спортсменов-единоборцев на основе управления психоэмоциональным состоянием на этапах централизованной подготовки. *Вестн. спорт. науки*. 2010. №1. С. 3–7.

2. Коробейніков Г.В. Комплексна діагностика функціональних станів борців високої кваліфікації. *Спортивна медицина*. 2007. № 2. С. 65-69.

3. Яценко А. Методичні рекомендації за підсумками виступу збірної команди України з важкої атлетики на Іграх XXVII Олімпіади. Київ: Держком молодь спорт туризму України, 2000. 28 с.

Секція V.

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ СТАНОМ КОРПОРАЦІЙ В УКРАЇНІ

Безвух Любов Валеріївна

студентка I курсу спеціальності „Фінанси, банківська справа та страхування”
освітнього ступеня „магістр”

Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. е. н., доцент Трещов М. М.

На сучасному етапі розвитку економіки України її корпоративний сектор все ще перебуває на етапі трансформацій, обумовлених як особливостями його формування на початку 90-х років, так і структурними змінами в економіці та реформуванням правового поля функціонування корпорацій протягом всього періоду незалежності України. На сьогоднішній день корпорації нефінансового сектору за оцінками аналітиків мають слабший фінансовий потенціал, порівняно з корпораціями фінансового сектору. Крім того, корпорації нефінансового сектору характеризуються слабкістю корпоративного управління, низькою ефективністю фінансового менеджменту, що негативно позначається на їх фінансовому стані, гальмує їх економічний розвиток та зменшує їх внесок у зростання конкурентоспроможності національної економіки. Частково проблеми із фінансовим станом корпорацій пов'язані із низькою ефективністю управління ним, що обумовлено недостатнім вивченням теоретичних засад його організації та неповним врахуванням факторів розвитку української економіки при розробці практичних заходів управління фінансовим станом корпорацій.

В Україні поки що не сформована власна ефективна модель корпоративного управління в силу багатьох інституціональних причин, серед них – наслідки ваучерної приватизації, домінування власності олігархів, зрощення політичної влади і великого бізнесу, низька роль ринку цінних паперів у залученні фінансування тощо. Проте українська модель корпоративного управління має розвиватися у європейському напрямі, оскільки саме на співпрацю з цими країнами налаштований український бізнес.

Природа управлінських рішень, засади їх прийняття та оцінка ефективності залежать від інституціональної зрілості корпоративної структури та особливостей побудови взаємовідносин між менеджерами та власниками корпорації. Однак передусім необхідно визначитися із сутністю корпорації. Систематизація підходів західних економістів до визначення сутності корпорації представлені у таблиці 1.

Підходи до тлумачення сутності корпорації західними економістами

Автор	Сутність підходу
С. Рос	Корпорація – це бізнес, що заснований у вигляді окремої юридичної особи, яка складається з однієї чи більше приватних або юридичних осіб
Дж. Маршал, В. Бансал	Корпорація повністю відокремлена від своїх власників, діє самостійно, а її власники можуть вільно передавати свою участь у капіталі іншим особам без будь-якого безпосереднього впливу на саму корпорацію
П. Самуельсон, В. Нордхаус	Корпорація – юридична особа, яка може самостійно продавати і купувати, позичати гроші, виготовляти товари й послуги та вступати у контрактні відносини, має право обмеженої відповідальності, відповідно до якого інвестиції кожного із власників корпорації обмежені жорстко певним розміром
І. Ансофф	Корпорація – це широко поширена в країнах з розвинутою ринковою економікою форма організації підприємницької діяльності, яка передбачає пайову власність, юридичний статус та зосередження функцій управління у руках верхнього ешелону професійних управлінців, які працюють за наймом
Е. Нікбахт, А. Гропеллі	Корпорація – це форма організації бізнесу, за якою товариство є юридичною особою, а його власники мають обмежену відповідальність. Корпорація за законом повністю відокремлена від її власників, що означає, що корпорація відповідає за сплату боргів, а не її власники
К. Макконел, С. Брю	Корпорація – це юридичний суб'єкт, який отримав чартер властей штату чи федерального уряду та відособлений від індивідів, власністю яких він є

Як видно з таблиці, серед головних ознак корпорації, на думку західних економістів, найбільш вагомими є відокремленість управління від власності, зосередження управлінських функцій у руках професіоналів. Крім того, окремі економісти підкреслюють обмежену відповідальність власників – тільки в межах внесеного капіталу. Тобто вихідними засадами формування корпорації є не організаційно-правова форма бізнесу, не розмір капіталу, а відокремлення власників від щоденного процесу управління корпорацією. Саме аспект передачі більшої частини управлінських функцій найманим менеджерам визначає особливості побудови корпоративних відносин: необхідно не просто контролювати менеджерів на предмет відповідності їх інтересів

інтересам власників компанії, а і розробити таку систему мотивації їх праці, яка б забезпечила найбільш ефективний розвиток корпорації у довгостроковій перспективі.

Таким чином, корпорація на сучасному етапі розвитку світової економіки – це бізнес-структура, яка функціонує на засадах безперервності діяльності, власники якої здебільшого відокремлені від безпосереднього управління нею шляхом передачі управлінських функцій професійним найманим менеджерам. У відокремлення власності від управління присутні і переваги, і недоліки. Серед переваг можна виділити професіоналізм найманого менеджменту та його обізнаність із ситуацією в корпорації. Серед недоліків слід виділити ризик загострення агентської проблеми, в результаті якої знижується ефективність управлінських рішень менеджменту, оскільки вони можуть порушувати паритет інтересів всіх стейкхолдерів на користь особистих інтересів менеджерів.

Метою діяльності сучасної корпорації є не тільки максимізація добробуту власників, але й дотримання інтересів всіх стейкхолдерів, навіть якщо дотримання таких інтересів не завжди відповідає принципам збільшення добробуту власників і зростання вартості корпорації (наприклад, охорона навколишнього середовища). Збалансування різновекторних інтересів стейкхолдерів потребує поглибленої уваги до фінансового стану корпорації як об'єкту управління та базису для прийняття управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. Фещенко О. П. Корпорація як суб'єкт економічних відносин в сучасній економіці. *Інвестиції: практика і досвід*. 2017. № 13. С. 58–64.
2. Фінансова діяльність підприємства : підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. / Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І., Петрова К.Я. Київ : Либідь, 2003. 374 с.

РИЗИК ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В ОПТИМІЗАЦІЇ ЇЇ РІВНЯ

Будзан Сергій Михайлович

студент I курсу спеціальності „Фінанси, банківська справа та страхування”
освітнього ступеня „магістр”

Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. е. н., доц. Дrajниця С. А.

Ризик є невід’ємним атрибутом ринкової економіки. Це ймовірність недоотримання запланованих доходів, прибутку, виникнення

втрат або збитків, у порівнянні з варіантом, який розраховано на раціональний розподіл ресурсів.

У процесі своєї діяльності фінансові посередники стикаються з різними видами ризиків, які відрізняються один від одного за часом, місцем та рівнем виникнення, характером зовнішніх та внутрішніх факторів, сферою походження, можливостями прогнозування і мінімізації.

Найбільш традиційним є підхід ризику недостатньої ліквідності. Деякі економісти пов'язують його із факторами виникнення (наприклад, недостатністю активів в момент необхідності виконання зобов'язань, неможливістю швидкої мобілізації фінансових активів в грошові кошти без суттєвих втрат); інші – з вірогідністю нанесення збитків внаслідок необхідності здійснення конверсії фінансових активів; треті – із зміною чистого доходу і ринкової вартості акцій, викликану ускладненнями у отриманні готівкових коштів за оптимальними цінами шляхом перепродажу активів або шляхом надання нових кредитів [1].

Комплексний характер розуміння ліквідності банку підтверджено її складовими – ліквідність банку та банківської системи залежить в першу чергу від ризику ліквідності ринку.

Регулювання ризику ліквідності центрального банку відбувається в двох напрямках: управління міжнародною ліквідністю (формування достатнього обсягу золотовалютних резервів) та управління внутрішньою ліквідністю [2].

Управління ризиком внутрішньої ліквідності ґрунтується на формуванні та забезпеченні оптимальної структури і строкowości цінних паперів України, ресурсів банків та коштів державних і інших установ.

Причини виникнення ризику ліквідності обумовлені трьома джерелами ризику: системним, інституційним і технічним.

Незважаючи на розмаїття підходів до розуміння сутності ризику ліквідності, фактори є фактично однаковими і для ризику недостатньої, і для ризику незбалансованої ліквідності, адже їхня природа також однакова.

Ступінь ліквідності того або іншого активу визначений його властивістю зберігати власну номінальну вартість без змін. Дана властивість активу перебуває у протилежній залежності від ризиковості.

Отже, ліквідність банку залежить від ризиковості його активів: чим більша у структурі активів частка високоліквідних вкладень, тим вищий рівень його ліквідності (рис. 1).

Рис. 1. Взаємозалежність параметрів якості активів

Ризикованість банківських активів обумовлює їх дохідність: чим вище рівень ризику активу, тим вищу ціну (відсоткову ставку) банк може встановити за нього з ціллю компенсації можливих втрат. Прибутковість є складовою частиною більш розширеного поняття дохідності банку. Найвища дохідність банківської діяльності досягається за умови максимізації частки активів, утворюючих дохід.

У процесі управління ліквідністю комерційний банк повинен так розміщувати кошти в активи, щоб вони, з одного боку, приносили відповідний дохід, а з іншого боку – не збільшували б ризик банку втратити ці кошти, тобто завжди підтримувати об’єктивно необхідну рівновагу між прагненням до максимального доходу і мінімального ризику.

Враховуючи вищевикладене, необхідно зауважити, що ризик ліквідності банку – один з основних банківських ризиків, який пов’язаний з імовірнісною природою грошових потоків, які проходять через банк.

Перетворення ліквідності є однією з основних функцій банків, оскільки вони трансформують короткострокові вклади, залучені ресурси (зобов’язання) у довгострокові позики і кредити (активи).

Таким чином, в банківській сфері стоїть питання щодо дотримання оптимального рівня ліквідності, який знаходиться у проміжку між зниженням платоспроможності та збільшенням доходів.

Список використаних джерел:

1. Стельмах В.С. Ліквідність банку : окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання і нагляду : науково-аналітичні матеріали / Стельмах В. С. та ін. Київ : Національний банк України. Центр наукових досліджень. №11. 2008. 220 с.
2. Дзюблюк В. Я., Рудан В. Я. Управління ліквідністю банківської системи України : монографія. Тернопіль : Вектор, 2016. 290 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ З УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ІНСТИТУЦІЙНИХ ІНВЕТОРІВ

Гаврилюк Світлана Дмитрівна

студент I курсу спеціальності „Фінанси, банківська справа та страхування”
освітнього ступеня „магістр”

Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. е. н., доцент Дrajниця С. А.

У процесі розвитку фінансової системи країни важливе місце займають фінансові послуги з управління активами інституційних інвесторів. Наявність тимчасово вільних фінансових ресурсів та завдання інституційних інвесторів не тільки зберегти, але й примножити свої активи спонукає їх до співпраці з компаніями, які надають професійні послуги з управління активами.

Варто зазначити, що сутність послуги як товару розкривають насамперед фахівці з маркетингу, які вносять значний внесок у розвиток теорії послуг як специфічного товару, за допомогою якого необхідно задовольнити індивідуальні та суспільні потреби сьогодення.

Для фінансової послуги характерними є особливі ознаки, а саме: „чотири Н” [1, с. 51–52]:

– невідчутність фінансової послуги обумовлює її нематеріальний характер;

– невіддільність від джерела фінансових послуг;

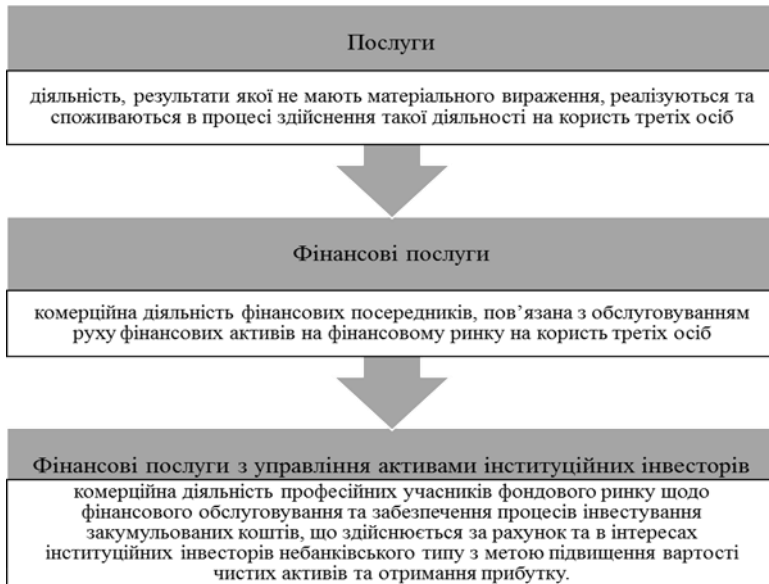
– непостійність якості фінансових послуг – не залежно від постійного удосконалення та моніторингу якості фінансових послуг, вони формуються відповідно до попиту та потреб споживачів;

– незбереженість фінансових послуг випливає з твердження, що послугу неможливо наперед виготовити з метою подальшої реалізації, оскільки її надання та споживання відбувається одночасно.

Враховуючи спростування нами твердження про нематеріальний характер послуг, зокрема, це стосується допоміжних послуг у сфері торгівлі фінансовими активами, результат яких матеріалізується у наборі певних даних, є актуальним та може бути збережений протягом певного проміжку часу.

Законом України „Про цінні папери та фондовий ринок” діяльність з управління активами інституційних інвесторів визначено як один із видів професійної діяльності на фондовому ринку, а саме професійної діяльності компанії з управління активами, що провадиться нею за винагороду від свого імені або на підставі відповідного договору про управління активами інституційних інвесторів [2].

З огляду на уникнення розбіжностей з офіційним тлумаченням фінансових термінів фондового ринку в цілому, поняття „послуги”, „фінансові послуги”, „фінансові послуги з управління активами інституційних інвесторів” повинні трактуватися з позиції процесного підходу (рисунок 1):

Рис. 1. Процесний підхід трактування поняття послуги, фінансові послуги та фінансові послуги з управління активами інституційних інвесторів

До функцій фінансових послуг з управління активами слід віднести:

- мобілізація заощаджень приватних осіб, інвесторів, з наступною трансформацією грошових коштів у позичковий капітал;
- перерозподіл грошових коштів з метою використання на взаємовигідних умовах;
- фінансове обслуговування та забезпечення процесів інвестування;
- вплив на грошовий обіг та прискорення обороту капіталу;
- формування ринкових цін на окремі види фінансових активів;
- мінімізація ризиків.

Компанії з управління активами – це юридичні особи, які провадять діяльність з управління активами інституційних інвесторів та діють на основі ліцензії НКЦПФР. В результаті діяльності установи, що

здійснюють управління активами отримують винагороду від інституційних інвесторів, розмір якої зазначається в договорі.

Отже, діяльність з управління активами належить до фінансових послуг з управління активами інституційних інвесторів, оскільки установи здійснюють свою діяльність на користь третіх осіб – інвесторів з метою отримання прибутку (винагороди), розмір якої встановлюється відповідно до регламенту інституційного інвестора.

Список використаних джерел:

1. Мацук З. А. Фінансові послуги на ринку цінних паперів: теорія, методологія, організація в Україні: монографія. Київ : КНЕУ, 2018. 240 с.

2. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 р. №3480-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 31.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОЦЕСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Гонтарук Анастасія Володимирівна

студент I курсу спеціальності „Підприємництво, торгівля та біржова діяльність”
освітнього ступеня „магістр”

Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к.е.н., доцент Дrajниця С. А.

Формування стратегії розвитку роздрібної торговельної мережі є важливою складовою управління розвитком підприємств роздрібної торгівлі, у тому числі на процесно-орієнтованих засадах. Системний підхід до розуміння процесів управління на підприємствах, його складність, різноспрямованість дій обумовлюють неоднозначність стратегічних напрямів діяльності.

Для процесно-орієнтованої системи управління характерна постійна оптимізація бізнес-процесів. Для цього необхідні критерії (показники), за якими можна визначити ефективність діяльності підприємства, а також впроваджувати покращення. Вибір і обґрунтування системи показників є важливим методологічним аспектом в аналітичних процедурах. Від того, наскільки показники повно й точно відображають сутність досліджуваних явищ, залежать результати оцінювання.

Ключові управлінські процеси, такі як бізнес-планування прогнозування, бюджетування, передбачають розрахунок показників

ефективності підприємства. Завдяки збалансованій системі показників підприємство може більш оптимально управляти своїми фінансовими ресурсами та досягати стратегічних цілей.

Як відомо, головною ціллю бізнесу є позитивна динаміка прибутку, а для її досягнення підприємствам роздрібно́ї торгівлі необхідно постійно спрямовувати свої зусилля на вирішення наступних основних задач: збільшення обороту в магазинах, оптимізація операційних витрат, збільшення доходності від роботи з постачальниками.

Для збільшення віддачі від співпраці з постачальниками необхідно бути для них інвестиційно привабливими, знати свої переваги і максимально їх використовувати, стимулюючи постачальника вкладати кошти у просування своїх товарів.

У сучасному динамічному середовищі, на ринку з високою конкуренцією та вибагливими клієнтами найбільш конкурентоспроможними є ті підприємства, бізнес-процеси яких мають коротші терміни. Якщо у підприємства термін обробки замовлення та відвантаження продукції хоча б на 5-20 % менше, ніж у конкурента, то конкурентна позиція такого підприємства є досить високою. Подібні вимоги пред'являються і до управлінських процесів, що сприяє прийняттю більш своєчасних рішень, які забезпечують виживання і конкурентоспроможність підприємства.

При оптимізації бізнес-процесу часом має місце ефект протилежної дії [1, с. 285]. Іншими словами, виявляється, що при покращенні одних параметрів бізнеспроцесу можуть погіршуватись інші. Наприклад, якщо розглянути сукупність таких показників, як вартість, час та якість, то покращення будь-яких двох із них часто призводить до погіршення третього. Тобто при зменшенні часу бізнес-процесу та при зменшенні вартості погіршується його якість. Якщо ж покращувати якість, то збільшиться час або вартість процесу, або обидва показники. Тому при оптимізації бізнес-процесів робоча група повинна визначити оптимально збалансований набір даних показників.

Особливістю також є факт того, що практично весь ланцюжок від процесу закупівлі до продажу товару перебуває в зоні відповідальності так званого категорійного менеджменту. При цьому оцінюється робота не кожного підрозділу окремо, а її ефективність в розрізі усього логістичного ланцюжка.

Основними показниками товарного асортименту є його широта (кількість категорій товару) та глибина (кількість найменувань товару в кожній категорії). Існують різні протиріччя, які доводиться вирішувати в процесі управління. Наприклад, розширення асортименту призводить

одночасно до диверсифікації товарів, орієнтованих на різні прошарки населення, та стимулює здійснення закупівлі в одному торговому місці, але істотно збільшує витрати підприємства на формування товарних запасів і утримування складських площ.

Таким чином, для підприємств роздрібною торгівлі більш характерна функціональна система управління з частковим використанням процесного підходу, що посилює актуальність переходу на процесно-орієнтовану систему управління, за якої бізнес-процеси (процеси, що спрямовані на задоволення потреб споживача результатів процесу) будуть первинними.

Регламентування бізнес-процесів дозволяє також закріпити відповідальність за підрозділами та функціональними одиницями у відповідності до ієрархії бізнес-процесів та організаційної структури, що, в свою чергу, чітко, а не формально визначає функціональні обов'язки кожного працівника, потоки інформації та взаємодію між підрозділами та персоналом підприємства.

Список використаних джерел:

1. Гришук Д. В., Васильців Т. Г. Організаційно-економічні механізми впровадження процесно-орієнтованої системи управління на підприємствах роздрібною торгівлі. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. Серія екон.* Львів : РВВ НЛТУ України, 2016. Вип. 26.6. С. 281–287.

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ЯК ОСНОВА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КРЕДИТУВАННЯ

Гончар Ольги Юрївни

студентка I курсу спеціальності „Фінанси, банківська справа та страхування”
освітнього ступеня „магістр”

Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. е. н., доцент Трещов М. М.

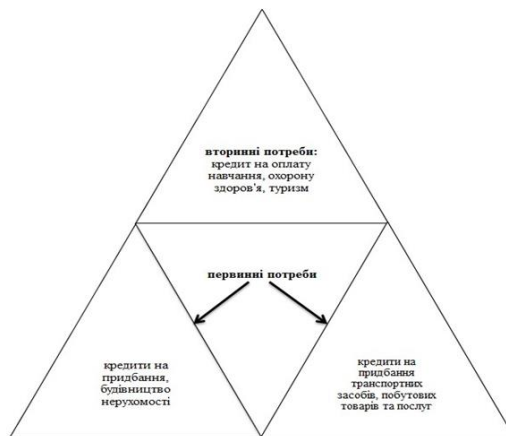
Стан економіки країни значною мірою залежить від адекватного функціонування банківської системи, а кредитування банками економічних суб'єктів є одним із драйверів, що відіграє важливу роль у розвитку пріоритетних галузей, забезпеченні економічного зростання, формуванні конкурентоспроможності країни на світовому ринку. Кредитування населення, зокрема, як важлива складова банківської діяльності має різновекторний вплив на економіку на мікро- та макрорівнях, а саме на розвиток окремого банку як суб'єкта кредитних

відносин, банківської системи, ряду галузей, а також сприяє формуванню платоспроможного попиту, зростанню кінцевого споживання, розширеному відтворенню робочої сили як важливого фактора виробництва, підвищенню рівня життя населення, забезпеченню соціальних стандартів.

Макроекономічна нестабільність в Україні справила негативний вплив на розвиток банківського кредитування населення, спричинивши різке зниження кредитоспроможності позичальників, значне погіршення якості кредитного портфеля, зменшення обсягів кредитування, що, відповідно, призвело до несприятливих наслідків для банківської системи та економіки в цілому. Все це засвідчило вразливість банківського кредитування населення в умовах мінливості зовнішнього середовища, недостатню захищеність від ризиків, а також дуалістичний характер його впливу на економіку країни.

Водночас в умовах трансформації економіки виникає потреба в обґрунтуванні напрямів удосконалення банківського кредитування населення в Україні на інноваційних засадах, адекватних вимогам сучасного клієнтоорієнтованого середовища, що сприятиме зростанню позитивного впливу на економіку.

Розподіл видів банківського кредиту для населення за цільовим призначенням залежно від потреб, які задовольняються, представлений на рис. 1.

Рис. 1. Види банківського кредиту для населення залежно від потреб, які задовольняються

Відповідно до даних рис. 1. для задоволення первинних потреб може використовуватись кредит на придбання, будівництво нерухомості, транспортних засобів, побутових товарів та послуг, а для вторинних – кредити на оплату навчання, охорону здоров'я, туризм.

Кредитування населення має досить важливе значення для банку. Проте, формування високоризикового портфеля кредитів для населення може спричинити виникнення проблемної заборгованості, що матиме зворотній вплив на діяльність банку. Внаслідок неповернення позик кредитор не лише позбавляється доходу, а й втрачає власні кошти, які були передані позичальнику. Це призводить до ускладнень щодо здійснення виплат за зобов'язаннями банку. Тому до кредитування населення необхідно застосовувати виважений підхід з превентивною метою.

Виконуючи контрольно-стимулюючу функцію, банківський кредит для населення також справляє вплив як на позичальника, так і на кредитора. Позичальник завдяки контролю з боку банку має стимул до активної праці, прагне отримувати більший дохід, щоб не втрачати свою платоспроможність і бути в змозі вчасно розрахуватися з банком. Кредитор при цьому здійснює контроль для зниження ризику неповернення кредиту та забезпечення отримання запланованого доходу, а це як і за попередньої функції супроводжується збільшенням прибутку, відрахувань до бюджету, що забезпечує можливість зростання державних видатків і має опосередкований вплив на економічні процеси. Напрямок вектору впливу на макrorівні аналогічний описаному при розгляді попередніх функцій.

Необхідно зауважити, що банківське кредитування населення має якісний та кількісний вплив на економіку, який повинен досліджуватися за допомогою побудови структурно-логічних схем, причинно-наслідкових зв'язків та з використанням низки показників, що дасть змогу виявити, який саме вплив справляє кредитування населення банками, і виміряти ступінь такого впливу. Тому потрібно використовувати комбінований функціонально-кількісний аналіз, для здійснення якого необхідно обґрунтувати методику проведення такого аналізу та визначити, які показники повинні бути використані. Перш за все доцільно провести ретроспективний аналіз банківського кредитування населення, виявити існуючі проблеми, здійснити прогнозування тренду розвитку даного виду кредитування.

Список використаних джерел:

1. Осадчий Є. С. Сучасний стан та проблеми банківського споживчого кредитування в Україні. *Ринок цінних паперів України*. 2013. № 11–12. С. 97–102.
2. Стрільчук Ю. І. Банківське кредитування населення у забезпеченні сталого розвитку. *Формування ринкових відносин в Україні: збірник наукових праць*. 2017. Вип. 7–8. – С. 84–91

СУТНІСТЬ І СУЧАСНИЙ ЗМІСТ ФУНКЦІЙ ПІДПРИЄМСТВ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ

Дубенюк Тетяна Василівна

студентка I курсу спеціальності „Підприємництво, торгівля та біржова діяльність”
освітнього ступеня „магістр”

Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. е. н., доцент Дразниця С. А.

Впровадження реформ у національне господарство України стає однією з важливих проблем стратегічного розвитку економіки. У міру розвитку виробничого сектора, набуття ним класичних рис, проблема збуту продукції буде зростати – це вихідна передумова розвитку сфери обігу: від виробника товарів до кінцевого споживача, включаючи елементи ринкової інфраструктури. Формою реалізації такої взаємодії на даному етапі розвитку економіки є торгівля – „...вид економічної діяльності у сфері товарообігу і просування від виробника до споживача у формі купівлі-продажу та надавання пов’язаних із цим послуг” [1, с. 106].

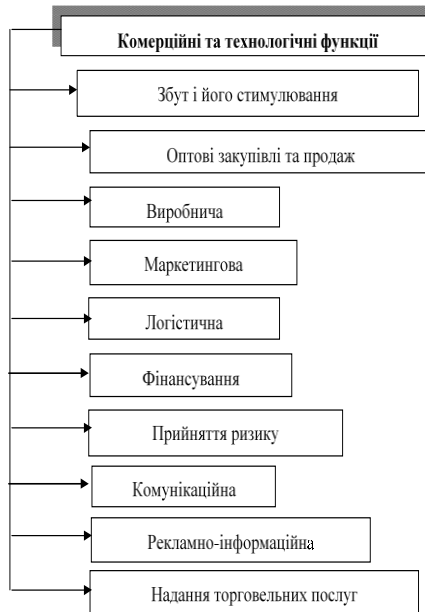
Загальновизнаним фактом вважається те, що оптова торгівля не завершує процес обігу товарів, а передбачає їх подальший перепродаж. Вона покликана здійснювати довготривалі зв’язки між виробничими підприємствами та роздрібною торгівлею, забезпечувати раціональну організацію товаропросування тощо.

Оптова торгівля за своєю інституційною, функціональною та організаційною сутністю є формою встановлення ділових та економічних зв’язків між бізнес-структурами сфери обігу з приводу закупівлі-продажу крупних партій товару з метою їх подальшого перепродажу або професійного використання й отримання соціально-економічного ефекту. Оптова торгівля виконує роль посередника та організатора руху товарів, тому місцем її здійснення є товарний ринок, де сконцентровані оптові і комерційні посередники (оптові продавці) і на який виноситься попит колективних набувачів товарів і послуг (оптових покупців).

Виходячи з викладеного, вважаємо, що функції, які виконує оптова торгівля, розкриваються та показують її роль у процесах формування ринкового простору як на макро-, так і на мікрорівні. Так, зокрема, функції оптової торгівлі на макрорівні об'єднують процеси, спрямовані на встановлення та регулювання взаємовідносин оптових підприємств із своїми партнерами в сфері виробництва та роздрібною торгівлі

Макроекономічні функції оптової торгівлі трансформуються на мікрорівні в різнобічні підфункції або функції оптових підприємств. Функції підприємств оптової торгівлі на мікрорівні охоплюють безпосередньо відносини оптових підприємств з їх комерційними партнерами, а також іншими учасниками системи господарських відносин.

Проведений огляд функцій оптового підприємства дозволив виявити, що характерною особливістю підприємств оптової торгівлі з повним циклом обслуговування є поєднання в їх діяльності комерційних і технологічних функцій (рис. 1).

Рис. 1. Комерційні та технологічні функції оптових підприємств

Загальновизнаним фактом вважається те, що комерційні функції підприємств оптової торгівлі становлять основу торговельної діяльності, в

той час, як технологічні функції становлять основу діяльності їх складів і включають комплекс заходів, пов'язаних із нагромадженням на складах необхідних запасів товарів, перетворенням виробничого асортименту в торговельний, підготовкою товарів до продажу споживачам, організацією транспортно-експедиційних операцій [2, с. 311].

З огляду на те, що для кожного торговця організація оптової купівлі-продажу товарів є однією з пріоритетних функцій, вважаємо, що спеціалізація підприємств оптової торгівлі з виконання цієї функції передбачає: вивчення постачальників та покупців товарів; встановлення з ними ділових контактів; організацію оптових закупівель товарів та їх продажу.

Орієнтація на споживача, а не на постачальника-товаровиробника є відмітною рисою нової ролі та функціонального призначення оптового посередника в сфері товарного обігу. Отже, сукупність функцій, що виконують різні типи оптових торговельних підприємств, визначає їх місце та роль у системі розподілу.

Список використаних джерел:

1. Система регулювання внутрішньої торгівлі України : моногр. / В. Апопій та ін. ; за ред. В. Апопія, І. Копича. Київ : Академвидав, 2012. 424 с.
2. Організація торгівлі : підруч. / В. В. Апопій, І. П. Мішук, В. М. Ребицький та ін. ; за ред. Апопія В. В. 3-те вид. Київ : ЦУЛ, 2009. 632 с.

СУТНІСТЬ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ ТА ЙОГО СУСПІЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ

Коваль Максим Олександрович

студент I курсу спеціальності „Фінанси, банківська справа та страхування”
освітнього ступеня „магістр”

Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. е. н., доцент Дразниця С. А.

Медичне страхування протягом багатьох десятиліть відіграє найважливішу роль у соціальному захисті населення в усьому світі. Будучи складовою економічної категорії страхування, воно завдячує своїй появі специфічним соціальним ризикам, пов'язаним із загрозою втрати здоров'я.

Вітчизняні учені по-різному трактують медичне страхування. Так, проф. С. Осадець вважає, що „медичне страхування – це самостійна підгалузь особистого страхування, яка об'єднує всі види страхування,

пов'язані з відшкодуванням витрат страхувальника у зв'язку із захворюванням і необхідністю лікування” [1].

Проф. Т. Говорушко зазначала, що „медичне страхування – це страхування на випадок втрати здоров'я з будь-якої причини, у тому числі у зв'язку з хворобою та нещасним випадком” [2].

На думку проф. В. Базилевича, „медичне страхування — це страхова діяльність, яка визначається як система соціально-економічних відносин із захисту інтересів громадян або членів їх родин у разі втрати ними здоров'я з будь-якої причини”[3].

Нам імпонує думка таких авторів як О.Борецький, А.Коваль, А.Федушак, О.Федушак, які, розглядаючи медичне страхування, підкреслюють його особливість: „фінансове забезпечення самого процесу надання медичної допомоги, скерованого на кінцевий результат – максимальне відновлення і збереження здоров'я застрахованих за умови раціонального використання ресурсів (співвідношення результат/вартість), компенсації затрат надавачів медичних послуг на лікування застрахованих та попередження виникнення страхових випадків”[4].

Особливості прояву кожної конкретної функції в сукупності своїй розкривають суспільне призначення медичного страхування. Так, ризикова (її ще називають „захисна” проявляється в тому, що отримавши страховий поліс, людина відчуває себе захищеною від ризиків втрати здоров'я через відсутність фінансового забезпечення лікування; превентивна функція проявляється в тому, що страховик, який уклав договори медичного страхування, з метою уникнення великих виплат при настанні страхової події, вживає попереджувальні заходи, спрямовані на профілактику захворюваності, що дозволяє і застрахованій особі, і страховику набувати впевненості щодо недопущення розвитку хвороби або виявленні її на ранній стадії. Контрольна функція проявляється в тому, що страхова компанія обирає для своїх клієнтів певні лікувально-профілактичні установи, а також контролює процес надання медичних послуг, що дозволяє запобігти зайвим призначенням і зайвим витратам.

В широкому розумінні основна мета медичного страхування полягає в наданні громадянами гарантованого права на отримання необхідної медичної допомоги за рахунок накопичених страховою компанією коштів.

Медичне страхування здійснюється у двох формах: обов'язковій і добровільній, які істотно відрізняються одна від одної і перспективи розвитку яких мають пріоритетне значення в соціально-економічній політиці держави як основний напрямок забезпечення охорони здоров'я населення країни належними фінансовими ресурсами.

Найважливішим суспільним призначенням медичного страхування є: по-перше, забезпечення соціального захисту членів суспільства від ризиків, пов'язаних з втратою здоров'я; по-друге, забезпечення національних систем охорони здоров'я надійним джерелом фінансування поряд з державним та приватним фінансуванням.

У вітчизняній практиці метод фінансування розглядається як спосіб розподілу фінансових ресурсів від фондотримача до медичної установи (сімейного або приватного лікаря), що виступає надавачем медичної допомоги. Це такі методи фінансування закладів охорони здоров'я, як кошторисний, програмно-цільовий, оплата наданих медичних послуг.

Фінансування за фактично надані медичні послуги є найточнішим методом визначення витрат. Воно здійснюється як від передбачуваного (планового), так і від фактичного обсягу наданих послуг і пов'язане з розрахунком цін (тарифів). Саме таке ефективне фінансування використовується страховиками, які здійснюють медичне страхування.

Очевидно, що фінансове забезпечення охорони здоров'я має на меті не лише визначення джерел, форм, принципів організації і методів фінансування. Метою фінансового забезпечення є також здобуття певних результатів, досягнення визначених цілей економічного та соціального ефекту функціонування галузі. Медичне страхування відіграє в цьому процесі унікальну роль.

Список використаних джерел:

1. Страхування : підручник / керівник авт. колективу і наук. ред. С. С. Осадець. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Київ : КНЕУ, 2002. 599 с.
2. Говорушко Т. А. Страхові послуги: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 400 с.
3. Базилевич В. Д., Базилевич К. С. Страхова справа. Київ, 1998.
4. Шахов В.В. Страхование. Москва, 2000.
5. Борецька О. Б. Загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування в системі страхових відносин та реформування охорони здоров'я / Борецька О. Б., Федущак А. Л., Коваль А. Я., Федущак О. А. *Клінічна фармація, фармакотерапія та медична стандартизація. Медичне та фармацевтичне страхування*. 2009. №3-4. С. 118–122.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЛОГІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ МАГАЗИНУ

Коваль Катерина Олександрівна

студентка I курсу спеціальності „Підприємництво, торгівля та біржова діяльність”
освітнього ступеня „магістр”

Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. е. н., доцент Дrajниця С. А.

Ефективна діяльність логістичної системи покликана задовольнити потреби споживачів у найкращий спосіб, але й водночас мінімізувати витрати будь-якого підприємства. Основними в логістиці є витрати: 1) на транспортування; 2) на подальше складування товарів; 3) на зберігання товарно-матеріальних запасів; 4) на одержання, відвантажування та пакування товарів; 5) адміністративні та на обробку замовлень. Треба відмітити, що дослідженню логістичних систем приділяється мало уваги на вітчизняних підприємствах, але це є затратна сфера діяльності всіх торговельних фірм, що має постійно вдосконалюватись. Адже у вартості продукту, що потрапив до кінцевого споживача більш ніж 70% складають витрати, пов'язані із збереженням, транспортуванням, пакуванням й іншими операціями, котрі забезпечують рух матеріального потоку [1].

Сьогодні готовність фірми до поставки та швидкість поставок стали дуже важливим (якщо не вирішальним) фактором успіху на ринку. Для клієнтів магазину гарантія найшвидшого (якщо не термінового) отримання замовленої продукції часто є більш важливим фактором аніж ціна. У разі зниження прихильності споживачів до певної торговельної марки стає реальною для підприємства загроза остаточної втрати покупців за нерегулярного надходження продукції до місць збуту або за затримок постачання товарів.

У зв'язку з цим необхідно розглянути питання створення і використання логістичних систем розподілу. Такі системи мають на меті організацію постачання до місць попиту тільки необхідної кількості продукту і тільки в потрібний час для того, щоб досягти бажаного рівня обслуговування споживачів за мінімізації витрат на розподіл.

Логістика розподілу ґрунтується на чотирьох засадничих принципах:

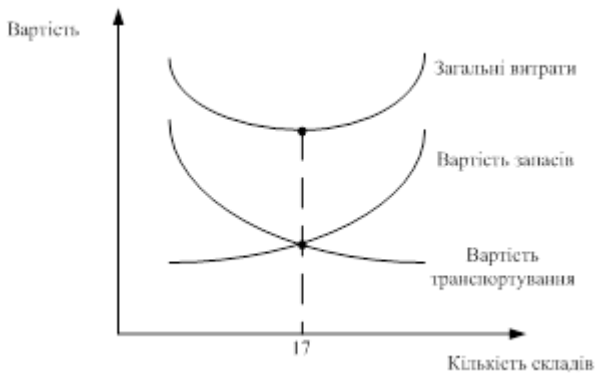
– координація – узгодження дій з розподілу для збалансування вартості і рівня обслуговування споживачів;

– організація товаропересування – налагодження руху товарних потоків;

- точний розрахунок витрат на пересування і збереження товарів;
- організація рівня обслуговування — спроможність логістичної системи задовольняти потреби споживачів за умовами часу, надійності, зв'язку і зручності.

Головне завдання логістики — оптимізувати ці принципи [2].

Так, наприклад, розглядаючи залежність між вартістю запасів і транспортування та загальними витратами розподілу, на графіку (рисунок 1) можна побачити, що в міру того, як зростатиме кількість складів, збільшуватиметься вартість запасів, а витрати на транспортування будуть зменшуватися, оскільки запаси розміщуються все ближче до споживачів. Ефект логістики полягає в тому, щоб знайти таку оптимальну кількість складів (у нашому прикладі їх 17), яка забезпечить мінімум загальних витрат.

Рис. 1. Залежність між вартістю запасів і транспортування за загальними витратами розподілу

Збільшення кількості складів призводить до збільшення кількості складських запасів товарів. Оскільки при створенні складських запасів зростають витрати на їх утримання, тому при їх створенні одразу слід думати про систему оптимізації. Скорочення запасів при використанні логістики забезпечується за рахунок високого ступеня узгодженості дій учасників логістичних процесів, за рахунок підвищення надійності поставок, за рахунок раціональності розподілу запасів.

Економічний ефект від застосування логістики виникає також від зниження транспортних витрат. Оптимізуються маршрути руху транспорту, узгоджуються графіки, скорочуються холості пробіги, покращуються інші показники використання транспорту.

Отже, оптимальні логістичні рішення дають змогу забезпечити високий рівень обслуговування клієнтів із мінімальними витратами. В результаті зроблених досліджень можна дійти висновку, що правильні логістичні рішення призводять до наступних результатів: потрібний асортимент запасів у належному місці, в потрібний час; узгодженість роботи транспорту, що гарантує своєчасну доставку товару відповідно до економічних вимог; синхронність дій складського господарства і пакування відповідно до вимог транспорту, що дає змогу мінімізувати витрати, скоротити складські запаси продукції; синхронізацію замовлень і відвантажень.

Список використаних джерел:

1. Гізатулін А. Удосконалення логістичної системи підприємства оптової торгівлі в умовах невизначеності. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2011. Вип. 2 (5). URL : <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11gamvun.pdf>.

2. Федькович І. В. Удосконалення логістичної діяльності на підприємстві. *Економіка та держава*. №1/2018. URL : http://www.economy.in.ua/pdf/1_2018/24.pdf

СТРАХОВІ РИЗИКИ В СТРАХУВАННІ МАЙНА ГРОМАДЯН

Конарський Руслан Михайлович

студентка I курсу спеціальності „Фінанси, банківська справа та страхування”
освітнього ступеня „магістр”

Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. е. н., доцент Приступа М. І.

Страхування майна громадян розглядається як сукупність законодавчо унормованих класів страхування, відповідно до яких страховик отримує ліцензію та розробляє і затверджує правила страхування, умови і порядок яких передбачають повне або часткове відшкодування збитків у разі настання страхового випадку із застрахованим майном на користь страхувальників-громадян або вигодонабувачів. Таке визначення враховує заміну вітчизняного поняття „вид страхування” на „клас страхування”, що є одним із напрямів інтеграції до європейського ринку страхування майна громадян, створює додаткові можливості перестрахування ризиків, забезпечує здатність формування статистичних даних у розрізі окремих видів страхування майна та порівняння їх з аналогічними показниками іноземних ринків, аналізувати та прогнозувати розвиток.

Ризики техногенного та природного походження є очевидною загрозою пошкодженню та втраті майна громадян. Матеріальні збитки від їх прояву наближаються до 1,5 млрд грн. Це є вагомим навантаженням для державного, місцевих бюджетів, передбачених на допомогу громадянам у разі непередбачуваних ризикових подій, резервного фонду Кабінету Міністрів України. Можливості цих бюджетів обмежені. Така ситуація значно підсилює необхідність захисту майна, особливо нерухомого.

Серед методів захисту майна громадян від ризиків втрати та пошкодження виокремлено фінансування за рахунок коштів державного бюджету, самострахування, страхування. Найбільш надійним та ефективним способом захисту від зазначених ризиків є страхування.

Страхування майна громадян, як і страхування взагалі, ґрунтується на певних принципах, до яких належать: страховий інтерес, суброгація, найвищий ступінь довіри сторін страхування, причинно-наслідковий зв'язок збитку та події, що призвела до нього, виплата відшкодування у межах реальних збитків.

Суспільно-економічна роль страхування майна громадян полягає в забезпеченні захисту найбільш соціально значущих видів майна, особливо це стосується житла. Ця роль виявляється у наступних аспектах. По-перше, через механізм страхування відшкодовуються збитки, що виникли в громадян унаслідок знищення або пошкодження майна в результаті стихійних явищ, пожеж, аварій та інших небезпек. Страхування захищає не лише матеріальний стан людини, надаючи їй кошти для відшкодування збитків, а й створює в неї почуття впевненості й захищеності, даючи можливість заздалегідь спланувати витрати, пов'язані з негативними наслідками випадкових подій. Відшкодування збитків, завданих громадянам, здійснюється за рахунок страхових резервів страховиків, а не державних резервів, що формуються за рахунок платників податків. Акумуляовані страховиками страхові резерви зі страхування майна громадян є важливим джерелом інвестицій в економіку країни.

Діяльність громадян, спрямована на реалізацію права власності, невід'ємна від ризику. Зростання збитків внаслідок ризиків пошкодження та втрати майна громадян зберігає тенденцію зростання. Це суттєво впливає на економічний і соціальний розвиток країни, створює загрози стабільності. Виникає необхідність пошуку шляхів уникнення, утримання ризиків та мінімізації можливих негативних наслідків.

Уникнути ризиків пошкодження та втрати майна громадян неможливо. Так як їхня залежність від природних умов, різного роду

техногенних та медико-біологічних чинників людському впливу майже не піддається. Суспільно-господарська практика виробила низку методів і форм протидії ризикам, що загрожують майну громадян. Зокрема, це превентивні заходи, які спрямовані на запобігання появі випадкових подій; репресивні заходи, спрямовані на їхнє обмеження та покриття негативних наслідків ризиків фінансовими засобами. Таке фінансування ризиків здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, самофінансування або самострахування і страхування (рис. 1).

Рис. 1. Напрями регулювання ризиків втрати або пошкодження майна громадян

Окремі види страхування передбачені для різних груп майна. Відповідно до Закону України „Про страхування” визначені види страхування транспортних засобів: страхування наземного транспорту (крім залізничного), страхування повітряного транспорту, страхування водного транспорту. Страхування інших видів майна (нерухомого майна, домашнього майна і тварин) поглинається п. 10 ст. 6 зазначеного Закону „страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ” і п. 11 ст. 6 „страхування майна іншого”, який не конкретизує перелік видів

страхування, які може здійснювати страховик. Таким чином, нерухоме і домашнє майно може бути застраховане за такими видами як страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ і страхування майна (іншого, ніж передбачено страхуванням від вогню та страхуванням транспортних засобів). Страхування тварин є самостійним видом. Проте в іноземній практиці страхування майна громадян існують окремі види: страхування будівель, страхування домашнього майна, страхування тварин тощо. Така невідповідність європейській практиці створює серйозні проблеми. По-перше, окремими видами страхування в Україні не покривається майно, що становлять високу соціально-економічну значимість. Таким є нерухомість.

По-друге, неможливо оцінити потенціал ринку страхування майна громадян у розрізі видів, порівнювати з іноземними ринками, аналізувати та прогнозувати розвиток.

Список використаних джерел:

1. Про страхування : Закон України прийнятий Верховною Радою України 07.03.1996 № 85/96-ВР : текст із змінами станом на 11.07.2014. *Верховна Рада України*. Офіц. вид. Київ : Парлам. Вид-во, 1996. 78 с.

2. Осадець С. С., Чорна І. О. Страхування як гарантія захисту майна громадян в період економіко-політичної нестабільності в Україні. *Страховий ринок в умовах фінансової глобалізації* : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. 10 – 11 квітня 2014 р., м. Київ. Київ : Лазурит Поліграф, 2014. С. 254–257.

3. Чорна І. О. Страховий захист майна громадян від стихійних лих: Світовий досвід та вітчизняні реалії. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 8. С. 223–228.

БАНКИ І СТРАХОВІ КОМПАНІЇ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Королюк Тетяна Миколаївна

студентка І курсу спеціальності „Фінанси, банківська справа та страхування”
освітнього ступеня „магістр”

Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. е. н., доцент Дразниця С. А.

Закордонна та вітчизняна практика вказує на те, що банки і страхові компанії є ключовими учасниками світового, міжнародних та національних фінансових ринків та їх сегментів, у тому числі ринків фінансових послуг. Особливо збільшується роль таких суб'єктів фінансового ринку в умовах після кризового розвитку національної

економіки, коли вона потребує значних інвестиційних та кредитних ресурсів для стимулювання свого відновлення і реалізації потенціалу, а також у економічних системах, де фінансовий ринок недостатньо диверсифікований.

Банки і страхові компанії також відіграють провідну роль у світовій, міжнародних і національних економічних системах та фінансових ринках, що підвищує актуальність їх дослідження у сучасних умовах розвитку таких систем і ринків.

Спираючись на статистику НБУ [1] та Ліги страхових організацій України [2], можемо зазначити, що частка банківських та страхових послуг у ВВП України показала ідентичний тренд з динамікою питомої ваги фінансових послуг у ВВП країни за останні роки.

Важливість та проблематика діяльності банків як суб'єктів економіки, фінансового ринку, фінансового посередництва призводить до значних наукових дискусій щодо визначення сутності терміну „банк”.

Оцінюючи роль банків в ринковій економіці, Пітер С. Роуз відмічає, що вони виконують роль: економічних посередників, коли акумулюють тимчасово вільні кошти фізичних та юридичних осіб і трансформують їх у кредити (позики); регулятора грошових потоків при здійсненні платежів за товари та послуги за дорученням клієнтів банку; гаранта при сплаті боргів за своїх клієнтів; агента при управлінні власністю та її захисті, випуску та погашенні цінних паперів за дорученням клієнта; політичну роль при реалізації функцій виконавця політики держави, спрямованої на регулювання розвитку економіки і досягнення соціального ефекту [3, с. 6].

Окрім банків, важливу роль на фінансовому ринку, ринку фінансових послуг та у процесі фінансового посередництва відіграють страхові компанії.

Страхова компанія – це спеціалізоване комерційне підприємство, що діє переважно в межах національної економічної та фінансової систем і виконує законодавчо закріплений перелік операцій та послуг, на здійснення яких має відповідні ліцензії державної установи-регулятора ринку з метою підвищення ефективності та стабільності національної економіки, а також забезпечення захисту і фінансової стабільності клієнтів.

Функціями страхових компаній, як суб'єктів економічної та фінансової систем, є: інформаційна – боротьба з асиметрією інформації при взаємовідносинах контрагентів на ринку; інвестиційна – забезпечення первинних позичальників грошовими коштами;

перерозподільна – перерозподіл ВВП; захисту – забезпечення захисту суб'єктів економіки та фінансового ринку.

Страхові компанії, як і банки, у процесі фінансового посередництва можуть виступати в якості інвесторів, фінансових посередників, позичальників, суб'єктів господарювання, що відносяться до інфраструктури фінансового ринку та регуляторів на ринку.

Досліджуючи діяльність страхової компанії в якості фінансового посередника на фінансовому ринку, спираючись на ряд наукових праць, зазначаємо, що її головні ознаки будуть ідентичні діяльності банків у цій ролі на такому ринку. Те ж можливо сказати і про визначення страховика, як фінансового посередника.

Діяльність страхових компаній як суб'єктів господарювання, що відносяться до інфраструктури фінансового ринку, суттєво відрізняється від такої діяльності банків.

Оцінка розвитку страхових ринків провідних країн світу дозволяє виділити чотири типи їх побудови: мінімальне втручання держави та домінування саморегулювання (США); максимальне втручання держави та незначний обсяг саморегулювання (країни ЄС та Великобританія); зважений підхід до державного регулювання та акцент на розвиток кооперації (Японія); повний контроль державою ринку (Китай) [4, с. 76].

Практика функціонування страхових компаній України на світовому, міжнародному і національному фінансовому ринку та ринку фінансових послуг повністю підтверджує наведені вище особливості діяльності страховиків з країн, що розвивають власну економічну систему. Національні страхові компанії програють конкурентну боротьбу іноземним страховикам та потребують розробки і реалізації шляхів усунення такої проблеми.

Список використаних джерел:

1. Огляд банківського сектору. Офіційний сайт Національного банку України. URL : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=15727773&cat_id=36450.
2. Огляд страхового ринку України. Офіційний сайт *Ліги страхових організацій України*. URL : <http://uainsur.com/stats>.
3. Роуз П.С. Банковский менеджмент : Предоставление финансовых услуг: пер. с англ. / под общ. рук. М.В. Белова, и др. Москва : Дело, 1997. 743 с.
4. Самсонова К.В. Досвід зарубіжних країн світу у галузі страхування. *Наукові записки*. 2010. С. 75–78.

ОСОБЛИВОСТІ АСОРТИМЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ У РОЗДРІБНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Луків Іван Васильович

студент I курсу спеціальності „Підприємництво, торгівля та біржова діяльність”
освітнього ступеня „магістр”

Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. е. н., доцент Дrajниця С. А.

Важливу роль у соціально-економічному розвитку України відіграють роздрібні торговельні мережі, які поряд із незалежним суб'єктами господарювання мають більше переваг, оскільки здатні ефективніше функціонувати в умовах глобалізації та жорсткої конкуренції. Ринкова орієнтація роздрібних торговельних мереж, залежність від їхнього майбутнього від можливостей задоволення споживчого попиту зумовлюють необхідність ретельного вивчення чинників, які сприяють формуванню таких можливостей. Серед цих чинників важливе місце посідає товарна та асортиментна політика, яка поряд з місцем розташування та ціновою політикою, дозволяє сформувати у споживача певний рівень сприйняття роздрібною торговельною мережею та визначає її конкурентоспроможність на ринку.

Споживач, щоб задовольнити свої потреби, пред'являє все більше вимог до товарів. Успіх роздрібною торгівлі залежить від здатності продавця максимально задовольнити ці потреби. Помилки під час формування номенклатури, оптимального асортименту, його ширини, глибини, насиченості, гармонійності, несвоєчасне оновлення та інше може обернутися підприємцям не лише великими фінансовими втратами, але що ще гірше – втрати довіри клієнтів. Тому особливо актуальна сьогодні є оптимізація товарного асортименту.

Асортиментна політика – це цілеспрямована розробка оптимального асортименту товарної пропозиції на основі вимог певних груп покупців (сегментів ринку), а також необхідності забезпечення найефективнішого використання підприємством сировинних, технологічних, фінансових та інших ресурсів [1, с. 251]. У тому числі, асортиментна політика є комплексом заходів, направлених на стратегічне формування та підтримку оптимального асортименту товарів з урахуванням постійного вивчення кон'юнктури ринку, основними завданнями якої вважається максимальне задоволення потреб споживачів, завоювання прихильності нових споживачів та оптимізація фінансових результатів. Метою асортиментної політики є орієнтування підприємства на випуск товарів, які найбільшою мірою відповідають

структурі та різноманітності попиту конкретних покупців [1, с 263]. Також, асортиментна політика передбачає розробку заходів щодо подальшого управління асортиментом.

Саме тому, основними завданнями асортиментної політики підприємств роздрібної торгівлі є задоволення запитів споживачів, завоювання нових покупців та оптимізація фінансових результатів підприємства.

Діяльність торговельного підприємства варто розглядати як цілісну систему, спрямовану на задоволення потреб споживачів загалом. Асортиментна політика торговельних підприємств передусім втілюється у формуванні переліку товарів до реалізації, однак містить й інші досить важливі компоненти: договірні взаємини з постачальниками, замовлення товарів, робота з наявними товарними запасами, виставка продукції у торговельному залі та мерчендайзинг, розроблення та впровадження маркетингових інструментів ефективного просування товарів [2, с. 162]. Відповідно, такими є основні теоретичні засади товарної політики супермаркетів.

В кожному магазині неможливо та економічно недоцільно забезпечити наявність усього торговельного асортименту товарів. Тому для кожного магазину повинен бути підібраний оптимальний асортимент товарів, який би дозволив, з одного боку, створити найкращі умови для покупців в процесі придбання товарів, а з другого – забезпечити рентабельність роботи супермаркету.

При розробці асортиментних переліків потрібно керуватися такими загальними вимогами:

- наявність в магазинах якнайширшого асортименту товарів, який допускається наявністю обігових коштів, обсягом товарообігу і нормативами товарних запасів, з включенням при цьому в асортимент випадкових товарів, що не відповідають призначенню і профілю магазину;

- надавати асортименту товарів необхідну стійкість і одночасно певну гнучкість, пристосовуючи його до змін попиту населення, сезонних коливань тощо;

- забезпечувати за допомогою відповідного підбору товарів умови для зростання товарообігу і підвищення ефективності роботи магазинів [3, с.300].

Установлений для кожного магазину асортимент товарів піддається постійним змінам під впливом виробництва товарів і купівельного попиту населення. Тому необхідно систематично вивчати ці зміни й урахувати їх для того щоб вчасно вносити необхідні корективи в

обов'язкові асортиментні переліки магазинів. При цьому одні товари можуть бути виключені з обов'язкового асортиментного переліку, інші — включені до нього.

Отже, розроблений для торговельних підприємств обов'язковий асортиментний перелік товарів сприяє кращому задоволенню попиту покупців, підвищенню відповідальності окремих торгових працівників за постійну наявність у продажу необхідних населенню товарів. Сутність планування, формування і управління асортименту і структури полягає в тому, щоб товаровиробник вчасно пропонував визначену сукупність товарів, які відповідають в цілому профілю його виробничої діяльності, найбільш повно задовольняли вимогам визначених категорій покупців. Розробка торговельною мережею асортиментної політики є початком перед формуванням асортименту, структури. Вона являє собою спрямовану побудову оптимальної асортиментної структури, товарної пропозиції, при цьому за основу приймаються, з одного боку, споживчі вимоги визначених груп (сегментів ринку), а з інших, – необхідність забезпечити найбільш ефективне використання торговельним підприємством сировинних, технологічних, фінансових і інших ресурсів для того, щоб реалізувати товар з низькими витратами.

Список використаних джерел:

1. Орлов А. В., Уралов А. И., Рубвальтер Д. А. Товары и услуги : *Проблемы управления*. Москва, 1990. 315 с.
2. Снегір'ова В. Роздрібний магазин. Управління асортиментом по товарних категоріях : підручник. Київ : Знання, 2010. 429 с.
3. Ушакова Н.М. Економіка торговельного підприємництва. Київ : 2012. 800 с.

ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННОГО БАНКІВСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Механчук Неля Миколаївна

студентка I курсу спеціальності „Фінанси, банківська справа та страхування”
освітнього ступеня „магістр”

Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. е. н., доцент Трещов М. М.

Початок третього тисячоліття ознаменувався широким впровадженням новітніх досягнень у сфері інформаційно комунікаційних та цифрових технологій у банківський бізнес. Необхідність зниження собівартості банківських послуг і прагнення банківських установ зайняти

провідні позиції на фінансових ринках стимулює їх до використання інноваційних технологій банківського обслуговування.

На сучасному етапі розвитку економіки найбільш поширеним способом обслуговування, який характеризується динамічністю, є електронний банкінг. Серед основних переваг електронного банкіngu для банківської установи – низька вартість трансакцій, цілодобове обслуговування, розширення клієнтської бази та каналів збуту, а також збільшення операційних та комісійних доходів.

Проте, поряд з очевидними перевагами електронний банкінг супроводжується появою додаткових ризиків у банківському бізнесі, які можуть призвести до значних фінансових втрат, як для банків, так і для їхніх клієнтів. За цих умов важливого значення набувають дослідження теоретичних та практичних засад управління ризиками електронного банкіngu для підвищення надійності електронного банківського обслуговування, а також формування стратегії інноваційного розвитку банків.

Україна, з метою усунення технологічного розриву з розвинутими країнами, на початку 2018 року розпорядженням Кабінету Міністрів України № 67-р схвалила „Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки”. Ця концепція передбачає здійснення заходів щодо впровадження відповідних стимулів для цифровізації економіки, суспільної та соціальної сфер, усвідомлення наявних викликів та інструментів розвитку цифрових інфраструктур, набуття громадянами цифрових компетенцій, а також визначає критичні сфери та проекти цифровізації, стимулювання внутрішнього ринку виробництва, використання та споживання цифрових технологій.

Натомість, країни Європейського Союзу вже протягом декількох років впроваджують власні „цифрові стратегії”. На сьогодні базовим орієнтиром для країн ЄС при побудові цифрової економіки є Цифровий порядок (2010), який визначив заходи щодо досягнення конкретних цілей до 2020 року. Важливою складовою Цифрового порядку ЄС виступає створення Єдиного цифрового ринку (Digital Single Market).

Сучасна українська банківська система перебуває на I етапі трансформації, який характеризується зміною традиційного банківського обслуговування у електронне банківське обслуговування (електронний банкінг). Єдиного уніфікованого підходу до визначення сутності поняття „електронний банкінг” на цей час не сформовано. Під поняттям „електронний банкінг”, розуміють інноваційний спосіб банківського обслуговування, за допомогою якого надаються традиційні банківські послуги, а також комунікаційні та інформаційні послуги через різні

автоматизовані форми (як в дистанційному, так і в не дистанційному режимі), які видозмінюються та вдосконалюються відповідно до розвитку інформаційних технологій.

Основними формами електронного банкінгу є такі: РС-банкінг, Інтернет-банкінг, мобільний банкінг, відеобанкінг, телебанкінг, термінали самообслуговування та АТМ. Розвиток форм електронного банкінгу пройшов певні етапи, що зумовило появу ефективних та зручних його інструментів, які корелюють із передовими досягненнями інформаційних технологій.

На цей час функціонує близько десяти форм електронного банкінгу. У процесі поетапного розвитку його форми видозмінювались відповідно до еволюції розвитку програмного інструментарію та технічних засобів, що забезпечують здійснення банківських операцій як дистанційним, так і не дистанційним способом. Послугу, які надаються через різні форми електронного банкінгу поділяють на три ключові групи: операційні, комунікаційні та інформаційні. Це дає можливість більш ефективно врахувати фактори ризиків, які притаманні електронному банківському обслуговуванню (рис. 1.).

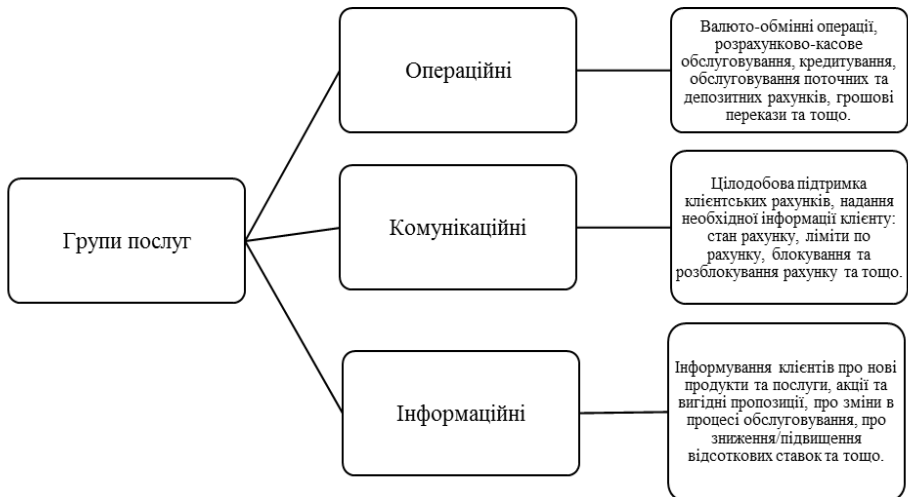

Рис. 1. Групи послуг, які надаються через різні форми електронного банкінгу

Кожна з форм електронного банкінгу характеризується як перевагами, так і недоліками, проте найбільшої популярності та розповсюдження в розвинутих країнах набули Інтернет-банкінг та мобільний банкінг. Саме ці форми дозволяють клієнтам цілодобово, з

будь-якої точки планети, у зручний для клієнта час контролювати стан рахунків та здійснювати широкий спектр банківських операцій. Проте існують й негативні наслідки використання цих способів надання банківських послуг, які можуть зашкодити клієнту та несприятливо відобразитися на стабільності функціонування банківської установи.

У процесі обслуговування клієнта через форми електронного банкінгу існує декілька чітких особливостей, які відрізняють його від традиційного банківського обслуговування:

- 1) віддаленість клієнта від банківської установи;
- 2) в процесі здійснення банківських операцій операціоністом виступає клієнт, а не кваліфікований співробітник банку (клієнтоопераціоніст);
- 3) рівень якості обслуговування повністю залежить від функціонування автоматизованих систем самообслуговування.

Ці три особливості розширюють профіль банківських ризиків при обслуговуванні клієнтів через форми електронного банкінгу.

Список використаних джерел:

1. Зубок М. І., Яременко С. М. Безпека банківської діяльності : підручник. Київ : КНЕУ, 2012. 473 с.
2. Домінова І .В. Теоретичні аспекти електронного банкінгу. *Глобальні проблеми економіки та фінансів* : збірник тез наукових робіт V Міжнародної науково-практичної конференції. Київ–Прага–Відень, 29 квітня 2016 року. Київ : Фінансово-економічна наукова рада, 2016. С. 13–16.

ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Пунгіна Марія Борисівна

студентка I курсу спеціальності „Фінанси, банківська справа та страхування”
освітнього ступеня „магістр”

Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини „Україна”

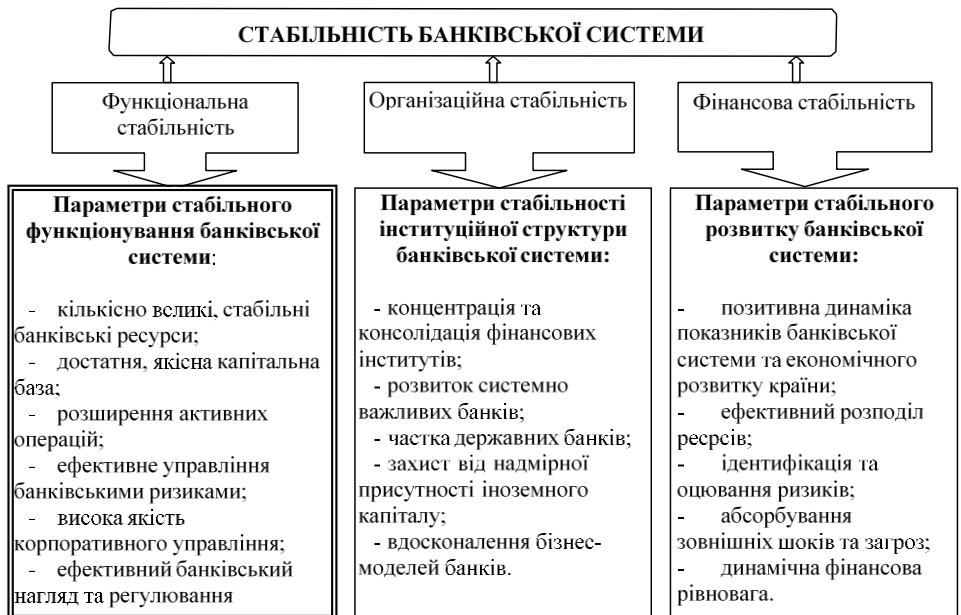
Науковий керівник: к. е. н., доцент Трещов М. М.

Макроекономічна нестабільність та монетарні деформації, пов'язані з недосконалістю інструментів та заходів реалізації монетарної політики, загострюють проблеми пошуку стабілізаційних механізмів банківської системи. Монетарна політика сама по собі не генерує фінансову стабільність, яка передбачає поєднання функцій стратегічного розвитку та антикризового регулювання банківської системи. Без забезпечення

фінансової стабільності банківської системи практично неможливо досягти основної цілі держави – сталого економічного зростання. Складність цього завдання зумовлює необхідність зміни основних підходів в операційній діяльності центрального банку та формування дієвого монетарного інструментарію, який безпосередньо впливає на рівень фінансової стабільності всієї банківської системи. За своїм функціональним змістом діючий монетарний інструментарій недостатньо дієвий у досягненні фінансової стабільності банків. Відтак пошук та обґрунтування шляхів підвищення дієвості монетарних інструментів у забезпеченні стабільної діяльності банківської системи залишається актуальною науковою та практичною проблемою.

Ознакою сучасної банківської системи є постійні флуктуації рівня стабільності, що негативно впливає на ділову активність та ефективну діяльність банків, їх конкурентоспроможність та розвиток. Стабільність банківської системи поєднує три складові: стабільність функціонування, організаційна стабільність (або інституціональна стабільність) та фінансова стабільність, що схематично зображено на рис. 1.

Рис. 1. Складові стабільності банківської системи

Для визначення зв'язку між характеристиками фінансової стабільності щодо здатності протидіяти поступовому нагромадженню внутрішніх та зовнішніх ризиків, збереження цільових параметрів економічного розвитку в умовах різких коливань ринкової кон'юнктури та здатності швидкого відновлення функціонування банківської системи у випадку втрати нею стійкості, проведено контент-аналіз таких суміжних понять, як „фінансова стійкість”, „фінансова вразливість (нестабільність)”, „фінансова безпека”, „фінансова криза”. На основі узагальнення наукових підходів до розуміння сутності понять „фінансова стабільність” та „фінансова стабільність банківської системи” запропоновано під „фінансовою стабільністю” розуміти такий стан фінансової системи, за якого вона здатна належним чином, навіть в умовах шоків, забезпечити ефективне виконання своїх функціональних повноважень з фінансового посередництва та здійснення платежів, а також протистояти негативному впливу кризових явищ на економіку.

Під „фінансовою стабільністю банківської системи” розуміти здатність системи та всіх її складових до усунення негативних впливів та шоків (внутрішніх і зовнішніх), забезпечуючи при цьому збереження всіх властивостей і коректне виконання функцій за певний проміжок часу. На відміну від існуючих, уточнене поняття дає можливість охарактеризувати фінансову стабільність банківської системи з позиції функціонального розвитку та враховує вплив зовнішніх факторів, в першу чергу системних ризиків.

З функціонального погляду стабільність банківської системи трактується як її здатність виконувати свої функції незалежно від впливу на її діяльність негативних факторів. Таке розуміння ігнорує силу негативного впливу. З погляду інституційної цілісності стабільність визначається як здатність банківської системи повертатися в рівноважний стан після впливу певних потрясінь. З погляду фінансової стабільності стабільність банківської системи передбачає динамічний розвиток зі збереженням, або мінімальними втратами основних характеристик банківської системи відповідно до економічних трансформацій, зовнішніх впливів та загроз. Тим самим стабільність визнає можливість банківської системи змінюватися з мінімальними втратами ресурсів, під впливом пов'язаного з нею об'єкта, у даному випадку економіки країни.

Список використаних джерел:

1. Коваленко В., Гаркуша Ю. Теоретичні та методичні підходи до оцінювання фінансової стабільності банківської системи. *Вісник НБУ*. 2013. №9. С. 35–40.
2. Шевчук В. В. Фінансова стабільність держави та її ознаки. *Фінанси, облік і аудит: зб. наук. Праць*. Київ : КНЕУ, 2013. С. 181–188.

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ БАНКОМ

Українець Алла Петрівна

студентка I курсу спеціальності „Фінанси, банківська справа та страхування”
освітнього ступеня „магістр”

Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. е. н., доцент Трещов М. М.

Банківський сектор України перебуває на стадії відновлення після однієї з найбільш масштабних фінансових криз в історії України 2013–2015 рр., – процес, що потребує перегляду існуючих стратегій розвитку, систем управління та планування діяльності, забезпечення конкурентоспроможності окремих банківських установ. Найбільш вразливим до цієї кризи та її наслідків виявився ринок роздрібних фінансових послуг України. Серед головних посткризових змін були різке падіння платоспроможного попиту боку населення на роздрібні послуги банків, загальне підвищення ризиків та зниження доходності роздрібногo бізнесу для банків, посилення конкуренції серед банків – учасників цього ринку. Одночасно ускладнення умов ведення бізнесу на ринку роздрібних фінансових послуг, забезпечення його ефективності та конкурентоспроможності, посилюється такими чинниками як глобалізація бізнесу, стрімкий розвиток новітніх технологій, широка доступність інформації про наявність і вартість усіх видів ресурсів, зростання конкуренції внаслідок масової появи небанківських провайдерів роздрібних фінансових послуг.

Водночас аналіз зовнішнього середовища, оцінка діяльності конкурентів, передбачення мінливості умов ведення банківського бізнесу, перш за все, на ринку роздрібних фінансових послуг, стають дедалі складнішими та малоефективними. Така ситуація обумовлює зростання ролі стратегічного планування, необхідності розробки стратегічних сценаріїв та планів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності та прибутковості банківських установ на цьому ринку. В умовах глобальної фінансової нестабільності та посилення конкуренції відповідного перегляду та переосмислення потребують підходи до стратегічного планування, його сутнісного змісту, мети та завдання, можливості та особливості застосування на рівні окремого операційного сегменту роздрібногo бізнесу банківських установ.

Створенню стратегій, спрямованих на подолання кризових явищ та підвищення конкурентоспроможності та прибутковості банків, заважають такі чинники як недостатнє застосування стратегічного

планування у банківському секторі, його обмежений інструментарій та інколи недостатнє визнання його ролі на рівні операційних сегментів роздрібногo бізнесу, які на відміну від інших сегментів мають менший потенціал розвитку та знижену прибутковість за кризових умов.

За умов глобалізації і прискорення темпів конкуренції стратегічне планування в банківській установі доцільно розглядати як процес розробки стратегії, спрямованої на підвищення конкурентних переваг банку та створення економічної доданої цінності для досягнення загальнокорпоративних цілей банку в межах загального стратегічного управління. Відмітними ознаками даного визначення є виокремлення чіткого спрямування процесу на забезпечення конкурентних переваг банківської установи; пов'язаності процесу забезпечення конкурентних переваг із загальними цілями банку; визначеності місця стратегічного планування у рамках більш широкого за змістом процесу стратегічного управління.

Аналіз сучасних підходів вітчизняних та іноземних учених до ієрархії стратегічного планування показує, що її побудова відповідно до організаційної структури банку неефективна (за сучасних умов та змін) та не відповідає теперішнім вимогам. У зв'язку з цим формувати ієрархію стратегічного планування запропоновано на основі структури фінансової відповідальності в банку, яка охоплює центри прибутку, центри витрат та центр загальної відповідальності. Застосування такого підходу забезпечить можливості для децентралізації прийняття стратегічних рішень, гнучкішого реагування на зміни у зовнішньому бізнес середовищі у режимі реального часу, а також слугуватиме платформою для дальшої оцінки впровадження стратегії кожним з вказаних рівнів.

Тенденції та сучасні вимоги до стратегічного планування передбачають його спрощення та адаптацію як внутрішнього процесу банку. З урахуванням особливостей формування бізнес-стратегії схема стратегічного планування діяльності банку на ринку роздрібних фінансових послуг, фактично має складатися з трьох укрупнених етапів: 1) виявлення джерел стійких конкурентних переваг, 2) визначення цілей та масштабів діяльності, що найбільше відповідатимуть тим конкурентним перевагам, що здатен забезпечити та утримувати банк на роздрібному ринку, 3) проектування ланцюга створення цінності, управління яким становить процес реалізації стратегії. Центральним етапом процесу створення стратегії банківської установи на ринку роздрібних фінансових послуг є визначення цілей банку в цьому сегменті та ідентифікація джерел конкурентних переваг для досягнення цих цілей.

Список використаних джерел:

1. Куць Н. В. Особливості стратегії банку на ринку роздрібних фінансових послуг. *Розвиток сучасних міжнародних економічних відносин: фінансово-економічні та соціальні чинники* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 23–24 вересня 2016 р. Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2016. С. 148–150.
2. Фінансовий ринок : підручник / М. А. Гапонюк, та ін. ; за заг. ред. проф. М. А. Гапонюка. Київ : КНЕУ, 2014. 419 с.

КОРПОРАТИВНІ ІНВЕСТИЦІЙНІ ФОНДИ НА РИНКУ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ

Шевчук Роман Олександрович

студент I курсу спеціальності „Фінанси, банківська справа та страхування”
освітнього ступеня „магістр”

Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. е. н., доцент Дrajниця С. А.

З часу свого виникнення інституту спільного інвестування (далі – ІСІ) перебувають в центрі уваги досліджень науковців, що не в останню чергу визначено динамічністю цих фінансових інституцій. Насамперед, зміни відбуваються в їх практичній діяльності, оскільки інструментарні та інституційні інновації, що притаманні сучасному фінансовому ринку, відповідним чином відображаються і на діяльності ІСІ.

Для ідентифікації місця корпоративних ІСІ у сучасній фінансовій інфраструктурі, на наш погляд, доцільно більш детально зупинитися на питаннях сутності фінансового посередництва, адже ключовими учасниками інституційної фінансової інфраструктури є саме фінансові інституції.

Найчастіше українські науковці ототожнюють поняття „фінансовий посередник” та „фінансова установа”. На підтвердження цього наведемо наступне визначення: „Фінансові посередники – фінансові установи, які функціонують відповідно до законодавства та надають специфічні, притаманні кожній з цих груп фінансові послуги, спрямовані на трансформацію власних, залучених і запозичених грошових коштів, а також надання інших фінансових послуг (кредитування, інвестування, послуги техніко-посередницького характеру), з метою одержання прибутку” [1].

В свою чергу, інші вітчизняні науковці стверджують: „Фінансові посередники – це сукупність фінансових установ (банків, страхових компаній, кредитних спілок, пенсійних фондів тощо), чії функції

полягають в акумуляції коштів громадян та юридичних осіб і в подальшому їх наданні на комерційних засадах позичальникам” [2].

Далі наведено і перелік фінансових установ: „банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг...” [3]. На наш погляд, він потребує актуалізації, оскільки (зважаючи на час прийняття Закону України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”) є застарілим та не враховує подальших змін у законодавстві. Зокрема, це стосується і ринку спільного інвестування – стосовно наведення серед його учасників інвестиційних компаній.

На підставі результатів одержаних у процесі аналізування теоретичної бази у сфері трактування поняття „інститути спільного інвестування”, доцільно стверджувати, що на сучасному етапі існує єдність поглядів щодо тлумачення цієї категорії.

Аналізуючи запропоновані трактування поняття „інститути спільного інвестування” згідно з Законом України та дослідженнями науковців у галузі інвестування, можна стверджувати, що на сучасному етапі більшість підходів до досліджуваної категорії містять характеристики, наведені у вітчизняному законодавстві. Зокрема, ІСІ наділяється функціями вкладання залучених коштів в різні активи з метою отримання прибутку.

Підсумовуючи аналіз ІСІ в контексті їх місця у складі фінансової інфраструктури, зазначимо наступне:

1. Інститути спільного інвестування є невід’ємною складовою інституційної фінансової інфраструктури, але при цьому модель спільного інвестування реалізована на сьогодні, дає підстави стверджувати про певну „дуальність” ІСІ як учасників фінансової інфраструктури.

2. Функціонування ІСІ полягає у здійсненні діяльності зі спільного інвестування – залученні за рахунок випуску різноманітних фінансових інструментів заощаджень інших економічних агентів та подальшому їх спрямуванні виключно за участі КУА у різноманітні реальні та фінансові активи на принципах єдиного портфеля.

3. ІСІ, як специфічні фінансові посередники за допомогою КУА та інших економічних агентів надають споживачам фінансових послуг численні переваги – зокрема, за рахунок ефекту масштабу, диверсифікації ризиків, професійного управління активами тощо.

4. За характером своєї діяльності ІСІ відносяться до посередників інвестиційного типу.

5. Ключовими інструментами ІСІ як складової інституційної фінансової інфраструктури є акції, інвестиційні сертифікати, за допомогою яких інвестиційні фонди залучають ресурси інших економічних агентів.

6. Діяльність ІСІ в межах фінансової інфраструктури обумовлює їх взаємодії зі суб'єктами, що функціонують на інших рівнях: по-перше, управлінському через систему державного регулювання спільного інвестування; по-друге, обслуговуючому – через обов'язкову передачу частини функцій з управління активами та зберігання активів іншим особам та добровільне споживання ряду фінансових послуг.

З врахуванням викладеного вище, інститути спільного інвестування можна визначити як фінансових посередників інвестиційного типу, які є складовою фінансової інфраструктури економіки і за рахунок різноманітного інструментарію залучають ресурси з їх подальшим інвестуванням виключно через КУА на принципах єдиного портфеля з обов'язковою взаємодією з іншими учасниками управлінської та обслуговуючої фінансової інфраструктури. Більше того, можна стверджувати, що за рахунок чітких вимог до зберігання активів та управління ними створена у світі модель спільного інвестування має стимулюючий характер для усієї фінансової інфраструктури.

На наш погляд, саме така позиція найбільш повно відображає місце інвестиційних фондів у сучасній фінансовій інфраструктурі, підкреслює природу таких фінансових посередників. В той же час, в контексті такого визначення виникає потреба в аналізові класифікаційних ознак спільного інвестування.

Список використаних джерел:

1. Банківська енциклопедія / Арбузов С. Г., Колобов Ю. В., Міщенко В. І., Науменкова С. В. Київ : ЦНД НБУ, 2011. 504 с. URL : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=112997>.
2. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник. Київ, 2007. 1072 с. URL: <http://cyclop.com.ua/content/view/1497/1/>.
3. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.

ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Янковий Богдан Вікторович

студент I курсу спеціальності „Фінанси, банківська справа та страхування”
освітнього ступеня „магістр”

Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини „Україна”

Науковий керівник: к. е. н., доцент Приступа М. І.

Фінансові ресурси займають особливу позицію в управлінській сфері діяльності, адже саме від її якісного втілення залежать безперервність процесу виробництва та реалізації продукції, ліквідність підприємства, його платоспроможність і рентабельність.

Проаналізувавши наведені в економічній літературі класифікаційні дефініції фінансових ресурсів, можемо сформулювати власне їх визначення: фінансові ресурси підприємства – це наявні в розпорядженні підприємства кошти, які призначено для здійснення витрат на розширене відтворення, виконання фінансових зобов’язань перед фізичними та юридичними особами, економічного стимулювання.

Доцільно також визначити, що ж являє собою управління фінансовими ресурсами. Зокрема, тут мається на увазі інструментарій, методика, форми створення і реалізування управлінських рішень щодо процесів формування, розподілення і застосування фінансових ресурсів з метою одержання стійких фінансових результатів й високої ефективності діяльності підприємства.

Саме ефективність управління фінансовими ресурсами підприємства впливає на його спроможність бути успішним на ринку. Грамотно спланований і втілений менеджмент являється обов’язковою запорукою успішної діяльності підприємства за умов жорсткого ділового конкурсування.

Цілком справедливим є те, що висока ефективність системи управління фінансовими ресурсами проявляється не тільки у злагодженості роботи менеджерів та виконавців, але і у налагодженості алгоритму взаємовідносин на всіх рівнях управління [1, с. 26].

В сучасному глобальному та динамічному світі управління фінансовими ресурсами підприємства напряму залежне від використання системного підходу і новітніх технологій базуючись на наявних можливостях. Для удосконалення управління фінансовими ресурсами на сучасних підприємствах варто грамотно здійснювати реструктуризацію методів і способів формування, розподілу та використання фінансових ресурсів.

Вдосконалення управління фінансовими ресурсами підприємства може розглядатися в якості одного із основних чинників зростання результативності будь-якої виробничо-господарської діяльності. Головна направленість вдосконалення управління фінансовими ресурсами має заключатися у оптимізуванні застосування ресурсів підприємства. Здійснення кожної окремої задачі задля втілення запланованої цілі повністю залежне не тільки від системи організації виконання рішень, але й від системи методів і прийомів, які використовують для прийняття управлінських рішень.

Процедура планування структури фінансових ресурсів включає дві складові: оптимізування відношення частки боргового фінансування і власних коштів і вибір конкретних фінансових інструментів для залучення фінансових ресурсів. Система функціонування фінансових ресурсів пов'язана також із прийняттям рішень відносно раціональної структури засобів підприємства, тобто визначення напрямів фінансування [2].

Вдосконалення системи управління фінансовими ресурсами являється одним із ключових чинників максимізації результативності виробничо-господарської діяльності, від нього залежить стабільне функціонування, динамічний розвиток, позиція підприємства на ринку тощо. За таких умов, при управлінні фінансовими ресурсами підприємства ефективним виявляється застосування системного підходу, що підпорядкований загальній меті розвитку підприємства та визначає доцільність управлінського рішення залежно від ситуації, яка виникає під впливом внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства.

Список використаних джерел:

1. Стасюк Г. А. Фінанси підприємств: навчальний посібник. Херсон : Олді-плюс, 2004. 478 с.
2. Траченко К. Р. Вдосконалення системи управління фінансовими ресурсами підприємства *Матеріали XLVI науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ*, Вінниця, 22-24 березня 2017 р. URL : <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-fm/all-fm-2017/paper/view/1958>.

Секція VI.

МОЛОДЬ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

ПРИНЦИПИ ВЕДЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ КАДРОВОГО ДІЛОВОДСТВА В ПРИВАТНОМУ ПУБЛІЧНОМУ АКЦІОНЕРСТВІ

Віт Ольга Геннадіївна

студентка I курсу спеціальності „Інформаційна, бібліотечна та архівна справа”
освітнього ступеня „магістр”

Білоцерківського інституту економіки та управління Університету „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Лучко Ю. І.

Будь-яка сучасна виробнича організація являє собою складну соціотехнічну систему, в якій чітко виділяються матеріально-речовий і людський фактори розвитку виробництва. Підвищення ролі соціальної складової виробництва обумовило якісні зміни систем управління і знайшло відображення у нових формах і методах роботи з персоналом.

В умовах ринкового господарювання персоналу організації притаманний високий динамізм розвитку. Він проявляється не тільки в прискоренні процесу оновлення професійних знань, навичок, але й у постійному зростанні ролі професійно важливих ділових якостей працівників. Освіта, кваліфікація та рівень розвитку професійних здібностей виступають сьогодні основними якісними характеристиками персоналу. На практиці ці характеристики не завжди відповідають потребам та вимогам виробництва. Отже, для формування конкурентоспроможного кадрового потенціалу необхідно постійно проводити заходи щодо вдосконалення розробки та реалізації кадрової політики, підвищення ефективності діяльності служб управління персоналом в організації.

Введення кадрового діловодства надзвичайно трудомісткий та тривалий процес. Його ведення вимагає моніторингу та чіткого дотримання Кодексу законів про працю України, адже будь-яке відхилення від нього може призвести до адміністративної або кримінальної відповідальності.

Кожен роботодавець стикається з організацією праці та регламентуванням даних процесів. Тому важливо приділяти особливу увагу принципам ведення кадрового діловодства та організації кадрового діловодства [2].

Організаційна структура та чисельність персоналу кадрової служби залежить від специфіки та масштабів діяльності організації і визначається переліком наданих функціональних обов'язків. Великі організації створюють, як правило, потужні підрозділи, що займаються досить широким спектром кадрових питань. Наприклад, до служби

персоналу великої компанії можуть входити від-діли, групи, сектори, окремі працівники підібрані за функціональним принципом (відділ кадрів, відділ стимулювання та оплати праці, сектор навчання та розвитку персоналу, інженер з техніки безпеки, психолог).

В організаціях з невеликим трудовим колективом підрозділ з управління персоналом може взагалі не створюватись, а питаннями роботи з кадрами опікується або перший керівник особисто або уповноважена ним особа. Хоча слід зазначити, що досить часто трапляються ситуації, коли керівники, особливо приватних фірм, не приділяють належної уваги проблемам формування та розвитку персоналу. Тому відмовляються від створення служб персоналу не з об'єктивних причин, а намагаючись зекономити фінансові ресурси організації. Як правило, в таких випадках обов'язки управління персоналом, перекладаються на фахівців іншого профілю: юристів, бухгалтерів, офіс-менеджерів [1].

В зв'язку з цим вдосконалення діяльності служб персоналу в сучасних умовах має передбачати наступні напрями роботи:

1. Забезпечення комплексного вирішення завдань якісного формування та ефективного використання кадрового потенціалу підприємства.

2. Перехід від адміністративно-паперових методів управління кадрами до науково-обґрунтованих процедур підбору, оцінки та розподілу кадрів, що вимагає від фахівців кадрових служб знань та навичок психологічного тестування, соціологічного дослідження та інших сучасних технологій.

3. Широке впровадження прогресивних методів підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації персоналу. В сучасних умовах досить актуальною є проблема випереджаючої підготовки робітників та спеціалістів для освоєння нової техніки та технології, що вимагає від кадрових служб розробки перспективних планів формування трудового колективу.

4. Організацію системної роботи з керівними кадрами, яка має базуватись на таких організаційних формах як планування ділової кар'єри, ротаційне пересування керівників, навчання на курсах підвищення кваліфікації, стажування на провідних підприємствах. У цій сфері надзвичайно важко вчасно контролювати та аналізувати зміни в законодавстві нашої країни. Ще важче змінювати принципи та організацію роботи під всі зміни. Як наслідок невчасно поміченої статті чи нового закону на товариство чекає низка перевірок, адміністративних штрафів та навіть кримінальна відповідальність [2].

Також потрібно розуміти всю важливість посадових обов'язків. Тому слід чітко поділити робочі процеси та контролювати виконання усіх поставлених задач.

Для прикладу, робочі процеси можна поділити на:

- підготовку первинної кадрової документації;
- оформлення кадрових документів;
- ведення кадрового обліку;
- підготовка та подання усіх необхідної звітів усіх відповідних служб;
- моніторинг ключових фінансових труднощів;
- ведення особових справ працівників та інше [3].

Сучасне виробництво неможливо уявити без новітніх технологій, які дозволяють значно полегшити обмін інформацією. Електронна пошта, наприклад, дає змогу відправляти документи в різні організації не зважаючи на існуючі кордони, факсимільний зв'язок забезпечує швидкий та надійний спосіб ведення переговорів, робота з мережею Internet відкриває доступ до значних інформаційних масивів.

Комп'ютеризація кадрового діловодства є однією з основних умов раціональної організації діловодних процесів в організації, засобом підвищення ефективності діяльності кадрових служб, фактором зростання продуктивності та оперативності праці менеджерів [2].

Склад програмного та технічного забезпечення залежить від конкретних умов організації діяльності підприємства, а саме від розмірів виробництва, чисельності персоналу, організаційної структури апарату управління, масштабності документообігу, потреб в оперативній та ретроспективній інформації, ступеня централізації робіт з документами тощо.

Механізація та автоматизація кадрового діловодства повинні здійснюватися на підставі впорядкування системи документування управлінської діяльності, уніфікації й скорочення кількості форм документів, які створюються в організації. Впроваджувати комп'ютеризацію необхідно на всіх етапах діловодства, починаючи з підготовки документів, їх копіювання, оперативного розмноження, експедиційної обробки, реєстрації та пошуку, швидкого транспортування, закінчуючи контролем виконання та надійним зберіганням документації [2].

Отже, в кадровому діловодстві велику роль відіграє актуальна інформація, вчасний моніторинг змін на законодавчому рівні, аналіз та контроль організації кадрового діловодства, а саме виконання поставлених задач перед кадровиком. Тому, що кінцева ціль – це чітко

організована робота трудових відносин на підприємстві між роботодавцем та робітником.

Список використаних джерел:

1.Боровський В. Н., Прадун В. П., Друзін Р. В. Діловодство в банківських установах : навч. посібн. / за заг. ред. к.е.н., проф. Боровського В. Н. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 224 с.

2.Кадрова служба та кадрове діловодство. URL : <http://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/8468/4/5%20%D0%93%D0%9B%D0%90%D0%92%D0%90.pdf> (дата звернення : 15.03.2019).

3.Усе про кадрове діловодство : метод. посібник / Є. Авер'янова та ін. Донецьк : Баланс-Клуб, 2009. 128 с.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЛОВОДСТВА В УСТАНОВІ

Данчук Назар Юрійович

студент I курсу спеціальності „Документознавство та інформаційна діяльність”
освітнього ступеня „магістр”

Вінницького соціально-економічного інституту Університету „Україна”,

Науковий керівник: к.філол.н., доцент Дика Л. Л.

Соціально-економічні процеси, які відбуваються у сучасному суспільстві не можливі без управління, яке є важливим чинником для забезпечення якісного функціонування державної влади та органів місцевого самоврядування. Забезпечити належний рівень управління допомагає документування. Тому необхідне створення оптимальних умов для всіх видів робіт з документами на всіх етапах опрацювання документів – від моменту створення чи одержання документа до його знищення або відправлення на архівне зберігання [3, с. 23].

З кожним роком спостерігається збільшення обсягу інформації, що призводить і до збільшення нових документаційних потоків – внутрішніх, вхідних, вихідних. Рациональне функціонування діловодства в установі, яке охоплює питання документування та організації роботи з документами у процесі виконання управлінських дій, покладено на службу діловодства.

Організація діловодства істотно впливає на оперативність, економічність і надійність функціонування апарату управління установи, культуру праці управлінського персоналу.

Організація діловодства умовно ділиться на дві частини:

- забезпечення своєчасного і грамотного створення документів ;

- організація роботи з документами: одержання – передача, обробка, облік, реєстрація, контроль, зберігання, підготовка до архіву, знищення [2, с. 46].

Діловодство є важливою складовою роботи кожної установи, у процесі якого беруть участь усі працівники установи: одні створюють документи. Інші забезпечують їх передачу, ще інші керуються цими документами у своїй практичній діяльності [3, с. 27].

Особливості організації сучасного діловодства полягають, насамперед, у переведенні його на державну мову, широкому застосуванні комп'ютерних систем оброблення та друкування документів, також необхідності дотримання вимог чинних державних стандартів у цій галузі. Слід зазначити, що саме державні стандарти відіграють важливу роль у організації діловодства.

Щодо стандартів і нормативної бази діловодства, то головним джерелом діловодства є Конституція України, на другому місці є закони і підзаконні нормативні акти, а головним стандартом є ДСТУ 4163-2003. Наступні за значенням нормативними документами є різні положення, правила, інструкції, статuti та інші акти, затверджені постановами Верховної Ради. Особлива роль належить нормативним актам міністерств, відомств (накази, положення, інструкції) [1, с.18].

Типова інструкція з діловодства встановлює загальні правила документування управлінської діяльності міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, і регламентує порядок роботи з документами з моменту їх створення або надходження до відправлення або передачі в архів установи.

Порядок руху документів в організаціях не завжди продуманий – багато документів проходять довгий і заплутаний шлях від створення чи отримання до виконання, ряд операцій з ними дублюється, а деякі з них при більш ретельному аналізі взагалі виявляються непотрібними.

У роботі з документами не повинно бути дублювання, тобто кожна операція з документом має виконуватись тільки один раз, – це один з найголовніших принципів організації діловодства [1, с. 26].

Практика діловодства сформувала ще такі основні принципи раціональної організації документообігу:

- рух документів повинен бути прямим, тобто слід обирати маршрути за принципом одноразового перебування документа в одному структурному підрозділі або у одного виконавця.

- перебування документа в інстанції повинно бути строго зумовлено необхідністю його опрацювання і відповідати організації і технології праці закладу.

- різноманітні операції для опрацювання документа слід виконувати паралельно, щоб скоротити час його перебування у сфері діловодства і підвищити оперативність виконання. Наприклад, якщо у виконанні документа повинні брати участь кілька осіб, документ слід копіювати і одночасно передавати копії всім виконавцям.

- копії з документа виготовляють після його розгляду керівником і написання резолюції. Кількість копій відповідає кількості виконавців; оригінал передається відповідальному виконавцю, якому у встановлені терміни передаються і виконані копії [2, с. 58].

Таким чином, можна сказати, що діловодство є важливим інструментом впливу на процеси та результати діяльності установи, а також одним із визначальних чинників забезпечення функцій управління, тому потребує належної організації та дотримання всіх правил і вимог.

Список використаних джерел:

1. Діденко А. Н. Сучасне діловодство.- Київ : Либідь, 2001. 379 с.
2. Зубенко Л. Г. Ділові папери в менеджменті.- Київ : Екс об, 2003. 386 с.
3. Палеха Ю. А. Управлінське документування. Київ : Видавництво Європейського університету. 2003. 645 с.

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНА СИСТЕМИ ЯК СКЛАДОВА УПРАВЛІНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Дуняк Оксана Іванівна

студентка I курсу спеціальності „Документознавство та інформаційна діяльність”
освітнього ступеня „магістр”

Білоцерківського інституту економіки та управління Університету „Україна”,

Науковий керівник: к.пед.н., Лучко Ю. І.

В умовах сучасного розвитку комунікаційних каналів в усіх вузлах інформаційної інфраструктури складної соціальної системи концентруються, переробляються великі інформаційні потоки з метою прийняття соціально значущих управлінських рішень, в основі яких лежить та чи інша модель інформаційно-комунікативного процесу [1, с. 18].

Здійснення комунікацій у складних соціальних системах – це процес, необхідний для будь-якої управлінської дії. Комунікаційний процес – це обмін інформацією між двома або більшою кількістю людей. Основні функції комунікаційного процесу полягають у досягненні соціальної спільності при збереженні індивідуальності кожного її

елемента. Основна мета комунікативного процесу – забезпечення розуміння інформації, що є предметом обміну, тобто повідомлень.

Зазначимо, що процес комунікації у будь-якій організації (установі, на підприємстві) – це спілкування, передача інформації від людини до людини в процесі певної діяльності. Саме завдяки комунікації досягається довіра і взаємосприйняття поглядів. Якщо усунути комунікацію, то організація перестане бути керованою, її діяльність набуває хаотичного, нескоординованого характеру.

Джерелами будь-якої інформації є передбачені або встановлені законом носії інформації: документи та інші носії інформації, які є матеріальними об'єктами, що зберігають інформацію, а також повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи [2, с. 52].

Інформаційне забезпечення покликане задовольняти всі потреби управління процесами, які відбуваються у соціально-економічній системі. Інформаційний процес необхідний як неодмінна умова роботи сучасної техніки, як засіб підвищення якості робочої сили, а відтак як передумова успішної організації самого процесу виробництва та діяльності підприємства.

Управління як інформаційний процес складається з обміну інформацією між органом управління, керованим об'єктом і зовнішнім середовищем. Стрижнем науково обґрунтованого управління є своєчасна і повна інформація про ситуацію, в якій приймається рішення, про шляхи його реалізації, про цілі управління та можливі наслідки.

Директивна інформація забезпечує єдність управління, законність правових дій керівника, вона регламентує діяльність керівника з позиції законності.

Науково-технічна інформація прискорює практичне використання економічних законів ринкової економіки, сприяє організації виробництва, праці та управління підприємством.

Економічна інформація показує стан господарської діяльності організації та її ефективність, вона характеризує зміни трудового процесу, витрати дієвої праці у кожному структурному підрозділі підприємства.

Організаційно-нормативна – це засоби впливу на управляючу систему шляхом регламентування діяльності при виконанні завдань управління, встановлення норм і нормативів на виконання окремих трудових операцій [5, с. 28].

Здійснення комунікацій – це зв'язуючий процес, необхідний для кожного управлінського дійства. Існує думка, що ефективно працюючі керівники – це ті, хто досяг успіхів у налагодженні комунікацій.

Організація комунікацій сприяє, з однієї сторони, підвищенню продуктивності праці, а з іншої – досягненню задоволеності в груповій взаємодії. У широкому розумінні комунікація не тільки сприяє інтелектуальному розвитку особистості, але й представляє собою засіб управління соціальною групою. Основним призначенням системи комунікацій підприємства є забезпечення необхідного і достатнього інформаційного обміну між структурними елементами організації. При цьому повинна забезпечуватись достатня швидкість обміну інформацією, мінімальні втрати та спотворення повідомлень і необхідний рівень захисту конфіденційних даних. Система комунікацій повинна бути забезпечена вхідними ресурсами, технологіями та взаємодіями між внутрішніми елементами [3, с. 12].

Комунікаціями (спілкуванням) пронизана вся система управління організацією. Метою комунікації є розуміння, осмислення переданої інформації. Для цього інформація має бути достовірною, своєчасною, повною і релевантною.

Вимоги до інформації неоднакові на різних стадіях процесу управління. Так, при постановці цілей значення має обсяг інформації, наукова і технічна її новизна, повнота. При оцінці ситуації – структура інформації, що дає можливість використати системний підхід для аналізу ситуації. При розробці управлінських рішень – її своєчасність, повнота, можливість автоматизованої обробки [4, с. 180].

Головною вимогою до інформації є її достатність, тобто подання тільки суттєвих відомостей для виконання завдань управління. Достатність інформації забезпечує можливість вибору рішення, підвищує ефективність управління за рахунок обґрунтованості рішень, скорочує час на їх розробку і прийняття, зменшення витрат на збір і обробку відомостей. Відбір суттєвої інформації полегшується чітким формулюванням змісту завдань управління. Надлишкова інформація підвищує якість наступних управлінських рішень, але вимагає великих витрат часу для її передачі й аналізу. Недолік інформації ускладнює вироблення правильного рішення [2, с. 69].

Вірогідність інформації – це показник відповідності отриманих відомостей реальним. Чим менше ланок бере участь у передачі інформації, тим вона достовірніша. Перекручування може відбуватися з об'єктивних і суб'єктивних причин.

Цінність інформації може розглядатися з двох позицій: цінність для одержувача по відношенню до майбутньої прибутковості (споживча цінність) і цінність з погляду понесених витрат.

Насиченість інформації – це співвідношення корисної і фонові інформації. Фонова інформація необхідна для кращого сприйняття корисної інформації через поліпшення емоційного настрою, зосередження уваги, підкреслення цінності. Якщо фонові інформації немає, то інформація сприймається як „суха” [2, с. 51].

Відкритість інформації характеризує можливість її надання різним групам людей. Секретна інформація надається тільки обмеженому колу працівників підприємства. Конфіденційна інформація може бути передана досить широкому колу працюючих, але за умовою її збереження в секреті від працівників інших підприємств.

Своєчасність надходження інформації важливе значення для ефективного функціонування системи управління. Часткова інформація, одержана своєчасно, значно корисніша для управління, ніж повна інформація за всією фірмою, яка одержана із запізненням [2, с. 52].

Отже, головною категорією комунікаційно-інформаційного підходу є поняття „інформація”, „інформаційне суспільство”. Інформація, що передається в суспільстві, називається соціальною. Інформація відіграє важливу роль як у життєдіяльності окремої особистості, так і розвитку та функціонуванні підприємства, організації, установи тощо.

Список використаних джерел:

1. Демчина Л. І. Документально-інформаційні комунікації : навч. посіб. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2011. 121 с.
2. Захарова І. В. Документально-інформаційні комунікації : метод. посіб. Черкаси : Східноєвропейський ун-т економіки і менеджменту, 2011. 31 с.
3. Каймакова М. В. Коммуникации в организации : учебн. пособ, текст лекций Ульяновск : УлГТУ, 2008. 73 с.
4. Мандзюк М.М. Теоретичні рекомендації щодо вдосконалення управління внутрішньоорганізаційними комунікаціями. *Управління розвитком*. 2011. № 4 (101). С. 180–182.
5. Немец К. А. Информационное взаимодействие природных и социальных систем. Харків, 2005. 165 с.
6. Палеха Ю., Оксіюк О., Мурейко Н. Документально-інформаційні комунікації : навч. посіб, Київ : Ліра-К, 2016. 386 с.

ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Качуровська Наталія Валеріївна

студентка I курсу спеціальності „Документознавство та інформаційна діяльність”
освітнього ступеня „магістр”

Вінницького соціально-економічного інституту Університету „Україна”,

Науковий керівник: к.філол.н., доцент Дика Л. Л.

Основою діяльності будь-якої установи є робота з інформацією – її отримання, опрацювання, прийняття рішень та їх виконання. Інформація може бути бездокументною (усною) і документованою, тобто зафіксованою на будь-якому матеріальному носіїв інформації (паперовому, електронному тощо). Система документації, що забезпечує виконання функцій управління, називається управлінською [2, с. 8]. Процес фіксації інформації, тобто створення документів, іменується документуванням управлінської діяльності. При цьому запис інформації на різних носіях (створення документів) здійснюється за встановленими правилами документування.

Управлінська діяльність знаходить своє відображення в документах, за допомогою яких здійснюються різноманітні функції: матеріально-технічне забезпечення, ціноутворення, організаційно-розпорядчі тощо. Загальна і найбільш характерна властивість усіх документів полягає в тому, що вони є джерелами або носіями інформації. Тому документи широко використовуються у повсякденній діяльності будь-якого підприємства, організації, установи, закладу тощо. Як носії інформації, вони сприяють поліпшенню внутрішньої організації підприємства чи установи, служать підставою для прийняття рішень, узагальнень, довідково-пошукової роботи [4, с. 56].

Документи мають ще ряд інших важливих властивостей, що становить цінність для управління. Вони є засобом свідчення, доведення певних фактів і, отже, мають велике правове значення. Крім того, документи усе більшою мірою служать матеріалом для обробки та одержання необхідної інформації.

Документування управлінської інформації та організація роботи зі службовими документами є одним із основних складових діяльності будь-якої організації, установи, фірми. На сучасному етапі розвитку суспільства в цілому та удосконалення управлінської діяльності ці процеси реалізуються із врахуванням впровадження новітніх інформаційних технологій, таких як: систем електронного документообігу, методів інформаційного забезпечення керування,

моніторингу, методів інформаційного забезпечення керування документаційними процесами відповідно до чинних національних стандартів [4, с. 61].

Оскільки на процеси, що охоплюються поняттям діловодства, останнім часом впливає застосування нових інформаційних технологій, методів інформаційно-документаційного забезпечення управління, то діловодна діяльність, що спрямована на прийняття, документування та реалізацію управлінських рішень, набуває більш широкого змісту.

Документаційне забезпечення управління – важлива складова діяльності будь-якої установи, організації, підприємства. Ведення діловодства й організація документообігу відіграють важливу роль у конкурентоспроможності сучасних підприємств, яка залежить не лише від їх технічної оснащеності, а й від документаційного фактору.

Документаційна діяльність організації охоплює всі процеси з підготовки, складання, погодження та оформлення документів. Зафіксована в документах інформація становить основу будь-якого напряму роботи в будь-якій галузі [1, с. 64].

Досить важливим для управлінської діяльності є юридичне значення документів, тому що вони є формою вираження права.

Кожен практичний працівник право ділової сфери постійно працює з різними документами і складає їх. Робота з документами входить до функціональних обов'язків як керівників, так і підлеглих працівників.

Документування управлінської діяльності – це сукупність дій, що здійснюються органами управління щодо створення та використання документів. Воно створюється за Типовою інструкцією з діловодства, яка визначає порядок ведення загального діловодства. Діловодство, що містить таємну інформацію з обмеженим доступом, визначається спеціальними нормативно-правовими актами.

Підставою для створення документів у праводіловій сфері є потреба засвідчення наявності та змісту управлінських дій, передавання, зберігання і використання інформації протягом певного часу або постійно [4, с. 38].

Управлінські документи можуть виконувати різні дії: вони підтверджують чи фіксують факти, події, зв'язок; інформують, дозволяють чи забороняють здійснювати різні дії. Незалежно від характеру інформації, яка в них міститься, спрямовані на регулювання й упорядкування відповідних суспільних відносин. Офіційність управлінських документів підтверджується відповідними підписами, печатками, бланками тощо.

Багатоманітність управлінської діяльності, єдність та взаємозв'язок, притаманні управлінню форми і методи керівництва, а також види зворотного впливу об'єктів управління на функції суб'єктів – усе це відображається у документах, за допомогою яких реалізуються певні рішення.

Управлінські документи мають такі особливості:

- 1) створюються і використовуються органами управління відповідно до встановленої компетенції і поставлених завдань;
- 2) є засобом закріплення функцій органів управління;
- 3) містять, як правило, інформацію правового і довідкового характеру, що відображає природу виконавчої та розпорядчої діяльності;
- 4) процес їх створення, форма та зміст регулюються правовими нормами, що надає їм загального значення та обов'язкового виконання [1, с. 65].

Документування управлінської діяльності охоплює всі процеси, інформація про які фіксується на різних носіях і оформлена за встановленими правилами, необхідними для здійснення управлінських дій.

Склад управлінських документів визначається компетенцією й функціями організації, порядком вирішення питань, обсягом і характером взаємозв'язків з іншими організаціями. Єдність правил документування управлінських дій на всіх рівнях управління забезпечується застосуванням Державної системи документаційного забезпечення управління та уніфікованих систем документації [3, с. 26].

Отже, управлінське документознавство сконцентроване на студіюванні процесів створення та обігу документів в установі, які містять управлінську інформацію. Якщо документування в цілому – це процес створення документів, то документування управлінської інформації – це процес створення службових документів, змістом яких є управлінська інформація.

Список використаних джерел

1. Корж А.В. Документознавство. Зразки документів правділової сфери : навч. посібник. Київ : КНТ, САММІТ-КНИГА, 2011. 372 с.
2. Скібіцька Л.І. Організація праці менеджера. навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 360 с.
3. Сібіцька Л. І. Діловодство : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2006. 224 с.
4. Швецова-Водка Г.М. Документознавство: навч.посіб. Київ : Знання, 2007.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В АРХІВАХ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Кліпацька Оксана Іванівна

студентка I курсу спеціальності „Інформаційна, бібліотечна та архівна справа”
освітнього ступеня „магістр”

Білоцерківського інституту економіки та управління Університету „Україна”

Науковий керівник: к.пед.н. Лучко Ю. І.

Одними з головних характеристик сьогодення є стрімке зростання темпів глобалізації, що розпочалося ще у ХХ ст. та перехід до постіндустріального інформаційного суспільства. Найвагомим фактором розвитку сучасного суспільства стає інформація. Інформація та інформаційні ресурси постають поруч і навіть випереджають за своєю значущістю такі найважливіші види ресурсів сучасного суспільства як матеріальні та енергетичні. Саме інформація у періоди активних перетворень стає найважливішою для людства і є основним аргументом перед викликами сучасності, перспективним фактором суспільного розвитку.

Розвиток інформаційного суспільства в Україні та впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери суспільного життя і в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування визначається одним із пріоритетних напрямів державної політики сьогодення.

Значною часткою інформаційних ресурсів, за твердженням науковців, є документи, що зберігаються в архівах, музеях, бібліотеках, банках даних тощо. Відтак за умови переходу до інформаційного суспільства створюється нове розуміння архіву як суб'єкта інформаційних процесів. Основне завдання діяльності архівів таким чином полягає не лише обліку та зберіганні архівних документів, але – в розповсюдженні ретроспективної, поточної інформації в просторі й часі. Архіви, постійно здійснюючи інформаційну діяльність з метою забезпечення суспільства ретроспективною інформацією, створюють і забезпечують умови для всебічного використання відомостей, що містяться в документах Національного архівного фонду [1].

Проблеми актуалізації архівних інформаційних ресурсів в Україні, використання новітніх форм репрезентації архівної інформації, досліджували українські науковці Г. Боряк, А. Кисельова, І. Матяш, Н. Меньківська, К. Новохатський, Л. Юдіна та ін.

Основною метою реалізації пріоритету архівних установ України в напрямку підтримки та розвитку національної ідентичності, як зазначено у річному звіті Державної архівної служби за 2017 р., є “наближення

діяльності архівних установ до потреб громадянського суспільства шляхом розширення доступу до архівних документів, запровадження сучасних інформаційних технологій, зокрема й з надання архівних електронних послуг користувачам, підготовки збірників документів, монографій, біографічних та довідкових видань, створення системи інформаційних ресурсів, інтегрованої у світовий інформаційний простір” [4].

Головною функцією архівної справи “як складової документно-інформаційної сфери життя суспільства є посередництво між утворювачами і споживачами ретроспективної документної інформації” [2]. А відтак, – основними процесами в архівній справі є фізичне збереження архівних документів, облік та забезпечення доступу (безпосереднього та інтелектуального) до них.

На нинішньому етапі розвитку архіви все більше набувають рис інформаційної системи, визначають власні інформаційні ресурси як організаційно впорядковані сукупності ретроспективних документів у традиційній та електронній формі, функцією яких є зберігання, пошук та видавання архівної інформації.

Розвиток інформаційного суспільства докорінно змінює умови розвитку архівної справи, вимагає трансформації окремих напрямів науково-практичної діяльності архівних установ, розвитку відповідних положень архівознавства, узгодження теоретичних та практичних складових науково-інформаційної діяльності архівів, формування власної документально-інформаційної інфраструктури та інформаційну підтримку державотворчих процесів, соціальної сфери суспільства, української науки та культури [1].

Відмова від ідеологічних чинників як фізичного, так і інтелектуального доступу до інформації сприяє зростанню темпів формування архівних електронних ресурсів в Україні, розвитку системи документальних комунікацій, прискорення темпів обігу інформації у світових мережах, виникають нові форми організації документів, зокрема веб-сайти, електронні архіви, разом з тим ускладнюються система регулювання сфери інформатизації.

Формування Інтернет ресурсів історико-культурної спадщини, можливості створення електронних колекцій історичних джерел, архівних публікацій, інтенсифікація використання ресурсів є одночасно важливим завданням історичної науки, спрямованим на розробку критеріїв формування таких ресурсів джерел, організацію інтелектуального доступу до них та розповсюдження. Саме в контексті розвитку відкритого суспільства варто характеризувати діяльність архівів України в плані репрезентації архівних інформаційних ресурсів в мережі Інтернет, зокрема й через створення веб-сайтів архівних установ, об’єднаних у єдиний веб-

портал „Архіви України”, що є невід’ємною складовою інформаційних ресурсів України [1].

Веб-сайт розглядається як документно-інформаційна система, оскільки йому притаманні всі ознаки такої системи у класичному розумінні: наявність масиву документів, засобів інформаційного пошуку, техніко-технологічних засобів фіксування, зберігання та представлення інформації), що існує у вигляді організованої сукупності електронних документів та їхніх зв’язків.

Отже, в сучасному інформаційному суспільстві важливими аспектами є відкритість суспільства і вільний доступ до інформації. Відтак, державні архіви України, попри існуючі проблеми, керуючись принципами демократичної і соціально правової держави та в міру наявних можливостей, намагаються забезпечити всім членам українського суспільства умови рівного, нічим не обмеженого доступу до історико-культурної спадщини України.

Список використаних джерел:

1. Божук Л. В. Інформаційні ресурси і сервіси інтернет в роботі державних архівів України / *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. URL : <http://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/22460/1pdf>. (дата звернення 15.03.2019).
2. Боряк Г. В. До питання про стан і перспективи розвитку мережевих інформаційних ресурсів соціогуманітарних наук. *Спеціальні історичні дисципліни : питання теорії та методики. Електронні інформаційні ресурси. Збірка наукових праць / відп. ред. Г. В. Боряк. Київ : НАН України, Інститут історії України, 2013. С. 9–25.*
3. Боряк Г. В. Інформатизація архівної галузі сьогодні: поточні здобутки і завдання формування електронних ресурсів : питання теорії та методики. URL : <http://history.org.ua/JournALL/sid/11/2/1.pdf> (дата звернення 15.03.2019).
4. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять : ДСТУ 2732-2004. Чинний від 2004-05-28. Київ : Держспоживстандарт України, 2005. 31 с.

СПЕЦИФІКА ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУЧАСНИХ АРХІВНИХ УСТАНОВ

Куцоконь Світлана Віталіївна

студентка I курсу спеціальності „Документознавство та інформаційна діяльність”
освітнього ступеня „магістр”

Вінницького соціально-економічного інституту Університету „Україна”,

Науковий керівник: к.філол.н., доцент Дика Л. Л.

В сучасних умовах стрімко зростає попит на інформацію та інформаційні послуги. У зв’язку з цим технологія опрацювання

інформації намагається використовувати найширший спектр технічних засобів і, передусім, комп'ютерну техніку та цифрові електронні засоби комунікації. На їх основі створюються обчислювальні системи і мережі не лише для накопичення, збереження та перетворення інформації, а й для максимального наближення термінальних пристроїв до робочого місця фахівця або керівника, який приймає рішення [1].

Сучасні інформаційні системи (ІС) виникли і функціонують завдяки наступним технічним досягненням:

- швидкодіючим та містким засобам зберігання інформації (жорсткі та лазерні диски, флеш-пам'ять тощо);
- цифровим засобам зв'язку, які не накладають суттєвих обмежень на відстань та час (глобальні комп'ютерні мережі);
- апаратним та програмним засобам автоматизованої опрацювання інформації (вибірка, сортування, подання в потрібній формі) [2].

У відповідності з визначенням, наведеним у Державному Стандарті України (ДСТУ), інформаційна система – це система, яка організовує накопичення і маніпулювання інформацією щодо конкретної проблемної сфери.

Архівна справа є важливою складовою інформаційної та культурної сфери життєдіяльності суспільства, що охоплює питання, пов'язані з накопиченням, обліком, зберіганням архівних документів та використанням відомостей, що в них містяться.

Інформаційна діяльність державних архівів визначається як постійне та систематичне збирання, використання, розповсюдження і зберігання первинної та вторинної архівної інформації архівами, що створені й фінансовані державою, з метою задоволення потреб громадян, юридичних осіб і держави в ретроспективній документній інформації [3].

Окрім того, інформаційну діяльність державних архівів у широкому розумінні визначають різні аспекти використання та розповсюдження архівної інформації. Зокрема, її використання як діяльність, пов'язана із задоволенням інформаційних потреб фізичних та юридичних осіб і держави, включає архівне описування; створення довідкового апарату архіву; користування його документами та використання архівної інформації.

Державні архіви, які в системі архівних установ України є ключовою ланкою, – це спеціалізовані державні установи, що здійснюють організацію формування Національного архівного фонду, збереження абсолютної більшості його загального обсягу, забезпечення державного обліку документів НАФ та надання доступу до архівної інформації користувачам. Шляхом реалізації цих завдань державними архівами забезпечується збереження, примноження та використання ретроспективних інформаційних

ресурсів та значної частки як вітчизняної, так і світової культурної спадщини; відбувається сприяння формуванню національної самосвідомості; здійснюється вагомий внесок у розбудову України як соціальної, правової і, головне, демократичної держави [1].

Тому інформатизація архівної справи – це комплекс організаційних, науково-методичних та технологічних заходів, що забезпечують створення за єдиними методологічними і методичними засадами взаємопов'язаних інформаційних технологій в архівній справі, формуванні національних архівних інформаційних ресурсів. Засобом реалізації інформатизації архівної справи є комп'ютеризація – програмне і матеріально-технічне забезпечення технологічних процесів за допомогою електронної обчислювальної техніки [4].

Основними етапами інформатизації архівної справи є:

- обладнання архівних установ відповідними технічними та програмними засобами, комп'ютеризація управлінських функцій Держкомархіву України та архівів;

- комп'ютеризація комплектування архівів та централізованого обліку документів, створення в електронній формі системи архівних довідників, інших баз даних;

- комп'ютеризація на єдиних засадах процесів комплектування, описування, обліку, створення довідкового апарату в кожному архіві; $\frac{3}{4}$ представлення національних архівних інформаційних ресурсів у мережі Інтернет;

- використання комп'ютерних технологій для страхового копіювання документів, формування повнотекстових баз даних;

- створення електронних копій документів для фонду користування [1].

Як основну мету інформатизації можна визначити оптимізацію формування та зберігання документів НАФ, захист національних інтересів в архівній галузі, вирішення проблем повноцінного оперативного доступу до інформації, що міститься в архівних документах, актуалізацію та прискорення залучення документної архівної інформації до суспільного обігу, інтеграцію архівних документних ресурсів у міжнародні інформаційні мережі [1].

Отже, інформатизація архівної справи спрямована на створення і вдосконалення інтерактивного доступу до архівної інформації через створення електронного архіву, який розглядають як комплекс рішень щодо автоматизації процесу зберігання документів, ефективної системи щодо пошуку за різними показниками, а також відстеження запитів користувачів.

Список використаних джерел

1. Меньківська Н. С. Інформаційна діяльність державних архівів : сутність та визначення. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2009. № 3. С. 55.
2. Папакін Г. В. Використання архівної інформації. Архівна евристика. *Архівознавство : підручник для студентів іст. ф-тів вищ. навч. закладів України / за заг. ред. Я.С. Калакури та І. Б. Матяш*. Київ, 2002. Розділ 15. С. 279.
3. Матяш І. Б. Науково-дослідна та методична робота архівних установ. *Архівознавство : підручник для студентів іст. ф-тів вищ. навч. закладів України / за заг. ред. Я.С. Калакури та І.Б. Матяш*. Київ, 2002. Розділ 14. С. 264.
4. Мітюков О.Г. Науково-інформаційна діяльність державних архівів України. *Український історичний журнал*. 1983. № 9. С. 29.

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Ріба Тетяна Михайлівна

студентка II курсу спеціальності „Інформаційна, бібліотечна та архівна справа”
освітнього ступеня „бакалавр”

Хмельницького інституту соціальних технологій Університету “Україна”

Науковий керівник: Геделевич Є. В.

Інформаційна діяльність – це сукупність процесів збору, пошуку, обробки, зберігання, передачі, а також інших допоміжних процесів, котрі забезпечують ці основні процеси. На сьогоднішній день інформаційна діяльність проникла в усі сфери суспільного життя. Це пов'язано зі стрімким зростанням інформаційних потоків впродовж останніх десятиліть, а отже й необхідністю систематизувати та організувати ефективне використання інформаційних ресурсів.

Сучасний світ важко собі уявити без потужних потоків інформації, що циркулює різними напрямками і оформлена найчастіше документально. Сучасне інформаційне суспільство являє собою новий етап розвитку людської цивілізації. Розвиток інформаційного суспільства пов'язаний зі зростанням потреби кожного в постійному підвищенні кваліфікації, оновленні знань, освоєнні нових видів діяльності. Виникла необхідність забезпечити адекватність освіти динамічним змінам, що відбуваються в суспільстві, збільшенню об'єму інформації, стрімкому розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

Існують два підходи до визначення поняття інформаційної діяльності: широкий і вузький.

Прикладом широкого підходу є визначення ІД у Законі України „Про інформацію”. Інформаційна діяльність – це множина (чи комплекс) дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб, інтересів людини, громадян, юридичних осіб, суспільства, держави, міжнародного співтовариства. Даний підхід включає в себе всі професії, в котрих присутня робота з інформацією. Але цей підхід не дає можливості визначити сутність професійної інформаційної діяльності.

Прикладом вузького підходу є визначення взяте з наукової праці „Тлумачний словник з основ інформаційної діяльності” під редакцією Н. Н. Єрошенко. Інформаційна діяльність – це сукупність процесів збору, пошуку, обробки, зберігання, передачі, а також інших допоміжних процесів, котрі забезпечують ці основні процеси. Допоміжними процесами є копіювання і знищення, консервація інформації, створення БД, видача відповідей на запити тощо [1].

Оскільки, сучасні системи електронного документообігу (СЕД) призначені для повноцінної системи управління діловими процесами обробки документів, а також для організації контролю за виконанням цих процесів. Системи охоплюють процеси створення, обробки, тиражування, зберігання документів, а також автоматизують основні процедури сучасного діловодства.

Хоча більшість проблем впровадження електронного документообігу й досі не вирішено, а сучасні технології пропонують нові засоби роботи з документами, з’являється необхідність подальших досліджень у цьому напрямку. При цьому слід зробити акцент на останні досягнення у світі інформаційних технологій.

Електронний документообіг – сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів [19].

Впровадження СЕД забезпечить зручність у роботі, раціональну організацію забезпечення документообігу та зниження психологічних навантажень. Також знизяться фізіологічні навантаження, оскільки із застосуванням відповідного програмного забезпечення час, витрачений на роботу з паперовими документами, істотно зменшиться. Це позитивно позначиться на працездатності працівника, оскільки призведе до зменшення кількості оброблюваної інформації. СЕД треба розглядати не тільки як засоби автоматизації внутрішнього документообігу, а як одні із важливих і основних складових систем управління електронним урядуванням, які повинні забезпечувати інформаційний зв’язок.

Отже, впровадження автоматизованої системи документообігу повинно підвищити якість підготовки документів, прискорити обмін інформацією між підрозділами, знизити витрати на копіювання і розмноження документів тощо [3].

На сьогоднішній день система електронного документообігу стає невід’ємним складником діяльності організації, який сприяє оптимізації й значному підвищенню ефективності внутрішніх та зовнішніх процесів у ній. Використання хмарних технологій в управлінні організації є важливою складовою її розвитку за умов чіткої організації роботи її адміністрації і управління всією системою в цілому.

Список використаних джерел:

1. Сизова Ю. „Роль інформаційної діяльності у сучасному суспільстві”. *Актуальні питання документознавства та інформаційної діяльності: теорії та інновації*: зб. Матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, 24-25 березня 2016 р. / під заг. ред.: В. Г. Спрінсяна. Дніпропетровськ : Середняк Т. К., 2016. С. 22-28. URL : <http://opu.ua/upload/files/hsf/dsia/stud.konf.15.pdf>
2. Про електронні документи та електронний документообіг : закон України № 851. №IV від 22.05.2003 р. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.
3. Гулик Н. І Електронний документообіг у вищих навчальних закладах. *Документознавство в сучасному світі: виклики та завдання: збірник статей на основі III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції. 20-21 грудня 2017 року, м. Львів.* Львів, 2017. С. 69-74. URL: <http://kudid.uad.lviv.ua/wp-content/uploads/2015/09/UAD-KONF-2017.pdf>